

13
Αφιέρωμα Παναγιώτου

Ν. Ι. ΜΠΕΡΤΟΥ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Διὰ τὴν Πρώτην τάξιν
τῶν Γυμνασίων.

ΑΘΗΝΑΙ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΗΡΕΣΤΙΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΟΛΛΑΡΟΥ

1917

900
250

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΙΩ. ΜΠΕΡΤΟΥ Δ. Φ.
Καθηγητοῦ ἐν τῷ Προτύπῳ τοῦ Διδασκαλείου τῆς Μ. Ἐκπαιδεύσεως

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΑΣ

ΤΗΣ Α΄ ΤΑΞΕΩΣ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

Τὰ τελευταῖον ἐγκριμένα

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ Η "ΕΣΤΙΑ",
ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΟΛΛΑΡΟΥ

1917

18499 ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πᾶν γνήσιον ἀντίτυπον φέρει τὴν κάτωθι ὑπογραφήν μου
καὶ τὸ σῆμά μου (τὴν κεφαλὴν τοῦ Σολωμοῦ) εἰς τὴν πρώτην σελίδα.

Μαρίνος

Ἠθικὴ ἐνότης τοῦ Ἑλληνισμοῦ

Κατὰ τὴν δευτέραν τοῦ βίου αὐτοῦ ἡλικίαν τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἤρχισε νὰ ἐκπαιδεύηται, νὰ ἐξαπλοῦται καὶ νὰ κρατύνη τοὺς συνάπτοντας αὐτὸ δεσμοὺς. Τὰ αὐτοφυῆ καὶ ἀόριστα πολιτεύματα τῆς ἡρωϊκῆς ἐποχῆς ἐρρυθμίσθησαν ἤδη διὰ νόμων γραπτῶν καὶ θεσμῶν ὠρισμένων.

Αἱ φυσικαὶ καὶ ἄπλαστοι ἀρεταὶ τῶν προτέρων χρόνων ἐκανονίσθησαν ἤδη διὰ τῆς σκέψεως καὶ τοῦ λόγου. Καὶ ἐν ᾧ τὸ ἀνήσυχον καὶ μεγαλεπήβολον τοῦ ἔθνους πνεῦμα φέρει αὐτὸ ἀκαταπαύστως εἰς κατάληψιν νέων χωρῶν καὶ ἴδρυσιν νέων πόλεων ἀπανταχοῦ τῆς γῆς, οἱ συνάπτοντες αὐτὸ δεσμοί, ἀντὶ νὰ χαλαρωθῶσιν ἐκ τούτου, ἐξ ἐναντίας κρατύνονται. Naί μὲν, καθὼς ἐπὶ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων, οὕτω καὶ ἤδη τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος δὲν ὑπόκειται εἰς μίαν τινὰ πολιτικὴν κυβέρνησιν· διεσπαρμένον ἀπὸ Ὀλύμπου μέχρι Κυρήνης, καὶ ἀπὸ Μασσαλίας καὶ κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας μέχρι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, καὶ συμποσούμενον, ὡς εἰκάζεται, εἰς 20 περίπου ἑκατομύρια διατελεῖ διηρημένον ἔχι εἰς πολλὰς βασιλείας, ὡς ἄλλοτε, ἀλλ' εἰς ἀπειραρίθμους αὐτοτελεῖς πολιτείας, τροπολογουμένης ἀπὸ τῆς στενῆς ὀλιγαρχίας τῆς Σπάρτης μέχρι τῆς πρὸς τὴν ἄκραν δημοκρατίαν βεπούσης ἤδη πολιτείας τῶν Ἀθηναίων· οὐ μόνον δὲ αἱ πολιτείαὶ αὗται δὲν συνδέονται διὰ κοινοῦ τινος πολιτικοῦ δεσμοῦ, ἀλλὰ καὶ ἔπου κατὰ χώρας δὲν ὑπάρχουσι τοπικαὶ διαφύρων πόλεων ὁμοσπονδίαί, αἱ τοιαῦται ἐνώσεις εἶναι μᾶλλον φησκειναι ἢ πολιτικά. Καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἀποικίων ὀλίγιστα· ὑποτάσσονται εἰς τὰς μητροπόλεις· αἱ πλείστα εἶναι ὅπως ἀπ' αὐτῶν ἀνεξάρτητοι, αἱ δὲ σφύζονται μεταξὺ τῶν μητροπόλεων καὶ τινῶν ἀποικίων σχέσεις συνίστανται εἰς τιμητικὰ τινὰ καὶ φησκειναι πρὸς τὴν πρόνοιαν, τὰ ὅποια αἱ πρῶται διατηροῦσιν εἰς τελετὰς καὶ πανηγύρεις τῶν δευτέρων. Ἐνὶ λόγῳ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἦτο διηρημένον εἰς ἀπείρους πόλεις, ὧν ἐκάστη εἶχε τὸ ἴδιον πολιτεύμα, τὴν

ιδίαν χώραν, τὰ ἴδια συμφέροντα καὶ τὴν ἰδίαν πολιτικὴν. Ἀλλ' αἱ πόλεις αὗται, εἰ καὶ πολιτικῶς ἀπ' ἀλλήλων διακεχωρισμένοι, συνεδέοντο ἅπασαι διὰ ποικίλων καὶ ἰσχυροτάτων ἠθικῶν καὶ κοινωνικῶν δεσμῶν.

Ὁ Ἡρόδοτος συγκεφαλαιοῖ τοὺς δεσμοὺς τούτους εἰς τέσσαρας, τὸ ὄμικμον, τὸ ὁμόγλωσσον, τὰ κοινὰ θεῶν ἰδρύματα καὶ τὰς κοινὰς θυσίας, τὰ ὁμοπάτρια ἔθνη· ὁ δὲ Ζεὺς ὁ ἐλλήνιος ἐπετήρει καὶ συνετήρει τὴν τοιουτοτρόπως ἀπαρτιζομένην ἐλληνικὴν ἀδελφότητα: "Ἀπαντες οἱ ἠθικοὶ οὗτοι δεσμοὶ ὑπῆρχον καὶ ἐπὶ τῆς προηγουμένης ἡρωϊκῆς ἐποχῆς." Ἀλλὰ τινὲς ἐξ αὐτῶν καὶ ἰδίως τὰ κοινὰ τῶν θεῶν ἰδρύματα, καὶ αἱ κοινὰ θυσίαι, ἀπέβησαν κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην τοῦ ἔθνους ἡλικίαν πολὺ ἰσχυρότεροι καὶ ἔντως πανελληνιοὶ. Ἡ γλῶσσα ἀναφαίνεται μὲν ἤδη διηρημένη εἰς διαφόρους διαλέκτους, αἵτινες ὑπὸ μὲν τῶν μεταγενεστέρων γραμματικῶν συνεκεφαλαιώθησαν εἰς τέσσαρας, τὴν Ἰωνικὴν, τὴν Δωρικὴν, τὴν Αἰολικὴν καὶ τὴν Ἀττικὴν, πράγματι δὲ ἦσαν ποικιλώτεροι καθ' ἑκάστην φυλὴν καὶ ἐνίοτε καθ' ἑκάστην πόλιν· ἀλλ' οἱ διαλεκτικαὶ αὗται διαφοραὶ δὲν ἦσαν τοιαῦται, ὥστε, ἐκτὸς σπανιωτάτων ἐξαιρέσεων, πᾶς "Ἕλληνα νὰ μὴ ἐννοῇ πάντα ἄλλον "Ἕλληνα καὶ νὰ μὴ γίνεταί καταληπτὸς εἰς αὐτόν." Ἡ δὲ γλῶσσα αὕτη, ἣτις μόλις περὶ τὰ τέλη τῆς παρούσης περιόδου ἤρχισε σχηματιζομένη εἰς πεζὸν λόγον, ἐξηκολούθει παράγουσα θαυμάσια ποιητικὰ ἔργα, ὅχι ὅμως μόνον εἰς τὸ ἐπικὸν εἶδος τῆς ποιήσεως. Ἡ ἐπικὴ ποίησις μαρτάνεται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον κατόπιν τῆς ἡρωϊκῆς ἐποχῆς, τῆς ὁποίας ἐξύμνει τὰ κατορθώματα· νέον δὲ ἤδη παράγεται ποιήσεως εἶδος, δι' οὗ αὕτη ἐπεχείρησε νὰ ἐξυμνήσῃ τὰ ἀτομικὰ τοῦ ἀνθρώπου αἰσθήματα, φρονήματα, δόγματα, καί, ὑπὸ τὰ ποικίλα ὀνόματα τῆς ἰαμβικῆς, τῆς γνομικῆς καὶ πρὸ πάντων τῆς λυρικῆς ποιήσεως, παρήγαγεν ἀμίμητα πολλάκις ἀριστουργήματα· ἀπαραλλάκτως καθὼς εἰς τὴν ἐπομένην, τὴν πέμπτην ἑκατονταετηρίδα, συμπληροῦσα τὸ στάδιον τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐξαιρέτου αὐτῆς ἀναπτύξεως, ἐπενόησε τὸ τελειότερον τῆς ποιητικῆς τέχνης εἶδος, τὸ δράμα, τὸ τε σπουδαῖον καὶ τὸ ἀστεῖον, τὴν τε τραγωδίαν δηλαδὴ καὶ τὴν κωμωδίαν.

Καὶ οἱ μὲν ἄριστοι τῶν λυρικῶν ποιητῶν, ὁ Πίνδαρος καὶ ὁ Σιμωνίδης, οἱ ἀγέρωχοι καὶ ὑψαύχανες, ὡς ἔλεγον αὐτοὺς οἱ Ἕλληγες διὰ τὸ ὕψος τῶν ἰδεῶν καὶ τὴν ἐμβριθεῖαν τοῦ φρονήματος αὐ-

τῶν, ἤχημασαν περὶ τὰ τέλη τῆς περιόδου ταύτης καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπομένης, διατελέσαντες σύγχρονοι τοῦ ἀρχαιότερου τῶν τραγικῶν, τοῦ Αἰσχύλου· ἀλλὰ καθ' ἕλλην τὴν ἔκτην καὶ καθ' ἕλλην σχεδὸν τὴν ἑβδόμην πλείστοι ὄσοι ἀνεφάνησαν ἰαμβικοί, γνωμικοί, λυρικοί ποιηταί, ὁ Ἀρχίλοχος, ὁ Καλλίνος, ὁ Τυρταίος, ὁ Ἀλκμάν, ὁ Ἀρίων, ὁ Στησίχορος, ὁ Ἀλκαῖος, ἡ Σαπφώ, ὁ Σόλων, ὁ Θέογνις, ὁ Ἀνακρέων. Οἱ δὲ ποιηταὶ οὗτοι, εἰς οἵανδήποτε διάλεκτον γράφοντες, ἐθαυμάζοντο καὶ ἠγαπῶντο ἐξίσου εἰς τε τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τὴν Σπάρτην, εἰς τε τοὺς Δελφοὺς καὶ εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, εἰς τε τὰς Θεσσαλικὰς πόλεις καὶ τὰς ἀργολικὰς, εἰς τε τὴν Τραπεζοῦντα χρησιμεύοντες τοιοῦτοτρόπως ὡς τεκμήριον ἅμα καὶ ὄργανον τῆς μεγάλης ἐθνικῆς ἐνότητος.

Πρὸς τούτοις ἡ γλῶσσα ἦτο καὶ τὸ κυριώτατον χαρακτηριστικόν, δι' οὗ τὸ ἕλον ἔθνος διεκρίνετο ἀπὸ τῶν περὶ αὐτὸ οἰκούντων ἀλλοδαπῶν φύλων, διότι οὐδὲ εἰς ταύτην τὴν περίοδον εἶχεν ἔτι παραχθῆ ἡ βαθεῖα ἐκείνη τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους πεποιοῦσιν περὶ τῆς ὑπερβαλλούσης αὐτοῦ ἠθικῆς καὶ διανοητικῆς ὑπεροχῆς ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ ἔθνη, τοὺς λεγομένους βαρβάρους· ἔτι δὲ ἢ μετὰ τῆς πεποιοῦσιν ταύτης συνδεδεμένη περιφρόνησις πρὸς πᾶν τὸ βάρβαρον, ὃ ἔστι τὸ μὴ ἑλληνικόν, καὶ ἡ ἐξ ὅλων τούτων προκύψασα ἀπότομος ἀντίθεσις μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων... Ἡ ἀντίθεσις αὕτη δὲν ἀπηρτίσθη εἰ μὴ κατὰ τὴν ἐπομένην ἑκατονταετηρίδα, μετὰ τὰ κατὰ τῶν Περσῶν κατορθώματα. Κατὰ δὲ τὴν παροῦσαν περίοδον ἢ περὶ τοῦ βαρβάρου ἰδέα εἶναι πολὺ οἰκειότερα καὶ ἐμφαίνουσα μάλιστα ἠθικὴν τινα ἰσότητα βραδύτερον ἐκλιποῦσαν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Ἀμκασις, καὶ περὶ κυριεύσας τὴν Κύπρον, συντελεῖ γενναίως εἰς τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ἐν Δελφοῖς ναοῦ, λαμβάνει σύζυγον Κυρηναίαν, ἀνατίθεισι πολλὰ ἀγάλματα εἰς διαφόρους ἑλληνικὰς πόλεις καὶ συνάπτει δεσμὸν ξενίας, ἦτοι φιλοξενίας, πρὸς τὸν Σάμιον τύραννον Πολυκράτην. Οἱ Μιλήσιοι συνομολογοῦσι συναλλαγὰς ξένας καὶ συμμάχιας πρὸς Ἀλυάτην τὸν προκάτοχον τοῦ Κροίσου, βασιλέα τῶν Λυδῶν, ὅστις ἤγειρε δύο ναοὺς τῆς Ἀθηνᾶς ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν ἀντὶ τοῦ ἑνὸς, τὸν ὅποιον ἐνέπρησεν. Ἡ Κροίσου φιλόφρων ἀρετὴ ὑμνήθη ὑπὸ τοῦ Πινδάρου· ἢ δὲ εὖνοια, ἣν ὁ βασιλεὺς οὗτος τῶν Λυδῶν ἔδειξε πρὸς τὸν ἑλληνικὸν βίον καὶ τὴν τέχνην

τὴν Ἑλληνικὴν, ἢ φιλόξενος αὐτοῦ ἀλλή, τὰ πλοῦσια δῶρα, συν-
 εκάλεσαν περὶ αὐτὸν τοὺς ἐπιφανεστέρους τῶν Ἑλλήνων, τὸν
 Ἄλκμέωνα, ὅστις ἐστρατήγησε τῶν Ἀθηναίων εἰς τὸν πρῶτον
 ἱερὸν πόλεμον, τὸν Μιλτιάδην τὸν Κυψέλου, ὅστις πρῶτος κατέ-
 λαβε τὴν Θρακικὴν Χερσόνησον· καὶ ἂν δὲν εἶναι βέβαιον ὅτι
 ἐπεσεκέφθη αὐτὸν ὁ Σόλων, τοῦλάχιστον τὰ περὶ τούτου φηρυλη-
 θέντα μαρτυροῦσιν ὅτι ὁ Κροίσος δὲν ἐθεωρήθη ἀνάξιος τῆς πρὸς
 τὸν σοφώτατον τῶν Ἑλλήνων οἰκειότητος καὶ προσομιλίας. Οἱ
 Δελφοὶ «ἔδωσαν Κροίσῳ καὶ Λυδοῖσι προμαντήριον (δηλαδὴ τὸ
 δικαίωμα νὰ προτιμῶνται παντὸς ἄλλου κατὰ τὴν ἐπερώτησιν
 τοῦ ἐν Δελφοῖς μαντείου) καὶ ἀτελείην (ἀπαλλαγὴν φόρων) καὶ
 προεδρίην (ἦτοι προέχουσάν τινα θέσιν πρὸς θεωρίαν τῶν ἀγώ-
 νων), καὶ ἐξεῖναι τῷ βουλομένῳ αὐτῶν γενέσθαι Δελφὸν εἰς τὸν
 αἰεὶ χρόνον». Μόνον τῶν Ὀλυμπίων καὶ τῶν θρησκευτικῶν τελε-
 τῶν, τῶν καλυμένων μυστηρίων, δὲν μετείχον κατὰ τὴν ἐποχὴν
 ταύτην οἱ βάρβαροι, ἐνῶ μετ' ὀλίγον ἀπεκλείσθησαν πρὸς τοὺς
 ἄλλοις ἔθλων τῶν πανελληνίων ἀγώνων.

Οἱ τέσσαρες οὗτοι ἀγῶνες, ἦτοι τὰ Ὀλύμπια, τὰ Πύθια, τὰ
 Νέμεα, τὰ Ἴσθμια καὶ τὸ ἐν Δελφοῖς χρηστήριον, ἦσαν, ὁ ἰσχυ-
 ρότερος ἠθικὸς καὶ κοινωνικὸς δεσμός, ὅστις συνῆπτεν ἤδη τὸ
 ἔθλον Ἑλληνικὸν Ἔθνος. Εἰς τὸ ἐν Δελφοῖς ἱερὸν χρηστήριον δὲν ἔπαυον
 προσερχόμενοι ἀπὸ πάσης ἑλληνικῆς γῆς, καὶ ἀπὸ αὐτῶν τῶν
 ἀπωτάτων ἀποικίων, ἄνθρωποι ἐπερωτῶντες περὶ πλείστων ὄσων
 δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν συμφερόντων· καὶ ἐπειδὴ οἱ χρησμοὶ τοῦ
 Θεοῦ ἐθεωροῦντο ἱεροὶ καὶ ἀπαράβατοι, πρόδηλον ὅτι τὸ μαντεῖον
 ἐπενήργει ἀδιακόπως εἰς τὸν ἔθλον δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν τοῦ ἔθνους
 βίον. Ἀλλὰ καὶ αἱ πανηγύρεις ἦσαν τοιοῦτοτρόπως κεκανονισμέ-
 ναι, ὥστε ἡ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ ἔθλου ἔθνους σχέσις ὑπῆρχε σχε-
 δὸν ἀδιάλειπτος. Πᾶσα τετραετία ἀπετέλει τὴν περίοδον ἢ τὸν κύ-
 κλον τῶν ἱερῶν τούτων ἀγώνων· καὶ κατὰ μὲν τὸ πρῶτον ἔτος ἐτε-
 λούντο δύο ἐξ αὐτῶν, ὁ Ὀλυμπιακὸς καὶ ὁ Ἴσθμιακός, κατὰ δὲ τὸ δεύ-
 τερον ὁ Νεμεακός· καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Οἱ ἀξιωθέντες νὰ βραβευθῶ-
 σιν ἅπαξ τοῦλάχιστον καθ' ἕναστον τῶν τεσσάρων τούτων πανελλη-
 νίων ἀγώνων, ἐτιμῶντο διὰ τοῦ ἐπιφθόνου ἐπωνύμου τοῦ περιοδονί-
 κου. Καὶ τοιοῦτοι μὲν ἦσαν φυσικῶ τῷ λόγῳ ὀλίγιστοι, εὐάριθμοι δὲ
 σχετικῶς καὶ οἱ ἐν γένει νικηταὶ ἀναδεικνύμενοι· πολυάριθμοι ἕμως

ἦσαν οἱ συναγωνιζόμενοι καὶ ἀπειράριθμοι οἱ συντρέχοντες ἐνταῦθα ὡς θεαταὶ καὶ ὡς ἔμποροι, τοσοῦτῳ μᾶλλον ὅσῳ διὰ τῆς λεγομένης ἐκεχειρίας, ἤτοι τῆς προσωρινῆς διακοπῆς πάσης ἐχθροπραξίας, ἐξησφαλίζετο ἡ ἐν εἰρήνῃ ἀπανταχόθεν διάβασις τῶν θεωριῶν, δηλαδὴ τῶν ἱερῶν πρεσβειῶν τῶν πόλεων, καὶ πρὸ πάντων διετηρεῖτο ἡ εἰρήνη ἐν τῷ τόπῳ, ὅπου ἐτελοῦντο αἱ πανηγύρεις, καθ' ἕλρον τὸ διάστημα τῆς ἱερομηνίας, ἤτοι τοῦ μηνὸς τῆς πανηγύρεως. Ἄπαντες οἱ προσερχόμενοι ἔβησαν εἰς τὸν αὐτὸν θεὸν καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ βωμοῦ, ἐθεώρουν τοὺς αὐτοὺς ἀγῶνας, καὶ διὰ τῶν ἀναθημάτων αὐτῶν συνετέλουν εἰς τὸ νὰ πλουτίσωσι καὶ νὰ κοσμήσωσι τὸν αὐτὸν ἱερὸν χώρον. Ἄπαντες, μεγάλοι καὶ μικροί, βασιλεῖς, στρατηγοὶ ἢ ἄπλοι πολῖται, ὑπεβάλλοντο εἰς τοὺς ἀγωνιστικοὺς νόμους, ἐτιμωροῦντο, ὁσάκις παρέβαινον τοὺς νόμους τούτους, διὰ τῶν αὐτῶν ποινῶν, καὶ νικῆσαντες ἤξιούντο τῶν αὐτῶν τιμῶν. Δὲν συνέρρεον δὲ ἐνταῦθα τὰ πλήθη ἐπὶ μόνῳ τῷ σκοπῷ τῶν σωματικῶν ἀγῶνων, ἀλλὰ καὶ ποιηταί, καὶ φιλόσοφοι, καὶ ἱστορικοὶ προσήρχοντο ἵνα ὑποβάλλωσι τὰ ἔργα αὐτῶν εἰς τὴν κρίσιν τοῦ κοινοῦ τῶν Ἑλλήνων. Πάλιν δὲ αἱ ἐνταῦθα γινόμεναι ἀποφάσεις καὶ ἀπονεμόμεναι τιμαὶ ἀντήχουν καθ' ἕλρον τὴν Ἑλλάδα· αἱ πόλεις ὑπεδέχοντο ἐν πομπῇ καὶ παρατάξει τοὺς στεφανωθέντας συμπολίτας· οἱ τεχνῖται κατεσκευάζον τοὺς ἀνδριάντας αὐτῶν οἱ ποιηταὶ ἔγραφον εἰς τιμὴν αὐτῶν ᾠδὰς· οἱ ἱστορικοὶ ἐμνημόνευον τοῦ κατορθώματος ὡς γεγονότος πλείστου λόγου ἀξίου· νέοι δ' ἀγωνιστὰι παρεσκευάζοντο, ἵνα ἀξιωθῶσι τοῦ αὐτοῦ περιμαχῆτου βραβείου· διό, ὅταν ἀναλογισθῶμεν ὅτι ἡ τοιαύτη ἀπὸ τῶν ἄκρων τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὰ κέντρα καὶ ἀπὸ τῶν κέντρων πρὸς τὰ ἄκρα κινήσις ἐγένετο ἀδιακόπως, δις τοῦ ἐνιαυτοῦ ἢ τοῦλάχιστον ἅπαξ, ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι, ἂν τότε ἔλειπεν ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους μία τις κοινὴ πολιτικὴ κυβέρνησις, οἱ ἠθικοὶ ὅμως καὶ κοινωνικοὶ δεσμοί, δι' ὧν συνεδέετο, ἦσαν τοσοῦτον ἰσχυροί, ὥστε, ἐκ τῶν νεωτέρων ἐπικρατειῶν, μόνῃ ἢ Γαλλίᾳ ἴσως δύναται νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἔχει τὴν ἠθικὴν τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος ἐνότητα.

Δὲν ἔστερεῖτο δὲ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἔκτοτε καὶ πολιτικῶν ἐρεισμάτων. Δύο αὐτοῦ πόλεις, ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθῆναι, μάλιστα ἡ Σπάρτη, εἶχον ἤδη ἀποβῆ πολὺ τῶν λοιπῶν ἰσχυρότεραι καὶ εἶχον συγκροτήσῃ κράτη ὅπως οὖν λόγου ἀξία, ὥστε· αἱ ἄλλαι τοῦ ἔθνους

δυνάμεις, συμπυκνούμεναι περί ταῦτα, ἦσαν ἱκαναὶ νάποκρούσωσι πάντα ἐξωτερικὸν πολέμιον. Καὶ ἔμελλε μετ' ὀλίγον νὰ ἐκτεθῆ ἡ Ἑλλάς εἰς φοβερὰν κατὰ τοῦτο δοκιμασίαν· διότι τὸ Περσικὸν κράτος ἐπετέθη κατ' αὐτῆς ἐν ἀρχῇ τῆς πέμπτης ἑκατονταετηρίδος. Τὸ Περσικὸν τοῦτο κράτος, τὸ ὅποιον ἐν τῇ διαστήματι τῶν τελευταίων πενήτηντα ἐνιαυτῶν εἶχε κυριαρχήσει, ὑπὸ τοὺς βασιλεῖς Κύρον, Καμβύσην καὶ Δαρείον τὸν Ἰστάσπου, ἀπάσης τῆς δυτικομεσημβρινῆς Ἀσίας ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ μέχρι τῆς Μεσογείου Θαλάσσης, καὶ πρὸς τούτους τῆς Αἰγύπτου, διέφερε τοῦ ἑλληνικοῦ τοσούτον, ὥστε, ἐνῶ συνώρευον πρὸς ἀλληλα, ἐνόμιζε τις ὅτι κείνται εἰς τοὺς δύο ἀντιθέτους τῆς γῆς πόλους. Ἐν Ἀσίᾳ μὲν, ἅπασα ἡ κυβερνητικὴ ἐξουσία ἦτο συμπυκνωμένη εἰς χεῖρας ἐνὸς ἀνδρός, ἀλλὰ τὰ ἀπαρτίζοντα τὴν ἐπικράτειαν διάφορα φυλὰ καὶ τμήματα δὲν συνεδέοντο πρὸς ἀλληλα δι' οὐδενὸς ἠθικοῦ δεσμοῦ· ἐν Ἑλλάδι ἐξ ἐναντίας, οὐδεμίαν μὲν ὑπῆρχε κυβερνητικὴ ἐνότης, ἀλλ' αἱ ἀπαρτίζουσαι αὐτὴν φυλαὶ καὶ πόλεις δι' ἰσχυροτάτων συνεδέοντο πρὸς ἀλλήλας ἠθικῶν δεσμῶν. Ἐν Ἀσίᾳ ἡ ἀνεξέλεγκτος τοῦ μονάρχου δεσποτεία παρήγαγε φυσικῶς τῇ λόγῳ τὴν τυφλὴν ὑπακοήν, ἡ τυφλὴ ὑπακοή τὴν ταπεινώσιν τοῦ ἀτομικοῦ αἰσθήματος, ἡ δὲ ταπεινώσις τοῦ ἀτομικοῦ αἰσθήματος τὰ ἀτελέστερα καὶ ἀγενέστερα τῶν φρονημάτων· ἐν Ἑλλάδι ἐξ ἐναντίας, τὰ κοινοβουλευτικὰ πολιτεύματα παρήγαγον τὸ ἐθνικὸν αἰσθημα, τὴν φιλοπατρίαν, ἡ δὲ φιλοπατρία πάλιν, τὰ ὑψηλότερα καὶ εὐγενέστερα τῶν φρονημάτων. Ὡστε ὁ ἐπελθὼν ἀγὼν ὑπῆρξεν ἀγὼν ἔχι δύο ἐπικρατειῶν, ἀλλὰ δύο ἀντιθέτων κόσμων· διὰ δὲ τοῦτο ἀπέβη μὲν τὰ μάλιστα αξιομνημόνευτος, ἀπέβη δὲ καὶ τὰ μάλιστα διαρκής. Τῶντι ἐν τῇ πέμπτῃ ἑκατονταετηρίδι μετὰ Χριστὸν ὁ Ἡράκλειος κατέλαβεν ὀλοσχερῶς τὸ δεύτερον τοῦτο Περσικὸν κράτος, ὅπως ἄλλοτε ὁ Ἀλέξανδρος τὸ πρῶτον· ἀλλ' αὐτῆς, μετ' οὐ πολὺ, διεμορφώθη ἐν Ἀσίᾳ ἕτερον διὰ τοῦ μωαμεθανισμοῦ κράτος καὶ ἐπῆλθεν ἕτερος μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀγὼν, ὅστις ποικίλας λαβῶν τύχας καὶ τροπὰς, ἐξακολουθεῖ μέχρι τῆς παρούσης ὥρας. Ὁ πόλεμος ἔρα τοῦ ὁποίου θέλομεν ἀρχίσει τὴν ἐξιστόρησιν. . . . οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ τὸ προοίμιον πάλης μακρᾶς μεταξὺ Ἀσίας καὶ Ἑλληνισμοῦ, μεταξὺ τῆς ὀλικῆς βίας καὶ τῆς ἠθικῆς δυνάμεως, πάλης, ἣτις διαρκεῖ δισχι-

λια και τετρακόσια ήδη ἔση και ἀποτελεῖ ἓνα τῶν κυριωτάτων εἰρημῶν τῆς θαυμασίας ἱστορικῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ἐνότητος.

Κ. Παπαρηγόπουλος

Παλαιοὶ καὶ νέοι ἄποικοι.

Ἡ πόλις οὐ τῶν τυχόντων, ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι. Δὲν εἶναι δυνατὸν εἰς τοὺς τυχόντας νὰ ἱδρῦσῃσι πολιτικὴν κοινωνίαν· δὲν εἶναι εὐκόλον εἰς θρασείας και σκαιούς τυχοδιώκτας νὰ θέσῃσι βάσεις στερεᾶς πολιτικοῦ ὀργανισμοῦ, ἔχοντος ἐν ἑαυτῷ τῆς εὐδοκιμήσεως τὸν σπόρον.

Παρὰ τοῖς Ἑλλησι κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους πᾶσα πόλις ἀπετέλει ἴδιον κράτος. Πρὸς Ἱδρῦσιν δὲ νέας πόλεως, ἦτοι νέου κράτους, ἀπητεῖτο ἡ συνένωσις φρονήσεως ἅμα και ἰσχύος.

Ἡ ἐκλογὴ θέσεως καταλλήλου διὰ τὴν νέαν ἐγκατάστασιν, παρεχούσης τὰς ιδιότητας ἐκείνας και ἀρετὰς τὰς συμφωνούσας πρὸς τὸν χαρακτήρα, τὴν φύσιν, τὰς ἐξεις, τὰ συμφέροντα τῶν οἰκιστῶν ἦτο ὁ πρῶτος ὄρος, ἀλλὰ και ἡ πρώτη ἀρχὴ τῆς ἐπιτυχίας τῶν νέων ἱδρυμάτων. Ἄλλ' ἡ ἐγκατάστασις ἐν ταῖς ἐξαιρέτοις ταύταις, ἐπικαίροις θέσεσι δὲν ἦτο πάντοτε εὐχερής. Τοιαῦται θέσεις ἐν τῇ πυκνῶς κατοικουμένῃ Μεσογείῳ, ἣτις ἦτο οὕτως εἰπεῖν ὁ τόπος τῆς συνεντεύξεως τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, εἶχον ἤδη ἐλκύσει πρὸ τῶν Ἑλλήνων τὴν προσοχὴν ἄλλων και κατεῖχοντο ἤδη. Σπανίως οἱ ἄποικοι ἔπλεον πρὸς ἀκτὰς ἔλως ἀκατοικήτους. Ἄλλ' ἡ ἐγκατάστασις ἐν τινι χώρῃ ἤδη ὑπ' ἄλλων κατοικουμένη, και συγγενεῖς λαοὶ ἂν ἦσαν, ἐποίοι οἱ πλεῖστοι τῶν κατεχόντων τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας και τὰς νήσους, μόνον κατὰ δύο τρόπους ἠδύνατο νὰ γείνη, ἢ διὰ συμβάσεως και συγχωνεύσεως μετ' αὐτῶν ἢ μετ' ἀγῶνας και πάλην κατ' αὐτῶν, ἀλλὰ και οἱ ἀγῶνες οὗτοι πολλάκις δὲν συνεπέφερον τὴν ἐκδίωξιν τῶν προτέρων κατοίκων, ἀλλὰ ἐπερατοῦντο διὰ τοῦ συμβιβασμοῦ μετὰ τῶν ἐγχωρίων. Τίς οἶδε ποσάκις ἡ σύμβασις ἀπέτυχε και ὁ ἀγὼν ἐματαιώθη! Αἱ ἐργώδεις ἐπιτυχίαι, ἃς ἀναγράφει ἡ ἱστορία, δύνανται

νὰ παρέξωσιν εἰς ἡμᾶς ἰδέαν τινὰ τῶν θλιβερῶν ἀποτυχιῶν, περὶ ὧν ἡ ἱστορία σιωπᾷ. Ἡ ἐγκαθίδρυσις τῶν ἀποικιῶν εἶναι ἐν τῶν θαυμαστοτάτων κατορθωμάτων τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἔως ἀναθάλωσιν αἱ ἀνθηραὶ ἐκεῖναι πόλεις, αἵτινες ἐστόλισαν ὡς παρυφῆ σχεδὸν ἕλας τὰς ἀκτὰς τῆς Μεσογείου, ἕως διαδοθῆ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ὁ ἑλληνικὸς βίος εἰς τὰ παραθιχλάσσια τῶν παρὰ τὴν μεσόγειον οἰκούντων βαρβάρων, ἐχρηιάσθησαν μακροὶ ἀγῶνες, πολυώδουνοι θυσίαι, νίκαι διαδεχόμεναι τὰς ἡττας, ὑποχωρήσεων καὶ ἐπαγγελιῶν ἀνταλλαγῆ. Ἡ πάλη τῶν Ἰώνων τῆς Ἐφέσου κατὰ τῶν ἐγχωρίων, κατὰ τῶν ἱεροδούλων τῆς ἀσιανῆς θεᾶς, ἡ συμβολὴ τῶν Πυλίων τῆς Κολοφῶνος πρὸς τοὺς Λυδοὺς ἔστωσαν δείγματα τῶν μακρῶν ἀγῶνων, τῶν δεινῶν μόχθων τοῦ ἀποικισμοῦ. Οὐχ ἦττον μακροὶ ὑπῆρξαν οἱ ἀγῶνες τῶν οἰκιστῶν τῆς Χίου. Τέσσαρας ἕλας γενεὰς μετὰ τὴν πρώτην εἰς τὴν νῆσον ἀπόβασιν τῶν Ἀβάντων κατώρθωσεν ὁ βασιλεὺς Ἐκτωρ ν' ἀπαλλάξῃ τὴν νῆσον ἀπὸ τῶν προτέρων αὐτῆς κατοίκων, τῶν Καρῶν. Περιέργοι διηγήσεις ἐφέροντο περὶ τοῦ δόλου, δι' οὗ οἱ Ἰωνεὺς τῶν Ἐρυθρῶν περὶ τὸν Κοδριδῆν Κνωπὸν κατώρθωσαν νὰ ὑπερτερήσωσι τῶν κατεχόντων αὐτὴν ἐντοπίων. Ἄλλοτε πάλιν αὐτὴ ἡ ἱστορία τῆς ἰδρύσεως τῶν ἀποικιῶν διδάσκει ἡμᾶς περὶ τῶν γενομένων συμβάσεων πρὸς τοὺς ἐγχωρίους. Εἶδομεν τοῦτο συμβᾶν ἐν Ἀλικαρνασῶ, ἐν Ἐφέσῳ, ἐν Τέφῳ. Αἱ πόλεις αὗται εἶναι ὀλίγα παραδείγματα ἐκ τῶν πολλῶν, ὅπου ἔγινε συγχώνευσις τῶν ἐξωθεν ἐρχομένων ἀποίκων πρὸς τοὺς ἤδη κατέχοντας τὴν χώραν. Ἐκ τῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τὸ πρῶτον μετὰ τὴν εἰς τὴν Πελοπόννησον κάθοδον τῶν Δωριέων, ἡ πάλη φαίνεται ὅτι ὑπῆρξεν ἐπιμονωτέρα καὶ ὁ συμβιβασμὸς μετὰ τῶν ἐγχωρίων ἀναγκαιότερος ἰδίως ἐν Ἰωνίᾳ. Περὶ τῶν Ἰώνων ἀποικῶν ῥητῶς μαρτυρεῖται, ὅτι ἀπέπλευσαν εἰς τὰς ἀποικίας ἀνευ γυναικῶν, ἔλαβον δ' ἐν ταῖς ἀκταῖς τῆς Καρίας γυναῖκας Κασίρας, τῶν ὁποίων εἶχον φονεύσει τοὺς ἀνδρας. Λέγεται δέ, ὅτι αἱ γυναῖκες τῶν Καρῶν συνοικοῦσαι μετὰ τῶν νικητῶν, δὲν ἔγειναν ἐπιλήσμονες τῶν φονευθέντων συγγενῶν καὶ ὁμοφύλων, καὶ ὅτι, τηροῦσαι τὴν μνήμην τοῦ φόνου, ἐπέβαλον εἰς ἑαυτὰς καὶ παρέδωκαν εἰς τὰς θυγατέρας τὸν ἕρκον, μήτε εἰς κοινὴν τράπεζάν ποτε μετὰ τῶν ἀνδρῶν νὰ καθίσωσι, μήτε νὰ καλέσωσιν

αὐτοὺς ποτε μὲ τὸ ὄνομα συζύγου. Τὸ δὲ τέλος τοῦ ἀγῶνος τῶν ἐποίκων κατὰ τῶν ἐγχωρίων καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ συμβιβασμοῦ ἀπετέλει πολλάκις ἢ ἀποδοχὴ τῶν παλαιῶν θεῶν τῆς χώρας παρὰ τῶν νέων οἰκιστῶν. Πολλὰ τῶν κυριωτάτων λατρείων τῶν Ἑλληνικῶν κατὰ τὰς Κυκλάδας καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὰ ἐπισημότερα τῶν ἐν ταῖς χώραις ταύταις ἱερῶν μαρτυροῦσι τὴν ἀλήθειαν ταύτην. Οἱ Θεοὶ ὑπῆρξαν οἱ συνδιαλλάξαντες τοὺς ἀνθρώπους.

Καὶ ὅτε δὲ αἱ παλαιαὶ αὐταὶ ἀποικίαι τῶν Ἑλλήνων, ἀνθήσασαι ἐνωρὶς καὶ ἀκμάσασαι, ἐξαπέστειλαν ἄριστα αὐτῶν τέκνα, ὅπως ἰδρῶσιν ἀποικίας ἀπανταχοῦ τῆς Μεσογείου, ὅτε ἐπιφανεῖς τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος πολιτείας ἐγίναν μητροπόλεις ἀκμαίων ἀποικίων, καὶ τότε βλέπομεν περιστάσεις ἀναλόγους πρὸς τὰς παρουσιασθείσας κατὰ τὴν πρώτην πρὸς ἀνατολὰς μετανάστασιν τῶν ἀποίκων μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Δωριέων. Ἀλλαχοῦ μὲν βλέπομεν τοὺς ἀποίκους ἀγωνιζομένους πρὸς τοὺς ἐγχωρίους ἢ ἐκδιωκομένους παρ' αὐτῶν, ὡς τοὺς Κλαζομένιους, οἵτινες, ἀποπειραθέντες νὰ ἐγκατασταθῶσιν ἐν Ἀβδήροις, ἐξώσθησαν ὑπὸ τῶν ἐντοπίων Θρακῶν. Ὁ Ἄβρων φονεύεται ὑπὸ τῶν Κιμμερίων, ἀγωνιζόμενος νὰ ἐγκαταστήσῃ τοὺς Μιλησίους ἐν ταῖς ἀκταῖς τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Οἱ Φωκαεῖς ἀναγκάζονται νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν Ἀλαλίαν ἐπὶ τῆς νήσου Κύρνου, τῆς Κορσικῆς, μετὰ δεινὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Καρχηδονίων καὶ Τυρσηνῶν. Ναυμαχήσαντες κατ' αὐτῶν ἐνίκησαν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐξήκοντα πλοίων τῶν μετασχόντων τῆς ναυμαχίας τεσσαράκοντα μὲν κατεστράφησαν ὀλοτελῶς, τὰ δὲ εἴκοσιν ὑπολειπόμενα κατέστησαν ἄχρηστα ὑπὸ τῆς βλάβης. Κατέπλευσαν τότε οἱ Φωκαεῖς ὡς ἠδυνήθησαν εἰς τὴν Ἀλαλίαν, καὶ παραλαβόντες τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας καὶ ἄλλην κτήσιν ἔφυγον εἰς τὸ Ῥήγιον. Ἐν Σικελίᾳ οἱ μὲν Κορίνθιοι μετὰ τοῦ Ἀρχίου καὶ οἱ Χαλκιδεῖς μετὰ τοῦ Θουκλέους οἰκίζουσι τὰς Συρακούσας καὶ τοὺς Λεοντίους ἐκδιώκοντες τοὺς ἐγχωρίους Σικελούς. Ἄλλ' ἀφ' ἑτέρου οἱ Μεγαρεῖς κτίζουσι τὰ Ὑβλαῖα Μέγαρα συμμαχοῦντες μεθ' ἑνὸς τῶν ἐγχωρίων βασιλέων τῆς Σικελίας, τοῦ Ὑβλωνος. Τὴν αὐτὴν μέθοδον, τὴν τῆς συνδιαλλαγῆς μετὰ τῶν ἐγχωρίων, ἠκολούθησαν καὶ οἱ Μιλησιοὶ ἐν Ἀβύδῳ, ὅπου ἐγκαθιδρύθησαν ἐκ συνεννοήσεως μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν Λυδῶν Γύγου καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν ἀποίκων ἀλλαχοῦ. Αἱ νεώτε-

ραι αὐταὶ ἀποικίαι πολὺ μᾶλλον ἢ αἱ παλαιαὶ εἶχον μὲν τὸν τύπον κατακτήσεως, ἀλλὰ κατακτήσεως μᾶλλον εἰρηνικῆς. Οἱ ἀποικοὶ ἦσαν συνήθως ἔμποροι ἢ καὶ γεωπόνοι, ἐρχόμενοι ὀλίγοι πρὸς πολλαπλασίονας εἰς χώρας ξένας, ὧν ἤθελον νὰ καρπωθῶσι τοὺς θησαυροὺς οὐχὶ διὰ μιᾶς ἐν λεηλασίᾳ ὡς ἐπιδρομεῖς, ἀλλ' ἐν ἡσυχῇ ἐγκαταστάσει διὰ μόχθων συνεχῶν καὶ φιλεργίας διαρκούς. Συνέφερε λοιπὸν εἰς αὐτοὺς πολὺ μᾶλλον τοῦ ἀγῶνος κατὰ τῶν ἐγχωρίων ἢ μετ' αὐτῶν συνδιαλλαγῇ, ἔπου αὕτη ἦτο δυνατὴ. Ὁ συμβιβασμὸς ἐγένετο κατὰ διαφόρους τρόπους, ἐπῆρχετο δὲ πλήρως, ὅτε προσετίθετο εἰς τὴν συνένωσιν τῶν ἐμπορικῶν συμφερόντων, εἰς τὴν κίνησιν τῆς ποικίλης ἐπικοινωνίας ἢ ἐπιγαμίας. Ὁραία εἶναι ἡ διήγησις περὶ τοῦ οἰκισμοῦ τῆς Μασσαλίας καὶ τῆς ἐνάρξεως τῆς φιλίας τῶν Φωκαέων ἀποίκων καὶ τῶν ἐγχωρίων. Ὁ βασιλεὺς τῶν Κελτῶν Νάνος, τελῶν τοὺς γάμους τῆς θυγατρὸς Πέττας, εἶχε καλέσει εἰς συμπόσιον τοὺς μνηστῆρας. Ἐκεῖνος τῶν παρισταμένων ἔμελλε νὰ γείνη νυμφίος τῆς κόρης, εἰς ὃν αὕτη, εἰσερχομένη μετὰ τὸ δεῖπνον, ἔμελλε νὰ δώσῃ κύπελλον οἴνου. Τὴν κόρην ἔθελεν οὐχὶ τις τῶν παρισταμένων συμπατριωτῶν, ἀλλ' ὁ παρατυχὼν Φωκαεὺς Εὐξενος. Ἡ Πέττα ἔγινε σύζυγος τοῦ Ἑλληνος ἀποίκου καὶ ἐκλήθη ὑπ' αὐτοῦ Ἀριστοξένη. Διὰ τοιοῦτου γάμου τῆς θυγατρὸς τοῦ ἐγχωρίου ἡγεμόνος καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ἰώνων οἰκιστῶν ἐξεκόνιζον οἱ Μασσαλιῶται τὴν συνδιαλλαγὴν τῶν Κελτῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων ἐποίκων, διὰ τοιοῦτου συνδέσμου παρίστανον τὸ ἀκατανίκητον γόητρον, ὅπερ ἐξήσκουν ἐπὶ τοὺς ἀξέστοιτους βαρβάρους τὰ ἀστικά ἤθη, οἱ εὐγενεῖς τρόποι. Ὁ ἀνώτερος πολιτισμὸς τῶν Ἑλλήνων.

Ὅτως οἱ Ἕλληνες ἀποικοῦντες διέδιδον μεταξὺ τῶν βαρβάρων τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τὰ ἑλληνικὰ ἤθη, τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν. Συνδέοντες παραδόξως τὴν τάσιν τοῦ ἀποικισμοῦ, τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ζητήσεως τοῦ νέου καὶ ἀγνώστου πρὸς τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος, ἠῦρυναν τὰ στενὰ ἑλληνικὰ ἕρια, κτίσαντες ἀπανταχοῦ τῆς Μεσογείου μυρίας νέας Ἑλλάδας. Ἀπὸ τοῦ πριτανεῖου τῆς μητροπόλεως λαμβάνοντες τὸ πῦρ, ὅπερ ἔμελλε νὰ ὑπάρξῃ ἡ ἱερὰ ἐστία τῆς νέας ἀποικίας, τοὺς πατέρας θεοὺς ἀφιδρύνοντες εἰς τὰς νέας ἑδρας, διετρέφουν οἱ ἀποικοὶ τὴν στοργὴν

πρὸς τὴν πατρίδα, ἣν ἐγκατέλειπον. Ἀλησμόνητος δ' ἔμενε συν-
 ἤθως ἢ πρὸς τὴν μητρόπολιν ἀγάπη καὶ ὅτε τὸ νέον κτίσμα εἶχε
 ἤδη ἰδίαν, νέαν ὑπαρξίν καὶ ἦνθει, πολλάκις ὑπερακοντίζον τῆς
 μητροπόλεως τὴν ἀκμὴν. Ἐνῶ ἐν ταῖς νέαις πατρίσιν ἡ λατρεία
 τῶν πατρῶων θεῶν, τὰ ἐκ τῆς μητροπόλεως ἀκολουθήσαντα γέννη
 τῶν μάντεων καὶ ἱερέων, αἱ εἰς τοὺς οἰκιστὰς ἀποδιδόμεναι τιμαὶ
 καὶ προνομίαι ἐνεθύμιζον τὰς πατρίδας τὰς παλαιάς, πρὸς τὰς
 παλαιὰς ταύτας μητροπόλεις συνέδεον τὰς νέας ἀποικίας καὶ τὰ
 ἐπὶ τῶν νομισμάτων ἐπαναλαμβανόμενα σύμβολα τῶν παλαιῶν
 πατρίδων καὶ αἱ εἰς τὰς πανηγύρεις τῶν μητροπόλεων στελλό-
 μεναι πρεσβεῖαι καὶ δωρεαί. Ὡς δ' ἔστελλον αἱ ἀποικίαι εἰς τὰς
 μητροπόλεις τὰς ἀπαρχὰς τῶν καρπῶν, οὕτως ὅτε ἤρχοντο εἰς
 τὰς ἀποικίας πρέσβεις τῶν μητροπόλεων ἢ ἄλλοι αὐτῶν ἀστοί,
 οἱ πολῖται τῶν ἀποικίδων παρεῖχον εἰς αὐτοὺς τὴν πρώτην θέ-
 σιν ἐν ταῖς θυσίαις καὶ τοῖς ἀγῶσι καὶ ἐδεικνυσον διὰ διαφόρων
 τιμῶν σεβασμὸν ὡς πρὸς πατέρας. Ἐν τοῖς ἀποικίαις ἀνευρίσκον-
 ται τὰ ὀνόματα τῶν πατρῶν φυλῶν, πολλάκις αἱ κλήσεις αὐτῶν
 τῶν συνοικιῶν τῆς παλαιᾶς πατρίδος. Ἄλλ' ἡ τιμὴ καὶ ὁ σεβα-
 σμὸς ἐκορυφοῦντο, ὅτε αἱ ἀποικίαι, παρασκευαζόμεναι νὰ ἐξα-
 ποστείλωσι νέας ἀποικίας, εἰς τὴν μητρόπολιν ἀνεφέροντο, ζη-
 τοῦσαι ἡγεμόνα τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ οἶονεὶ ἀπεκδεχόμεναι τὴν
 προστασίαν καὶ τὴν εὐχὴν τῆς παλαιᾶς πατρίδος, εἰς ἣν ἐχρεώ-
 σται τὴν εὐδοκίμησιν αὐτῆς ἢ νέα πόλις, τῆς μητροπόλεως, ἣς
 τὸ ἀριστον αἷμα εἶχε πολλάκις χυθῆ, ραντίζον τὰ θεμέλια τῆς
 τώρα ἀνθούσης εὐγνώμονος ἀποικίας.

Αἱ ἀποικίαι ὡς νέα κτίσματα τακτικώτερα καὶ συστηματικώ-
 τερα τῶν παλαιῶν πόλεων ἀπέβησαν ταχέως πλουσιώτεροι καὶ
 ὠραιότεροι ἐκείνων. Οἱ τολμηροὶ αὐτῶν κάτοικοι ἐν τῇ εὐγενεῖ
 ἀμίλλῃ, ἐν τοῖς μάχαις ὑπὲρ ταχείας ἐπιτυχίας ἐν τῷ ἀγῶνι ἢ
 τῇ ἐπικοινωνίᾳ μετὰ τῶν περιοικούντων βαρβάρων ἀνέπτυξαν τα-
 χέως τὰς δυνάμεις αὐτῶν καὶ ὑπερευδοκίμησαν τὰς μητροπό-
 λεις. Τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ ναυτιλία, τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι, ἡ
 κοινωνία καὶ ἡ πολιτεία ἦνθησαν ἐνωρὶς ἐν αὐταῖς, ὡσεὶ διὰ τα-
 χυτέρων κινήσεων, ὡσεὶ ἐν βιαιωτέρῳ ῥυθμῷ. Πλουτιζόμεναι ἐκαλλ-
 ωπίζοντο ὡσεὶ νόμφαι πολυτάλαντοι τὸν κομψὸν τῶν ἀστῶν αὐ-

τῶν βίον ἐφαιδρυνεν ἢ ποιήσεις, ἐστόλιζεν ἢ τέχνη, ὕψωνεν ἢ γεννωμένη φιλοσοφία. Καὶ ἐνῷ ἄριστοι τῶν ἀποικίδων γόνοι φιλοτίμως περισυνῆγον τὰ κάλλιστα τῶν πανελληνίων ἀγώνων ἄθλα, καὶ ἐκόσμου διὰ λαμπρῶν ἀναθημάτων τὰς ἐστίαις τῆς ἐνότητος τῶν Ἑλλήνων, θαρραλέα αὐτῶν τέκνα, ἔχοντα πρόγραμμα τὴν ἐργασίαν, προεχώρουν εἰς τὰ ἐνδότερα τῶν χωρῶν, ὧν τὰς παραλίας κατείχον αἱ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι, καί, παρέχοντα καὶ ἀποκομίζοντα πλοῦτον, διέδιδον ἀνεπαισθήτως τὸν Ἑλληνισμόν μέχρι σχεδὸν τῶν ἐσχατιῶν τοῦ εἰς τοὺς ἀρχαίους γινωστοῦ κόσμου, πολὺ μακρὰν τῶν ἐστιῶν των. Ἄνευ τῶν ἀποικιῶν δὲν θὰ ἐγεννᾶτο ἀπανταχοῦ σχεδὸν ὅπου αὐταὶ ὑπῆρξαν γένος ἀνδρῶν μιγάδων εὐκολονότων μὲν τὴν ἐμπορίαν τῶν Ἑλλήνων, διαδιδόντων δὲ μεταξὺ τῶν περιοίκων βαρβάρων τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὸν ἑλληνικὸν βίον. Ἄνευ τῶν ἀποικιῶν, τῆς ποικίλης πρὸς τὰ μεσόγεια ἐπικοινωνίας, ἦν αὕτη προεκάλει, τῶν ναυστάθμων καὶ ἀφετηρίων, ἅτινα ἰδρύοντο καὶ ἄνευ μονίμου ἐγκαταστάσεως χάριν τοῦ ἐμπορίου, καὶ τῶν μεγάλων λεωφόρων, δι' ὧν ἐξυπηρετεῖτο τὸ κατὰ γῆν ἐμπόριον, δὲν θὰ ἐχάρασσον οἱ Ἕλληνες μισθοφόροι τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἤδη ἀρχομένου τοῦ ἔκτου αἰῶνος ἐπὶ τῶν κολοσσῶν τῶν ναῶν τῆς Νουβίας, δὲν θὰ προεχώρουν Σάμιοι ἐμποροὶ μέχρι τῆς μεγάλης ὁάσεως ἐν Ἀφρικῇ, δὲν θὰ εἰσέδουν Ἕλληνες καὶ μέχρις αὐτῶν τῶν χέρσων τῆς Ρωσίας καὶ ἀπωτέρω, ἀναζητοῦντες καὶ παραλαμβάνοντες τὸ ἤλεκτρον τῆς Βαλτικῆς. Ἄνευ τῶν ἀποικιῶν δὲν θὰ ἦτο δυνατὴ ἡ ἐγκαθίδρυσις τῶν Ἑλλήνων σχεδὸν καθ' ὅλας τὰς παραλίας τῆς Μεσογείου, ἢ διασπορὰ αὐτῶν σχεδὸν ἀπανταχοῦ τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Εἰς τὰς ἀποικίας ἐν ἐνὶ λόγῳ ὀφείλεται ἡ καταπληκτικὴ εὐρύνησις τῆς Ἑλλάδος, ἢ καθ' ὅλον τὸν ἀρχαῖον κόσμον διάδοσις τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ ὁποῦ ἢ ἐπίδρασις καθ' ὅσον μὲν δυνάμεθα νὰ παρακολουθῆσωμεν αὐτήν, εἶναι κραταῖα καὶ μεγίστη, καθ' ὅσον δὲ μένει ἄγνωστος ἡ λανθάνουσα, δύναται νὰ θεωρηθῆ δυσοπολόγητος. Εἰς τὰς ἀποικίας χρεωστεῖται ἡ παρασκευὴ τῆς νικηφόρου πορείας τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Σπ. Λάμπρος

Ἡ Ὀλυμπία

Ὁ ἀνερχόμενος εἰς τὸ Κρόνιον ὄρος, τὸν λόφον, ὅστις ὑπέρκειται τῆς παραποταμίας τοῦ Ἀλφειοῦ, ἐκεῖ ὅπου συμβάλλει εἰς τοῦτον τὰ ὕδατά του ἔκ τῆς Ἡλείας κατερχόμενος Κλάδεος, ἔχει ἐνώπιόν του θέαμα ἰσχυρῶς τaráσσον τὴν ψυχὴν. Πρὸ τῶν ποδῶν του ἐκτείνεται ἡ κοιλάς τῆς Ὀλυμπίας, ἣν οἱ ἀρχαῖοι ἐξέλεξαν ὡς τὸν κάλλιστον καὶ ἐπιφανέστατον τόπον τῆς Ἑλλάδος εἰς ἀγῶνων θέσιν καὶ πανήγυριν κοινήν καὶ καθιέρωσαν εἰς τὸν ὕπατον τῶν θεῶν τὸν Ὀλύμπιον Δία.

Τὸν ἱερὸν τοῦτον χώρον δαψιλῶς ἐκόσμησεν ἡ φύσις. Αἱ ἀνώμαλοι ἀλλὰ μαλακαὶ γραμμαὶ χθαμαλῶν δενδροκόμων βουνῶν, ἀποτελοῦντων τὰς ἐσχάτας παρωρείας τῆς Ἀρκαδικῆς Φολόγης, περιστέφουσιν αὐτὸν ἀπὸ βορρᾶ καὶ ἀνατολῶν. Πρὸς δυσμὰς παρρρέει ὁ Κλάδεος, διαρρήξας τ' ἀνακόπτοντα τὴν ὁρμὴν του κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τεχνητὰ προχώματα καὶ ἀνοίξας ἐν τῇ κοιλάδι κρημνώδη χαράδραν. Πρὸς νότον δ' ἀπλοῦται ἡ εὐρεία κοίτη τοῦ μεγίστου τῶν κατὰ τὴν Πελοπόννησον ποταμῶν, τοῦ ἐξ ἀνατολῶν ἀπὸ τῶν Ἀρκαδικῶν ὀρέων καταρρέοντος Ἀλφειοῦ, ὅστις διὰ τῶν ποικίλων ἐλιγμῶν τῶν θολῶν ρέειθρων του σχηματίζει πληθὺν λευκαυγῶν χαλικοστρώτων νησιδίων. Περαιτέρω δὲ φράσσουσι τὴν θέαν τὰ κατάφυτα εἰς πεύκας ὄρη τῆς Τριφυλίας, τῆς σημερινῆς ἐπαρχίας Ὀλυμπίας, ὑψούμενα ἀποτόμως ὑπὲρ ἄνω τῆς χθαμαλῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ, στενὴν δὲ μόνον καταλείποντα λωρίδα γῆς ἀροσίμου. Βλάστησις πλουσία διὰ τὴν εὐδρίαν τοῦ τόπου καλύπτει τὰ περίξ ὑψώματα καὶ τὴν κοιλάδα. Συστάδες πευκῶν φύονται ἀπανταχοῦ, ἀπὸ τῶν χλοερῶν γηλόφων κατερχομένων μέχρις αὐτῆς τῆς Ἄλτεις. Μὲ τὸ βαθύ δὲ πράσινον χρῶμα τῶν βελονοειδῶν φύλλων των συγκιρνάται τὸ πρασινόφαιον τῶν ἀγριελαιῶν καὶ τὸ ὑπόχλωρον τῶν ἀραιῶς ἐγκατεσπαρμένων πλατάνων. Πρίνοι καὶ κόμαροι καὶ ἄλλα θαμνοειδῆ δενδρύλλια καὶ θάμνοι πληροῦσι διὰ τοῦ πυκνοῦ φυλλώματός των τὸ μεταξὺ τῶν ἀγρίων δένδρων διάστημα. Πολλαχοῦ καλλιεργεῖται ἡ ἡμερος ἐλαία καὶ ἡ ἀμπελος, καὶ παρὰ τοὺς ἀμπελώνας χλοάζουσι κριθοφόροι καὶ ἀραβοσιταφόροι ἀγροί. Ἡ

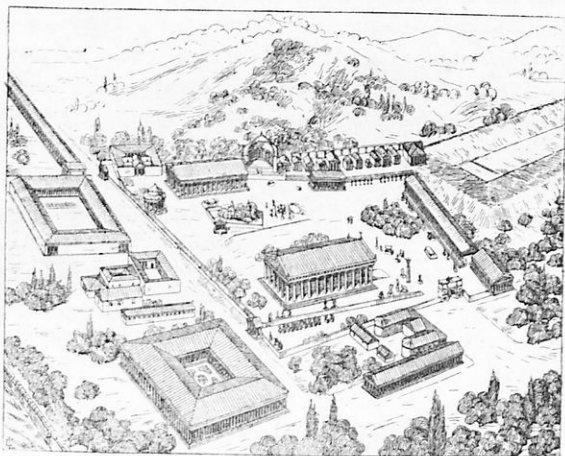
δὲ χέρσος ἄδενδρος γῆ καλύπτεται ὑπὸ σκίνων, σκιλλῶν, ἀσφιδέλων, ὑπερείκων καὶ παντοειδῶν βοτανῶν καὶ ἀγρίων ἀνθέων. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ποικιλιώτερα ἦτο ἢ βλάστησις καὶ τερπινοτέρα τῆς κοιλάδος ἢ ὄψις.

Ἄλση ἀνθοτρόφα ἐκόσμου αὐτὴν καὶ δένδρα ἐκλιπόντα νῦν ἐφύοντο ἐν τῇ Ἄλτει ἐν μὲν τῷ ἠρώφ τοῦ Πέλοπος λεῦκαι, παρέχουσαι τὰ εἰς τὰς θυσίας ἀναγκαιούτα ξύλα, ἀλλαχοῦ δὲ που φοίνικες, ὧν οἱ κλάδοι ἐδίδοντο εἰς τοὺς νικῶντας ἀθλητάς, εἰς σημεῖον τῆς νίκης των. Πρὸ πάντων ὅμως κατηγάζον τὸν χῶρον τὰ ἔργα τῆς ἀνθρωπίνης χειρός, τὰ ἀναθήματα, ἅπερ ἐκ πάσης τῆς Ἑλλάδος ἀνετίθεντο, τὰ ἱερά, ὅσα ἢ εὐσέβεια τῶν ἀγωνοθετῶν ἔδρουσε, τὰ λοιπὰ οἰκοδομήματα, ὅσα εἶχον ἐγερεθῆ ἐκτὸς τῆς Ἄλτεως καὶ ἐντὸς αὐτῆς, ἄλλα μὲν χάριν τῶν ἀγῶνων, ἄλλα πρὸς ὑποδοχὴν καὶ ἀναψυχὴν τῶν θεωρῶν καὶ ἄλλα πρὸς ἐνοίκησιν τῶν ἱερέων. Ναοὶ καὶ βωμοί, γυμνάσια καὶ στάδια, στοαὶ καὶ ξενῶνες, θησαυροί, ἀγάλματα καὶ εἰκόνες παντοειδεῖς ἀπετέλουν περίτεχνον καὶ μεγαλοπρεπέστατον χρυσοῦ, χαλκοῦ, μαρμάρου καὶ πολυχρῶμων κεράμων σύμπλεγμα, οὗ τὸ θέλημα τρον ἐξῆρεν ὁ περιβάλλων αὐτὸ φυσικὸς πλοῦτος.

Τῆς ἀρρήτου τούτης λαμπρότητος οὐδὲ μικρὸν ἴχνος ἐφαίνεται πρὸ εἰκοσαετίας περίπου. Καὶ αὐτὸ τῆς Ὀλυμπίας τὸ ὄνομα εἶχεν ἐξαλειφθῆ ἀπὸ τῆς μνήμης τῶν περιόικων. Ἐρημὸς ἐξετείνετο ἡ πεδιάς, κεκαλυμμένον δ' ὑπὸ βαθῦ στρώμα γῆς ἐκρύπτετο πᾶν ὅ,τι ἀφῆκεν ἀλώβητον ὁ χρόνος ἐκ τῆς ἀρχαίας Ὀλυμπίας. Διὰ τῶν ἀνασκαφῶν ὅμως τῆς Γερμανικῆς κυβερνήσεως ἀπεκαλύφθησαν ἐλόκληρος μὲν ὁ χῶρος τῆς Ἄλτεως, τὸ μέγιστον δὲ μέρος τῶν ἐκτὸς αὐτῆς οἰκοδομημάτων. Καὶ νῦν πρόκειται πρὸ τῶν ὀμμάτων ἡμῶν συγγῆ ἢ εἰκὼν τῆς καταστροφῆς καὶ τοῦ ὀλέθρου. Οὐδὲν ἀπέμεινεν ὄρθιον, ἄμορφος δ' ἐρείπιων σωρὸς καλύπτει τὸ ἔδαφος· τῶν πλείστων μὲν κτιρίων μόνα τὰ θεμέλια ἐσώθησαν, τινῶν ὑφούνται οἱ τοῖχοι μικρὸν ὑπὲρ τὴν γῆν, τῶν δ' ἐξηρθρωμένων κίονων ἀπλοῦται κατὰ μῆκος οἱ σπόνδυλοι. Ὀλίγιστα δὲ κολοβά καὶ παρακεκομμένα περιεσώθησαν λείψανα τῶν ἀνδριάντων τῶν ἀθλητῶν καὶ τῶν ἀναριθμῶν ἀναθημάτων. Καὶ μόνον δύο ἐκ τούτων ἀγαθῆ τις μοῖρα διετήρησεν

ἄρτια σχεδόν, δύο ἀθάνατα μνημεῖα τῆς τέχνης, τὴν Νίκην καὶ τὸν Ἑρμῆν.

Ὁ θρησκευτικὸς φανατισμὸς, ἡ ἀμάθεια, ἡ ἀπλησία καὶ ἀπειροκαλία τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶχον τὴν δύναμιν ν' ἀπεργα-

Ἡ Ἄλτις τῆς Ὀλυμπίας.

σθῶσι τηλικαύτην καταστροφὴν ἔπρεπε νὰ συνεπικουρήσωσι καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως, καὶ ἀληθῶς σεισμοὶ καὶ ποταμῶν ὑπερχειλίσεις συνετέλεσαν τὸ ἔργον τῆς ἐρημώσεως.

Τὰ περισσώδεντα ἐκ τῆς καταστροφῆς λείψανα, ὅσα ἀνεκάλυψαν αἱ ἀνασκαφαί, καταδεικνύουσι μὲν, ὅτι ἀνεπανόρθωτος εἶναι ἡ ἀπώλεια τασούτων ἀριστουργημάτων, εἶναι δ' ὅμως καὶ διὰ τὸν ἀριθμὸν καὶ διὰ τὴν σπουδαιότητα αὐτῶν πολυτιμώτατα, πολλὰ διδάσκοντα καὶ καθοδηγοῦντα ἡμᾶς εἰς τὴν ἔρευναν οὐμόνον τῆς ἀρχαίας Ὀλυμπίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαότητος καθόλου. Καθίσταται δ' οὕτως ἡμῖν δυνατόν ἐπὶ τῇ βάσει ἀσφαλῶν δεδομένων ν' ἀναζωογραφήσωμεν διὰ τῆς φαντασίας πλήρη καὶ πιστὴν εἰκόνα τῆς ἀρχαίας Ὀλυμπίας. Καθίσταται ἡμῖν δυνατόν ἐκ τῶν χύδην κατεβεβλημένων ἀρχιτεκτονικῶν ἄρθρων ν' ἀνοικοδομήσωμεν ἐν τῇ πρώτῃ θέσει αὐτῶν τὰ μεγαλοπρεπῆ ἱερά καὶ τ' ἄλλα τῆς Ὀλυμπίας

κτίρια, νὰ καταγλαῖσωμεν ταῦτα διὰ τοῦ παλαιοῦ πλαστικοῦ καὶ γραφικοῦ κόσμου αὐτῶν, ν' ἀναστηλώσωμεν ἐπὶ τῶν βᾶθρων, ὧν πλεῖστα σφῆζονται, τὰ ἐξαφανισθέντα χαλκᾶ καὶ μαρμάρινα ἀναθήματα, νὰ ἐξωραΐσωμεν δι' ἀνθέων καὶ δένδρων τὸν ἱερὸν χῶρον. Δυναμέμεθα ἐπὶ πλέον νὰ λάβωμεν σαφῆ καὶ ἀκριβῆ ἔννοιαν τῶν γινομένων ἐν Ὀλυμπίᾳ κατὰ τοὺς ἀγῶνας, ἂν φαντασθῶμεν πληροῦν αὐτὴν τὸ θροῦν πλῆθος τῶν ἀγωνιστῶν καὶ τῶν θεωρῶν, τῶν Ἡλείων ἀρχόντων, τῶν ἱερέων, ναοφυλάκων καὶ νεωκόρων, τῶν πρὸς ὕμνησιν τῶν ἐπινικίων προσδραμόντων μουσουργῶν καὶ τῶν πολυαρίθμων ἐμπόρων καὶ καπήλων τῶν ἀπανταχόθεν κομισάντων εἰς τὴν πανηγυρίαν τὰ ὄνια· τὸ πλῆθος τὸ συρρεῦσαν ἐκ τῶν ἀγούσων εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἐπτὰ ὁδῶν ἢ διαπεραιωθὲν ἐπὶ ἀκατίων καὶ λέμβων καὶ σχεδιῶν διὰ τοῦ Ἄλφειοῦ ἐκ τῶν στομίων αὐτοῦ ἢ ἐκ τῆς Τριφυλιακῆς ἕχθης, ἄγον δὲ καὶ πυκνάς ἀγέλας βοῶν καὶ βοσκημάτων ποίμνια πρὸς τὰς θυσίας καὶ τὴν διατροφήν τῶν πανηγυριστῶν. Ἄν φαντασθῶμεν σύμπαν τὸ πλῆθος τοῦτο καταλαμβάνον κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν ἀγῶνων ἀπὸ βαθέος ὄρθρου τὰς κλιτύας τοῦ σταδίου ἢ τοῦ ἵπποδρομίου, τὸν δ' ἄλλον χῶρον διαχεόμενον εἰς τὰ ἱερὰ καὶ εἰς τὴν ἐκτὸς τῆς Ἄλτεις πόλιν, τὴν συνισταμένην ἐκ ποικίλων καταλυμάτων, καλυβῶν καὶ σκηνῶν, ἄλλων μὲν ἀπερίττων, ἄλλων δὲ πολυτελῶς διὰ χρυσοῦ καὶ πορφύρας καὶ ἄλλου πλοῦτου πολλοῦ κεκοσμημένων· εἰς τὴν αὐτοσχέδιον πόλιν, τὴν ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἀναβλαστάνουσαν χάριν τῆς πανηγύρεως, ἀμέσως δὲ μετὰ ταύτην ἀπανθοῦσαν καὶ ἐξαφανιζομένην. Ἄν τέλος φαντασθῶμεν εἰς τὸ πέραν τοῦ ποταμοῦ συνηθροισμένας μητέρας καὶ συγγενεῖς τῶν ἀθλητῶν καὶ περὶ αὐτὰς πολυπράγμονας γυναῖκας προσελθούσας ἐκ τῶν περιχώρων, ὅπως μακρόθεν βλέπωσι τὸν τόπον τῶν ἀγῶνων, οὗ τὴν πρόσοδον ἀπηγόρευεν αὐταῖς αὐστηρότατος νόμος, καὶ ἀδυνατοῦσαι ν' ἀκούσωσι τὴν ἱερὰν σάλπιγγα καὶ τὰ κηρύγματα τῆς νίκης, ἀκούσωσι τοῦλάχιστον τὸν συγκεχυμένον κρότον τοῦ ἀνευφημοῦντος τοῦ νικητῆς λαοῦ καὶ μάθωσιν ὡς τάχιστα τὴν τύχην φιλιτάτων ἀγωνιστῶν, λυθῆ δ' οὕτως ἢ ἐναγώνιος προσδοκία των. Ἄν ταῦτα φαντασθῶμεν, θὰ δυνηθῶμεν ν' ἀναπαρστήσωμεν τὴν εἰκόνα τῆς Ὀλυμπίας κατὰ τὸν ἀγῶνα.

Ν. Γ. Πολίτης

Ὀλυμπιακὰ ἀγωνίσματα

α') Τὸ στάδιον.

Τὸ στάδιον τῆς Ὀλυμπίας, ἐν ᾧ ἐτελοῦντο ἅπαντες οἱ γυμνικοὶ ἀγῶνες, ἔκειτο μὲν πρὸς τὰ βορειοανατολικά τῆς Ἄλτεις πέραν τοῦ Κρονίου λόφου, ἦτο δὲ τετράγωνον ἐπίμηκες, ἔχον μῆκος μὲν 211 μέτρων, πλάτος δὲ 32. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ λοιπὰ ἑλληνικὰ στάδια, ὧν ἡ μὲν εἴσοδος δὲν εἶχεν ὑπερκείμενον ὕψωμα πρὸς θεάν, ἡ δὲ ἀπέναντι τῆς εἰσόδου πλευρὰ καταλαμβάνετο ὑπὸ τῆς ἡμικύκλιου σφενδόνης, τὴν τῆς Ὀλυμπίας εἶχεν εὐθείαν καὶ τὴν πρὸς τὴν σφενδόνην τῶν λοιπῶν ἑλληνικῶν σταδίων ἀντιστοιχοῦσαν πλευρὰν, ὁμοίαν δὲ πρὸς αὐτὴν καὶ τὴν ἀπέναντι αὐτῆς. Οὕτως ὑπῆρχον τέσσαρα ἐν ὅλῳ ὕψωμάτα, δύο κατὰ μῆκος καὶ δύο κατὰ πλάτος, χρησιμεύοντα διὰ τοὺς θεατάς. Ἐπὶ τῶν τεσσάρων δὲ τούτων τεχνητῶν κλιτύων, ὧν μόνη ἡ ἐκ βορρᾶ πλευρὰ ἦτο φυσικὸς λόφος, αἱ δὲ λοιπαὶ εἶχον ὑψωθῆν διὰ χῶματος φορητοῦ, ἐκάθηγον οἱ θεαταί, οὐδέποτε κατασκευασθέντων λιθίνων ἐδωλίων, ὡς τοῦτο ἐγινε ἐν τῷ Παναθηναϊκῷ σταδίῳ ἐπὶ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ. Ὑπελογίσθη δέ, ὅτι οἱ θεαταί οἱ χωροῦντες ἐν τῷ Σταδίῳ τῆς Ὀλυμπίας ἀνῆρχοντο εἰς τεσσαράκοντα τοὐλάχιστον χιλιάδας. Τὸ δὲ χῶμα τὸ χρειασθὲν πρὸς ἐπιχωμάτωσιν τῶν τριῶν πλευρῶν τοῦ Σταδίου ἐλήφθη ἐξ αὐτῆς τῆς ἐκβαθυνθείσης κονίστρας, ἣτις διὰ τοῦτο ἔκειτο περὶ τὰ τρία μέτρα βαθύτερον τοῦ ἐδάφους τῆς Ἄλτεις.

β') Δρόμος.

Οἱ ἀγῶνες ἤρχοντο διὰ τῶν δρομικῶν ἀγωνισμάτων, ὧν ἐν μὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν εἰς μῆκος διάρκειαν, ὡς ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, ἡ εἰς τὴν ἀντοχήν, ὡς λέγομεν σήμερον, ἐν εἰς τὴν ταχύτητα καὶ ἐν εἶναι μικρόν. Ἀληθῶς ἀγὼν μὲν ταχύτητος ἦτο ὁ ἀπλοῦς δρόμος, καθ' ὃν οἱ ἀγωνιζόμενοι ὄφειλον νὰ διατρέξωσι τὴν ἐξ ἑκατῶν ἐνενηκοντα δύο μέτρων κονίστραν τοῦ σταδίου ἅπαξ μόνον ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ἄκρου εἰς τὸ ἄλλο. Ἀντοχῆς δὲ ἀγὼν ἦτο ὁ τοῦ δολιχοῦ, ἦτοι τοῦ δωδεκαπλοῦ γύρου τοῦ Σταδίου, ἐπειδὴ κατ'

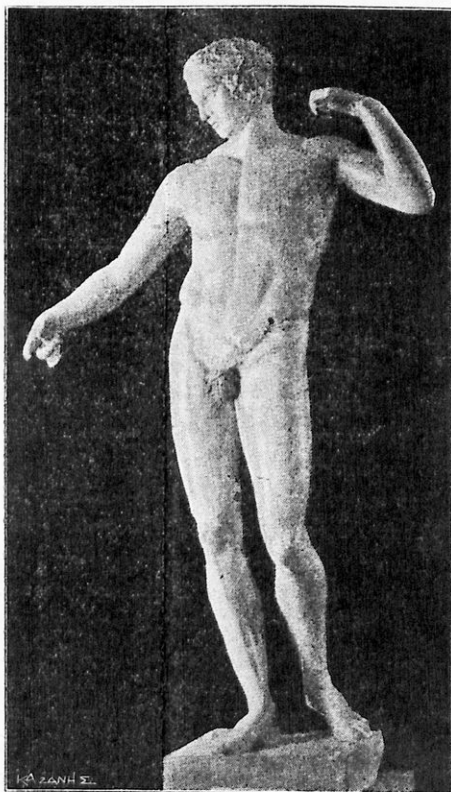
αὐτὸν οἱ δρομεῖς εἶχον νὰ διανύσωσι διάστημα τεσσάρων καὶ ἡμίσεως χιλιομέτρων καὶ τι πλέον, ἦτοι ἀκριβῶς 4604,48 μέτρα.

Τὴν ταχύτητα δὲ τέλος καὶ τὴν ἀντοχὴν συνήγωνεν ὁ δίαυλος, ἦτοι ὁ διπλοῦς δρόμος, καθ' ὃν οἱ ἀγωνιζόμενοι ὤφειλον νὰ διατρέξωσι τὸ Στάδιον δις καθ' ἕνα αὐτοῦ τὸ μῆκος, ἐπιστρέφοντες δηλαδὴ εἰς τὸ σημεῖον, ἐξ οὗ εἶχον ἐκκινήσει. Κατὰ δὲ τὴν πιθανωτάτην γνώμην πρῶτον μὲν ἐτελεῖτο ὁ δόλιχος, ἔπειτα δὲ ὁ δρόμος καὶ τελευταῖον ὁ δίαυλος.

Οἱ δρομεῖς δὲν ἀντηγωνίζοντο πρὸς ἀλλήλους πάντες ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου, ἀλλὰ διηρημένοι ἀνὰ τέσσαρας, ὡς συνετάσσοντο ὑπὸ κληρώσεως γινομένης πιθανῶς τὴν πρώτην ἡμέραν τῶν ἀγώνων, ὅτε καθ' ἕνα ἐκανονίζοντο τὰ διὰ τοῦ κλήρου λυόμενα ζητήματα. Ἀλλὰ πρὶν ὅμως ἐκκινήσωσιν αἱ τετράδες ἐκ τῆς ἀφέσεως τρέχουσαι πρὸς τὸ τέρμα, ἐτοποθετοῦντο πάντες οἱ δρομεῖς συμφώνως πρὸς τὴν εἰς αὐτοὺς διὰ τοῦ κλήρου ὀρισθεῖσαν θέσιν ἐπὶ βάθρων λιθίνων συνεχομένων καὶ ὀλίγον ὑπερεχόντων τοῦ ἐδάφους. Ἐχωρίζοντο δὲ τὰ βάθρα ἐκεῖνα ἀπ' ἀλλήλων διὰ πασσάλων ξυλίνων, ὧν ἡ ἀπόστασις ἦτο ἑνὸς μέτρου καὶ εἰκοσιοκτὼ ἑκατοστῶν. Τούτων δὲ μεταξὺ ἔσταντο οἱ δρομεῖς, δι' οὓς ὑπῆρχον εἰκοσι τοιαῦται θέσεις ἐν ὄλῳ. Δοθέντος δὲ διὰ σαλπίσματος τοῦ σημείου, ἐξεκίνουν οἱ τέσσαρες πρῶτοι καὶ ἔπειτα μετὰ τὸ πέρας τοῦ δρόμου αὐτῶν ἢ δευτέρα τετράς καὶ οὕτω καθ' ἕξαι οἱ λοιποὶ.

Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ νομισθῆ, ὅτι ἐν τοῖς δρομικοῖς ἀγωνίσμασι τὸ πᾶν συνίστατο μόνον εἰς τὴν ταχύτητα καὶ τὴν ἀντοχὴν. Οἱ δρομεῖς εἶχον νὰ παλαίωσι καὶ πρὸς τὴν δυσχέρειαν τοῦ ἐδάφους, ὅπερ δὲν ἦτο στερεὸν καὶ σταθερὸν, ἀλλ' ὑπεχώρει εἰς τοὺς πόδας τῶν τρεχόντων βυθιζομένους εἰς τὴν βαθεῖαν ψάμμον, ἥτις ἐκάλυπτε τὴν κονίστραν. Ἀλλ' ἐν τούτοις ὑπὸ τῆς προσδοκίας τοῦ Πισαίου στεφάνου ἐγένοντο τρόπον τινὰ πτηνοὶ οἱ πόδες τῶν ἀγωνιζομένων. Πλήρεις ἐλπίδων ἀνέπαλλον εἰς ὕψος ἀπὸ τοῦ ψαμμώδους ἐδάφους τοὺς πόδας, ἢ πνοὴ αὐτῶν ἀνέβαινεν εἰς τὸ ἄκρον τῶν χειλέων, τὰ στήθη ἐκυμαίνοντο καὶ μὲ τάχος ἀνέμου διήρχοντο πρὸ τῶν ὑπὸ τῆς περιεργίας καὶ τῶν κραυγῶν τῶν τρεχόντων ἀναταρασσομένων καὶ ἐπευφημούντων θεατῶν. Ἡ μάλλον δὲν διήρχοντο πρὸ τῶν θεωμένων, ἀλλ' ἔφευγον ὡς ἀστραπή, καὶ

πρὶν ἢ οἱ ἐπὶ τῶν περιχειμένων εἰς τὴν κονίστραν λάφων καθή-
μενοι προφθάσῃσι νὰ ἴδωσιν αὐτοὺς ἐξορμῶντας ἀπὸ τῶν ὑσπλήγ-

Ὁ Διαδόμενος τοῦ Πολυκλείτου.

γων τῆς ἀφετηρίας, ἔβλεπον ἐν τῷ ἄκρῳ τοῦ τέρματος, οἷονεὶ μὴ
δυνάμενοι νὰ παρακολουθήσωσιν αὐτοὺς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Σταδίου.

Τοιοῦτους παρίστανον τοὺς περιωνύμους δρομεῖς τὰ ἔργα τῆς
ἀρχαίας τέχνης καὶ τὰ πρὸς ἔπαινον αὐτῶν γραφέντα ἐπιγράμ-
ματα. Ἄλλ' ἢ τοιαύτη ἔρμη κυρίως ἀναφέρεται εἰς τὸν ἀπλοῦν

δρόμον, τὸν καθ' ἑαυτὸ δρόμον τῆς ταχύτητος. Αὐτὸ καὶ εὐκόλως διακρίνονται ἐπὶ εἰκόνων ἀρχαίων ἀγγείων αἱ παραστάσεις δολιχοδρόμων καὶ σταδιοδρόμων. Οἱ μὲν σταδιοδρόμοι παριστάνοντο ἔχοντες προβεβλημένον μὲν ὑψηλὰ τὸ ἕτερον τῶν σκελῶν, διὰ δὲ τοῦ ἐτέρου μακρὰν ὀπίσθεν ἀφισταμένου μόλις ἐφαπτόμενοι τοῦ ἐδάφους, τινὲς δ' αὐτόχρημα ἐν πτήσει, οὐδέτερον τῶν ποδῶν στηρίζοντες ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐν ᾧ δὲ ἡ τοιαύτη ἐξεικόνισις παρέχει εἰς ἡμᾶς τὴν αἴσθησιν πηδῶντων μᾶλλον ἢ τρεχόντων, τὸ βίαιον τῶν κινήσεων τῶν ποδῶν ὑποβοηθεῖται ὑπὸ ἐπίσης ὀρμητικῶν πρὸς τὰ πρόσω καὶ κατὰ κανόνας ἀνατάσεων τῶν χειρῶν. Ὅπως δ' ἀντιθέτως οἱ δολιχοδρόμοι μόνον τὸ ἕτερον σκέλος ἀνατινάσσουσιν εἰς τὸν ἀέρα ὀπίσθεν, διὰ δὲ τοῦ ἐτέρου ποδὸς πατοῦσι στερρότερον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους οὕτως, ὥστε καθ' ἕλου τὸ βῆμα εἶναι πολὺ μικρότερον καὶ τ' ἄκρα τῶν ποδῶν ἀπέχουσιν ἀλλήλων πολὺ ὀλιγώτερον ἢ παρὰ τοῖς σταδιοδρόμοις. Ἐπειδὴ δὲ ὁ δόλιχος δὲν ἦτο δρόμος σπουδῆς καὶ ταχύτητος, ἀλλ' ἀντοχῆς ἐσυνήθιζον οἱ δολιχοδρόμοι, ὡς καὶ οἱ σήμερον δρόμους ἀντοχῆς ἐπιχειροῦντες, νὰ κρατῶσι τοὺς βραχίονας κεκαμμένους πρὸς τὰ ὀπίσθεν, συνέχοντες τὴν πυγμὴν ἐκατέρωθεν τοῦ στήθους. Μόνον δὲ προσεγγίζοντες πρὸς τὸ τέρμα μετέβαλλον τὸν τρόπον τοῦ δρόμου οἱ δολιχοδρόμοι, ὅτε καὶ δὲν διέφερον τῶν σταδιοδρόμων.

Ἄλλ' ἡ μετὰ τοιαύτην ὀρμὴν καὶ ἐπίδειξιν τέχνης εἰς τὸ τέρμα ἄφιξις τῶν σταδιοδρόμων ἦτο προσωρινή μόνον ἐπιτυχία. Ἐπειδὴ, καθ' ἃ ἤδη εἶπομεν, οἱ δρομεῖς δὲν ἠγωνίζοντο πάντες ὁμοῦ, ἀλλὰ κατὰ τάξεις τετράδων, ὡς εἶχον συνταχθῆ ὑπὸ τοῦ κλήρου, ὁ ἕξ ἐκάστης τάξεως ὑπερευδοκιμήσας ὑπεχρεοῦτο νὰ διαγωνισθῆ ἐκ νέου πρὸς τοὺς τῶν ἄλλων τάξεων νικητάς. Ὀλυμπιονίκης δ' ἐν τοῖς δρομικοῖς ἀγωνίσμασιν ἀνεδεικνύετο ὁ νικήσας ἐν τῇ δευτέρῃ τούτω διαγωνισμῷ. Ἄν δὲ καὶ πλείονες τῶν δεκαἕξ ἦσαν οἱ ἕξ ἀρχῆς ἐγγραφέντες, ἐπεβάλλετο ἴσως καὶ τρίτη τις δοκιμασία μεταξὺ τῶν νικητῶν τῶν τεσσάρων πρώτων τάξεων καὶ τοῦ νικητοῦ τῶν ὑπολοίπων. Ἀλλὰ συνήθως δὲν ἦσαν βεβαίως πλείοτεροι τῶν δεκαἕξ οἱ σταδιοδρόμοι, ὥστε ὀπωσδήποτε τοῦλάχιστον διπλῆ ἦτο ἡ νίκη τοῦ ὀριστικῶς τυγχάνοντος τοῦ ἀθλοῦ ἐν τῷ δρόμῳ.

Ἔνεκα λοιπὸν τῶν τῶν ποιούτων περὶ τὸν δρόμον δυσχερειῶν μεγάλων ἐτύγχανον τιμῶν οἱ νικῶντες. Ἐπειδὴ δὲ ἄλλως ὁ δρόμος οὐ μόνον καθ' ἑαυτὸν τιμιώτατον ἀγώνισμα ἦτο, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀρχαιότατον ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἐξηκολούθησε καὶ μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν ἄλλων πολυτιμοτέρων καὶ ἐπιδεικτικωτέρων ἀγῶνων νὰ θεωρηθῆται ὡς ὁ κυριώτατος τῶν Ὀλυμπιακῶν· διὸ οἱ ἐν τῷ δρόμῳ νικῆσαντες ἦσαν οἱ ἐπώνυμοι τῶν Ὀλυμπιάδων.

Δὲν εἶχον κατὰ ταῦτα δίκαιον οἱ Ἕλληνες ἐπονομάσαντες Ἰππὸν τὸν ἐκ Ξάνθου τῆς Λυκίας Ἐρμογένην, ὅστις ἔτυχεν ὀκτὼ στεφάνων ἐν τῷ δρόμῳ ἐπὶ τρεῖς μόνας Ὀλυμπιάδας; Καὶ διατὶ νὰ μὴ πιστεύσωμεν τὸ λεγόμενον περὶ τοῦ Ἀργείου ἐκείνου δολιχοδρόμου Ἀργέως, ὅτι, νικῆσας ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἀνεχώρησεν ἐσπευσμένως εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ τὸ Ἄργος καὶ ἔφθασεν αὐθιμερὸν αὐτάγγελος τῆς νίκης; Καὶ ὅμως τὸ Ἄργος ἀπέχει τῆς Ὀλυμπίας κατ' εὐθείαν γραμμὴν ἑβδομήκοντα καὶ πέντε χιλιόμετρα. Τοιαύτην δ' ἀπόστασιν δὲν δύναται κοινὸς πεζοπόρος, συνεχῶς ἀνευ τινὸς διακοπῆς βαίνων διὰ τοῦ συνήθους βήματος νὰ διανύσῃ ἐντὸς ὀλιγωτέρου χρόνου δεκαῆξ ὅλων ὥρων, χωρὶς νὰ ὑπολογίσωμεν τὰς ἔνεκα τῶν μεταξὺ Ὀλυμπίας καὶ Ἀργους ἐπιπροσθούτων ὁρέων παρεμβαλλομένας δυσκολίας. Ἀλλὰ καὶ ἄλλος Ἀργεῖος ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν ἐπιφανεστάτων ἐν τῷ δρόμῳ Ὀλυμπιονικῶν, ὁ Δάνδης· πλὴν δὲ τούτου ἐξέχει ὡς δολιχοδρόμος ὁ Λακεδαιμόνιος Λάδας. Περιώνυμοι δ' ἐν τῇ σταδιοδρομίᾳ ἦσαν καθόλου οἱ κάτοικοι τῆς ἐν Ἰταλίᾳ ἐλληνικῆς πόλεως Κρότωνος.

Εἰς τὰ ἤδη δὲ περιγραφέντα δρομικὰ ἀγωνίσματα προσετέθη τῷ 520 π. Χ. ὁ ὀπλίτης δρόμος, ὅστις ἐλέγετο μὲν καὶ ἀπλῶς ὀπλίτης ἢ ὀπλον, ἐτελεῖτο δὲ τὴν τετάρτην ἡμέραν καὶ ἐπεράτῳνε τοὺς ὅλους ἀγῶνας. Διέτρεχον δ' οἱ ὀπλιτοδρόμοι τὸ Στάδιον κατὰ μῆκος δις, ἦτοι ἐξετέλουν δρόμον ἀνάλογον πρὸς τὸν τῶν διαυλοδρόμων. Ἄλλ' ἢ διαφορά ἦτο, ὅτι οἱ ὀπλιτοδρόμοι διέτρεχον τὸ διάστημα τοῦτο ἑνοικταί. φέροντες ἐν μὲν τοῖς παλαιότεροις χρόνοις πανοπλίαν, ἦτοι κράνος, κνημίδας καὶ ἀσπίδα, ἐν δὲ τοῖς ἔπειτα μόνον κράνος καὶ ἀσπίδα ἢ καὶ μόνον ἀσπίδα. Ὡς δὲ οἱ δολιχοδρόμοι, οὕτω καὶ οἱ ὀπλιτοδρόμοι δὲν διεγωνίζοντο κατὰ τάξεις ἀνὰ τετράδας, ἀλλὰ πάντες ὁμοῦ

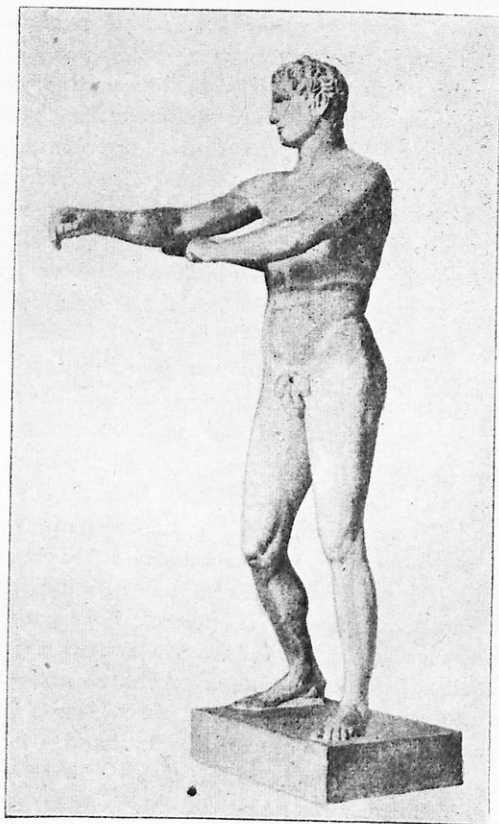
διὰ τὸ δυσχερὲς τοῦ ἀγωνίσματος, ὥστε ἡ νίκη ἦτο ἀπλή και οὐχὶ διπλή, ὡς ἐν τῷ ἀπλῷ δρόμῳ.

γ') Πάλη

Ἡ δὲ πάλη, ἣ ἐπακολουθοῦσα εἰς τοὺς τρεῖς πρώτους μνημονευθέντας δρομικούς ἀγῶνας τὴν τρίτην τῶν Ὀλυμπίων ἡμέραν, ἦτο τῶν σπουδαιωτάτων ἀγωνισμάτων. Οἱ Ἕλληνες ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἠσχολοῦντο περὶ τὴν πάλην, ἥτις ἀναφέρεται παρ' Ὀμήρῳ μεταξὺ αὐτῶν τῶν κατὰ τὴν κηδεῖαν τοῦ Πατρόκλου πρὸς τιμὴν αὐτοῦ τελεσθέντων ἀγῶνων. Καὶ ὅτε δ' ἀργότερον ἰδρῦθησαν χάριν τῶν παίδων παρὰ τοῖς Ἕλλησι ἴδια κτίρια πρὸς ἀσκήσιν ἐν τῇ γυμναστικῇ, ταῦτα ἀπὸ τῆς πάλης ἔλαβον τ' ὄνομα αὐτῶν, ὀνομασθέντα παλαιστραι. Ἦτο δὲ ἡ πάλη ἀθλημα ἐκ τῶν εἶπερ τι καὶ ἄλλο χρησιμευόντων πρὸς ἐπίδειξιν ῥώμης τε ἅμα καὶ μάλιστα δεξιότητος καὶ τέχνης. Ὁρθῶς ἀποκαλεῖ ὁ Πλούταρχος τὴν πάλην τεχνικώτατον καὶ πανουργότατον τῶν ἀθλημάτων. Διὰ ταῦτα ἡ μὲν βία καὶ ἡ ῥώμη ἦτο τὸ καταφύγιον γηραιῶν εὐπαγῶν παλαιστῶν, οἷος ὁ ἐν τῇ πάλῃ δοκιμώτατος τῶν ἀρχαίων, ὁ Κροτωνιάτης Μίλων, ὅστις γηράσας ἐσυνήθιζε νὰ καταβάλλῃ τὸν ἀντίπαλον διὰ τοῦ βάρους τοῦ ἰδίου σώματος. Ἄλλ' εἰς τὴν ἀτεχνον ταύτην καὶ μόνον εἰς τὴν φυσικὴν ῥώμην στηριζομένην πάλην τῶν πρεσβυτικῶν χρόνων τοῦ μεγάλου Κροτωνιάτου ἀντετάσσετο ἡ τέχνη, ἣν ἐπέδειξε νεαρὸς ὢν. Οἱ δὲ Ἕλληνες τοιαύτης βαναύσου ἐπιδείξεως σωματικῆς ῥώμης ἐθαύμαζον πολὺ μᾶλλον τὴν ἔντεχνον κομψότητα, μεθ' ἧς ἠξιώθη τοῦ κοτίνου ἐπὶ τῇ πάλῃ ὁ παῖς Κρατίνος, ὁ ἐξ Αἰγείρας τῆς Αἰγιαλείας, ὅστις διὰ τὸ κάλλος τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἀναδειχθὲν ἐν τῇ ἀθλήσει ἔτυχε τῆς ἀδείας νὰ στήσῃ ἐν τῇ Ἄλτει οὐ μόνον τὸν ἴδιον αὐτοῦ ἀνδριάντα, ἀλλὰ καὶ τὸν τοῦ παιδοτρέβου, ἦτοι διδασκάλου.

Οἱ παλαισταὶ πρὶν ἢ ἐπιληφθῶσι τοῦ ἀγῶνος ἤλειπον τὸ σῶμα δι' ἐλαίου χάριν ἐπιρρώσεως ἑαυτῶν καὶ εὐκαμψίας. Ἄλλ' ὅπως μὴ διὰ τῆς ἐπαλείψεως ταύτης διολισθαίνῃ τὸ σῶμα κατὰ τὴν συμπλοκὴν, καθισταμένης ἀδυνάτου τῆς συλλήψεως ὑπὸ τοῦ ἀνταγωνιστοῦ, ἐπέπασσον ἐπὶ τοῦ σώματος λεπτὴν κόνιν. Εἶχε δὲ καὶ λόγον ὑγιεινὸν ἡ κόνις ἐπιπασσομένη, τὴν ἐπίσχεσιν τοῦ ἀθροῦ

ἰδρωτός καὶ τῆς εἰς τοὺς πόρους τοῦ σώματος ἐμπτώσεως τοῦ ἀνέμου.
 Πρὸς ἀποκάθαρσιν δὲ τοῦ ἐκ τοῦ ἐλαίου, τοῦ ἰδρωτός καὶ τῆς

Ὁ Ἀποξυόμενος τοῦ Λυσίππου.

κόνεως ρύπου τοῦ σώματος μετὰ τὴν πάλην καὶ τὰς λοιπὰς γυμναστικάς ἀθλήσεις ἐχρησίμευον αἱ στλεγγίδες, μετάλλιναι ξύστραι μετὰ λαβῆς, ὧν καὶ ἐν ταῖς βαλανείαις ἐποιοῦντο χρῆσιν οἱ ἀρχαῖοι.
 Ἐν τῷ ἀγωνίσματι τῆς πάλης ὁ συνήθης τρόπος ἀθλήσεως

ἦτο ὁ τριαγμός, ἦτοι τὸ καταβάλλειν τρίς τὸν ἀντίπαλον κατὰ γῆς. Ἄλλ' ὅπως ὁ νικητῆς ὄρθιος μένων φθάσῃ εἰς τοῦτο τὸ ἀποτέλεσμα, ἀπηγεῖτο μεγάλη δεξιότης καὶ ἐπίμονος ἀγών, πολλάκις διαρκῶν μακρόν. Οἱ παλαιστοὶ προβάλλοντες ἐκτάδην τὰς χεῖρας καὶ διερείδοντες εἰς τὸ ἔδραϊον τὴν βάσιν τῶν ποδῶν, κυρτώσαντες δὲ τὴν ἰγνὺν καὶ γυρώσαντες τοὺς ὄμους καὶ τὰ μετάφρενα καὶ ἐπικλίναντες μὲν μικρὸν τὸν αὐχένα, σφηκίωσαντες δὲ τὸ ἔλον σῶμα, ἔδραττον ἀλλήλους. Ἄλλ' ἐπὶ βραχὺ συνήθως διήρκει ἡ κανονικὴ αὕτη θέσις τοῦ παλαιστοῦ ἢ ἡ ἀντέρεισις αὐτῶν κατὰ τῶν μετώπων δίκην κριῶν ἀντικυριττόντων ἀλλήλους διὰ τῶν κεράτων. Ταῦτα πράττοντες ἐτίθεντο οὕτως εἰπεῖν εἰς προσοχήν, ἐποφθαλμιῶντες τὸν τρόπον τῆς ἀντεπιθέσεως, παραδοκοῦντες τὸ ἐλάχιστον σημεῖον ὑποχωρήσεως ἢ ἀδυναμίας τοῦ ἀγωνιστοῦ, ἔτοιμοι νὰ ἐπωφεληθῶσιν ἐκ τῆς παραμικρᾶς αὐτοῦ ἀδεξιοῦ κινήσεως, τεχνικώτατα μετὰ βλέμματος γεγυμνασμένου καὶ ὀξυτάτου παραμονεύοντες τὴν κατάλληλον στιγμὴν τελεσφόρου δράσεως ἢ ὑποκρινόμενοι τὴν προμελέτην κινήσεως παραγούσης τὸν ἀντίπαλον εἰς πεπλαμένην θέσιν ἀμύνης, ἐπιτρέπουσαν τὴν εὐστοχον πρὸς ἐκκίνησιν αὐτοῦ ἐνέργειαν. Ἐπετρέπετο δὲ κατὰ τὴν πάλην οὐ μόνον ἡ ἀπὸ τῶν χειρῶν σύλληψις τοῦ ἀνταγωνιζομένου, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπὸ τῶν ὄμων καὶ ἡ ἐκ τῶν ὀπισθεν ἐπ' αὐτὸν ἐπιπήδησις καὶ ἡ κατάθλιψις τῆς ἰγνύος διὰ τῆς πτέρνης καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ ἐτέρου τῶν ποδῶν βιαία χάριν ταχείας τροπῆς ἔλξις καὶ ὁ τραχηλισμός, ἦτοι ἡ σύσφιξις τοῦ τραχήλου τοῦ ἀντιπαλαιστοῦ, ὡς καὶ ἄλλα τοιαῦτα παλαιστικὰ σχήματα. Ἄλλὰ πᾶσα ὄρμη καὶ βία ἔπαυε σὺν τῇ καταρρίψει τοῦ ἀντιπάλου εἰς τὸ ἔδαφος, ἦτις ἔπρεπε νὰ ἐπαναληφθῇ τρίς. Ἡ δ' ἐξακολούθησις τοῦ ἀγῶνος καὶ μετὰ τὴν πτώσιν δὲν ἐπετρέπετο ἐν τῇ πάλῃ καθ' ἑαυτήν, ἐγίνετο δὲ μόνον ἐν τῷ συνδυασμῷ τῆς πάλης καὶ τῆς πυγμῆς, τῷ παγκρατίῳ, ἐν ᾧ ἀγωνίσματι ἡ πάλη ἐλάμβανε καθόλου ἀγριωτέρας διαστάσεις.

Ἄλλ' οὔτε ἡ τριπλῆ αὕτη κατάρριψις ἦτο κατὰ τ' ἀνωτέρω εἰρημένα εὐκολος, οὔτε αὕτη καὶ μόνη ἦγεν εἰς τὴν τελικὴν νίκην τοῦ τὸν ἀντίπαλον καταβαλόντος. Ὡς δηλαδὴ ἐν τῷ ὁρόμῳ οἱ ἀθληταὶ ἠγωνίζοντο κατὰ τετράδας, ἔπειτα δ' ἐπανελαμβάνετο

ὁ ἀγὼν μεταξύ τῶν νικητῶν τῶν διαφόρων τάξεων, οὕτω καὶ ἐν τῇ πάλλῃ καὶ τοῖς ἄλλοις ἀγωνίσμασιν, ἐν οἷς διηγωνίζοντο πρὸς ἀλλήλους δύο ἀνταγωνισταί, τὰ μὲν ζεύγη ὠρίζοντο πρότερον διὰ κληρώσεως, οἱ δὲ νικηταὶ ἐκάστου ζεύγους ὄφειλον νὰ ἐπαναλάβωσι τὴν ἀγῶνα πρὸς τοὺς νικητὰς τῶν ἄλλων ζευγῶν. Κατὰ ταῦτα δὲ καὶ τῆς πάλλης ὁ Ὀλυμπιακὸς στέφανος, ὡς καὶ πάντων τῶν κατὰ ζεύγη τελουμένων ἀγωνισμάτων καὶ τοῦ δρόμου, δὲν ἐδίδετο ἐπὶ μιᾷ μόνον νίκῃ, ἀλλ' ἐπὶ σειρᾷ ὀκτὴ νικῶν. Ἐντιμότητος δὲ τῶν νικητῶν ἐθεωρεῖτο ὁ νικῆσας ἀνεφειδρὸς, ἦτοι ἄνευ ἀναπαύσεως, ἣν παρείχεν ἡ λεγομένη ἐφεδρεία. Ἐλέγοντο δηλονότι ἐφεδρῶν οἱ κατὰ τὴν κληρώσιν, τὴν τε πρώτην τῶν ἀθλητῶν ἀπάντων καὶ τὴν ἐπαναληπτικὴν τῶν διαφόρων νικητῶν πρὸς ἀποτέλεισιν νέων ζευγῶν, μὴ συναφθέντες ὑπὸ τοῦ κλήρου μετ' ἄλλου ἀνταγωνιστοῦ κατ' ἐκείνην τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνταγωνιζομένων ἦτο περιττός. Οἱ τοιοῦτοι ἀσύναπτοι μείναντες ἀθληταὶ ἀπηλλάσσοντο μὲν τοῦ πρώτου ἀγῶνος, ἠδύνατο δὲ νὰ εὐνοηθῶσιν ὑπὸ τῆς τύχης καὶ δεύτερον καὶ τρίτον ὅπως δῆποτε δ' εἶχον τὸ πλεονέκτημα ν' ἀντιτάσσωνται ἀκμηῆτες πρὸς κεκμηκότας. Διὰ ταῦτα ἦτο, ὡς εἰκόσ, βαρυτέρα καὶ ἀξία πολλῇ μεγαλυτέρας καυχήσεως ἡ νίκη ἐκείνου, ὅστις ἤθελε τύχει τοῦ στεφάνου ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ἀντιμετρηθεὶς πρὸς ἕτερον ἀνταγωνιστὴν. Οὐχ ἦττον δ' ἐντιμὸς ἦτο καὶ ἡ νίκη τῶν νικῶντων ἀκονιῖ, ἦτοι χωρὶς νὰ κωνισθῶσιν. Ἐλέγετο δὲ τοῦτο περὶ τῶν ἀθλητῶν ὅσοι ἔμεινον ἄνευ ἀντιπάλων, εἴτε διότι καὶ παρουσιαζόμενοι ὑπεχώρουσαν πρὸ τῆς ἀνεγνωρισμένης ὑπερτερήσεως τοῦ πρὸς ὃν ἐμελλον ν' ἀντιμετρήσωσι τὰς ἀσθενεστέρας αὐτῶν δυνάμεις.

δ') Δίσκος.

Δισκοβολία δὲ ἦτο ἡ εἰς μῆκος ἐκτίναξις ἐν μὲν τοῖς παλαιότεροις χρόνοις λιθίνου ὄγκου, ἐν δὲ τοῖς μεταγενεστέροις φακοειδοῦς μεταλλίνου δίσκου, κεκοσμημένου μὲν ἐνίοτε διὰ γλυφῶν παριστανουσῶν ἀθλητὰς, ἔχοντας δὲ συνήθως μέγεθος περίπου κοινοῦ τρυβλίου καὶ βάρος ὡσεὶ μιᾶς καὶ ἡμισείας ὀκάς.

Ὁ δισκοβόλος τὸ μὲν πρῶτον ἐκράτει ἐν στάσει ἀναπαύσεως τὸν δίσκον διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἐλθούσης τῆς ὥρας τῆς βολῆς. μετήγεν αὐτὸν εἰς τὴν δεξιάν, φερομένην ὀπίσω, καί

Ὁ Δισκοβόλος τοῦ Μύρωνος.

ἔκαμπεν μετ' ὀλίγον τὸ δεξιὸν γόνυ, ἔφερε δὲ ὀπίσθεν τὸν ἀριστερὸν πόδα, καὶ στρέψας ἠρέμα τὴν κεφαλὴν ἐπὶ δεξιᾷ, ὅσον νὰ ἴδῃ ἄκρῳ ὀφθαλμῷ τὴν ὑποκυρτουμένην δεξιάν πλευράν, ἔριπτε τὸν δίσκον, Νικητῆς δ' ἀνεδεικνύετο

ὁ ἐπὶ μῆκιστον βαλὼν. Καὶ ἀναφέρεται μὲν μετ' ἐγκωμίων ἢ δισκοβολία τοῦ ἀθλητοῦ Φαῦλου βίβαντος τὸν δίσκον εἰς μῆκος ἐνενήκοντα καὶ πέντε ποδῶν, ἀλλ' ὑπάρχουσι τεκμήρια πείθοντα, ὅτι καὶ εἰς μεγαλυτέραν ἀκόμη ἀπόστασιν ἔρριπτον οἱ ἀρχαῖοι τὸν δίσκον.

ε') Ἄλμα.

Τέλος δὲ τὸ ἄλμα ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ βαρύτερον τῶν ἀγωνισμάτων τοῦ πεντάθλου. Ἐκ δὲ τῶν διαφόρων εἰδῶν τοῦ ἄλματος τῶν γνωστῶν εἰς τοὺς ἀρχαίους πιθανῶς ἐπεδεικνύετο ἐν Ὀλυμπίᾳ μόνον τὸ πήδημα εἰς μῆκος. Ἀντὶ δὲ τοῦ κοντοῦ, ὅστις χρησιμεύει σήμερον κατὰ τὸ ἄνευ δρόμου ἄλμα ἀντὶ φορᾶς καὶ ὅπως δῶσῃ ἐλαστικότητα εἰς τὸ σῶμα, μετεχειρίζοντο οἱ ἀρχαῖοι τοὺς ἀπτήρας, οἵτινες ἦσαν ἐκ λίθου καὶ συνηθέστερον ἐκ μετάλλου, εἶχον δ' ὀπήν ἢ ἀνοιγμα πρὸς ἐνθεσιν τῶν δακτύλων. Ἐπήδων δὲ οἱ ἀθληταὶ ἀπὸ βατῆρος εἰς μέρος τοῦ ἐδάφους ἐσκαμμένον καὶ δι' ἄμμου ἐστρωμένον, εἰς ὃ ἔπρεπε νὰ στήσωσιν ἑαυτοὺς ὀρθίους ἄνευ ὀλισθήσεως ἢ ταλαντεύσεως. Καὶ τὸ μὲν μέχρι τέλους τοῦ ἐσκαμμένου μέρους διάστημα ἦτο πενήκοντα ποδῶν, πᾶν δ' ὑπὲρ τὸ μέτρον ἐκείνο ἄλμα ἐθεωρεῖτο πέρα τοῦ συνήθους. Διὸ προήλθεν ἐντεῦθεν ἢ παροιμία ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα, δηλοῦσα τὴν ὑπερβασιν παντὸς προσήκοντος ὀρίου. Τοιοῦτος δ' ἕκτακτος ἀληθῶς ἐν τῷ ἄλματι ἀθλητῆς ἀνεδείχθη ὁ καὶ ὡς ἄριστος τῶν δισκοβόλων φημιζόμενος συμπολίτης τοῦ Μίλωνος Φάυλος, ὅστις οὐδέποτε μὲν ἐστεφανώθη ἐν τῇ Ὀλυμπίᾳ, ἐξήγειρε δὲ τὸν θαυμασμόν τῶν θεατῶν ὡς πυθιονίχης, πηδήσας πέντε πόδας πέραν τοῦ σκάμματος. Καὶ ἀληθῶς τοιοῦτον ἄλμα δεκατεσσάρων σχεδὸν μέτρων εἶναι τι ἀνήκουστον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς νεωτέρας ἀθλητικῆς, ἥτις ὡς ἀνώτατον ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἄλμα εἰς μῆκος ἀπλοῦν ἄνευ δρόμου ἀναγράφει τὸ τοῦ Ἄγγλου E. A. Johnson, ἀθλητοῦ ἐξ ἐπαγγέλματος, μόλις πλησιάσαντος εἰς μέτρα τρία καὶ ἡμισυ.

Ἡ δὲ τάξις, καθ' ἣν ἐπηκολούθουν εἰς ἀλληλα τὰ ἀγωνίσματα τοῦ πεντάθλου, οὔτε ὑπὸ τῶν ἀρχαίων παρεδόθη εἰς ἡμᾶς, οὔτε ὑπὸ τῶν νεωτέρων ἐρευνητῶν ἐξηκριβώθη ἄνευ ἀμφισβητή-

σεως. Τοῦτο δὲ μόνον φαίνεται βέβαιον, ὅτι τελευταῖον πάντων τῶν ἀγωνισμάτων ἦτο ἡ πάλη, οἷονεὶ κορύφωμα οὖσα τοῦ πεντάθλου. Ἄλυτον δὲ δύναται νὰ θεωρηθῆ καὶ τὸ ζήτημα τίς ἀνεκρύσσεται νικητῆς ἐν τῷ πεντάθλῳ. Πιθανώτατον δὲ εἶναι, ὅτι τὸν στέφανον ἐλάμβανεν ὁ ὑπερευδοκιμήσας τοὺς ἀντιπάλους εἰς τρία τοῦλάχιστον τῶν ἀθλημάτων.

Γ') Ὀλυμπιονίκαι.

Διὰ τῆς πάλης καὶ τοῦ πεντάθλου ἐπερατοῦντο οἱ ἀγῶνες. Ἄλλὰ δὲν ἐτελείωνεν ἡ πανήγυρις. Ὑπελείπετο ἡ πέμπτη καὶ τελευταία ἡμέρα τῶν Ὀλυμπίων. Θυσίαι καὶ πομπαί, συμπόσια καὶ κῶμοι, ἐγκώμια καὶ ὕμνοι, ὧν μακρὰ ἤθελεν ἀποβῆ ἡ λεπτομερῆς περιγραφή, ἐπλήρουν ζωῆς τὴν Ἄλτιν καὶ ἐφαίδρουν τὰ πλήθη.

Ἀλλὰ τὸ μεγαλοπρεπέστατον τῶν θεαμάτων τῆς ἡμέρας ἦτο ἡ στέψις τῶν Ὀλυμπιονικῶν, οἵτινες προσήρχοντο εἰς τὸν ναὸν τοῦ Διὸς φέροντες τὸν ἀμέσως μετὰ τὴν νίκην δοθέντα εἰς αὐτοὺς ὡς σύμβολον τῆς εὐδοκιμήσεως κλάδον φοίνικος. Ἐν δὲ τῷ ναῷ ἐπὶ τραπέζης χρυσελεφαντίνης, τορνευθείσης ὑπὸ Κολώτου τοῦ μαθητοῦ τοῦ Φειδίου, ἔκειντο ἐκτεθειμένοι οἱ στέφανοι οἱ μέλλοντες νὰ κοσμήσωσι τὴν κεφαλὴν τῶν νικητῶν. Παῖς ἀμφιθαλής, ἔχων δηλαδὴ ζῶντας ἀμφοτέρους τοὺς γονεῖς, εἶχε κόψει διὰ χρυσοῦς μαχαίρας κλάδους μακροὺς ἐκ τῆς ἱερᾶς ἀγριελαίας τῆς βλαστανούσης πλησίον αὐτοῦ τοῦ ναοῦ, ἣν ἐμυθεύετό ποτε φυτεύσας αὐτὸς ὁ Ἡρακλῆς.

Ἐκ δὲ τῶν κλάδων ἐκείνων τοῦ κοτίνου συστρεφομένων εἶχον πλεχθῆ οἱ στέφανοι οἱ διδόμενοι ἐν μέσῳ τῶν ἐπευφημιῶν τοῦ πλήθους παρὰ τῶν Ἑλλανοδικῶν εἰς τοὺς Ὀλυμπιονίκας, καλουμένους ὑπὸ κήρυκος, καὶ αὐτοῦ ἐστεμμένου διὰ κοτίνου ὡς νικητοῦ ἐν τῷ Ὀλυμπιακῷ ἀγῶνι τῶν κηρύκων καὶ κηρύσσοντος τὸ ὄνομα ἐκάστου νικητοῦ, τοῦ πατρὸς καὶ τῆς πατρίδος. Οὐδὲν ἄλλο ἄθλον συνοδεύει τὸν βαρύτεμον ἐκείνον στέφανον, τὸ ἀλησμόνητον ἐκεῖνο σύμβολον τῆς νίκης τὸ φυόμενον ἐν τῇ ἱερᾷ Ἄλτει παρὰ τὸν βωμὸν τῶν Καλλιστεφάνων Νυμφῶν. Οὐδ' ὑπάρχει

ἀληθῶς θνητὸς εὐτυχέστερος τοῦ Ὀλυμπιονίκου. Ὄταν ἐξέρχεται ἐκ τοῦ ναοῦ, φέρων ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἀμόραντον στέφανον, πάντες στρέφουσι πρὸς αὐτὸν τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ κροτοῦσι τὰς χεῖρας καὶ μακαρίζουσι τὸν νικητὴν τὸν τιμήσαντα ἑαυτὸν καὶ τὸν οἶκον καὶ τὴν πατρίδα. Οἱ Ὀλυμπιονίκαί ἦσαν οἱ ἥρωες τῆς ἡμέρας, τὸ ὄνομα αὐτῶν ἐφέρετο ἀνὰ τὰ στόματα πάντων, μουσικοὶ χοροὶ ἐψάλλον εἰς αὐτοὺς τὰ ἐπινίκια, ἐν παιδοῖς συμποσίοις ἐπανηγυρίζετο ἡ νίκη καὶ ὅτε «ἐσπέριον ἔφεγγε τὸ ἔραστον φῶς τῆς εὐώπιδος σελήνης», περιήδετο ὁ ἱερὸς χώρος ὑπὸ τῶν πρὸς τὸν νικητὴν ἐγκωμίων ὕμνων.

Πλήρεις δόξης ἐπέστρεφον οἱ Ὀλυμπιονίκαί εἰς τὰς πατρίδας μετὰ τὸ πέρας τῆς ὀλυμπιακῆς πανηγύρεως. Αἱ πόλεις, αἵτινες εἶχον τιμηθῆ διὰ τῆς νίκης τῶν τέκνων αὐτῶν, ἐφιλοτιμοῦντο νὰ ἐπιδειξῶσιν εἰς τοὺς νικητὰς τὴν πρὸς αὐτοὺς τιμὴν καὶ ἀγάπην Δίκην υἱοῦ ἔνδοξα πράξαντος καὶ ἐπιστρέφοντος εἰς τὸν πατριὸν οἶκον ἐδεξιοῦντο αἱ πόλεις τὰ νικηφόρα αὐτῶν τέκνα. Ἐπὶ τεθρίππου ἵππων λευκῶν εἰσήρχετο ὁ Ὀλυμπιονίκης ὡς θριαμβευτῆς εἰς τὴν πατριὸν πόλιν καταρρίπτουσαν πρὸς τιμὴν αὐτοῦ μέρος τῶν τειχῶν, δι' οὗ εἰσῆλαινε τὸ ἄρμα. Δὲν ἔχει μεγάλην ἀνάγκην τειχῶν, ἐφρόνουν οἱ ἄρχαῖοι, πόλις ἔχουσ' ἄνδρας δυναμένους νὰ μάχωνται καὶ νὰ νικῶσιν. Ἡ πόλις δὲ ὅλη ἐξήρχετο πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ ἐπιστρέφοντος συμπολίτου καὶ πολλάκις ἡ πανηγυρικὴ ἐκείνη δεξίωσις ἐλάμβανε διαστάσεις μεγαλοπρεποῦς πομπῆς. Τὸν Ἀκραγαντῖνον Ἐξαίνετον ἐπιστρέφοντα νικητὴν ἐξ Ὀλυμπίας ἐφ' ἄρματος συνώδευον κατὰ τὴν εἰς τὴν πλουσίαν αὐτοῦ πατρίδα πανηγυρικὴν εἴσοδον τριακόσαιο συνωρίδες ἵππων λευκῶν. Καὶ ὁ μὲν στέφανος τοῦ νικητοῦ ἀντιτίθετο ἐν τῷ ναῷ τῆς πολιούχου Θεότητος, οἶονεὶ ἀνήκων εἰς τὴν θρέψασαν τὸν νικητὴν πόλιν καὶ εἰς τοὺς αὐτὴν σκέποντας ἀθανάτους. Ἄλλ' ὅμως ἡ δόξα τῆς νίκης παρέμενεν ἀνεπίληπτος ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ὀλυμπιονίκου καὶ παντὶ αὐτοῦ τῷ οἴκῳ, συνοδευομένη ὑπὸ διαφόρων τιμῶν καὶ προνομίων, παρεχομένων εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῆς πατρίδος. Σίτησις ἐν τῷ πρυτανείῳ, προεδρία ἐν τοῖς ἀγῶσι, χρηματικά καὶ δωρεὰ ἢ συντάξεις, ὀνομασία ἑδοῦ τῆς πόλεως διὰ τοῦ

ὀνόματος τοῦ Ὀλυμπιονίκου ἦσαν τὰ συνήθως ψηφιζόμενα πρὸς τιμὴν τῶν νικητῶν.

Καὶ αἱ μὲν ἄλλαι τιμαί, ὧν ἤξιούντο οἱ εὐτυχεῖς νικηταί, δύνανται νὰ θεωρηθῶσι παροδικαί, ἀναφερόμεναι εἰς αὐτοὺς ζῶντας. Ἄλλὰ καὶ μέχρι τῆς ἀθανασίας ἐπελαμβάνοντο νὰ υψώσωσιν αὐτοὺς ἢ ποιήσῃς καὶ ἡ γλυπτική. Τίς μεγαλυτέρα δόξα τῶν ἐπινικίων ὕμνων ποιητῶν, οἰοῖ ὁ Πίνδαρος, ὁ Σιμωνίδης, ὁ Εὐριπίδης, τῶν ἀντηχοῦντων ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀμέσως μετὰ τὴν νίκην, μάλιστα δὲ τῶν ὑπὸ εὐφώνου χοροῦ ἀδομένων κατὰ τὸ ἐπινίκιον συμπόσιον μετὰ τὴν ἐπιστροφήν εἰς τὴν πατρίδα καὶ κατὰ τὴν ἐτήσιον ἐπὶ τῇ νικῇ ἀναμνηστικὴν ἐορτήν; Τίς τιμὴ ἀνωτέρα τῆς ἐν αὐτῇ τῇ Ἄλτει ἀνιδρύσεως τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Ὀλυμπιονίκου, περιστάνοντος μάλιστα μετὰ τριπλὴν νίκην αὐτοῦς τοὺς εἰκονικοὺς χαρακτήρας τοῦ προσώπου τοῦ εὐτυχοῦς νικητοῦ; Καὶ εἰς μὲν τὸ ἔθος τῶν ἐπινικίων ποιητικῶν ὕμνων χρεωστοῦμεν τὰ υψιπετῆ ἐκεῖνα δημιουργήματα τῆς φαντασίας τοῦ μεγάλου Βοιωτοῦ αἰδοῦ, ἐν οἷς δὲν ἐγκωμιάζεται μόνον ὁ νικήσας, ἀλλὰ θαυμαστοῦται αὐτὸς αὐτοῦ ὁ οἶκος, μεγαλύνεται αὐτῇ αὐτοῦ ἡ πατρίς, καὶ ὁ ποιητὴς αἶρεται μετάρσιος ἀπὸ τῆς ἐξουνομένης νίκης εἰς μεγαλόφωνον παράστασιν τῶν μύθων τῆς πατρίδος πόλεως τοῦ νικήσαντος καὶ εἰς τὴν ἐκθεσιν μεγάλων ἠθικῶν ἀξιομάτων. Ἡ δὲ ἀνιδρυσις τῶν ἀνδριάντων τῶν νικητῶν παρέσχεν εἰς τοὺς δοκιμωτάτους τῶν Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν τὴν ὠραίαν εὐκαιρίαν νὰ ἐπιδείξωσι τ' ἄριστα τῶν προτύπων τοῦ ἑλληνικοῦ κάλλους ἐν τῇ τελείᾳ διαμορφώσει τοῦ σώματος ὑπὸ τῆς γυμναστικῆς. Οἱ ἀνδριάντες τῶν νικητῶν τῆς Ὀλυμπίας, ἀσχολουμένων περὶ τὰ ἔργα τοῦ ἀγῶνος ἐν ᾧ ἐνίκησαν, ὡς παλαιστῶν ἢ δρομαίων, ἀποξυσμένων ἢ ἀναδουμένων ἀμέσως μετὰ τὴν νίκην τὴν ταινίαν, ἥτις ἔμελλε τὴν τελευταίαν ἡμέραν τῶν ἀγῶνων ν' ἀντικατασταθῇ διὰ τοῦ στεφάνου, εἶναι τῶν ἀριπρεπεστάτων καλλιστευμάτων τῆς ἑλληνικῆς σμίλης. Ἐξοχὸν δὲ ἀριστοτέχνημα ἦτο ὁ Δισκοβόλος τοῦ Μύρωνος, ὡς δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν καὶ σήμερον ἐκ περιωφείσης αὐτοῦ πιστῆς ἐπαναλήψεως.

Σπ. Π. Λάμπρος

1. Ο Ὀλυμπιακὸς Ὕμνος

Ἀρχαῖο πνεῦμ' ἀθάνατον, ἀγνὲ πατέρα
 Τοῦ ὄραϊου, τοῦ μεγάλου καὶ τ' ἀληθινοῦ,
 Κατέβα, φανερώσου κι ἄστραφ' ἐδῶ πέρα
 Στὴ δόξα τῆς δικῆς σου γῆς καὶ τ' οὐρανοῦ.
 Στὸ δρόμο καὶ στὸ πάλαιμα καὶ στὸ λιθάρι,
 Στῶν εὐγενῶν ἀγόνων λάμψε τὴν ὁρμή,
 Καὶ μὲ τ' ἀμάραντο στεφάνωσε κλωνάρι
 Καὶ σιδερένιο πλάσε κι ἄξιο τὸ κορμί.
 Κάμποι, βουνὰ καὶ πέλαγα φέγγουν μαζί σου
 Σὰν ἓνας λευκοπόρφυρος μέγας ναός,
 Καὶ τρέχει στὸ ναὸ ἐδῶ προσκυνητῆς σου,
 Ἀρχαῖο πνεῦμ' ἀθάνατο, κάθε λαός.

Κ. Παλαμᾶς

Ἡ Καλλιπάτειρα

Ἀρχόντισσα Ροδίτισσα πῶς μπῆκες ;
 Γυναῖκες διώγει μιὰ συνήθεια ἀρχαία
 Ἐδῶθε.» «Ἔχω ἓνα ἀνίφι, τὸν Εὐκλέα,
 Τρία ἀδέρφια, γιό, πατέρα Ὀλυμπιονίκες.
 Νὰ μὲ ἀφήσετε πρέπει Ἑλλανοδίκες,
 Καὶ ἐγὼ νὰ καμαρώσω μὲς στὰ ὄραϊα
 Κορμιά, ποὺ γιὰ τὸ ἀγρίλι τοῦ Ἡρακλέα
 Παλαίβουν, θιαμαστὲς ψυχῆς ἀντρούκες.
 Μὲ τὲς ἄλλες γυναῖκες δὲν εἶμαι ὅμοια.
 Στὸν αἰῶνα τὸ σὸί μου θὰ φαντάζῃ
 Μὲ τῆς ἀντροειᾶς τὰ ἀμάραντα προνόμια.
 Μὲ μάλαμα γραμμένους τὸ δοξάζει
 Σὲ ἀστραφτερὸ κατεβατὸ μαρομάρου
 Ὕμνος χρυσὸς τοῦ ἀθανάτου Πινδάρου.»

Α. Μαβίλης

Τὸ παρελθὸν καὶ τὸ Μέλλον

Δόξα στὸ πνεῦμα τῶν ἀρχαίων, παγκόσμιαν φωτὸς πηγὴν·	Ἔχει στεφάνια ἢ Νίκη ἀκόμη στὸ δέντρο τῆς τὸ ἱερό,
Δόξα στὰ ὄπλα ἡρώων ἑών, ποῦ λύτρωσαν αὐτὴν τὴν γῆν.	Ἀπάτητοι τῆς Δόξας δρόμοι προσμένουν ἦρωα τολμηρό.
Μ' ἐκείνων τὴν χουσῆ σοφία, μὲ τούτων τὴν ἀρίαν ὁρμή,	Ἐμπρὸς! στῶν ἔργων τὸν ἀγῶνα ἐκεῖ ὁ πύρινος παλμός,
Νέαν ἄς πλάσωμ' ἱστορία γεμάτη δόξαν καὶ τιμὴ.	Ἐκεῖ τῆς Νίκης ἢ κορῶνα, ἀθανασίας ἀσπασμός.

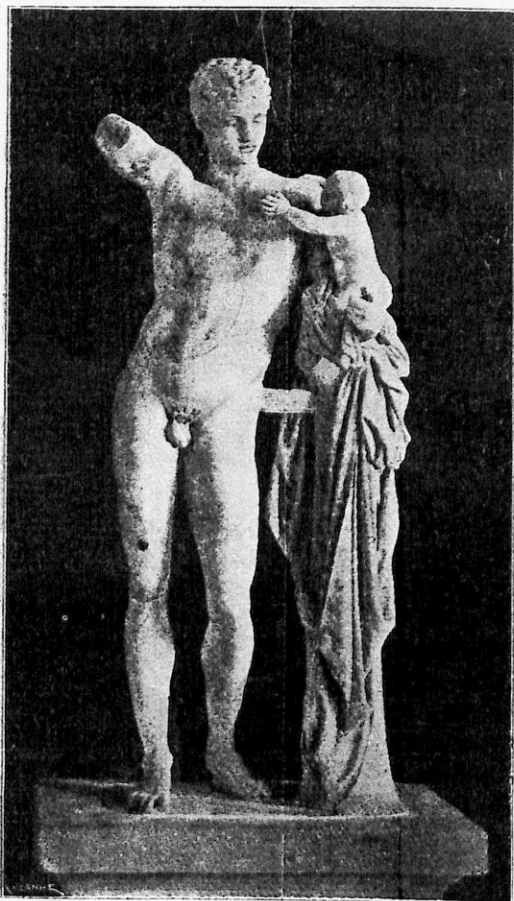
Ἄρ. Προβελέγγιος

Θ Πραξιτέλειος Ἑρμῆς

Ὅτε ἀπεκαθάρθη τὸ Ἑραῖον ἐκ τῆς ἐπιχώσεως, ἦν ἐποίησεν οὐχὶ ὄγκος γῆς ἐκ τοῦ Κρονίου ὄρους ἀποσπασθεῖς, ὡς κατ' ἀρχαίως ἐπιστεύθη, ἀλλὰ πρὸ πάντων τῶν καταρруέντων πλινθίνων τοίχων τὰ χώματα, εὐρέθη τὸ βάθρον τιμαλφούς ἀναθήματος, τοῦ ἐκ παρρίου λίθου Πραξιτελείου Ἑρμοῦ, ὅστις εὐρέθη πρηνῆς κατακειμένος πρὸ τοῦ βάθρου ὀπόθεν κατέπεσεν, ἀποκεκρουμένην μὲν ἔχων τὴν δεξιὰν χεῖρα καὶ τοὺς πόδας ἀπὸ τῶν γονάτων καὶ κάτω, σχεδὸν δὲ παντελῶς ἀλύμαντα διατηρῶν τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ λοιπὸν σῶμα.

Ὅτε ἐπεσκέφθη τὸν ναὸν ὁ Παυσανίας, εἶδεν ἰστάμενον ἐπὶ τοῦ βάθρου τοῦ τὸ ἄγαλμα τοῦτο, ἀλλὰ ξηρῶς ἀναφέρει αὐτό, ἐν βραχυλογίᾳ, ἣτις ἀνοίκειος ἀντικρὺς καὶ παράδοξος φαίνεται νῦν εἰς ἡμᾶς μὴ ἐκτεθαμβημένους ὡς ἐκεῖνος ἐκ τῆς ἄλλης πληθύσεως τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνακειμένων ἀριστουργημάτων. «Χρόνῳ δὲ ὕστερον καὶ ἄλλα ἀνέθεσαν εἰς τὸ Ἑραῖον, Ἑρμῆν λίθου, Διόνυσον δὲ φέρει νήπιον, τέχνη δὲ ἐστὶ Πραξιτέλους». Δὲν ἐκδηλοῦται ἐν ταῖς ὀλίγαις ταύταις λέξεσιν οὔτε ὁ θαυμασμός, ὁ ὑπεμφαινόμενος ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ Χρυσελεφαντίνου Διὸς τοῦ Φειδίου, οὔτε ὁ τῆς πολιᾶς ἀρχαιότητος σεβασμός, ὁ παρορμήσας τὸν περιηγητὴν εἰς λεπτομερεῆ ἐξήγησιν τῶν ἐν τῇ λάρνακι τῶν Κυψε-

λιθῶν προστύπων ζωδίων. Οὐδὲ περὶ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἀνετέθη

Ὁ ἐν Ὀλυμπίᾳ Ἑρμοῦς τοῦ Πραξιτέλους.

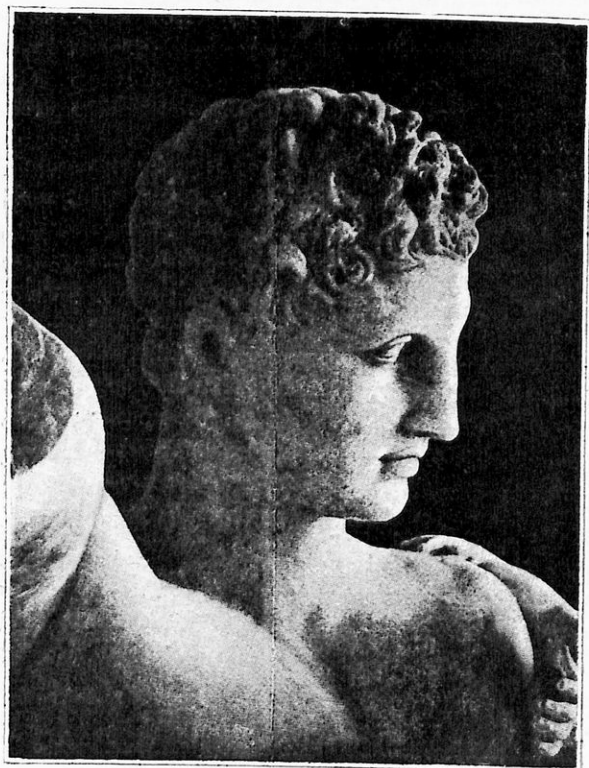
τὸ ἄγαλμα, διδασκόμεθά τι ἀκριβές. Ἄλλ' ἀρκεῖ ἡμῖν, ὅτι μαν-
θάνομεν τὸ σπουδαιότατον τοῦτο, ὅτι ἔχομεν πρὸς ἡμῶν ἔργον

πρωτότυπον ἐπιφανεστάτου τεχνίτου τῆς ἀρχαιότητος, τὸ πρῶτον ἂν μὴ τὸ μόνον εὐρεθὲν ἔργον αὐτοῦ, τὸ πρῶτον καὶ τὸ κάλλιπτον πάντως τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ εὐρεθέντων πρωτοτύπων ἔργων ἄλλων διασῆμων ἀρχαίων τεχνιτῶν.

Τὸν δὲ χρόνον, καθ' ὃν ἐποιήθη, δυνάμεθα μετὰ τινος πιθανότητος νὰ ὀρίσωμεν. Ὁ πατὴρ τοῦ θεοῦ τῶν Ἀρκάδων Ἑρμῆς φέρει τὸν ἐν Ἡλίδι μέγιστα τιμώμενον Διόνυσον, ἰδρῦθη δ' ἐξ ἀρχῆς τὸ ἄγαλμα ἐν τῷ Ἑραίῳ καὶ δὲν ἐκομίσθη ἄλλοθεν, ὡς δεικνύουσι καὶ τὰ νῶτα αὐτοῦ, ἅτινα ἀφείθησαν ἀνεπίξεστα, ὡς σχεδὸν ἀποκρυπτόμενα ὑπὸ τοῦ τοίχου τοῦ ναοῦ. Εὐλογον λοιπὸν εἶναι νὰ υποθέσωμεν, ὅτι ἀνετέθη εἰς μνήμην κοινοῦ τινος ἀγῶνος τῶν Ἡλείων καὶ Ἀρκάδων. Τοιαύτη δὲ κοινὴ σύμπραξις ἀναφέρεται ἐν ἔτει 343 π.Χ., ὅτε οἱ Ἡλείοι, συμμαχοῦντων τῶν Ἀρκάδων, κατετρόπωσαν τοὺς ἐπελθόντας εἰς Ἡλιν δημοκρατικοὺς φυγάδας, ζωγράφους καὶ τετρακισχιλίους τῶν συμμαχοῦντων αὐτοῖς μισθοφόρων. Τῆς λαμπρᾶς δὲ ταύτης νίκης καὶ τῆς πρὸς τοὺς Ἀρκάδας συμμαχίας, ἣτις μακρὰ καὶ διαρκῆς προεμνήνετο διὰ τὴν προσχώρησιν ἀμφοτέρων εἰς τὸν βασιλεῖα τῆς Μακεδονίας Φίλιππον, μνημεῖον ἦτο ἕως τὸ ἐν τῷ Ἑραίῳ ἀνάθημα, ὅπερ κατὰ ταῦτα ὁ Πραξιτέλης ἐποίησεν ἐν ὠρίμῳ ἡλικίᾳ, ὀνομαστὸς ἤδη ὢν καὶ ἐξ ἄλλων ἔργων αὐτοῦ.

Καὶ εἶναι ἀληθῶς τὸ ἄγαλμα ἔργον μεγάλου τεχνίτου τεμόντος ἰδίως ὁδοῦ ἐν τῇ τέχνῃ, οὐχὶ δ' ὡς πολλοὶ ἰσχυρίζονται νεανίου μὴ κατορθώσαντος ἀκόμη νάποσειση τὸν ζυγὸν τῆς μιμήσεως τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ ν' ἀποδείξῃ καταφανῶς τὴν ἰδίαν εὐφυῖαν καὶ δεινότητα. Ἀνευρίσκομεν ἐν αὐτῷ τοὺς διακρίνοντας τὰ δημιουργήματα τοῦ Πραξιτέλους χαρακτήρας, οὓς ἐγινώσκομεν ἐκ μαρτυριῶν τῶν παλαιῶν καὶ ἐκ σφριζομένων ἀπεικασμάτων ἔργων αὐτοῦ. Καὶ βλέποντες τὸν Ἑρμῆν ἀναγνωρίζομεν ὅτι ἐποιήθη ὑπὸ τοῦ τεχνίτου, τοῦ «καταμείξαντος ἄκρως τοῖς λιθίνοις ἔργοις τὰ τῆς ψυχῆς πάθη», τοῦ δεξιωτάτου τῶν μαρμαρογλύφων, τοῦ προσδόντος εἰς τὰ πλάσματα τῶν χειρῶν του ἀπαράμιλλον χάριν καὶ δυνηθέντος νὰ δημιουργήσῃ τύπους τελειοτάτους τοῦ ἰδεώδους καλοῦ χωρὶς κατ' ἐλάχιστον ν' ἀπομακρυνθῇ τῆς ἀληθείας.

Ὁ θεὸς ἀπεικονίζεται εἰς φυσικὸν μέγεθος ὡς ἀνήγηρός ἔφη-
βος κάλλιστος τὸ εἶδος, πλήρης ζωῆς καὶ δυνάμεως, γυμνός,
στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ποδὸς ὑποδεδεμένου σανδάλῳ. Τὸ

Κεφαλὴ τοῦ Ἑρμοῦ τοῦ Πραξιτέλους

βάρος δ' ὅμως τοῦ σώματος δὲν πίπτει ὅλον ἐπὶ τοῦ ἑνὸς ποδός,
κατὰ τὸν πολυκλείτειον τρόπον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ καρμοῦ δένδρου,
ἐφ' οὗ ἐπερείθει τὴν ἀριστεράν ὁ θεός, ἀποθείς ἐπ' αὐτοῦ τὴν
χλαμύδα, γραφικωτάτως σχηματίζουσαν πτυχάς καὶ κατὰ τὸ πλεί-

στον καλύπτουσαν τὸ στήριγμα. Οὕτως ἡ στάσις τοῦ Ἑρμοῦ παρίσταται ἀνετος, ἤρεμος καὶ ἀβίαστος, ὡς προσήκει εἰς τοὺς ἀπένως καὶ ἀφροντίστως, εἰς τοὺς «ρεῖα ζῶντας» θεοὺς τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Ἐπικάμπτων δὲ τὸ γόνυ εἶχεν ἐλεύθερον διὰ τῶν ἄκρων δακτύλων φαύοντα τὸ ἔδαφος τὸν ἀριστερὸν πόδα. Τοῦτων δ' ἕνεκα καὶ τὸ περίγραμμα τοῦ σώματος, μάλιστα τῆς ὀσφύος καὶ τῶν μηρῶν σχηματίζεται ἀβρότατον καὶ χαριέστατον. Ὅπως δὲ μὴ τοῦ τοιοῦτου περιγράμματος μειώσῃ τὸ κάλλος, δὲν ἐδίστασεν ὁ τεχνίτης πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ἀναγκαίας στερεότητος νὰ συνδέσῃ τὴν ὀσφύν μετὰ τοῦ δένδρου δι' ὑπερείσματος μὴ δικαιολογουμένου ὑπὸ τῆς παραστάσεως, δι' ἀπλοῦ δηλαδὴ παραλληλεπιπέδου. Ἡδύνατο μὲν εὐχερῶς νὰ δώσῃ εἰς τὸ ὑπερίσμα τοῦτο σχῆμα κλάδου τοῦ δένδρου, προσαρμόζων αὐτὸ πρὸς τὴν παράστασιν, ἀλλ' ἐγίνωσκεν, ὅτι καὶ μὲ τοιοῦτο σχῆμα δὲν θὰ ἔπαυε παρέχων αἰσθησιν βεβιασμένου παραπληρώματος. Ὅθεν πρόεκρινε τῆς μηχανικῆς δυσχερείας καθαρῶς μηχανικὸν ἐπικούρημα, βέβαιος, ὅτι οὐδεὶς θὰ ἔφεγεν αὐτόν, διότι οὕτως ἔσωσεν ἅλην τοῦ περιγράμματος τὴν χάριν, ὡς οὐδεὶς ἔψεξε τὸν Φειδίαν ἀναγκασθέντα νὰ στηρίξῃ εἰς κίονα τὴν προτεταμένην δεξιάν τῆς χρυσελεφαντίνης Παρθένου.

Ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς τοῦ Ἑρμοῦ κἀθηται ὁ μικρὸς Διόνυσος, ὃν ὁ παιδοκόφος ὑπὸ τῶν Ἀρκάδων ἐπικαλούμενος θεὸς ὑποτίθεται φέρων πρὸς τὰς τροφὰς νόμφας. Τὸ θεῖον βρέφος περιβεβλημένα τὰ κάτω τοῦ σώματος ἔχον δι' ἱματίου, στηρίζει τὴν δεξιάν ἐπὶ τοῦ ὤμου τοῦ Ἑρμοῦ, τὴν δὲ λείπουσαν ἀριστερὰν φαίνεται, ὅτι προέτεινε, ζητοῦν τι μετὰ πολλῆς ἐπιθυμίας· τοῦτο δ' ἐκφράζει τὸ αἰσθημα καὶ ἡ πρὸς τὰ ἔμπροσθεν φορὰ τοῦ σώματός του. Καὶ εἰκάζουσι μὲν πολλοί, ὅτι διὰ τῆς ἀριστερᾶς ὁ Ἑρμῆς ἐμετεώριζε βότρυν, καὶ τὸν ἀγαπητὸν αὐτῷ καρπὸν ἐζήτει νὰ λάβῃ ὁ Διόνυσος, καταλληλότερον ἄλλως ὄντα ὡς γνώρισμα πρὸς δῆλωσιν αὐτοῦ, ἐλλείποντος ἄλλου συμβόλου πρὸς ἀναγνώρισιν. Ἄλλοι δ' ὅμως παρατηροῦσιν, ὅτι ὁ Ἑρμῆς δὲν ἔχει ἐστραμμένα τὰ βλέμματα πρὸς τὸν παῖδα, καὶ κλίνει μὲν πῶς πρὸς τοῦτον, καὶ τὴν κεφαλὴν κύπτει μικρὸν πρὸς τὰ κάτω, ἀλλὰ τὸ ἀπλανὲς αὐτοῦ βλέμμα καὶ ἡ στάσις καθόλου ἀμφοτέρων δεικνύουσιν, ὅτι

δὲν ἔχουσί που προσηλωμένην τὴν θρασιν, ἀλλὰ τὴν ἀκοὴν μάλ-
λον ἐντείνουσιν ἀκούοντες ἤχόν τινα. Καὶ λέγουσιν, ὅτι ὁ Ἑρ-
μῆς ἐκροτάλιζε κρόταλα, ἢ ἔσειε βαλάντιον ἔχον νομίσματα,
φέλγων διὰ τοῦ κρότου τὸν Διόνυσον, ἄλλοι δὲ πάλιν, ὅτι κρατῶν
ῥυτὸν ἐπλήρου οἶνον τὸν κἀνθάρον, τὸ ἀγγεῖον, ὅπερ εἶχεν ἐν τῇ
ἀριστερᾷ ὁ παῖς. Ὅπως ἂν ἦ, εὐάρεστος λίαν εἶναι ἢ ἀντίθεσις
τῆς ἡρεμίας τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τοῦ ὑπὸ σφοδρᾶς ἐπιθυμίας ταρασ-
σομένου σώματος τοῦ Διονύσου.

Ἡ ἡρεμία δ' αὕτη τοῦ θεοῦ ἀποτυπῶται θαυμασίως ἐν τῇ
κεφαλῇ μάλιστα αὐτοῦ, ἐκφραζούσῃ ἅμα καὶ ἄρρητόν τινα εὐμέ-
νειαν καὶ ἀγαθότητα. Παρέχει δ' ἡ κεφαλὴ τοῦ ἀγάλματος ἀπα-
ράμιλλον τύπον νεανικοῦ κάλλους. Πρόσωπον ὄρειδές, μικρὸν
πρὸς τὰ κάτω ἀποστενούμενον, ὀφθαλμοὶ γοργοὶ καὶ ἐπέραστοι
ἀπογεισούμενοι ὑπὸ ὀφρῶν, αἵτινες ἡρέμα καμυποῦνται πρὸς
τὰ ἄκρα, ῥίς εὐθυτενής, χεῖλη ἐπίμεστα, μέτωπον, οὗ τὸ σαρκῶ-
δες δέρμα δις κολπούμενον σχηματίζει κατὰ τὸ μέσον στολίδα.
Περιστέφει δὲ τὸ κρανίον κόμη βραχεῖα καὶ οὖλη, ἣν ὁ τεχνίτης
ἀφήκεν ἐπίτηδες τραχεῖαν, ἐξαίρων οὕτω τὴν ἀντίθεσιν πρὸς τὴν
λεῖαν καὶ ἀπαλὴν σάσακα.

Ἡ ἐξεργασία δὲ τοῦ σώματος καὶ τῆς ἐσθῆτος καταδεικνύει, ὅτι
εὐλόγως ἐξεθειάζον οἱ ἀρχαῖοι τὸν Πραξιτέλη ὡς ἀριστοτέχνην ἐν
τῇ μαρμαρογλυφίᾳ. Ἡ εὐανθῆς σὰρξ καταφαίνεται, ὡς προσφυῶς
ἐρρήθη, ὅτι εἶναι θεοῦ δι' ἀμβροσίας καὶ νέκταρος τραφέντος,
οὐδέποτε δ' αἰσθανθέντος ἀλγηδῶνα. Ἡ λεῖα καὶ στίλβουσα ἐπι-
δερμὶς δὲν ἀποκρύπτει τὸ σφρίγος τοῦ ἀκμαίου σώματος, προσ-
λαμβάνει δ' ὁ λίθος ἐπίφασιν ζωῆς καὶ αἰσθήσεως. Ἡ δὲ ἐσθῆς
εἶναι μετ' ἐπιμελείας ἄκρας καὶ ἀληθείας ἐν ταυτῇ ἐξεργασμένη,
οὕτως ὥστε καὶ σαφῶς διακρίνεται ἢ ἄδρομερῆς χλαμῶς τοῦ
Ἑρμοῦ τοῦ λεπτοφυοῦς χιτῶνος τοῦ Διονύσου. Ἐβοήθει δὲ τῆς
παραστάσεως τὴν ἀλήθειαν καὶ ὁ χρωματισμὸς τοῦ ἀγάλματος.
Διότι χρωματιομένα δὲν ἦσαν μόνα τὰ μέταλλα προσαρτήματα
οἶον οἱ ἱμάντες τῶν σανδάλων καὶ τὸ κηρύκειον, ὅπερ ἔφερον ἐν
τῇ ἀριστερᾷ ὁ θεός, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐσθῆς καὶ ἡ κόμη καὶ αὐτὸ τὸ
σῶμα, ὡς γίνεται φανερὸν ἐκ τινων σφζομένων ἰχνῶν τοῦ χρω-
ματισμοῦ.

Γνωστόν δ' εἶναι ἐκ μαρτυριῶν συγγραφέων, ὅτι ὁ Πραξιτέλης ἐχρωμάτιζε τὰ ἔργα του καὶ κάλλιστα αὐτῶν ἔκρινεν ἐκεῖνα, εἰς τὰ ὅποια συνειργάσθη καὶ ὁ ζωγράφος Νικίας.

Ν. Γ. Πολίτης

Ἡ Νίκη τοῦ Παιωνίου

Τὸ ἀγάλμα τοῦτο ἦτο μνημεῖον περιφανοῦς νίκης τῶν τῆν Ναυπάκτων οἰκοῦντων Μεσσηνίων· τὸ ὄνομα τῶν πολεμίων ἀπεισιώπησαν οἱ νικηταὶ ἐν τῇ ἐπὶ τοῦ βᾶθρου χαραχθείσῃ ἐπιγραφῇ ἐκ φόβου πρὸς αὐτοὺς ἰσχυροτάτους ὄντας, ὡς τοῦλάχιστον ἐπιστεύετο ὕστερον «Μεσσήνιοι καὶ Ναυπάκτιοι ἀνέθεν Διὶ Ὀλυμπίῳ δεκάταν ἀπὸ τῶν πολεμίων», λέγει ἡ ἐπιγραφὴ, εἰς ἣν προσέθηκεν ὁ τεχνίτης τὸ ἴδιον ὄνομα καὶ τὴν εἶδωσιν περὶ τῆς κατασκευῆς ὑπ' αὐτοῦ τῶν ἀκρωτηρίων τοῦ ναοῦ. Ἦσαν δ' οἱ πολέμιοι ἐκεῖνοι οἱ Λακεδαιμόνιοι, οὓς ἐνίκησαν οἱ Ἀθηναῖοι τῷ 424 π. Χ. ἐν Σφακτηρίᾳ συμπολεμοῦντων τῶν Μεσσηνίων. Ἐπί τινα χρόνον μετὰ τὴν νίκην ἐλεγκάτουσιν οὗτοι τὴν Λακωνικὴν, καὶ ἐκ τῆς δεκάτης τῆς πλουσίας λείας, ἦν ἀπεκόμισαν, κατεσκεύασαν τὸ ἀνάθημα. Ἰδρυσαν δ' ὡς εἰκὸς αὐτὸ μετὰ γεγονόσ, δηλονότι ἐν χρόνῳ, καθ' οὓς λαμπρῶς ἤκμαζεν ἡ τέχνη, τοῦ Φειδίου ἐπιθέντος ἤδη τὸν κολοφῶνα εἰς αὐτήν.

Τὸ πρόσωπον τοῦ ἀγάλματος εἶναι ἀποκεκρουμένον ὄλωσ, ἡ κεφαλὴ χωρισμένη τοῦ τραχήλου καὶ μόνον διατηροῦνται καλῶς ἐν ταύτῃ ἢ κορυφῇ καὶ τὸ ὀπισθεν τοῦ κρανίου, ἐν ᾧ φαίνεται ἡ ἐπιμελῶς ἐξειργασμένη κόμη, ἀναδεδεμένη διὰ ταινίας. Ἀποκεκρουμένα δ' εἶναι αἱ χεῖρες καὶ τῶν ποδῶν οἱ δάκτυλοι, μέγα δὲ μέρος τῶν πτερύγων καὶ τοῦ ἱματίου ἔχει ἐξαφανισθῆ. Ἀλλὰ τὰ περισωθέντα εἶναι ἐπαρκῆ, ὅπως παράσχωσιν ἡμῖν ἔννοιαν πλήρη τῆς ἰδέας τοῦ καλλιτέχνου καὶ τῆς τέχνης αὐτοῦ.

Ἡ Θεά, περικαλλῆς καὶ σθεναρὰ παρθένος, παρίσταται πτερωτῇ διασχίζουσα τὸν αἰθέρα, ὅπως κατέλθῃ ἐκ τοῦ Ὀλύμπου εἰς τὴν γῆν. Προτείνει μετέωρον τὸν ἀριστερὸν πόδα, ἐν ᾧ ἀντιθέτως καὶ κάτωθεν πνέων ὁ ἄνεμος ἀπογυμνώνει αὐτόν, ἀποχω-

Ἡ Νίκη τοῦ Παιωνίου

ρίσας τὰς πτέρυγας τοῦ σχιστοῦ δωρικοῦ χιτῶνός τῆς, τοῦ δὲ δεξιῦ ποδός, προσκολλῶν εἰς αὐτὸν τὸν χιτῶνα σχηματίζοντα κομφᾶς ἀνακύρτους πτυχάς ὑπεμφαίνει τὸ εὐρυθμον περίγραμμα. Ὁ ζωστήρ ἐμποδίζει τὸν ἄνεμον νὰ ταράξη καὶ τὰς ἐπὶ τοῦ στήθους σχηματιζομένας πτυχάς, ἀλλὰ λυθείσης τῆς συνεχοῦσης τὸν χιτῶνα κατὰ τὸν ἀριστερὸν ὦμον πόρπη ἀπογυμνοῦται ἱκανῶς τὸ ἀριστερὸν τοῦ στήθους μέρος. Ἐξῶθει δ' ὁ ἄνεμος ἰσχυρῶς πρὸς τὰ ὀπίσω τὸν χιτῶνα συμπτύσσων αὐτὸν εἰς ἄδράς πτυχάς, καὶ κολποὶ τὸ ἱμάτιον, οὗ τὸ ἄκρον ἀνείχε δια τῆς ὑψωμένης ἀριστερᾶς ἢ θεᾶς, ἐν ᾗ διὰ τῆς καθειμένης δεξιᾶς ἐκράτει πιθανῶς φοίνικα, τῆς νίκης τὸ σύμβολον. Τὸ κολπούμενον ἱμάτιον παρείχεν ἔμφασιν προσθέτων πτερύγων, ἐνῶ ὁ συμπαγῶς καταπίπτων ὀπίσθεν ὄγκος αὐτοῦ καθὼς καὶ ὁ τοῦ χιτῶνος ἦσαν ἐπαρκῆ μηχανικὰ ἐρείσματα τοῦ πετομένου σώματος.

Διότι τοῦτο πρωτίστως εἶναι ἀξιοσημείωτον, ὅτι καίπερ πρὸς μεγίστας μηχανικὰς δυσχερείας παλαίων ὁ καλλιτέχνης, οὐδὲν ἐρείσμα ἄσχετον πρὸς τὴν παράστασιν μετεχειρίσθη, ἀλλὰ πάντα φαίνονται φυσικά, ἀβίαστα, ἀναγκαῖα ὡς εἶπεν συμπληρώματα τῆς εἰκόνας τῆς ἰσταμένης θεᾶς. Ὅγκώδης λίθος, ἐφ' οὗ στηρίζει τὴν δεξιὰν πτέρναν, καὶ ὅστις εἶναι τὸ ἀληθὲς βᾶθρον τοῦ ἀγάλματος, ἐφαίνετο ὡς νέφος τοῦ οὐρανοῦ, δηλοῦν τὰς αἰθερίους ἐκτάσεις, ὅποθεν καθίστατο ἡ Νίκη. Ἦτο κεχρωματισμένον κυανοῦν, μέγα δὲ μέρος αὐτοῦ ἀπεκρύπτετο ὑπὸ τῶν ἀναπεπταμένων πτερύγων αἰετοῦ τοῦ ὁποίου ἡ πτήσις διέτεμενε τὴν τῆς θεᾶς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῆς. Οὕτω δ' ἐφαίνοντο συναντώμενοι ἐν τῇ αἰθέρι ὁ βασιλεὺς τῶν ὀρνίθων, διασχίζων τὸν ἀέρα, καὶ ἡ ἐξ οὐρανοῦ εἰς τὴν γῆν καθιπταμένη θεά. Σήμερον εἶναι δυσδιάγνωστον καὶ σχεδὸν ἀμορφον τὸ σῶμα τοῦ αἰετοῦ, παντελῶς ἐξιτήλων γενομένων τῶν ἐπ' αὐτοῦ χρωμάτων καὶ καταστραφειῶν τῶν πτερύγων καὶ τῶν ἄλλων μεταλλίνων περιθεμάτων αὐτοῦ.

Οὕτω κατὰ περίεργον τρόπον διπλοῦν ἀντίθετον ἐκπληροῦσι σκοπὸν τὰ προσαρτήματα ἐκεῖνα, στηρίζοντα τὸ ἀγαλμα καὶ ταυτοχρόνως δεικνύοντα αὐτὸ μετέωρον. Εἰς τὸν αὐτὸν δὲ σκοπὸν οὐκ ὀλίγον συντελεῖ καὶ ὁ κίων, ἐφ' οὗ ἴσταται. Ἄν εἶχεν οὗτος τὸ σύνθηδες κυλινδρικὸν ἢ τετράπλευρον τῶν στηλῶν σχῆμα θὰ ἐφαίνετο

ὅτι ἀληθῶς εἶναι, βάρθρον δηλαδή τοῦ ἀγάλματος. Ἀλλὰ τὸ σχῆμα αὐτοῦ εἶναι ἴδιον ὅλως, τρίπλευρον, μειούμενον κατὰ μικρὸν πρὸς τᾶνω, ἔχει καὶ βάσιν καὶ ἐπίκρανον, κοσμούμενον τὸ πάλαι δι' ἀσπίδων ὅθεν φαίνεται ὡς μνημεῖον ἰδιαίτερον, εἶδος τροπαίου, παντελῶς ἄσχετον πρὸς τὸ ἐπ' αὐτοῦ ἰδρυμένον ἀγαλμα, ὅπερ ἐπὶ πλέον ἐχωρίζετο αὐτοῦ καὶ διὰ τοῦ ἀετοῦ καὶ τοῦ νέφους ἐν μέρει. Ἐχει δὲ ὁ κίων ὕψος ἐξ μέτρων περίπου, καὶ ἀπὸ τοσοῦτου ὕψους τὸ ἀγαλμα ἄρτιον μάλιστα ὄν θὰ ἐνεποίει ἐντύπωσιν πολλῇ μείζονα τῆς παραγομένης νῦν εἰς τοὺς ἐγγύτερον καὶ κολοβὸν βλέποντας αὐτό. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ σῶμα φαίνεται νῦν ὑπὲρ τὸ θεόν βαδινὸν καὶ ἢ πρὸς τὰ πρόσω κλίσις αὐτοῦ γεννᾶ ἐν ἡμῖν συναίσθημά τι ἀγωνίας.

Πολλὴν ἀναμφιβόλως εἶχε πεποίθησιν εἰς τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐμπειρίαν αὐτοῦ, ὁ μαρμαρογλύφος, ὁ ἐπιχειρήσας νὰ πλάσῃ ἵπταμένην μορφήν περίοπτον. Ἡ ἀναπαράστασις ἵπταμένων σωμάτων ἐθεωρεῖτο κλῆρος τῶν εἰκαστικῶν ἐκείνων τεχνῶν, αἵτινες δημιουργοῦσιν ἐν μήκει καὶ πλάτει οὐχὶ δὲ καὶ ἐν βάθει ὅθεν ἐνομίζετο ὅτι ὑπὸ τοῦ ὄγκου καὶ τοῦ βάρους τῆς ὕλης, ἦν ἀπεργάζεται, δεσμευόμενος ὁ ἀνδριαντοποιὸς ἀδυνατεῖ νὰ ἐπιχειρήσῃ τοιαύτην ἀναπαράστασιν, δυνατὴν μόνον εἰς τοὺς ζωγράφους καὶ ποιοῦντας ἀναγλύφους τύπους, εἰς τοὺς τεχνίτας δηλαδή τοὺς ἐπὶ ὀμαλῆς ἐπιφανείας παριστᾶντας ἀπαυγάσματα τῶν σωμάτων καὶ ὄχι τὰ σώματα. Πολλοὶ λοιπὸν κατακρίνουσιν τὸν Παιώνιον, ὅτι ἐξωλίσθησεν εἰς πλάνην, ὑπερπηδήσας τῆς πλαστικῆς τὰ ὄρια, ζητήσας δὲ θέμα γραφικὸν πλαστικῶς νὰ ποτυπώσῃ· καὶ ἐπαναλαμβάνουσι ῥησίν τινα τοῦ Λέσιγγ (1), ὅτι ἐκάστη τέχνη ἐκεῖνο μόνον πρέπει νὰ ἐπιχειρῇ ὅπερ δύναται ἄριστα νὰ περγασθῇ.

Τοῦτο εἶναι ἀληθές. Καὶ πολὺ πρὸ τοῦ Γερμανοῦ ποιητοῦ ἐδίδασκεν ὁ Πλάτων, ὅτι ὁ ἀγαθὸς δημιουργὸς πρέπει νὰ διαισθάνηται τὰ ἀδύνατα ἐν τῇ τέχνῃ καὶ τὰ δυνατά, καὶ τούτων μὲν νὰ ἐπιλαμβάνηται, τῶν δ' ἀδυνάτων νὰπέχηται.

Ἀλλὰ τίς κανονίζει ἐκάστης τέχνης τὰ ὄρια; Καὶ ὅταν μεγαλοφυῆς τεχνίτης ἐπιτυχῶς ὑπερβαίῃ τὸ νομιζόμενον ἀκρότατον

(1) Γερμανὸς συγγραφεὺς τοῦ 18ου αἰῶνος, οὗτινος ἔργα τινὰ μετεφράσθησαν καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν (Νάθαν ὁ σοφῆς, Αἰμιλία Γαλόττη, Λασκόων κλπ.).

ἔριον τῆς τέχνης του, μόνον ἀμβλυωποῦντες κριτικοὶ θὰ τὸν φέξωσι διὰ τοῦτο, οἱ δ' ἄλλοι πάντες θὰ θαυμάσωσιν αὐτόν, ὡς θαυμάζουσι τὸν δημιουργὸν τῆς Νίκης, τὸν τοσοῦτον δεξιῶς ἐκτελέσαντα τὸ εὐτολμὸν ἐπιχειρήμα του. Τὸ αὐτὸ δ' αἰσθημα φαίνεται ὅτι καὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους ἐνέπνεε τὸ ἔργον τοῦ Παιωνίου, ὡς δεικνύουσιν αἱ συχναὶ ἀπομιμήσεις τοῦ αὐτοῦ τύπου κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους.

N. Γ. Πολίτης

Μερόπη

Ἑπόθεσις τοῦ δράματος.

Ὁ Κρεσφόντης, βασιλεὺς τῆς Μεσσηνίας, καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ ἐφρονεύθησαν διὰ συνωμοσίας, εἰς δὲ τῶν συνωμοστῶν, ὁ Πολυφόντης ἐνομφεύθη τὴν Βασίλισσαν Μερόπην. Ἐκ τῶν τοῦ Κρεσφόντου τέκνων μόνον ὁ Αἴπυτος διεσώθη ὑπὸ τοῦ πιστοῦ γέροντος Λυκάρτα εἰς Αἰτωλίαν. Ὁ Πολυφόντης ἀποκαλύπτει πρὸς τὴν Μερόπην τὴν σωτηρίαν τοῦ υἱοῦ αὐτῆς καὶ ὑπισχνεῖται νὰ καταστήσῃ ταῦτον διάδοχον τοῦ θρόνου. Ὁ δ' Αἴπυτος, ὅστις εἶχε μάθει τὴν βασιλικὴν καταγωγὴν του, κατέρχεται λάθρα εἰς Μεσσηνίαν καὶ ἄγνωστος εἰσχωρεῖ εἰς τὰ βασιλικά ἀνάκτορα, ἐναγκαλίζεται τὸν βωμὸν τοῦ Διὸς τοῦ Ξενίου καὶ ὁμολογεῖ εἰς τὸν βασιλέα Πολυφόντην, ὅτι δῆθεν ἐφόνευσε τὸν Αἴπυτον χάριν αὐτοῦ. Οὗτος δ' ὀργίζεται βλέπων τὰ σχέδια αὐτοῦ καὶ τὰς πρὸς τὴν Μερόπην ὑποσχέσεις ματαιουμένας. Ἡ δὲ Μερόπη μαθούσα τὰ περὶ τοῦ δῆθεν φονέως τοῦ υἱοῦ αὐτῆς, σπεύδει ἵνα θανατώσῃ αὐτόν, ἀλλ' ἀπατρέπεται ὑπὸ τοῦ συναδεύοντος τὸν Αἴπυτον Λυκάρτα καὶ ἐναγκαλίζεται τὸν ἀγαπητὸν υἱόν.

Ὁ Πολυφόντης ὅμως μεταμεληθεὶς, διότι παρέσχεν ἄσυλον εἰς τὸν φονέα τοῦ υἱοῦ τῆς Μερόπης, ὁμνυεῖ νὰ θανατώσῃ αὐτὸν πάραυτα. Τότε ἡ Μερόπη ἐξάλλος ἐκ τῆς ἀπελπισίας πλήττει διὰ τοῦ ξίφους καὶ φονεύει τὸν Πολυφόντην, σώζουσα τὸν Αἴπυτον. Γνωστοῦ δὲ γενομένου τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως, στάσις ἐκρήγνυται ἐν Μεσσηνίᾳ.

Ἐντεῦθεν ἀρχεται ἡ πρᾶξις αὕτη τοῦ δράματος.

ΠΡΑΞΙΣ ΗΕΜΗΤΗ

Σκηνή πρώτη

(Αΐθουσα ἀνακτορῶν ἢ ἀνευ βωμοῦ)

Εὐρουμέδη

Κανείς δὲν εἶναι που, κανείς δὲν ἔρχεται.
 Ὁ τρόμος τώρα μόνον τῶν Ἡρακλειδῶν
 τὰ ἔρημα κατόκησεν ἀνάκτορα,
 κ' εἰς τοὺς εὐρεῖς θαλάμους σύρει θῦμά του
 ἀγωνιῶν κ' ἡμιθανὲς τὴν δυστυχῆ
 Μερόπην. Ἄνοιχθῆτε σεῖς καὶ ῥεύσατε
 πηγαὶ δακρύων, ἂν ἀκοῦν τὰ δάκρυα
 εἰς τῆς πατρίδος καὶ τῆς βασιλίσης μου
 τὴν δυστυχίαν. ὦ! εἰς ποίαν συμφορῶν
 τὴν Μεσσηνίαν ἄβυσσον ἐκρήμισεν
 ἡ χεὶρ τῆς βασιλίσης ἢν παράφορος
 κατὰ τοῦ Πολυφόντου μητρικὴ στοργὴ
 ἐξώπλισε. Φρικώδης ἔξω σήμερον
 τὴν νύκτα ὅλην πόλεμος ἐμφύλιος
 λυμαίνεται τὴν πόλιν. Οἱ Μεσσήνιοι
 τὸν φόνον τοῦ τυράννου ἄμ' ἀκούσαντες,
 πολῖται, συνωμόται καὶ περίοικοι,
 τὴν ἀγορὰν κατέλαβον κραυγάζοντες,
 ἀπὸ τῆς Νέδας μέχρι τοῦ Ἀκρίτα, καὶ
 παμβασιλέα ταύτης ἀνηγόρευσαν
 τὸν Αἴπυτον. Ἐν τούτοις ἦλθε πρὸς αὐτοῦς
 ὁ νέος βασιλεὺς, καὶ διὰ κήρυκος
 τῶν Δωρικῶν γερόντων τὴν ὑποταγὴν
 ἐζήτησεν. Ἄλλὰ ν' ἀναγνωρίσωσι
 τὸν νέον βασιλέα ὅλ' οἱ Δωριεῖς
 ἠρηθήσαν, ἐν ὅσῳ ἡ Μερόπη ζῆ.
 Ὁμολογοῦσιν, ὅτι εἶν' ὁ Αἴπυτος
 ὁ μόνος Ἡρακλειδῆς· διὰ τοῦτο καὶ
 μετὰ τοῦ Πολυφόντου ἦδη πρὸ μηνὸς
 ὧς κληρονόμον καὶ διάδοχον αὐτὸν

διώρισαν τοῦ θρόνου. Τοῦτον ἠθέλει
 ἀνακηρύξει βασιλέα καὶ αὐτὸς
 τῆς Μεσσηνίας, ἀλλὰ ὄργον ὄμοσαν,
 τοῦ Πολυφόντου ὡς τὸν φόνον ἤκουσαν,
 κοινὸν οἱ Δωριεῖς, νὰ ἐκδικήσωσι
 τὸν ἄδικόν του φόνον, τὸν φονέα του,
 ὅστις ἠθέλει εἶναι, θανατώνοντες.
 Ὁ Αἴλυτος ἀκούσας τὴν ἀπόκρισιν
 τῶν Δωριέων ταύτην ἠγανάκτησε,
 καὶ μανιώδης κατ' αὐτῶν ἐπέδραμεν.
 Ὁ Ἄρης ἀμφοτέρων τότε τῶν λαῶν
 τὸ μῖσος ἔτι μᾶλλον ἐξηρέθισεν,
 εἰς ἀλληλοκτονίας ἢ Στενύκλαρος
 σκηρὴν φορικώδη μετεβλήθη ἔκτοτε,
 καὶ ἡ γῆ τῆς Μεσσηνίας, μήτηρ των κοινῆ,
 μὲ τὸ ἀδελφικὸν των αἷμα βρέχεται !
 Ἡ δυστυχὴς Μερόπη ἀγνοοῦσ' αὐτὰ
 ἀκόμη, μόλις τὴν ὑπὸ τοῦ ἀνακτος
 καὶ τῶν γερόντων Δωριέων ἔμαθεν
 εὐσθεσίαν τοῦ Αἰλύτου, καὶ πικρᾶς
 μεταμελείας ἔρμαιον, τὴν φοβερὰν
 μαιφονίαν ἐνθυμεῖται φρίττουσα.
 Ὡ πότε, ὦ θεοί, πότε θὰ εἴρωμεν
 ἀπαλλαγὴν καὶ τέλος τούτων τῶν δεινῶν ;

Σκηνὴ δευτέρα

Εὐρυμέδη καὶ Λυκόρτας

Λυκόρτας

Ποῦ εἶναι, Εὐρυμέδη, ποῦ ὁ Αἴλυτος ;

Εὐρυμέδη

Πλησίον τῆς Μερόπης, ἥτις ἄγρυπνος
 καὶ ἔντρομος τὴν νύκτ' αὐτὴν διήγυσεν.

Λυκόρτας

Καιρὸς διὰ θωπείας ὄντος μητροιάς,
ἐν ᾧ ἡ Μεσσηνία καταστρέφεται.

Εὐρυμέδη

Λυκόρτα, ποῦ τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς,
ποῦ ἔφθασεν, εἰπέ μοι. Οἱ Μεσσηνιοὶ
ἀνθίστανται ἀκόμη ; ἀπεκρούσθησαν
οἱ Λωριεῖς ;

Λυκόρτας

Τὴν τύχην κλαῦσον, γηραιά,
τῆς δυστυχοῦς πατρίδος ! Οἱ Μεσσηνιοὶ
ἐν ὄσφ εἰς τὸ μέσον των ὁ Αἴπυλος
ὑπῆρχεν ὀδηγῶν αὐτοὺς, ἐμάχοντο
ἀνδρείως, ἀλλ' ἀφοῦ εἰς τὰ ἀνάκτορα
ἐπέστρεψεν ἐνταῦθα ὑπὸ σοῦ κληθεῖς,
διότι τὸν ἐζήτηί ἡ βασίλισσα,
να ὑποστῶσι μέχρι τέλους τὴν ὀρμὴν
τῶν Λωριέων πάντες δὲν κατώρθωσαν,
καὶ εἰς φυγὴν τραπέντες ἐγκατέλιπον
τὴν ἀγορὰν οἱ πλείστοι καὶ τὰς ἀγνιάς
τῆς πόλεως· ὀλίγοι δὲ ἀνθίστανται
Μεσσηνιοὶ ἀκόμη, οἱ ἐκ τῶν χωρῶν
τῶν πέριξ συνωμόται. Ἄλλὰ καὶ αὐτοὶ
φοβοῦμαι μέχρι τέλους μὴ διαλυθοῦν,
ἐὰν δὲν σπεύσῃ πρὸς αὐτοὺς ὁ Αἴπυλος.
Ἄλλὰ ποῦ εἶναι ; λέγε.

Εὐρυμέδη

Εἰς τὸν θάλαμον
τῆς βασιλίσσης.— Ἄλλ' ἐνταῦθα μείνον σύ,
Λυκόρτα, μὴ ὑπάγῃς, μὴ φανῆς ἐκεῖ.
Τοὺς ἐμφυλίους σπαραγμοὺς τῆς πόλεως,
ἀκόμη δὲν γνωρίζει ἡ βασίλισσα,
οὐδ' ὅτι εἰς μάχην ἔνοπλος ὁ Αἴπυτος

λαθὼν αὐτὴν ἐξῆλθε κατὰ τῶν ἐχθρῶν.
οὐδ' ὅτ' οἱ Λωρνεῖς ν' ἀναγνωρίσωσι
τὸν Αἴπυτον ἀρνοῦνται βασιλέα τῶν,
ἂν ἡ Μερόπη πρότερον δὲν φονευθῆ.

Λυκόρτας

Πλὴν τότε ἄς τὰ μάθη, γύναι, τὸ λοιπόν.
Ὁ Αἴπυτος δὲν ἦλθεν εἰς Στενούκλαρον,
διὰ νὰ κλώσῃ ἔρια, μὰ τοὺς Θεούς,
καὶ νὰ ὑφάνῃ. Ἦλθε σπουδαιότερα
νὰ ἐκπληρώσῃ ἔργα καὶ καθήκοντα.
Εἶπέ τοῦ εἶναι ; εἰς δεινὴν τὰ πράγματα
ἀκμὴν προῆλθον. Τοῦ Κρεσφόντου σήμερον
ὁ θρόνος τρέμει, εἰς τὸ χεῖλος τοῦ κορμινοῦ
ἡ Μεσσηνία ἴσταται καὶ τὴν στιγμὴν
καθ' ἣν μ' ἀκούεις ταύτην κινδυνεύει, φεῦ !
ὄχ' ἡ Μερόπη, κινδυνεύει ἡ πατρίς.
Ὁ Αἴπυτος ποῦ εἶναι ;

Εὐρυμέδη

Μεῖνον ἔρχεται
ἰδοὺ ἐκείνη μόνη. Πρὸς τὸν Αἴπυτον
ὑπάγεις μόνος ἔπειτα. Ἐλθὲ ἐδῶ.

(Ἐποχωροῦσιν εἰς τὰ μύχια τῆς σκηνῆς. Ἀφ' οὗ ἡ Μερόπη
ἔρχεται εἰς τὴν σκηνὴν, ὁ Λυκόρτας ἀπέρχεται ἐκτὸς τῶν παρα-
σκηνίων, ἔθεν ἦλθεν αὐτή).

Σκηνὴ τρίτη

Εὐρυμέδη καὶ Μερόπη

Μερόπη

Ἐκ τοῦ ἐγγυὸς λειμῶνος σπεῦσον, γηραιά,
καὶ ἄνθη ραντισμένα μὲ τὴν πρωινήν
ἀκόμη δρόσον δρέψασα προσκόμισον.
Ἄκηδευτος,
καὶ ἄταφος ἀκόμη κεῖται κατὰ γῆς

ὁ Πολυφόντης, γύναι. Νὰ κηδεύσωμεν
καιρὸς τὸν βασιλέα.

Εὐρυμέδη

Κρύπτει, ἄνασσα,
τὴν κόριν ἤδη πρὸ πολλοῦ τοῦ ἀνακτος
ὁ τάφος.

Μερόπη

Πῶς ;

Εὐρυμέδη

Ἡμεῖς τὸν ἐκηδεύσαμεν

Μερόπη

Σεῖς ; ὦ ! ἰδοὺ εἰς βασιλεὺς θαπτόμενος,
χωρὶς νὰ τὸ ἀκούσῃ ὁ λαὸς αὐτοῦ,
καὶ εἰς ἀνὴρ εἰδαίμων κηδεύμενος,
χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζῃ ἡ γυνὴ αὐτοῦ !
Καὶ ὅμως εἶχεν ἤδη λόγους ἡ γυνὴ
τοῦ Πολυφόντου νὰ γνωρίζῃ, ὅτι ὁ
ἀνὴρ αὐτῆς κηδεύεται. Καὶ τίς αὐτοῦ
τὸ σῶμα ἐκ τῶν λύθρων καὶ τοῦ αἵματος
ἀπέπλυνε καθάρας ; Σεῖς. Ἐντάφια
λευκὰ καὶ καινουργῆ τίς τὸν ἐνέδυσσε,
Σεῖς. Ἀλλὰ τίς ἐθρήνει, τίς ᾠδύρετο
παρὰ τὴν νεκρικὴν του κλίνην ; ὦ ! κανεῖς.
Τίς εἶχεν ὄχι τὴν ἐσθῆτα καὶ μορφὴν,
ἀλλ' ἔνδον τὴν καρδίαν του πενθοῦσαν, τίς ;
Κανεῖς. Μ' ἐν δάκρυ μόνον τίς ἐξοράντισε
νεκρὸν τὸν βασιλέα τῆς Μεσσηνίας ; ὦ !
κανεῖς, κανεῖς ! Δὲν εἶχεν ὁ ταλαίπωρος
θνητὸς αὐτὸς κανένα, ὅστις δι' αὐτὸν
ἐν μόνον δάκρυ θαλερὸν νὰ χύσῃ, ἐν
Μίαν γυναῖκα εἶχεν, ἣν ἠγάπησε
καὶ ὑπὲρ ἧς τὰ πάντα ἐθυσιάσεν.

ἀλλ' ἡ γυνή του αὐτῆ—ὦ! τὰ στέφρα σου
 πιέζει τόσον ἐπωδύνως, μῆτερ γῆ,
 ὁ Ἄτλας ὁ βαρὺς καὶ ὑπερύψηλος,
 ὅσον πιέζει τὴν ψυχὴν μου τὸ βαρὺ
 τῆς θλίψεώς μου καὶ τοῦ πένθους αἰσθημα.
 Ἄλλ' ὄχι, Εὐρυμέδη, μ' ἀπατᾶτε σεῖς
 ὁ βασιλεὺς ἀκόμη κεῖται ἄταφος
 ἐδῶ ἀπ' ἔξω ὅπου τὸν ἐφόρευσα,
 καὶ ἡ σιὰ του δι' αὐτὸ ἀπόρθητος
 πλανᾷτ' ἐδῶ ἀκόμη εἰς τὰνύκτορα,
 παντοῦ διώκουσά με, ὅπου εὐρεθῶ.

Εὐρυμέδη

Ἄγαπητὴ Μερόπη, δὲν σὲ ἀπατῶ,
 καὶ πιστεύσον με

Μερόπη

Τρέμω! μόνα εἶμεθα.
 ἐδῶ;

Εὐρυμέδη

Ναί, μόνα

Μερόπη

Κάλεσον τὸν Αἴπυτον.
 (Ἡ Εὐρυμέδη πηγαίνει πρὸς τὴν θύραν)
 Ἄ! φύγε ἀπ' ἐκεῖ. Θεοὶ αἰώνιοι!
 ὁ βασιλεὺς!

(Ἡ Εὐρυμέδη τρέχει πρὸς τὴν Μερόπην, ἣν ὑποστηρίζει)

Εὐρυμέδη

Ποῦ; τίς;

Μερόπη

Ἐκεῖ, ὁ βασιλεὺς,
 ὁ Πολυφόντης! Ἴδε πῶς προσήλωσε
 τὸ ἅγιόν του βλέμμα κατεπάνω μου!
 ὦ! Θ' ἀποθάνω, Εὐρυμέδη.

Εὐρυμέδη

Τίποτε,

βασίλισσα, δὲν εἶναι.

Μερόπη

Δὲν τὸν βλέπεις; ὦ!

ἐκεῖ, ἐκεῖ.

Εὐρυμέδη

Δὲν βλέπω. Πλάσμι ἀπατηλὸν
τῆς πυρεσσοῦσης εἶναι φαντασία; σου
Μερόπη.

Μερόπη

Τὸν υἱὸν μου κάλεσον.

(Ἀκούεται σάλπιγξ)

Εὐρυμέδη

Ἴδου

αὐτὸς ἐγγίζει.

Μερόπη

Ἄναπνέω· ἔφυγε.

Σκηνὴ τετάρτη.

Εὐρυμέδη, Μερόπη, Αἴπυτος καὶ Λυκόρτας.

Αἴπυτος

Φιλτάτη μῆτερ!

Μερόπη

Αἴπυτέ μου, κάθησον
ἐδῶ ἐγγύς μου. Τόσην ὥραν ἔλειπες,
ἐν ᾧ ἡ δυστυχία σου μήτηρ, τέκνον μου,
τοῦ Πολυφόντου ἠγωνία βλέπουσα
τὸ φάσμα τὸ φοικῶδες.

Αἴπυτος

Ἀναθάρρησον,

ὦ μῆτερ, βλέπουσά με, καὶ ἀπόβαλε

ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τὴν ἀνάμνησιν
τοῦ Πολυφόντου, ἥτις μόνη τὴν σιάν
γενῶ ἔμπρός σου ταύτην.

(Ἀκούεται μακρόθεν σάλπισμα)

Μερόπη

Ἡ καρδιά μου
ἀναθαροεῖ ἔγγυς σου, φίλτατε υἱέ.
Ἐδῶ ἔγγυς μου κάθισον.

Αἴπυτος

Δὲν δύναμαι,
φιλτάτη μῆτερ.

Μερόπη

Διατί :

Αἴπυτος

Δὲν δύναμαι.
Ἄνάγκη νὰ ἐξεῖλθο.

Μερόπη

Ἄλλὰ τί, θεοί,
ἔδῶ τί βλέπω ; Πανοπλίαν, Αἴπυτε,
φορεῖς ; καὶ σύ, Λυζόρτα. Ποῦ ὑπάγετε ;
Σαλπύγγων ἦχον πρὸ ὀλίγου ἤκουσα.
Εἰπέτε τί συνέβη ; ποῦ ὑπάγετε ;
Υἱέ μου λέγε.

Αἴπυτος

Μὴ ἐρώτα, μῆτέρο μου.

Μερόπη

Εἰπέ μοι σύ, Λυζόρτα. Γέρον, σιωπᾶς ;
Κ' οἱ δύο σιωπᾶτε ;

Αἴπυτος

(ὡς ἐξελευσόμενος)

Χαῖρε, μῆτέρο μου.

Μερόπη

Υιέ μου, εἰς τὰ βάθη τῆς καρδίας μου
 ἂν ἔβλεπες, ποτὲ τὸ χαιρε τοῦτό σου
 δὲν ἠθέλεις προφέρει. Ὅταν πληρωθῇ
 τῶν συμφορῶν ἡ κύλιξ, μί' ἀρκεῖ σταγὼν
 διὰ νὰ ἐκχειλίσῃ. ὦ ! δὲν ἔννοεῖς
 ὅτι νὰ σὲ ἀφήσῃ εἶν' ἀδύνατον
 ἢ μήτηρ νὰ ἐξέλθῃς οὕτως ἔνοπλος
 ἐν ᾧ τὰ πάντα ἄγνοεῖ. Εἰπέτε μοι,
 ποῦ ἔνοπλοι ἐξέρχεσθε καὶ διατί ;
 ὅπως ὁ λόγος οὕτω καὶ ἡ σιωπὴ
 ρομφαία εἶνα δίστομος ἐνίοτε.
 Ζωὴν ἀλλὰ καὶ θάνατον πηγάζουσα.

(Ἀκούεται σάλπιγξ)

Καὶ πάλιν ἠγεῖ σάλπιγξ.

Λυκόρτας

Αἴπυτ', Αἴπυτε.

Μερόπη

Πολέμου εἶναι, τὸ γνωρίζω, σάλπισμα,
 κ' εἰς πόλεμον, τὸ βλέπω, σεῖς ἐξέρχεσθε
 πλὴν σὺ δὲν θὰ ἐξέλθῃς, ὄχι τέκνον μου.

Λυκόρτας

Βασίλισσα !

Μερόπη

Λυκόρτα, εἶν' ἀδύνατον.

Θὰ τὸν φονεύσουν' εἶναι νέος ἄπειρος,
 καὶ τὴν ὀρμὴν του ἔτι τὴν νεανικὴν
 ὁ χρόνος καὶ ἡ πείρα δὲν ἐκόλασαν.

Αἴπυτος

ὦ μῆτέρο μου !

Λυκόρτας

Ὁραῖα εἰς τὸν Αἴπυτον

τὸν Ἡρακλείδην δίδει ἡ βασίλισσα.
 μαθήματα

Μερόπη

Λυκόρτα, ὦ ! δὲν σκέπτεσαι
 τὸν θρόνον τῆς Μεσσηνίας, τὴν πατρίδα σου ;
 Μόνος ὑπάρχει Ἡρακλείδης σήμερον
 ὁ Αἴπυτος, Λυκόρτα. Εἰς τὴν ἀγορὰν
 οἱ βασιλεῖς δὲν καταβαίνουν, κλείονται
 εἰς ἀκροπόλεις καὶ ἀνάκτορ' ἀσφαλῆ,
 ὡς ὁ Κροσφόντης καὶ πάντες οἱ λοιποὶ
 ἐποιοῦν Ἡρακλεῖδαι κινδυνεύοντες.
 Ὁ ἰδιώτης εἶναι ὀυφοκίνδυνος,
 διότι ἡ ζωὴ του εἶναι κτῆμά του.
 ἀλλὰ τοῦ βασιλέως κτῆμα ἴδιον
 δὲν εἶναι ἡ ζωὴ, ἀλλὰ τοῦ ἔθνους του.

Λυκόρτας

Ἐμὲ τὸν ἰδιώτην, ἀλλ' ἀπαίδευτος
 διδάσκει φρόνη, καὶ ἐδίδάξε τὸν Αἴπυτον.
 Οὐτιδανὸς τὸ γένος καὶ τὸ φρόνημα,
 καὶ ἂν θεοὶ ἀκόμη τὸν ἐγέννησαν,
 ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνος εἶναι, ἄνασσα,
 εἰς τοὺς κινδύνους ὅστις τῆς πατρίδος του
 δὲν κινδυνεύει πρῶτος.

Αἴπυτος

(ὡς ἐξελευσόμενος)

Χαῖρε, μητέρο μου,
 Ἐλθέ, Λυκόρτα.

Μερόπη

Αἴπυτέ μου, τέκνον μου !
 — Παιδίον, ποῦ ἀφήνεις τὴν μητέρα σου ;

Λυκόρτας

Ἡ πόλις ἔξω σείεται βασίλισσα,
 τὴν ὥραν ταύτην, ὁ λαὸς φονεύεται,
 καὶ ἡ πατρίς εἰς τῆς ἀβύσσου ἵσταται
 τὸ χεῖλος.

Μερόπη

Τί ἀκούω ; Γέρον, τέκνον μου,
 σᾶς ἱκετεύω, πρὸς θεῶν, λαλήσατε.
 Τίς τοῦ πολέμου ὁ σκοπὸς καὶ ἡ ἀρχὴ
 τοῦ ἐμφυλίου τούτου ;

Λυκόρτας

Ἡ Στενύλλαρος

εἰς δύο χωρισμένη εἶναι ἐχθρικά
 στρατόπεδα, Μερόπη, εἰς τοὺς Δωριεῖς
 καὶ εἰς τοὺς Μεσσηνίους, ὅσοι ἔλαβον
 τὰ ὄπλα ἢ ἐντεῦθεν ἐκ τοῦ ἄστεως,
 ἢ συνωμόται ἐκ τῶν Μεσσηνιακῶν
 χωρῶν ἐνταῦθα φθάσαντες καὶ πόλεον.
 Τὴν νύκτα οὗτοι σύμπαντες κατέλαβον
 τὴν ἀγορὰν μεθ' ὄπλων οἱ Μεσσηνιοί,
 τὴν Μεσσηνίαν ὅλην ἀνεκήρυξαν
 ἐν κράτος ἐνιαῖον καὶ ἰσόνομον
 ἀπὸ τῆς Νέδας μέχρι τοῦ Ἀκρίτα καὶ
 τῆς Μεσσηνίας βασιλέα ἅπαντες
 τὸν Αἴπυτον συμφώνως ἀνηγόρευσαν.
 Ἄλλ' οἱ Δωριεῖς ν' ἀναγνωρίσωσι
 τὸν νέον βασιλέα δὲν ἠθέλησαν
 πρὶν ἢ τοῦ Πολυφόντου ἐκδικήσωσι
 τὸν φόνον. Τοῦ Κρεσφόντου, εἶπαν, τὸν υἱὸν
 ὡς Ἡρακλείδην καὶ ἐκεῖνοι στέργουσι
 νὰ συναναγορεύσουν βασιλέα των,
 πλὴν τὴν Μερόπην, ὡς φονεύσασαν αὐτὴν
 τὸν Πολυφόντην, ὄρκον ὤμοσαν φοιζτὸν
 νὰ θανατώσουν· δι' αὐτὸ ἐν ὅσῳ ζῆ
 ἢ μῆτηρ τοῦ Αἴπυτου, εἶν' ἀδύνατον
 τῆς Μεσσηνίας βασιλέα τὸν υἱὸν
 αὐτῆς ἐκεῖνοι νὰ ἀναγνωρίσωσι.

Αἴπυτος

Ναί, καὶ ἐν ὅσῳ, γέρον, ζῆ ὁ Αἴπυτος,
 οἱ δολοφόνοι τοῦ Κρεσφόντου κ' οἱ φονεῖς

τῶν τέχνων τῆς Μερόπης μὴν ἐλπίσωσιν
ἐκ τοῦ Αἵπυτου χάριν ἢ διαλλαγὴν.

Λυκόρτας

Τῶν Δωριέων ταύτην τὴν παράλογον
ἀπαίτησιν ὁ Αἴπυτος ἀπέκρουσεν
ὀργίλος μετ' αὐτοῦ δὲ ἔ' οἱ Μεσσηνιοί.
Οἱ Δωριεῖς ἐπὶ ἦλθον τότε ἔνοπλοι
κατὰ τῶν Μεσσηνίων, ἔ' ἡ Στενύκλαρος
τὴν νύκτα ὄλην μέχρι ταύτης τῆς στιγμῆς
φρικώδης εἶναι ἐμφυλίου σπαραγμοῦ
σκιηνή. Γινώσκεις πάντα νῦν, βασίλισσα.

Αἴπυτος

Ἐλθέ, Λυκόρτα. Σπεύσωμεν—ὦ μῆτέρ μου,
φιλότατη μῆτερ, χαῖρε.

Μερόπη

(Ἀλλόφρων καὶ καθ' ἑαυτήν)

Ναὶ πατρίς μου, ναί,
Υἱέ μου!—Καὶ σεῖς κάτω, ἔρχομαι, πρὸς σᾶς.
Τὸ θῦμα θέλει θῦμα, ἐξιλέωσιν!

(Γεγωνὸς πρὸς τὸν Αἴπυτον)

Υἱέ μου, χαῖρε.

(Ὁ Αἴπυτος κινεῖται ὡς ἐξελευσόμενος)

ὦ θεοὶ αἰώνιοι,
τοιουτοτρόπως μὲ ἀποχωρίζεσαι
διὰ παντὸς υἱέ μου;

Αἴπυτος

Ὅχι, μῆτέρ μου,
διὰ παντός.

Μερόπη

Τίς οἶδε; Δὲν ἐξέσχεσαι
εἰς πόλεμον, υἱέ μου;

Αἴπυτος

Πάλιν μῆτέρ μου,
θά σ' ἴδω.

Μερόπη

Πάλιν θά με ἴδῃς; — Ἴσως — ναι,
νιέ μου,

(πρὸς ἑαυτὴν)

ὦ! φρικώδης φοβερὰ στιγμή!

(Γεγωνὸς πρὸς τὸν Αἴπυτον)

Ἐπόθεις, ὅτι ἀποχωριζόμεθα
διὰ παντός καὶ αἰωνίως, Αἴπυτε.
Ἐπόθεις, ὅτι ἡ βαρυσταθμὸς αὐτῆ
στιγμῇ ἐγκλείει τὴν αἰωνιότητα
τοῦ τάφου, ὅτι δὲν θά σ' ἴδῃ ἡ μήτηρ σου,
οὐδὲ θά ἴδῃς πλέον τὴν μητέρα σου.

Τίς οἶδεν;

(καθ' ἑαυτὴν)

Ὅχι, ὄχι εἶναι ἀδύνατον,
θεοί, νὰ ὑπομείνω

(Γεγωνὸς πρὸς τὸν Αἴπυτον)

Αἴπυτ' Αἴπυτε!

(ὁ Αἴπυτος ὁρμᾷ πρὸς αὐτὴν διὰ νὰ τὴν ἐναγκαλισθῆ, ἀλλ'
αὐτὴ τῷ νεύει διὰ τῶν χειρῶν νὰ μὴ πλησιάσῃ καὶ ὁρμᾷ παρά-
φορος ἐκτός τῆς σκηνῆς).

Σκηνὴ ἕκτη

(Οἱ τῆς προλαβούσης σκηνῆς πλὴν τῆς Μερόπης)

Αἴπυτος

Εἰς ποῖον τρόμον τὴν καρδίαν μου, θεοί,
οἱ λόγοι τῆς μητρός μου οὗτοι ἔρρουσαν
(Ἦχει σάλπιγγε)

Λυκόρτας

Ἐμπρὸς νιέ μου. Σὲ προσμένει ὁ λαός.

Αἴπυτος

Ἐπαγε μόνος μετ' ὀλίγον ἔρχομαι
κ' ἐγώ, ὦ πάτερ.

Λυκόρτας

Τί ἀκούω, Αἴπυτε;

Παρήλθον ἤδη ὄροι, ἐν ᾧ ἔχομεν
καὶ τῆς στιγμῆς ἀνάγκην. Σπεῦσον, ἄγωμεν.

Αἴπυτος

Δὲν δύναμαι τὴν ἔντρομον λακτίζουσαν
νὰ καταστείλω ἔνδοθεν καρδίαν μου.
Ἄν σὲ ἀκολουθήσω, ἡ καρδιά μου
θὰ συντριβῆ, ᾧ πάτερ. Εἶν' ἀδύνατον
ἐνταῦθα τεθλιμμένην τὴν μητέρα μου
ν' ἀφήσω οὕτω καὶ ἀπαρηγόρητον.
Ἀνάγκη νὰ τὴν ἴδω, νὰ τὴν ἀσπασθῶ,
ἀνάγκη μίαν ἀποχωριζόμενος
γλυκεῖαν λέξιν νὰ τῇ εἶπω.

Λυκόρτας

Αἴπυτε!—

Συγχώρησέ τον κινδυνεύουσα πατρίς!
Ἀκόμ' εἶναι παιδίον

Αἴπυτος

Γέρον, ὕπαγε,

σοὶ τὸ προστάτω. Μετὰ μίαν σύντομον
στιγμὴν ἐν μέσῳ εἶμαι τοῦ λαοῦ κ' ἐγώ.

(Ἀμφότεροι ἐξέρχονται δι' ἀντιθέτων παρασκηνίων)

Σκηνὴ ἐβδόμη

Εὐρυμέδη

ὦ! εἶθε τὴν ἡμέραν ταύτην, ἥλιε,
ἡ Εὐρυμέδη μὴ τὸ φῶς σου ἔβλεπε,
κ' οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς εἶθε μὲ τὸν Ἰοφερόν
κεκαλυμμένοι πέπλον τοῦ θανάτου νῦν,
τυφλοὶ πρὸς τῆς πατρίδος ἦσαν τὰ δεινά,
κ' ἡ τάλαινα καρδιά μου ἀναίσθητος
πρὸς τῆς Μερόπης ταῦτα τὰ παθήματα.
ὦ! ὅσοι πρὸς τοῦ θρόνου ἀτενίζουσι
τὴν λάμπιν μετὰ θάμβους, ἂν ἐγίνωσκον
πόσας καλύπτει ἡ πορφύρα συμφροσύς!

Θνητοί, ὀπίσω, ὅσοι πρὸς τὰς κορυφὰς
τῆς ἀνθρωπίνης δόξης ἀκατάσχετοι
ὄρουίτε. Νέφη κρύπτουσι τὰς κορυφὰς
ζοφώδη, καὶ τὰ νέφη φλόγες κεραυνῶν
ὁ ἦχος τῶν σαλπύγγων ὁ πολεμικός,
τὸν τρομόν νά ἐμπνέη στήν καρδίαν μου
κατέπαυσεν.

(Ἀκούεται μακρόθεν θόρυβος καὶ κραυγαὶ λαοῦ. Ἐκ δια-
λειμμάτων ὁ θόρυβος ἀκούεται ζωηρότερος).

Ποικίλη δὲ καὶ συμμιγῆς
βοή ἀνθρώπων φθάνει εἰς τὰ ὦτά μου
μακρόθεν. Νῦν ἐγγίζει· νῦν ἐγγύτερον
ἀκούεται· νῦν ἔφθασεν ἐκτὸς κ' ἐγγὺς
τῶν ἀνακτόρων. Εἰς τὰ τείχη ἔφθασε
καὶ εἶναι κάτω ὁ λαός. Ὡ! εὐκρινῶς
τὰς λέξεις διακρίνω τώρα, «βασιλεῦ
τῆς Μεσσηνίας Αἴλυτε!» κραυγάζουσι.
Ποία χαρά! Ποῦ εἶναι, ποῦ ἡ εὐτυχῆς
Μερόπη; Εὐρυμέδη, δρόμε πρὸς αὐτήν,
καὶ παρὰ πρώτης σοῦ τὰ εὐαγγέλια
τῆς δόξης ὡς ἀκούσῃ κ' εὐτυχίας της.
(Ἡ Εὐρυμέδη ἐξέρχεται)

Σκηνὴ ὀγδόη

Αἴλυτος καὶ Λυκόρτας ἐξ ἀντιθέτου παρασκηνίου

Αἴλυτος

Ὡ, τέλος πάντων ἦλθε, ἦλθε πάτερ μου.
Εἶπέ μοι τί συνέβη, καὶ διόλυσον
τὴν ἐκπληξίν μου καὶ τὴν ἀπορίαν μου.
Οἱ Λωριεῖς εἶπε καὶ οἱ Μεσσηνιοὶ
πῶς ἀπροόπτως διηλλάγησαν,
καὶ συμφιλιωμένη πρὸς τ' ἀνάκτορα
ἡ πόλις ὅλη τρέχει πανδημεῖ.
ἀνακηρύττουσά με ἐν μιᾷ φωνῇ
τῆς Μεσσηνίας βασιλέα;

Λυκόρτας

Βασιλεῦ

τῆς Μεσσηνίας, μόνον εὐαγγέλια
τὴν ὄραν ταύτην ὁ πιστὸς θεράπων σου
ἤρχετο νὰ σοι φέρῃ κι ἦτο δίκαιον.
Ἄλλ' οὕτως οἱ θεοὶ δὲν ἀπεφάσισαν.
καὶ τῶν θεῶν οἱ ἄνθρωποι τὴν θέλησιν
ὀφείλουν ἀγογγύστως ν' ἀποδέχονται.

Αἴπυτος

Ἡ μήτηρ μου, ποῦ, γέρον, εἶν' ἡ μήτηρ μου;

Λυκόρτας

Περὶ αὐτῆς θὰ σοὶ λαλήσω, βασιλεῦ. —
Ἀπέναντι ἀλλήλων οἱ Μεσσήνιοι
κ' οἱ Δωριεῖς εἰς μάχην ἔτοιμ' ἴσταντο
κατὰ τὴν ἀγοράν, ὅτε ἡ ἀνασσα
Μερόπη συγκεκαλυμμένη ἔφθασεν
ἡ γερουσία ὅπου συνεδρίαζε
τῶν Δωριέων. Ἐκθαμβοὶ οἱ Δωριεῖς
τὴν ἄγνωστον γυναῖκα εἶδον ἐμπροσθεν
αὐτῶν ἐφανισθεῖσαν. Ἡ βασίλισσα
εἰς μάτην τοὺς προέτρπε νὰ παύσῃσι
τὴν ἀλληλοσφαγίαν καὶ νὰ σώσῃσι
τὴν Μεσσηνίαν, τὴν κοινὴν πατρίδα, σὲ
τὸν Ἡρακλείδην Αἴπυτον ὡς ἄνακτα
καὶ βασιλέα συνανακηρύττοντες.
Οἱ Δωριεῖς ὀργίλοι ἀπεκρίθησαν,
ὅτι ἐν ὄσφ ἡ Μερόπη ζῆ, αὐτοὶ
ποτὲ δὲν θὰ δεχθῶσι τὸν υἱὸν αὐτῆς
ὡς βασιλέα. Ὅταν ἡ φονεύσασα
τὸν Πολυφόντην φονευθῆ βασίλισσα,
τότε καὶ οὗτοι θέλουσι τὸν Αἴπυτον
ἀνακηρύξει βασιλέα. Τὴν μορφήν
ταχέως τότε ἐκείνη ἀπεκάλυψε,
κ' «ἐγὼ τὸν Πολυφόντην εἶπ' ἐφόνευσα,
ἐγὼ εἶμ' ἡ Μερόπη». Σίφη στίλβουσι

γυμνά, καὶ κατ' ἐκείνης εὐθὺς στρέφονται.
« Ἐδὼ κτυπάτε », εἶπε, καὶ τὸ στήθος της
προσέτειν' ἐναντίον εἰς τὰ ξίφη των.

Ἀκίνητοι καὶ σιωπῶντες ἔμειναν
ἐκεῖνοι τότε. « Τρέμ' ἢ χεῖρ σας », ἔκραζεν,
« ἀλλὰ θαυροεῖτε. Εἶχεν, εἶχε, Λωριεῖς,

ὁ Αἴλυτος μητέρα, καὶ βασίλισσαν
ἢ Μεσσηνία, ἣς ἡ χεῖρ δὲν ἔτρεμεν,
ὅταν τὸ ξίφος τοῦτο εἰς τὸ στήθος της
ὑπὲρ αὐτῶν ἐβύθισαι! Καὶ πράγματι

γυμνὸν ἐν τάχει ξίφος, ταῦτα λέγουσα,
βυθίζει εἰς τὸ στήθος της, κ' αἰμόφυρτος
ἐνέπεσεν ἐπάνω τοῦ ἀγκῶνός της
χαμαὶ προστηριχθεῖσα. Θάμβους δάκρυα
καὶ θαυμασμοῦ τῶν Λωριέων βρέχουσι
τοὺς ὀφθαλμούς. Ἡ φήμη τῆς ἠρωϊκῆς
σκορπίζεται παντοῦ ἀφοσιώσεως.

Οἱ ἀλληλομαχοῦντες εἰς τὰς θήκας των
ἐγκλείουσι τὰ ξίφη, καὶ δακρύβρεκτοι
ἀλλήλους δεξιοῦνται. Συνδιαλλαγῆς
τῶν Μεσσηνίων καὶ τῶν Λωριέων ὁ
λαὸς τοιουτοτρόπως πρὸς τ' ἀνάκτορα
ἐνταῦθα συνοδεύει τὴν βασίλισσαν,
κ' ἐν ᾧ ὑπὲρ ἐκείνης χύνει θαυμασμοῦ
κ' εὐγνωμοσύνης δάκρυα, ἀνευφημεῖ
ὡς βασιλέα τὸν υἱὸν της Αἴλυτον,
ἵνα χαρᾶς ἐμπλήσῃ τὰς στιγμὰς αὐτῆς

Σκηνὴ ἐνάτη.

Οἱ τῆς προλαβούσης σκηνῆς, Μερόπη καθημαγμένη καὶ ἐτοιμοθανής,
Λωριεῖς, Μεσσηνιοὶ, δορυφόροι καὶ λαός. Οἱ Λωριεῖς καὶ οἱ Μεσσηνιοὶ
τάττονται ἐκάτεροι ἐκατέρωθεν τῆς σκηνῆς, ὁμοίως καὶ οἱ δορυφόροι καὶ
ὁ λαός. Τὴν Μερόπην κομίσαντες, στηρίζουσιν οἱ περὶ τὴν Εὐρυμέδην.

Αἴλυτος

Ὁ θεοὶ ἀθάνατοι,

τὴν θεάν ταύτην μοὶ παρασκευάζετε;
 Σβροσθῆτε ὀφθαλμοί μου, καταπέσατε,
 κατηραμένοι θόλοι τῶν Ἑρακλειδῶν,
 καὶ τοῦ Κρυσφόντου τὸν υἱὸν τὸν ἄθλιον
 χανοῦσα κρύψον, γῆ! ὦ τάλανος υἱοῦ
 τάλαινα μήτηρ!—Μήτηρ μου, τί ἔπραξας!

Μερόπη

(διὰ φωνῆς σχεδὸν ἐκλειπούσης)

Ὀλίγας ἔτι ἔχομεν στιγμάς, οἰέ,
 καὶ ἀποθνήσκω. Τῆς μητρὸς σου ἄκουσον
 ὅσας ἀκόμη νὰ προφέρῃ δύνатаι
 ὑστάτας λέξεις. Μὴ μὲ κλαίῃς. Ἐπρεπε
 νὰ ἀποθάνω. Οὕτως οἱ θεοὶ ἡμῶν
 διέταξαν τὴν τύχην, ἐπειδὴ αὐτοὶ
 τοιαύτην τὴν καρδίαν κατεσκεύασαν
 τὴν ἀνθρωπίνην. Τοῦ μεγάλου σου πατρὸς
 τὸ ἔργον ἀποθνήσκω συντελέσασα.
 Οἱ Δωριεῖς ἰδοὺ καὶ οἱ Μεσσηνιοὶ
 μιᾶς πατρίδος τέκν' ἀναγνωρίζουσι
 μιᾶς σὲ Μεσσηνίας βασιλέα νῦν.
 Νῦν ἀποθνήσκω. Μὴ δακρύῃς, τέκνον μου,
 ὦ! πιστευσόν με, ἡ ψυχὴ μου φεύγουσα
 τὴν ὄραν ταύτην εἶναι, εἶναι μετὰ σοῦ.

Αἴπυτος

Μήτηρ; μήτηρ μου!

(ἐκ τῆς Μερόπης)

Δημ. Ν. Βεργαροδάκης

Ὁ ἄγγελος τῆς ἐν Μαραθῶνι νίκης

Μέσ' ἀπ' τῆς νίκης τὴν κραυγὴν
 ἐκεῖ κατὰ τὸν Μαραθῶνα,
 μέσ' ἀπ' τῆς νίκης τὴν ἀγῆν
 ποὺ ἀνέτειλεν ἀπ' τὸν ἀγῶνα
 στῆ δοξασμένη ἐκείνη γῆ.

Καὶ μέσ' ἀπὸ τῆ λεβεντιά,
 ποὺ στέκεται ἀντρειωμένη
 μὲ ὑπερήφανη ματιὰ
 κι ὁ θρίαμβος τὴν ὁμοφαίνει
 μὲ οὐρανογέννητη φωτιὰ,

Ἐν ᾧ ἡ δόξα ὀρατὴ
 σκορπάει ἀπ' τοῦ οὐρανοῦ τὸ δῶμα
 στεφάνια εἰς τὸν νικητὴ,
 ποὺ τοῦ ἰδρωτὸς βρέχει ἀκόμα
 ἢ στάλα ἢ εὐλογητὴ,

Μέσ' ἀπ' τῆ φλογερῇ στιγμῇ
 ποὺ ἡ ἀθανασία γεννιέται
 ἀπ' τὴν ἀνδρεία καὶ τιμῇ, —
 ὠραῖος σὰν Ἑρμῆς πετιέται
 ἕνας ὀπλίτης μὲ ὀρμῇ,

Καὶ τρέχει, τρέχει, πηλαῶ
 κ' ἔχει στὸ νοῦ του τὴν Ἀθήνα,
 ποὺ μαρμαρόκτιστη γελᾷ
 στοῦ ἡλίου τὴν χρυσὴν ἀκτίνα,
 καὶ ροβολᾷ καὶ ροβολᾷ.

Στὰ πόδια του ἔχει ἀστραπή,
 ἔχει λαχτάρα στὴ καρδιά του,
 πρῶτος νὰ φθάσῃ νὰ εἰπῇ,
 νὰ φέρῃ πρῶτος ἐκεῖ κάτω
 τὴν εἶδησι τὴν χαροπὴ.

Στὸ σιδερένιο του κορμὶ
 βροντοκοποῦνε τ' ἄρματά του,
 καὶ εἰς τοῦ δρόμου τὴν ὀρμῇ
 τὴν ὀπισθι, ὀλόγυρά του
 σφυρίζ' ἢ αὔρα ἢ θερμῇ.

Μοιάζει γοργόφτερο πτηνὸ
 ποὺ μὲ τὸν ἄνεμο περνάει,
 μοιάζει στοιχειὸ μεσημβρινὸ
 ποὺ σὰν ἀκτίνα ζολυμπάει
 στὸν φλογισμένον οὐρανὸ.

Γιατί ὄλ' ἢ φύσις φλογερή
 ἀστράφτει, καίεται καὶ λάμπει
 σὺν μεσημέρι τὸ βαρὺ
 γυροῦν ἐμπρὸς τοῦ ὄρη, κάμποι
 ὡσάν μιὰ σφαῖρα φωτερή.

Οὔτε τὸ δένδρο τὸν βαστᾶ
 ποὺ ἀπλώνει δροσερὰ κλωνάρια,
 οὔτε ἡ πηγὴ ποὺ σκεπαστὰ
 κυλάει καὶ βρέχει τὰ χορτάρια
 ὄλο ἐμπρὸς κ' ἐμπρὸς πετᾶ.

Ὅθε περνάει, σὺν μιὰ κρυφῇ
 ἀγιότητα ἢ γῆ-μυρίζει
 σὲ καθενὸς βουνοῦ κορφῇ
 τῇ γιγαντόσωμῃ ἀντικρύζει
 ἀρχαίου ἥρωος μορφῇ.

Γιατί κ' οἱ ἥρωες γοργοὶ
 κατέβηκαν ἀπ' τὸν αἰθέρα
 μὲ ἀλαλαγμὸ καὶ μὲ ὄρη
 ἀπ' τῆς σκλαβιάς τῇ μαύρῃ μέρα
 νὰ σώσουνε αὐτὴ τῇ γῆ.

Ὅλ' ἢ ψυχὴ του καὶ ζωὴ
 τὴν ὄρα ἐκείνη κράζει· «Νίκη!»
 κάθε τῆς φύσεως πνοὴ
 θαρρεῖ πῶς ἀλαλάζει· «Νίκη!»
 μὲ μιὰν ἀτέλειωτη βοή.

Παιᾶνες, ὕμνοι μουσικοὶ
 νομίζει πῶς στὴν ἀκοή του
 γύρω πετοῦν μαγευτικοὶ
 καὶ νιώθει ὡς μέσα στὴν ψυχὴ του
 ἀνατριχίλα ἡδονικῇ.

Ἔτσι πετᾶ κ' ἔτσι περνᾶ
 βουνὰ λαγκάδια πίσω μένουν,
 φθάνουν σιμὰ τὰ μακρινά,
 τὰ κοντινὰ εὐθὺς μακραίνουν
 καὶ φεύγουν πίσω του ξανά.

Στὸ δρόμο του τὸ φτερωτὸ
 λές και ὁ κόπος δὲν τὸν φθάνει·
 σὰν ἕνα πνεῦμ' ἀγαπητὸ
 εἰς τὸ φτερό του τὸν λαμβάνει,
 τὸ ἀόρατο και δυνατό.

Μὰ σὰν ἀντίκρουσε λευκὴ
 τὴν ἡλιοστάλακτὴν Ἀθήνα,
 ποὺ ἡ Σοφία κατοικεῖ
 στὰ ἱερὰ παλάτια ἐκεῖνα
 και ἡ ὁμορφιά ἡ θεϊκή,

Σὰν εἶδε ἐμπρὸς του νὰ φανῆ
 μακρονὰ στὰ βάθη σὰν εἰκόνα
 τὴν πόλη ἐκεῖνη τὴν τρανὴ
 ποὺ ἐγέννησε τὸν Μαραθῶνα,
 τὴ δόξα τὴν παντοτινὴ,

Τότε μὲς στὴ βαθειὰ σιγὴ
 ἀπ τὰ λαχταριστὰ του στήθη
 ἀντήχησε χαρᾶς κραυγὴ,
 και ὄριμος' ἐπέταξεν, ἐχύθη
 μὲ γρηγοράδα πλὴν γοργή.

Εἶν' ἡ καρδιά του ἕνας παλμὸς
 και ἀγαλλίαση οὐράνια·
 εἶν' ὅλος ἐνθουσιασμὸς
 και θρίαμβος και περηφάνεια
 και δόξα και ἅγιος ψαλμὸς.

Κ' ἐκεῖνοι ὁποῦ καρτεροῦν
 και ἀπὸ τὰ τείχη ἀγναντεύουν
 τὸν διακρίνουν, τὸν θεωροῦν
 και ἀνατριχιάζουνε, μαντεύουν
 και τρέχουνε και λαχταροῦν.

Ἀγόρια ὄρατα, γελαστὰ,
 κόρες με κάλλη μαριμαρένια,
 με πρόσωπα ζωγραφιστὰ,
 γέροι, ἱερεῖς με ἄσπρα γένεια
 στὰ στήθη ἐπάνω ἀπλωτὰ,

Τρέχουν καὶ μοιάζουν μὲ χορὸν
 ψυχῶν ὠραίων πού περνοῦνε
 καὶ πνέουν ἄρωμα ἱερό,
 καὶ οἱ ἅγιοι τὲς ὀδηγοῦνε
 στὸν οὐρανὸ τὸ φωτερό.

«Νίκη!» φωνάζει κ' ἡ φωνὴ
 ἀντιλαλεῖ σὲ μύρια στήθη
 καὶ μύρια στήθη συγκινεῖ·
 εἰς κάθε ὄψη φῶς ἐχύθη
 εἰς κάθε στήθος ἡδονή.

«Νίκη! — τοῦ κόβει' ἡ λαλιὰ
 καὶ γέρνει τὸ νεκρὸ κεφάλι
 μέσ στῆς χαρᾶς τὴν ἀγκαλιά,
 μέσ στῆς γιορτῆς τῆ θεῖα ζάλῃ,
 μέσ τοῦ θριάμβου τὰ φιλιὰ.

Τὸ σῶμά του πέφτει στὴ γῆ,
 πού ἐλεύθερη, μὲ περηφάνεια
 τὸ ἀγκαλιάζει, τὸ εὐλογεῖ·
 τὸ πνεῦμά του εἰς τὰ οὐράνια
 πάει μὲ τῆς νίκης τὴν κραυγή.

Ἀριστ. Προβελέγγιος

Νεομάρτυρες (1)

Τὰ περιστέρια ἓνα πρῶτὸ δὲν εἶχανε χαρὰ,
 Ἦταν στὴ στέγη ἑνὸς σπιτιοῦ καὶ κλαίγανε
 Καὶ στὸ διαβάτη λέγανε:
 «— Ἀλίμονο πὸν χάσαμε δυὸ ἀνήσυχτα φτερά!
 Νὰ μὴν τὰ πῆρε ὁ ἄνεμος; Μὴν ξαποσταίνουν κάπου;
 Μὴν ἔπεσαν στὴ γῆς;
 Τ' ἀδελφί μας δὲ φαίνεται, καὶ τώρα πῶς νὰ πᾶμε
 Ἄσπρο καράβι, ὅλα μαζί, στὸν ἀέρα τῆς αὐγῆς;»

(1) Σημείωσις τοῦ ποιητοῦ: «Γιὰ ἓνα παρθενικὸ παιδί πού πῆγε καὶ σκοτώθηκε στὴ Μακεδονία».

Κ' ἓνας μικρὸς κορυδαλὸς τραγουδῆσε ἀπ' τὸ ὕψος :

«—Νὰ μὴν τὸ περιμένετε, τί δὲ θὰ ξαναρθῇ.

Πολὺν καιρὸν ἐχάσθηκεν ἀξένιαστο μαζί σας,

Μὰ ἦρθεν ἡ ὥρα τῆς ὀργῆς, ἡ ὥρα νὰ ὑψωθῇ.

Περιστεράκι μιὰ βραδυὰ κοιμήθηκε αὐτοῦ κάτω,

Καὶ τὴν αὐγὴν ἐξύπνησεν αὐτός.

Ἔχετε γειά ! ἔχετε γειά ! Πῆγε ψηλὰ κ' εὐφραίνει

Τὰ ματωμένα του φτερά στὴ βρύση τοῦ φωτός ».

Z. A. Παπαντωνίου

Περικλῆς ὁ Ξανθίππου

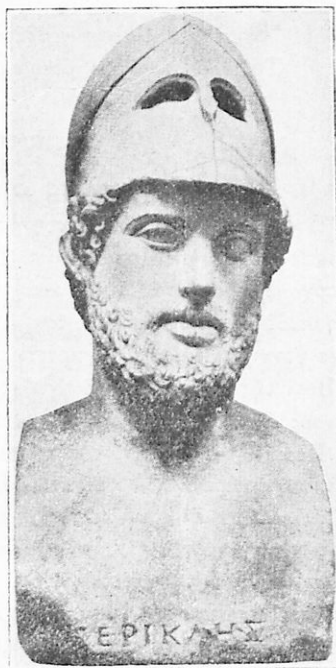
Ὅτε τῷ 478 π.Χ. ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Ξάνθιππος ἐπέστρεψε νικητὴς ἐκ Μυκάλης καὶ Σηστοῦ εἰς τὰς Ἀθήνας, εἶχε συμμετόχους τῆς χαρᾶς αὐτοῦ καὶ τῆς δόξης πλὴν τῶν συμπολιτῶν δύο υἱοὺς ἤδη ηὔξημένους, τὸν Ἀρίφρονα καὶ τὸν Περικλέα, οὓς εἶχε γεννήσει ἐκ τῆς Ἀγαρίστης, τῆς ἀνεψιᾶς τοῦ Κλεισθέους.

Περὶ τῆς Ἀγαρίστης διηγοῦνται οἱ ἀρχαῖοι, ὅτι, ἰδοῦσα καθ' ὕπνου, ὅτι ἔτεκε λέοντα, ἔτεκε μεθ' ἡμέρας ὀλίγας τὸν Περικλέα. Ὁ Περικλῆς ἐγεννήθη περὶ τὸ 495 π. Χ. Μετέσχε λοιπὸν ἔλων τῶν συγκινήσεων τοῦ κατὰ τῶν Περσῶν ἐθνικοῦ πολέμου, καὶ ὁ παῖς ἠνδρώθη ἐν μέσῳ κινδύνων καὶ νικῶν, φυγῆς καὶ παιάνων. Αἱ ἐκ τῶν πολυκινήτων τούτων χρόνων συναισθήσεις ἦσαν, ὡς εἰκός, ζωηρόταται ἐν τῇ πατρικῇ οἰκίᾳ τοῦ Περικλέους, ἣν ἀνεδείκνυε μίαν τῶν πρώτων ἐν Ἀθήναις ὁ σύνδεσμος δύο τῶν ἐπιφανεστάτων ἀττικῶν γενῶν, τοῦ τῶν Βουζυγῶν, ἐξ οὗ κατήγετο ὁ πατὴρ Ξάνθιππος, καὶ τοῦ τῶν Ἀλκμαιωνιδῶν, εἰς ὃ ἀνήκεν ἡ μήτηρ Ἀγαρίστη.

Εἰς τὴν ἐκ τοῦ γένους λαμπρότητα τοῦ Περικλέους προσέθηκεν ἡ φύσις τὰ ἀριστα τῶν δώρων αὐτῆς καὶ ἡ ἀγωγή καὶ μελέτη τὰς ἐξοχωτάτας τῶν ἀρετῶν. Ὁ Περικλῆς δὲν περιωρίσθη εἰς τὴν συνήθη παιδείαν τῶν Ἀθηναίων νεανίσκων, ἥτις, βάσιν ἔχουσα τὴν ἐναρμόνιον ἀνάπτυξιν τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, συνίστατο κυρίως εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς γραμματικῆς, μουσικῆς καὶ γυμναστικῆς, μαθήσεων, αἵτινες ἐθεωροῦντο ἀρκουσαι, ὅπως μορφώσωσι τοὺς νέους καὶ παρασκευάσωσιν αὐτοὺς διὰ τὴν μεγάλην σχολὴν τοῦ βίου καὶ τὰ ὑψηλὰ καθήκοντα τοῦ πολίτου. Ἡ δὲ περὶ τὴν

μουσικήν ἀσχολία τοῦ Περικλέους ἀπέβη διδασκαλία ἀληθῶς πολιτικῆ καὶ φιλοσοφικῆ χάρις εἰς τὰ διδάγματα τοῦ Δάμωνα, μουσικοῦ ἐξόχου, δι' ὃν ἡ μελέτη τῶν ῥυθμῶν ἦτο μόνον πρόφασις καὶ ἀφορμὴ πρὸς ἐξέτασιν τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν καὶ αἰσθημάτων.

Ἄνδρωθεις δ' ἐπεζήτησεν ὁ Περικλῆς τὴν φιλίαν τῶν ἐπιφανῶν φιλοσόφων, οἵτινες διέτριβον τότε ἐν Ἀθήναις, τοῦ ἐκ Κλαζομενῶν Ἀναξαγόρου, τοῦ ἐκ τῆς ἰταλικῆς Ἑλέας Ζήνωνος, τοῦ ἐξ Ἀβδήρων Πρωταγόρου, καὶ ἐκραταίωσε τὴν ἔμφυτον ἰσχὺν τοῦ νοῦ του καὶ τὸ θαυμαστὸν σθένος τῆς ψυχῆς διὰ τῆς ἐμβριθείας τῶν φιλοσοφικῶν αὐτῶν διδαγμάτων καὶ τῆς δυνάμεως τῆς διαλεκτικῆς αὐτῶν σοφίας. Μάλιστα δὲ πάντων ἐπέδρασεν ἐπὶ τὸν χαρακτήρα τοῦ Περικλέους ἡ ἀνατροφή μετὰ τοῦ Ἀναξαγόρου, ὅστις τὸν μὲν κόσμον ἐφαντάζετο συνιστάμενον ἐξ ἀτόμων διηνεκῶς μίγνυομένων, ὑπεράνω δὲ τούτων παρεδέχετο νοῦν καθαρὸν καὶ ἄκρατον ἀποχωρίζοντα τὰ ὁμοιομερῆ καὶ διέποντα τὰ τοῦ κόσμου.

Ὁ Περικλῆς.

Καὶ ἡ μὲν θεωρία τοῦ Ἀναξαγόρου ἦτο διὰ τὸν Περικλέα σίονεϊ σύμβολον τῆς δράσεως τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρός, ὁ δὲ ἄγνός τοῦ σοβαροῦ καὶ ἀνεπιδεοῦς φιλοσόφου βίος συνέτεινεν εἴπερ τι καὶ ἄλλο νὰ παράσχη εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Ξανθίππου ἀξίωμα μὲν ἠθους ἀγαστόν, ὄγκον δὲ καὶ φρόνημα καὶ ἐμβριθειαν ἐν τῇ πολιτεύεσθαι.

Ὁ Περικλῆς δὲν ἦτο κοινὸς δημαγωγός, οὐδ' ἐνόει νὰ εἶναι

τοιούτος. Ἐφηβος ὢν εἶδε τὰς Ἀθήνας πυρπολουμένας ὑπὸ τοῦ βαρβαρικοῦ δαυλοῦ, καὶ μετὰ ταῦτα καθ' ἕσπον ἡλικιοῦτο εἶδε τὴν πατρίδα ἀναθάλλουσαν ἐκ τῆς τέφρας καὶ τῶν ἐρειπίων διὰ τῆς ἀρετῆς τῶν πολιτῶν, γινομένην ἰσχυρὰν καὶ μεγάλην διὰ τῆς ἀμίλλης τῶν υἱῶν αὐτῆς, ἄρχουσαν σχεδὸν τῆς Ἑλλάδος διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ στόλου ἰσχύος. Εἶδε τὴν πόλιν τῶν στρατιωτῶν, τὴν ὀλιγαρχικὴν Σπάρτην, ἀναγκαζομένην νὰ παραχωρήσῃ τὴν ἀρχὴν εἰς τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων ναυβατῶν. Εἶδε τὰς πόλεις τῆς Ἑλλης, τὰς πόλεις καὶ νήσους τῶν γεωργῶν καὶ τῶν ἐμπόρων τοῦ Αἰγαίου, κλινούσας γόνυ εἰς τὴν πόλιν τοῦ πνεύματος. Εἶδε πάντας τοὺς ἐξόχους τῶν συγχρόνων συρρέοντας ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς Ἀθηνᾶς, καὶ ἐγεννήθη ἐν αὐτῇ ἀκράδαντος πίστις περὶ τοῦ μεγαλείου τῶν Ἀθηνῶν, ἀκλόνητος ἐπιθυμία νὰ ἄρξῃ τοῦ ἐλευθέρου ἐκείνου λαοῦ τῶν Ἀθηνῶν καὶ νὰ διευθύνῃ ἐπ' ἀγαθῷ τὰς τύχας τῆς πόλεως ἐκείνης τῆς μεγάλης.

Τὸ κατ' ἀρχὰς ἐφαίνετο δύσκολον νὰ κερδίσῃ τὴν εὐνοίαν τοῦ πλήθους ἀνὴρ, ὅστις κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ ἐμμελὲς καὶ γλυκὺ τοῦ Κίμωνος ἐν τῇ συμπεριφορᾷ εἶχε φύσιν ἐλάχιστα δημοτικὴν, ἣν διετήρησε καὶ ὅτε ἰσχύσας ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῶν τῆς πολιτείας. Ὁ Περικλῆς δὲν ἀνεμιγνύετο εἰς τὰ πλήθη, οὐδὲ παρουσιάζετο συχνὰ ἐνώπιον τοῦ λαοῦ, ἀποφεύγων τὸν κόρον, ὅστις ἠδύνατο νὰ ἐπέλθῃ ἐκ τῆς συνεχοῦς αὐτοῦ παρουσιάσεως εἰς τὸν δῆμον. Μίαν ὁδὸν ἐφαίνετο πορευόμενος μόνον, τὴν ἄγουσαν εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ τὸ βουλευτήριον, ἀπέφευγε δὲ τὰς εἰς δεῖπνους προσκλήσεις καὶ πάσας τὰς τοιαύτας φιλοφροσύνας. Καθ' ὅλα τὰ μακρὰ ἔτη, καθ' ἃ ἐπολιτεύθη, ἄπαξ μόνον παρέστη εἰς δεῖπνον κατὰ τὸν γάμον τινὸς τῶν συγγενῶν, καὶ τοῦτο μόνον μέχρι τῆς ὥρας τοῦ πότου. Ἄλλ' οὐδ' ὡς πολιτευτῆς καὶ ῥήτωρ ἐνεφανίζετο συχνὰ εἰς τὸ πλήθος, οὐδ' ἀνήρχετο τὸ βῆμα καθ' ἑκάστην περίστασιν, ἀλλὰ παρουσιάζετο οἶονεὶ ἐκ διαλειμμάτων κατὰ τὰς μεγάλας χρείας τῆς πολιτείας. Καὶ διὰ τοῦτο παρωμοιάζον αὐτὸν εὐστόχως οἱ ἀρχαῖοι πρὸς τὴν ἱερὰν τριήρη τῶν Ἀθηναίων, τὴν Σαλαμινίαν, ἣτις ἔπλεε μόνον πρὸς θρησκευτικὰς ἀποστολάς ἢ εἰς ἄλλας περιστάσεις ἐπισήμους. Ὡς δὲ τὸ φρόνημα τοῦ Περικλέους ἦτο σοβαρὸν καὶ ἑλόγος αὐτοῦ ὑψηλὸς καὶ ἀπηλλαγμέ-

νος τοῦ βωμολοχικοῦ καὶ ὀχλικοῦ, οὕτως ἐξεδηλοῦτο ἡ φυσικὴ αὐτοῦ ἐμβρίθεια καὶ ἐπὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ, τὸ ὅποιον οὐδέποτε ἐφαίδρυνε γέλως, καὶ ἐπὶ τῆς φωνῆς, ἥτις ἦτο ὀμαλὴ καὶ ἀθύρ-
ρυβος, καὶ ἐπὶ τοῦ εὐσταλοῦς αὐτοῦ καὶ κοσμοῦ βαδίσματος καὶ ἐπ' αὐτῆς ἀκόμῃ τῆς σεμνῆς αὐτοῦ περιβολῆς. Ἐν γένει δὲ καὶ πορευόμενος καὶ δημηγορῶν εἶχέ τι τὸ ἀσάλευτον καὶ ἀτάρακτον ὑπὸ τοῦ πάθους καὶ ἐφαίνετο μόνος αὐτὸς μένων ἀκίνητος καὶ ἀμετάβλητος ἐν μέσῳ τοῦ πολυκινήτου καὶ μεταβαλλομένου τῶν Ἀθηναίων λαοῦ.

Ἄνθρωπος τοιοῦτου χαρακτήρος, πεπλασμένος νὰ ἀγῆ μᾶλλον ἢ νὰ ἀγῆται, εἶχέ τι τὸ φύσει ἡγεμονικόν, καὶ μᾶλλον νὰ κινήσῃ τὴν δυσπιστίαν τοῦ πλήθους ἢ δύνατο ἢ νὰ ἐλκύσῃ αὐτοῦ τὰς συμπαθείας. Ἡ δ' ἐξωτερικὴ αὐτοῦ ὁμοιότης πρὸς τὸν Πεισίστρατον καὶ ἡ ἠδύτης καὶ ταχύτης τῆς φωνῆς αὐτοῦ, ἀνακαλοῦσης τὴν λαλίαν τοῦ τυράννου, ὡς ὁμολόγουν οἱ γηραιότεροι τῶν πολιτῶν, ἐπηύξανε τοὺς ἐξ αὐτοῦ φόβους. Ἐχρειάσθη δὲ ἀληθῶς θέλησις ἰσχυροτάτη καὶ συνδρομὴ πολλῶν περιστάσεων εὐνοϊκῶν, ὅπως συνδιαλλαγῇ ὁ ἀθηναϊκὸς δῆμος πρὸς τὴν ἀριστοκρατικὴν φύσιν τοῦ Περικλέους καὶ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τὰ πλήθη ἡ δύναμις τοῦ ἀξιώματος καὶ τῆς γνώμης αὐτοῦ. Οἱ πολεμικοὶ ἀγῶνες τῆς πατρίδος παρέσχον εἰς τὸν Περικλέα τὴν πρώτην ἀφορμὴν νὰ διακριθῇ ἐνωρὶς ἐν ταῖς στρατείαις, ὡς ἀνὴρ γενναῖος, φιλόπατρις καὶ φιλοκίνδυνος. Αἱ δὲ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀριστείδου καὶ τὸν ἐξοστρακισμόν τοῦ Θεμιστοκλέους μακρὰ εἰς ἐξωτερικοὺς ἀγῶνας ἀπουσία τοῦ Κίμωνος ἔδωκαν εἰς τὸν Ἀθηναϊκὸν λαὸν εὐκαιρίαν νὰ γνωρίσῃ καλῦτερον τὸν ὑπὲρ τῆς τιμῆς τῶν Ἀθηναίων προκινδυνεύσαντα στρατιώτην, τὸν υἱὸν τοῦ νικητοῦ τῆς Μυκάλης. Ὁ Περικλῆς ἠσπάρθη τότε τὰς πολιτικὰς ἰδέας τῶν φιλοπροόδων, τῶν ἐπιδιωκόντων ἐξωτερικῶς μὲν τὴν μετὰ τῆς Σπάρτης ρῆξιν, ἐσωτερικῶς δὲ μεταρρυθμίσεις τεινούσας εἰς εὐρυτέραν ἀνάπτυξιν τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, καὶ ἐτάχθη μετὰ τῆς πατρίδος τοῦ Ἐφιάλτου. Τὸ δημοτικὸν τοῦ προγράμματος, ἡ ἐκπληξίς καὶ εὐχαρίστησις τοῦ δήμου ἐπὶ τῷ προσεταιρισμῷ τοῦ ἄλλως ἐπιφόβου ἀριστοκρατικοῦ προσηλύτου, ὁ ἔγκος τοῦ Περικλέους καὶ ἡ ῥητορικὴ αὐτοῦ δεινότης ὑψώσαν αὐτὸν ταχέως. Ἡδὴ τῷ 462 π. Χ. βλέπομεν αὐτὸν

στελλόμενον ὡς στρατηγὸν μετὰ πενήτην ἑκὼς τριήρων εἰς τὰς ἀνατολικὰς θαλάσσας πρὸς κατόπτευσιν κατὰ τῶν Περσῶν. Βλέπομεν αὐτὸν μετὰ τῶν περὶ τὸν Ἐφιάλτην καταγγέλλοντα τὸν Κίμωνα μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Θάσου, ἀντιτασσόμενον εἰς αὐτὸν, ὅτε συνηγόρει ὑπὲρ τῆς ἀποστολῆς βοηθείας εἰς τὴν Σπάρτην κατὰ τῶν Μεσσηνίων, ἐπιτυχάνοντα τὴν πολιτικὴν μεταρρυθμίσιν, ἧς βάσις ἦτο ὁ περιορισμὸς τῶν δικαιωμάτων τοῦ Ἀρείου Πάγου, κατορθοῦντα τέλος τὸν ἐξοστρακισμὸν τοῦ Κίμωνος. Ἡ φυγὴ τοῦ Κίμωνος ἔδωκεν εἰς τὸν Περικλέα νέας δυνάμεις, τὰς ὁποίας ἐπηύξησεν ἡ δολοφονία τοῦ Ἐφιάλτου (457 π. Χ.). Ἐν τοῖς πλήρεσι δράσεως καὶ κινδύνων χρόνοις, αἵτινες ἐπηκολούθησαν εἰς τὴν ἐν Τανάγρα ἤτταν, ὁ Περικλῆς ἠδυνήθη νὰ κραταιώσῃ ἔτι μᾶλλον τὴν δυνάμιν αὐτοῦ, εἰ καὶ ἠναγκάσθη ὑπὸ τῆς φορᾶς τῶν πραγμάτων νὰ προτείνῃ αὐτὸς ἐκεῖνος τὴν κάθοδον τοῦ Κίμωνος. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ νικηφόρου στρατηγοῦ ἡ πόλις οἰονεὶ παραδίδεται εἰς τὸν Περικλέα. Ἐκείνου πρόγραμμα εἶναι ἡ ὅπωςδήποτε ἐπελθοῦσα συνδιαλλαγὴ μετὰ τῆς Περσίας· ἐκεῖνος ἐκδιώκει τοὺς Σπαρτιάτας ἐκ τῆς Ἀττικῆς· ἐκεῖνος ὑποτάσσει τὴν Εὐβοίαν· ἐκεῖνος ἐκστρατεύει εἰς τὴν Μεγαρίδαν· ἐκεῖνος συνομολογεῖ τὰς μετὰ τῆς Σπάρτης τριακονταετείς σπονδὰς. Ὁ Περικλῆς προβαίνει εἰς πάντα ταῦτα καὶ ἐπιχειρεῖ σπουδαίους πολιτικοὺς νεωτερισμοὺς καὶ σημαντικὰς μεταρρυθμίσεις τῶν κατὰ τὴν συμμαχίαν, παρεχούσας εἰς τὰς Ἀθήνας ἰσχὺν καὶ πλοῦτον, καὶ κοσμεῖ τὴν πόλιν διὰ ναῶν καὶ οἰκοδομῶν πολυταλάντων, ὡς εἰ ἦτο ἀπέλυτος κύριος τῶν Ἀθηνῶν. Τοιαύτη ἡ δύναμις, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησε, τοιοῦτο τὸ περιβάλλον αὐτὸν κύρος.

Ἄλλὰ δὲν ὑπῆρχε λοιπὸν ἀντιπολίτευσις κατὰ τοῦ Περικλέους; Οἱ ἀριστοκρατικοὶ ἔβλεπον ἄπρακτοι τὴν καταπληκτικὴν δυνάμιν τοῦ ἰσοτυράννου τούτου ἀρχηγοῦ τοῦ δήμου; Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Κίμωνος διελύθησαν ἐκείνου θανόντος; Οὐδαμῶς. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐταιρείας αὐτοῦ Θουκυδίδης ὁ υἱὸς τοῦ Μελησίου, εἰς τῶν συγγενῶν αὐτοῦ. Ὁ Θουκυδίδης ἦτο ἀνὴρ ἐπιφανῆς καὶ τὸ γένος καὶ τὸν χαρακτήρα. Ἐν τοῖς πολεμικοῖς δὲν ἠδύνατο νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸν Κίμωνα, εἰ καὶ δὲν ἦτο παντελῶς ἄπειρος τοῦ πολέμου· ἀλλ' ἦτο ἀγνός

πολίτης καὶ δεινὸς ῥήτωρ, οὕτως ὥστε ἠδυνήθη εὐκόλως νὰ περι-
 συναγάγῃ περὶ ἑαυτὸν τοὺς ἀριστοκρατικούς καὶ ν' ἀντιτάξῃ ἰσχυ-
 ρὰν ἀντιπολίτευσιν εἰς τοὺς δημοκρατικούς, ὧν ἡγεῖτο ὁ Περικλῆς.
 Ἄλλ' ὅμως τοιαύτη ἦτο ἡ γοητεία ἣν ἐξήσκει ἐπὶ τὸν δῆμον ὁ
 υἱὸς τοῦ Ξανθίππου, τοιαύτη ἡ βαρύτης καὶ ἡ δύναμις τοῦ λόγου
 αὐτοῦ, ὥστε τὰ ἐπιχειρήματα τῶν ἀντιπάλων ἐξουθενοῦντο καὶ ἡ
 ἀντίδρασις τῶν ἀριστοκρατικῶν οὐδὲν ἴσχυε κατ' αὐτοῦ. Αὐτὸς ὁ
 Θουκυδίδης ἔλεγεν, ὅτι ὅταν ἐν τῇ παλαίστρᾳ τοῦ λόγου κατέβαλλε
 τὸν Περικλέα, ἐκεῖνος ἀντιλέγων, ὅτι δὲν ἔπεσεν, ἐνίκα καὶ μετέ-
 πειθε τοὺς θεατὰς. Ἀληθῶς ἡ ῥητορεία τοῦ Περικλέους ἦτο θαυμα-
 στή. Ὁ λόγος αὐτοῦ ἦτο βραχὺς καὶ πυκνός, καὶ οὐδὲν ὑπῆρχεν ἐν
 αὐτῷ τὸ περιττόν. Βαδίζων πρὸς τὸ βῆμα, ἠύχετο πάντοτε εἰς τοὺς
 θεοὺς νὰ μὴ ἐκπέσῃ ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ἀκουσίως μηδὲ λέξις
 ἀνάρμοςτος πρὸς τὸ προκείμενον θέμα. Ὁ Περικλῆς δὲν ἀψῆκε λό-
 γους ἐγγράφους, ἀλλὰ τῆς ῥητορικῆς δεινότητος αὐτοῦ γευόμεθα ἐκ
 τῶν ὀλίγων κειμηλίων ὅσα ἀπεμνημόνευσαν οἱ ἀρχαῖοι καὶ ἐκ τῶν
 θαυμαστῶν λόγων, οὓς ἀκολουθῶν τὴν σύμπασαν γνώμην τοῦ ῥή-
 τωρος, ἀνέγραψεν εἰς τὴν ἱστορικὴν συγγραφὴν περὶ τοῦ πελοπον-
 νησιακοῦ πολέμου ὁ μέγας ἱστορικὸς Θουκυδίδης, ὁ συνώνυμος
 τοῦ πολιτικοῦ ἀντιπάλου τοῦ Περικλέους. Χαρακτηριστικώτατα
 ἔλεγον περὶ αὐτοῦ οἱ ποιηταὶ τῆς κωμῆδίας, ὅτι, ὅτε ἐδημηγό-
 ρει, ἐβρόντα καὶ ἤστραπτε, καὶ ὅτι ἔφερον ἐν τῇ γλώσσῃ δεινὸν
 κεραυνόν. Πρὸς τοιοῦτον δαιμόνιον ῥήτορα δὲν ἠδύνατο ν' ἀντι-
 παλαίσῃ μετ' ἐπιτυχίας ἢ ἑταιρεία τῶν ἀριστοκρατικῶν, οὐδὲ ὁ
 δεινὸς αὐτῆς ἀρχηγὸς Θουκυδίδης ὁ υἱὸς τοῦ Μελησίου, ὅστις καὶ
 ἐξωστρακίσθη περὶ τὸ 444 π. Χ. ὑπὸ τοῦ δήμου, κατισχυσάντων
 τῶν περὶ τὸν Περικλέα. Τοῦ δὲ Θουκυδίδου ἐξορισθέντος, διελύθη
 καὶ ἡ ἑταιρεία τῶν ἀντιπάλων τοῦ Περικλέους, ὅστις ἠδύνατο
 πλέον νὰ προβῇ καὶ μετὰ θάρρους εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ προ-
 γράμματος αὐτοῦ, χωρὶς νὰ κωλύηται ὑπὸ τῆς ἀντιδράσεως ἐχθρῶν
 ἀσυντάκτων, μηδὲ νὰ ταρασσῆται ὑπὸ τῶν ὑπαινιγμῶν καὶ σκωμ-
 μάτων τῶν κωμωδοποιῶν, οἵτινες ἐν μέσῳ παίζοντες ἔδωκαν εἰς
 αὐτὸν τὴν σοβαρωτάτην τῶν ἐπικλήσεων, ὀνομάσαντες Ὀλύμπιον
 τὸν ἄνδρα, ὅστις εἶχεν ἐν Ἀθήναις μεταξὺ τῶν πολιτῶν ἦν θέ-
 σιν καὶ δύναμιν ὁ Ζεὺς μεταξὺ τῶν οὐρανίωνων.

Ἄλλὰ πέθην ἠρώετο ὁ Περικλῆς κατὰ τύπους ἐν πολιτεύματι ἐξόχως δημοκρατικῶ τὴν ἑκτακτον καὶ σχεδὸν μοναρχικὴν ἐξουσίαν, ἣν βλέπομεν αὐτὸν περιβληθέντα; Κατ' οὐσίαν μὲν ἐγκαθιδρύθη ἐν Ἀθήναις ἀρχὴ ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀνδρός, καὶ ὁ Περικλῆς ἀπέβη οἶονεὶ μονάρχης· ἀλλὰ κατὰ τύπους οὔτε τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα κατελύθη, οὔτε οὐδὲς τοῦ Ξανθίππου ἐσφετερίσθη ἐξουσίαν τυραννικὴν. Ἡ πᾶσα δὲ αὐτοῦ δύναμις ἐπήγαγεν ἐκ τῶν κατὰ τοὺς κειμένους νόμους ἀξιωμάτων τῆς πολιτείας, εἰς ἃ ἀνεβίβασεν αὐτὸν ἢ εὐνοια τοῦ πλήθους, σαγηνευμένου ὑπὸ τῆς ῥητορικῆς αὐτοῦ δεινότητος καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν τοῦ ἀνδρός. Τῶν ἀξιωμάτων δὲ τούτων τῶν προσποριζόντων εἰς αὐτὸν εὐρύτητα ἐνεργείας καὶ δύναμιν τὸ πάντων ἐπισημότατον ἦτο τὸ τοῦ στρατηγοῦ.

Ὡς στρατηγὸς ἐκλεγόμενος ὑπὸ τοῦ δήμου ἐνιαυσίως ἐπὶ ὀλόκληρον δεκαπενταετίαν μετὰ συναρχόντων ὁμοφρόνων εἶχεν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ οὐ μόνον τὴν κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν ἀρχηγίαν τῶν Ἀθηναίων καὶ πᾶσαν τὴν πρὸς τὴν στρατιωτικὴν ἐνέργειαν συνδεομένην ἰσχύν, ἀλλὰ καὶ τὴν διοίκησιν τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων τῆς χώρας καὶ τὸ δικαίωμα τῆς συγκλήσεως ἢ διαλύσεως τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου. Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ κυριωτάτη πηγὴ τῆς δυνάμεως, ἣν ὁ Περικλῆς μετεχειρίσθη ἐπ' ἀγαθῶ τῶν Ἀθηναίων. Καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἀθηναϊκὴ τέχνη ὡς στρατηγὸν ἐφαντάσθη καὶ παρέστησε πάντοτε τὸν Περικλέα, ἐπιθέτουσα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τὸ κράνος, τοῦθ' ὅπερ ἔπειτα ἐνομίσθη ὅτι ἔπραττον οἱ τεχνῖται, ὅπως καλύπτεται ἢ προμύχης αὐτοῦ καὶ ἀσύμμετρος κεφαλῇ, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας ὠνόμασαν τὸν Περικλέα σχινοκέφαλον οἱ κωμικοί.

Ὡς δὲ σχεδὸν βασιλικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἰσχὺς τοῦ Περικλέους ἐν τῇ δήμῳ, οὕτω καὶ ὁ οἶκος αὐτοῦ εἶχε τι τὸ ἀληθῶς βασιλικὸν οὐχὶ διὰ τὸν πλοῦτον τῆς διαίτης, ἀλλ' ὡς κέντρον τῶν ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν, οἵτινες τότε διεβίουν ἐν Ἀθήναις. Ἡ διαίτα δὲν ἦτο πλουσία, εἰ καὶ ὁ Περικλῆς εἶχεν ἀρκούντα πατρικὸν πλοῦτον, τὸν ὅποιον οὐδὲ κατ' ὀβολὸν ἔνα ἠΰξησε κατὰ τὸν μακρὸν χρόνον τῆς πολιτείας αὐτοῦ. Διψῶν δ' αὐτὸν μετ' οἰκονομίας, πωλῶν ἀφρούς ἅπαντας τοὺς ἐπετείους καρποὺς καὶ ἀγοράζων ἔπειτα

ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἕκαστον τῶν ἀναγκαίων. Εἰς δὲ τὸν πιστὸν οἰκέτην Εὐάγγελον ἦτο ἀνατεθειμένη ὑπὸ τοῦ Περικλέους ἡ ἐν ἀκριβεῖα καὶ οἰκονομίᾳ διαίκτησις τῶν τοῦ οἴκου.

Ὁ πρῶτος γάμος τοῦ Περικλέους ὑπῆρξεν ἀτυχής. Ἡ σύζυγος αὐτοῦ, ἐξ ἧς ἀπέκτησε δύο υἱοὺς τὸν Ξάνθιππον καὶ τὸν Πάραλον, καίπερ καταγομένη ἐξ οἴκου ἀριστοκρατικοῦ, δὲν ἦτο γυνὴ ἀνταξία τοῦ Περικλέους, καὶ ὁ γάμος διελύθη τῇ κοινῇ τῶν συζύγων συναινέσει. Οὔτε ὁ νοῦς οὔτε ἡ καρδία τοῦ Περικλέους ἠδύνατο νὰ εὐρωσιν εὐχαρίστησιν εἰς τὰς ἀστικὰς ἐκείνας συμπολιτίδας, αἵτινες ἔζων περιωρισμένοι ἐν τῇ γυναικωνίτῃ, ἀσχολούμενοι περὶ μόνον τὰ οἰκιακὰ ἔργα ἢ περὶ μόνον τοῦ σώματος τὸν καλλωπισμὸν. Καθ' ὃν χρόνον αἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν τὸ κέντρον τοῦ σύμπαντος ἑλληνισμοῦ, ἐκ τῶν παιδρῶν καὶ εὐφυῶν γυναικῶν, αἵτινες συνέρρεον εἰς τὴν πόλιν τῆς Παλλάδος ἀπὸ τῆς Ἰωνίας, μία Μιλησὶα ἔθελξε τὸν νοῦν τοῦ Περικλέους καὶ κατεγοήτευσε τὴν καρδίαν αὐτοῦ.

Ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἀξιόχου Ἀσπασία εἶχεν ἐπιφανῆ ὡς μετέωρον εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν Ἀθηναίων, ὅπου ἡ γυνὴ ἦτο ὄν περιωρισμένον καὶ σκιατραφούμενον. Ἡ Ἀσπασία γέννημα οὔσα καὶ θρέμμα τῆς Ἰωνίας ἐκείνης ἐν ἧ ἡ φιλοσοφικὴ ἐξέτασις τῶν τοῦ κόσμου εἶχε τὸ πρῶτον ἀκμάσει, ἴσως δὲ καὶ αὐτὴ οὔσα τέκνον φιλοσόφου, κατέστη ταχέως περιλάλητος ἐν Ἀθήναις διὰ τῶν γνώσεων αὐτῆς καὶ διὰ τῆς διαλεκτικῆς δεξιότητος. Τοιαύτη γυνὴ δὲν ἤργησε νὰ ἐλύσει τὸν ἔρωτα τοῦ Περικλέους, καίπερ ὄντος πρεσβυτέρου αὐτῆς κατὰ εἴκοσιν ὅλα ἔτη, καὶ ἡ θελκτικὴ ξένη ἔγινεν ἡ Ἥρα τοῦ Ἀλκμαιωνίδου ἐκείνου Διός. Ἐκ τοῦ συνδέσμου δὲ τούτου ἐγεννήθη υἱὸς ὁμώνυμος τοῦ πατρὸς, ὅστις συμφώνως πρὸς τὸ ἀττικὸν δίκαιον δὲν ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ ἔχων τὰ δικαιώματα πολίτου Ἀθηναίου καθὸ μὴ γεννηθεὶς ἐξ Ἀθηναίου καὶ Ἀθηναίας, καὶ ἐπομένως, καίπερ ὢν γνήσιον τέκνον τοῦ Περικλέους, ἦτο πολιτικῶς νόθος.

Ὁ οἶκος τοῦ Περικλέους καὶ τῆς Ἀσπασίας ἀπέβη ἡ ἑστία τοῦ ἐν Ἀθήναις πνευματικοῦ καὶ καλλιτεχνικοῦ βίου. Ἐν αὐτῷ ἀνεστρέφοντο πάντες σχεδὸν οἱ ἐν τοῖς γράμμασιν ἢ ταῖς τέχναις ἔξοχοι ἄνδρες τῶν Ἀθηναίων, πάντες οἱ ἐκ τῆς λοιπῆς ἑλληνικῆς ἀρχαίας.

εἰς τὰς Ἀθήνας ἀφ' ἑαυτῶν συρρέοντες ἢ ὑπὸ τοῦ Περικλέους προσκαλούμενοι πρόκριτοι τῆς διανοίας. Ἐκεῖ ὑπεβάλλοντο καὶ ἐκρίνοντο τὰ σχέδια περὶ τῆς καλλιτεχνικῆς διακοσμῆσεως τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς. Ἐκεῖ συνεζητοῦντο τὰ πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ ζητήματα τῆς ἡμέρας. Ἐκεῖ ὑπῆρξε τὸ φυτώριον ἐξ οὗ ἐξεβλάστησαν ἢ ἐν ᾧ ἐκαλλιεργήθησαν τὰ ἄριστα ἄνθη τῶν καλῶν τεχνῶν καὶ τῆς συγχρόνου ἱστοριογραφίας καὶ δραματικῆς ποιήσεως, τῆς πρακτικῆς ἀστρονομίας καὶ φιλοσοφίας. Ἐκεῖ συνηγοῦντο ὁ Ἀναξαγόρας καὶ ὁ Ζήνων, ὁ Πρωταγόρας καὶ ὁ νεαρὸς Σωκράτης, ἀντλῶν σοφίαν ἐκ τῶν διδαγμάτων τῆς Ἀσπασίας. Ἐκεῖ ὁ Ἡρόδοτος, μετὰ μακρὰς πλάνας ἐγκαταστάς ἐν Ἀθήναις καὶ συλλέγων τὴν ὕλην τῆς ἱστορίας τῶν Περσικῶν πολέμων καὶ τῆς πόλεως καταλαμβάνετο ὑπ' ἀγάπης πρὸς τοὺς Ἀλκιμαωνίδας. Ἐκεῖ ἐνεπνέετο ὁ Σοφοκλῆς καὶ ἐκεῖθεν ἐπήγαγεν ἡ τρυφερὰ ποίησις τοῦ φιλοσοφικοῦ Εὐριπίδου. Ἐκεῖ ἦγον πρὸς τὴν Ἀσπασίαν οἱ μᾶλλον ἀνεπτυγμένοι τῶν πολιτῶν τὰς ἰδίας γυναικίαις, ὅπως ἀκούσῃσι τῆς σοφιστρίας διαλεγομένης περὶ τῶν ἔρων τῆς συζυγικῆς εὐδαιμονίας καὶ περὶ διευθύνσεως τῶν τοῦ οἴκου. Ἐκεῖ ὁ συμπολίτης τῆς Ἀσπασίας, ὁ Μιλήσιος Ἴππόδαμος, ἐξέθετε τὰς θεωρίας αὐτοῦ περὶ οἰκοδομῆσεως πόλεως κατὰ σύστημα ἀνάλογον πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς πολιτείας, περὶ ἧς εἶχεν ἰδίας ἰδέας. Ἐκεῖ ἀνεστρέφοντο οἱ διασημότεροι τῶν συγχρόνων καλλιτεχνῶν, μουσικοὶ ὡς ὁ Δάμων καὶ ὁ Πυθοκλείδης, ζωγράφοι ὡς ὁ Μίκων καὶ ὁ Πάναινος, ἀρχιτέκτονες ὡς ὁ Ἴκτινος, ὁ Καλλικράτης καὶ ὁ Μνησικλῆς, γλύπται ὡς ὁ Ἀλκαμένης, ὁ Ἀγοράκριτος καὶ ὁ Κολώτης, καὶ σὺν αὐτοῖς ὁ ἀπάντων τούτων ἐπιφανέστατος, τοῦ Περικλέους ὁ ἐπιστήθιος φίλος, τοῦ Χαρμίδου ὁ υἱός, ὁ Φειδίας.

Τοιοῦτο πάνθειον λογοτεχνῶν καὶ καλλιτεχνῶν συνηθροίζετο περὶ τὸν Ὀλύμπιον καὶ τὴν Ἀσπασίαν ἦραν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Περικλέους. Ἐκ τῶν χειρῶν τοιαύτης πλειάδος ἀνδρῶν δαιμονίων παρελάμβανεν ὁ σχινοκέφαλος Ζεὺς τῶν Ἀθηνῶν τοὺς κεραυνοὺς ἐκείνους τοῦ λόγου καὶ τῆς τέχνης, οἵτινες κατηύρασαν τὴν πόλιν καὶ ἠνάγκασαν τοὺς Ἕλληνας ὅλους νὰ ὁμολογήσωσι καὶ ἐπεισαν τοὺς αἰῶνας ὅλους ν' ἀνακράξωσιν, ὅτι αἱ Ἀθῆναι τῆς

Παλλάδος καὶ τοῦ Περικλέους ἦσαν τὸ πρωτανεῖον τῶν Ἑλλήνων, ὅτι ἦσαν ἡ Ἑλλάς τῆς Ἑλλάδος.

Σπυρ. Π. Λάμπρος

Ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν

Ἀπὸ τῆς ἐν Πλαταιαῖς μάχης μέχρι τέλους τοῦ πέμπτου αἰῶνος

α') Ἡ ἡγεμονία τῶν Ἀθηνῶν.

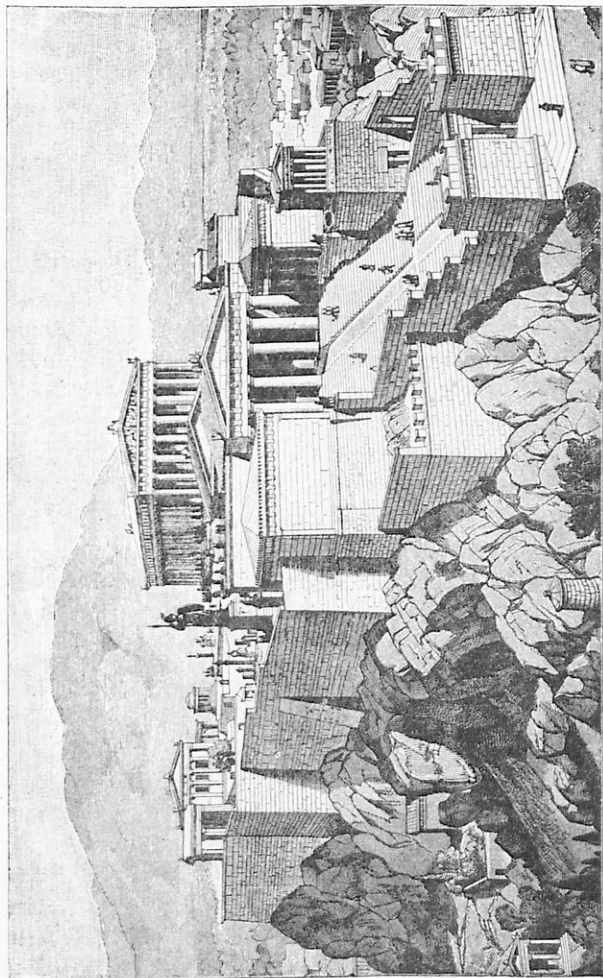
Ἡ ἐν Πλαταιαῖς μάχη ἐγίνε κατὰ τὰ μέσα ἢ περὶ τὸ τέλος τοῦ θέρους τοῦ ἔτους 479 π. Χ., ὅταν δὲ ἐπέστρεψαν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὴν πόλιν των, ἠύραν παντοῦ ἐρείπια. Κατὰ τὰς δύο εἰσβολὰς τῶν Περσῶν ὅ,τι ἦτο δυνατόν νὰ ἀρπαγῆ, ἠρπάγη, ὅ,τι ἦτο δυνατόν νὰ καῆ, ἐκάη, καὶ τὰ λοιπὰ συνετρίβησαν ἢ κατεδαφίσθησαν· ἐξ ἔλων δὲ τῶν οἰκιῶν μόνον ἐκαῖναι, εἰς τὰς ὁποίας εἶχον κατοικήσει οἱ μεγιστάνες τῶν Περσῶν, ἐσφίζοντο.

Καὶ ὁ χειμὼν ἐπλησίαζεν, ἡ δὲ γενικὴ δυστυχία ἠῦξανεν ἐκ τούτου, ὅτι καὶ τὰ προϊόντα τῆς γῆς εἶχον καταστραφῆ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν. Εὐρέθησαν λοιπὸν οἱ Ἀθηναῖοι ἄνευ στέγης καὶ ἄνευ ἄρτου, κανεῖς δὲ δὲν ὑπῆρχε, παρὰ τοῦ ὁποίου ἠδύναντο νὰ ζητήσουν βοήθειαν.

Ἡ θέσις των ἦτο ἀληθῶς φοβερά. Ἀλλὰ τότε ἀκριβῶς ἔδειξαν προτερήματα, τὰ ὁποία τοὺς κατέστησαν ἀξίους νὰ λάβουν τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος. Ἀντὶ ν' ἀναπαυθοῦν μετὰ τὰς λαμπρὰς νίκας καὶ ἕκαστος νὰ φροντίσῃ περὶ τῶν ἰδίων ὑποθέσεων, αὐτοὶ μόλις ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν πόλιν, ὅπως ἠμπόρεσαν, ἤρχισαν νὰ τὴν περιτειχίζουσιν, διὰ νὰ δύνανται ν' ἀντισταθοῦν καὶ κατὰ ξηρὰν ἐναντίον ἐχθροῦ ἰσχυροτέρου. Ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν δὲ ὠχύρωσαν καὶ τὸν Πειραιᾶ καὶ τὸν ἕκαμαν λιμένα τῆς πόλεως, ἐνῶ ἕως τότε ὁ λιμὴν των ἦτο εἰς τὸ παλαιὸν Φάληρον.

Συγχρόνως ἐξηκολούθει ὁ πόλεμος εἰς τὰ παράλια τῆς Θράκης καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὅπου ὁ ἠνωμένος στόλος τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῶν Σπαρτιατῶν ἠγωνίζετο νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Πέρσας ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, τὰς ὁποίας ἀκόμη κατεῖ-

χαν. Εἰς τὸν πόλεμον αὐτὸν οἱ Ἀθηναῖοι ἔχι μόνον ἔδωκαν τὰ

Ἡ Ἀκρόπολις κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους.

περισσότερα πλοῖα, ἀλλὰ ἐδείκνυαν καὶ προθυμίαν μεγάλην ν' ἀπελευθερώσουν τοὺς ὑποδούλους Ἕλληνας. Στρατηγοὶ αὐτῶν

ἦσαν ὁ Ἀριστείδης καὶ ὁ Κίμων, οἵτινες καὶ ἰκανότητα μεγάλην εἶχαν καὶ ἐγνώριζαν νὰ περιποιηθοῦν τοὺς Συμμάχους, ἐνῶ ὁ στρατηγὸς τῶν Σπαρτιατῶν Πausanίας ἦτο ἀπότομος καὶ τυραννικὸς καὶ μετεχειρίζετο τοὺς Ἕλληνας τῶν νήσων καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τοὺς ὁποίους ὑπῆγε νὰ ἐλευθερώσῃ, ὅπως τοὺς μετεχειρίζοντο καὶ οἱ Πέρσαι. Διὰ τοῦτο προσεκολλήθησαν αὐτοὶ εἰς τοὺς Ἀθηναίους, οἱ δὲ Σπαρτιαταὶ δυσαρεστηθέντες ἔπαυσαν πλέον νὰ στέλλουν ναυάρχους καὶ πλοῖα κατὰ τῶν Περσῶν.

Τοιοῦτοτρόπως ἀνέλαβον οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ἀρχηγίαν τῶν Ἑλλήνων ὅσοι κατοικοῦντες εἰς τὰς νήσους καὶ εἰς τὰ παράλια τῆς Θράκης καὶ τῆς Ἀσίας ἐξηκολούθουν νὰ πολεμοῦν κατὰ τῶν Περσῶν. Ἐπειδὴ ὅμως πολλοὶ ἐκ τῶν συμμάχων τῶν αὐτῶν μετ' ὀλίγον ἐβαρύνθησαν τὸν πόλεμον, καὶ δὲν ἤθελαν νὰ ὑπηρετοῦν προσωπικῶς, οἱ Ἀθηναῖοι προθύμως ἐδέχθησαν νὰ λαμβάνουν χρήματα ἀντὶ ἀνδρῶν καὶ πλοίων, διὰ τῶν χρημάτων αὐτῶν συνετήρουν τὰ ἰδικὰ τῶν πλοῖα καὶ κατεσκευάζον νέα, ὥστε ἐγένοντο καθ' ἡμέραν στρατιωτικῶς ἰσχυρότεροι, ἐνῶ οἱ σύμμαχοί των ἐγίνοντο ἀπολεμώτεροι· εἰς τὸ τέλος δὲ κατήντησαν, ἀντὶ συμμάχων νὰ γίνουσι ὑπῆκοοι τῶν Ἀθηναίων καὶ ἐξηκολούθουν νὰ πληρώνουν εἰς αὐτοὺς φόρους καὶ ὅταν ἀκόμη ἔπαυσεν ὁ κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμος ὅσοι δὲ ἠθέλησαν νὰ ἀποσπασθοῦν ἀπὸ τὴν συμμαχίαν καὶ ν' ἀρνηθοῦν τοὺς φόρους, ἐτιμωρήθησαν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων σκληρότατα.

Ἀπὸ τοὺς φόρους τούτους τῶν συμμάχων, ἢ μᾶλλον τῶν ὑπηκόων, εἰσέπρατταν οἱ Ἀθηναῖοι κατ' ἔτος εἰς τὰς ἀρχὰς μὲν 450 τάλαντα, ἀργότερον 600 καὶ κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον 1000 περίπου· τὸ τάλαντον εἶχεν ἕξ χιλιάδας δραχμᾶς, ἀλλ' ἡ σχετικὴ ἀξία τοῦ νομίσματος ἦτο τότε πολὺ μεγαλυτέρα τῆς σημερινῆς, διότι ἡ τιμὴ τῶν πραγμάτων ἦτο μικροτέρα, καὶ ἔν μόνον τάλαντον ἐθεωρεῖτο ὡς πολὺ καλὴ περιουσία. Πλὴν τῶν φόρων δὲ εἶχαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ἔσοδα ἐκ τοῦ τελωνείου τοῦ Πειραιῶς καὶ ἄλλα πολλὰ, ὥστε μετὰ τὴν πληρωμὴν τῶν ἐξόδων τῆς διοικήσεως ἔμεναν εἰς τὸ ταμεῖον τῶν κατ' ἔτος μεγάλα περισσεύματα. Ἀπ' αὐτὰ κατεσκευάσαν τοὺς ναοὺς καὶ τὰ ἄλλα οἰκοδομήματα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐστόλισαν τὴν πόλιν των.

Ἐ. Ἀρχαῖκόν γυναικεῖον ἄγαλμα εὑρεθὲν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως.

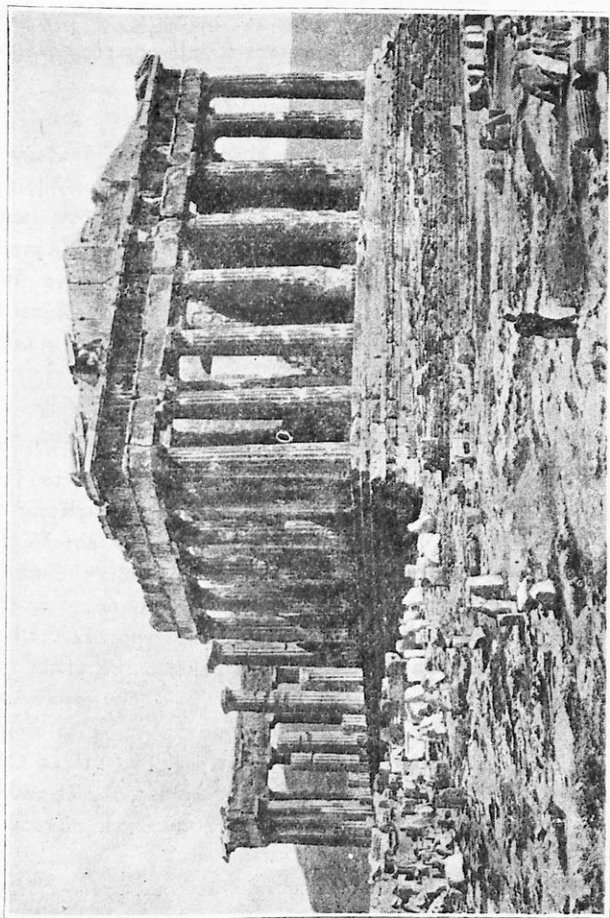
β') Ἔργα ἐπὶ Θεμιστοκλέους καὶ Κίμωνος.

Αἱ νίκαι τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Περσῶν ἦσαν, ὡς ἐπίστευαν οἱ Ἴδιοι, νίκαι τῆς Ἀθηνᾶς· διότι καὶ ὁ χρησμός τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν ἔλεγεν ὅτι αὐτὴ μὲ τὰς πολλὰς παρακλήσεις καὶ μὲ τὴν εὐγλωττίαν τῆς ἔπεισε τὸν πατέρα τῆς Δία νὰ ἐπιτρέψῃ νὰ μὴ κυριευθῇ τὸ ξύλινον τεῖχος, τὸ ὅποιον ἀπεδείχθη ὅτι ἦσαν τὰ πλοῖα. Ἦτο λοιπὸν δίκαιον αὐτὴ πρὸ πάντων νὰ τιμηθῇ, καὶ πραγματικῶς οἱ Ἀθηναῖοι οὐδεμίαν δαπάνην ἐλυπήθησαν χάριν τῆς μεγάλης προστάτιδός των. Ἡ Ἀκρόπολις, τὸ ἱερὸν τέμενος, ὠχυρώθη ἐκ νέου καὶ ἐκαλλωπίσθη, τρεῖς δὲ μαρμάρινοι ναοὶ ἐκτίσθησαν ἐντὸς αὐτῆς κατὰ τὴν βραχεῖαν περίοδον, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρισκόμεθα, καὶ οἱ τρεῖς ἀφιερωμένοι εἰς τὴν Ἀθηνᾶν.

Αἱ ἐργασίαι αὐταὶ ἤρχισαν ἀμέσως μετὰ τὸ τέλος τῶν περσικῶν πολέμων. Καὶ πρῶτον ἐπεσκεύασαν τὸν κέντρα ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς, διότι ἡ λατρεία αὐτῆς δὲν ἠδύνατο νὰ παύσῃ καὶ διότι ἔπρεπε νὰ ἰδρῦσουν πάλιν εἰς τὸν ναὸν τὸ ἀρχαῖον ξόανον, τὸ ὅποιον εἶχον σώσει ἀπὸ τὴν καταστροφὴν παραλαβόντες αὐτὸ εἰς τὰ πλοῖα. Ἀλλ' ἡ ἐπισκευὴ ἦτο προσωρινή, διότι ἀπὸ τότε διενσοῦντο νὰ οἰκοδομήσουν διὰ τὴν Ἀθηνᾶν ναὸν μεγαλοπρέστατον καὶ ἀντάξιον καὶ αὐτῆς καὶ τῆς πόλεως. Ἀληθῶς δὲ φαίνεται, ὅτι ὀλίγον καιρὸν μετὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν ἔθεσαν τὰ θεμέλια τοῦ νέου τούτου ναοῦ, ὅστις ἦτο ὁ Παρθενῶν. Ἀλλ' ἀφοῦ αἱ ἐργασίαι ἐπροχώρησαν μέχρι τινὸς ἔπειτα διεκόπησαν διὰ λόγους ἀγνώστους εἰς ἡμᾶς καὶ δὲν ἐπανελήφθησαν ἢ μετὰ πολλὰ ἔτη, ὅταν ἤλθεν εἰς τὰ πράγματα ὁ Περικλῆς.

Ὅμοιως κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Περσῶν ἀπεφάσισαν νὰ ὀχυρώσουν καὶ τὴν κορυφὴν τῆς Ἀκροπόλεως μὲ νέα τεῖχη. Δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὸν, πότε ἤρχισεν ἡ οἰκοδομὴ των, τὸ τεῖχος ὅμως τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς κατεσκεύασεν ὁ Κίμων ἀπὸ τὰ λάφυρα τὰ ὅποια ἐκυρίευσεν νικῆσας τοὺς Πέρσας εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας τὸ ἔτος 465 π.Χ. Τὸ τεῖχος τοῦτο δὲν ἐκτίσθη εἰς τὴν θέσιν τοῦ παλαιότερου, ἀλλ' ὀλίγον πρὸς τὰ ἔξω καὶ ἦτο ἕλον κατασκευασμένον ἀπὸ μεγάλους πελεκητοὺς πωρίνους λίθους. Εἰς τὸ τεῖχος δὲ τῆς βορείας πλευ-

ρᾶς ἐνετείχισαν καὶ τοὺς κίονας καὶ ἄλλα τεμάχια τοῦ ἐπισκευασθέντος παλαιοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς, τὰ ὅποια ἦσαν ἄχρηστα.

Ὁ Παρθενῶν.

Συγχρόνως μὲ τὴν οἰκοδομὴν τῶν νέων τειχῶν τῆς Ἀκροπόλεως φαίνεται, ὅτι ἐξωραΐσθη καὶ ἡ εἴσοδος τῆς διότι ὀπίσω ἀπὸ τὴν μεσημβρινὴν πτέρυγα τῶν Προπυλαίων σφίζεται μία γωνία

ἀρχαιότερων προπυλαίων, τὰ ὅποια ἦσαν πολὺ μικρότερα τῶν σημερινῶν καὶ εἶχαν διεύθυνσιν βορειοδυτικὴν.

Τὰ ἔργα ταῦτα ἔγιναν ἐπὶ Θεμιστοκλέους καὶ κατόπιν ἐπὶ τοῦ Κίμωνος, τῶν δύο πολιτικῶν ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι εἶχαν τὴν μεγαλυτέραν ἐπιρροὴν εἰς τὰς Ἀθήνας μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους.

γ') Ἔργα ἐπὶ Περικλέους.

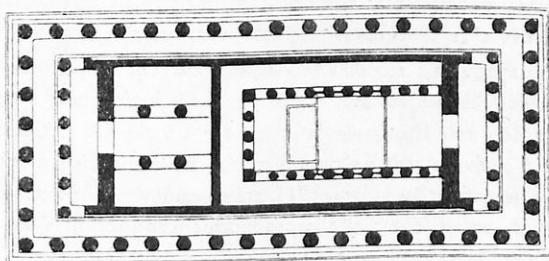
Ἀκόμη δὲ ἐν ὄσῳ ἔζη ὁ Κίμων, εἶχεν ἀρχίσει ν' ἀναδεικνύηται ὁ Περικλῆς, ἔταν δὲ ἀπέθανεν ὁ Κίμων, ὁ Περικλῆς ἀπέκτησε εἰς τὴν δημοκρατουμένην πόλιν δύναμιν σχεδὸν βασιλικήν. Τὴν δύναμίν του αὐτὴν καὶ τοὺς ἀφθόλους χρηματικοὺς πόρους τῆς πατρίδος του μετεχειρίσθη ὁ Περικλῆς διὰ νὰ ὑπερβάλλῃ ὄχι μόνον πᾶν ὅ,τι οἱ προκάτοχοί του εἶχαν σχεδιάσει καὶ ἐκτελέσει πρὸς καλλωπισμὸν τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλὰ καὶ πᾶν ὅ,τι εἶχε γίνεαι ἕως τότε εἰς τὴν Ἑλλάδα.

δ') Ἡ Παρθενών.

Τὸ 447 π.Χ. ἐπανελάβεν ὁ Περικλῆς τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ Παρθενῶνος διὰ τῶν ἀρχιτεκτόνων Ἰκτίνου καὶ Καλλικράτους· τὴν κατασκευὴν δὲ τῶν ἀγαλμάτων, μὲ τὰ ὅποια θὰ ἐστολίζετο ὁ ναός, ἀνέθηκεν εἰς τὸν μέγαν καλλιτέχνην Φειδίαν, ὅστις εἶχε καὶ τὴν ἀνωτέραν ἐπίβλεψιν ὅλων τῶν ἔργων. Κατὰ τὸ ἀρχικὸν σχέδιον ὁ ναός ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ ὀλίγον μακρότερος, ἀλλ' ὁ Περικλῆς μετέβαλεν αὐτό, καὶ διὰ τοῦτο τὰ θεμέλια, τὰ ὅποια ἦσαν ἤδη πρότερον ἔτοιμα κατὰ τὸ πλεῖστον, εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν ἐκτείνονται πέραν τοῦ οἰκοδομήματος· τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τὴν μεσημβρινήν, ἀλλ' ὀλιγώτερον. Τὰ θεμέλια ταῦτα εἶναι κτισμένα ἀπὸ πωρίνους τετραγώνους λίθους, ὅλα δὲ τὰ ἄλλα μέρη, ὅσα δὲν ἦσαν ξύλινα κατεσκευάσθησαν ἀπὸ μάρμαρον τῆς Πεντέλης.

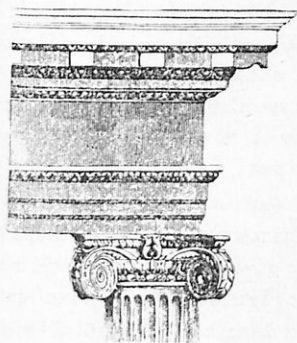
Ὁ Παρθενῶν εἶναι ναός δωρικοῦ ῥυθμοῦ καὶ ἔχει—ἢ εἶχε—πéριξ 46 κίονας, οἵτινες ἀποτελοῦν τὸ πτερόν ἢ τὴν περίστασιν αὐτοῦ· εἰς τὰς δύο δὲ στενάς πλευράς ἔχει ἀνά μίαν ἀκόμη σειρὰν ἀπὸ ἑξ κίονας. Οἱ κίονες οὗτοι δὲν ἔχουν βάσεις, ἀλλὰ πατοῦν ἀμέσως ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου, δηλαδὴ ἐπὶ τῆς στρώσεως τοῦ ναοῦ,

ὅτι οὕτω συνηθίζεται εἰς τὸν δωρικὸν ρυθμὸν. Οἱ ἰωνικοὶ καὶ κορινθιακοὶ κίονες ἔχουν ἕκαστος χωριστὴν βᾶσιν.

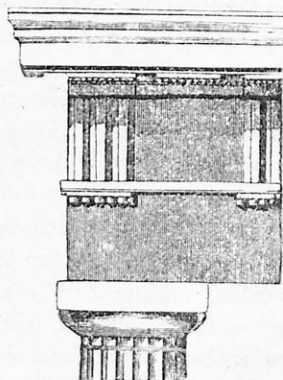

Διάγραμμα τοῦ Παρθενῶνος.

Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ ἦτο διηρημένον δι' ἑνὸς τοίχου εἰς δύο μέρη· ἐκ τούτων τὸ ἀνατολικὸν ἦτο μεγαλύτερον καὶ ἀπετέλει τὸν σηκόν, ἦτοι τὸν κυρίως ναόν· ἡ εἴσοδος εἰς αὐτὸν ἦτο εἰς τὴν ἀνατολικὴν πρόσοψιν, τὴν δὲ στέγην του ἐβάσταζον δύο σειραὶ

Ἴωνικός ρυθμός.

Δωρικὸς ρυθμός.

κίωνων καὶ τὸ ἔδαφος εἰς ἓν μέρος ἦτο στρωμένον ὄχι με μαρμαρίνους πλάκας, ἀλλὰ με λίθους μελανούς· εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν ἔστατο τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς.

Τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ ναοῦ ἀπετέλει δωμάτιον τετράγωνον,

τοῦ ὁποίου τὴν στέγην ἐστήριζαν τέσσαρες μεγάλοι κίονες, ὠνομάζετο δὲ αὐτὸ κατ' ἐξοχὴν Παρθενῶν καὶ ἀπ' αὐτὸ ἔλαβε τὸ ὄνομά του ἔλος ὁ ναός· ἡ εἴσοδος αὐτοῦ ἦτο εἰς τὴν δυτικὴν πρόσοψιν, δὲν εἶχε δὲ ἄμεσον συγκοινωνίαν μὲ τὸν σηκόν.

Ὁ μεταξὺ τῆς εἰσόδου τοῦ σηκοῦ καὶ τῆς σειρᾶς τῶν ἐξ κίωνων χώρος ὠνομάζετο π ρ ό ν α ο ς, ὁ δὲ ἀντίστοιχος χώρος πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ Παρθενῶνος ὀ π ι σ θ ὀ δ ῥ ο μ ο ς, ἐφφάσσοντο δὲ καὶ ὁ πρόναος καὶ ὁ ὀπισθόδρομος μὲ κιγκλίδωμα, τὸ ὅποιον ὑπῆρχε μεταξὺ τῶν κίωνων. Ἡ στέγη τοῦ ναοῦ ἦτο πιθανώτατα ξυλίνη, ἡ στέγη ὅμως τῆς περιστάσεως μαρμαρίνη· ἦσαν δὲ καὶ ἡ μία καὶ ἡ ἄλλη πλουσίως μὲ χρώματα στολισμένοι. Ὅμοίως ἔφεραν κοσμήματα χρωματιστὰ τὰ κιονόκρανα καὶ ἄλλα πολλὰ μέρη τοῦ ναοῦ.

Τὰ δὲ ἀετώματα, αἱ μετόπαι τοῦ διαζώματος καὶ ἡ ζωφόρος ἐκοσμοῦντο μὲ πολλὰ ἀγάλματα ἢ ἀνάγλυφα καὶ εἶχαν πρὸς τούτοις καὶ χρώματα. Εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἀέτωμα εἰκονίζετο ἡ γέννησις τῆς Ἀθηνᾶς, ἡ ὁποία κατὰ τὸν μῦθον ἐξηλθεν ἀπὸ τὴν κεφαλὴν τοῦ Διὸς ὠπλισμένη μὲ λόγχην, μὲ ἀσπίδα καὶ μὲ περικεφαλαίαν· παριστάνετο λοιπὸν ἡ Ἀθηνᾶ πάνοπλος, ὁ Ζεὺς, ὁ Ἥφαιστος, ὅστις ἔσχιζε τὴν κεφαλὴν τοῦ Διὸς μὲ τὸν πέλεκυν, καὶ ἄλλοι θεοὶ θαυμάζοντες διὰ τὸ παράδοξον πρᾶγμα. Εἰς τὸ δυτικὸν ἀέτωμα παριστάνετο ἡ φιλονικία τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ποσειδῶνος περὶ τῆς Ἀττικῆς· πλὴν δὲ τῶν δύο αὐτῶν ἦσαν καὶ ἐδῶ παρόντες καὶ ἄλλοι θεοὶ καὶ ἥρωες.

Εἰς τοὺς δωρικούς ναοὺς ἐπάνω τῶν κίωνων κεῖται τὸ ἐπιστύλιον, τὸ ὅποιον ἀποτελεῖται ἀπὸ μεγάλας τετραπλεύρους δοκοῦς, ἐπάνω δὲ τοῦ ἐπιστυλίου τὸ διάζωμα τοῦτο σύγκειται ἀπὸ τὰς μετόπας καὶ τὰς τρίγλους· αἱ τρίγλοφοι ἔχουν εἰς τὸ μέσον καθέτως σκαλισμένους δύο αὔλακας καὶ εἰς τὰ ἄκρα τὸ ἥμισυ τοῦ αὔλακος, χωρίζουν δὲ ἀπ' ἀλλήλων τὰς μετόπας, αἱ ὁποῖαι εἶναι μεγάλαι πλάκες φέρουσαι συχνὰ ἀνάγλυφα. Εἰς τὸν Παρθενῶνα αἱ μετόπαι ἐκοσμοῦντο μὲ παραστάσεις ἐκ τῆς μάχης τῶν θεῶν κατὰ τῶν γιγάντων, ἐκ τῆς μάχης τῶν Λαπιθῶν κατὰ τῶν Κενταύρων καὶ μὲ ἄλλας.

Ἡ δὲ ζωφόρος περιέβαλλεν ὡς πλατεῖα ταινία τὰ ἀνώτατα

μέρη τῶν τεσσάρων τοίχων τοῦ κυρίως ναοῦ καὶ ἀπετέλει μίαν συνεχῆ παράστασιν, εἰς τὴν ἑποῖαν εἰκονίζετο ἡ πομπὴ τῶν Παναθηναίων.

Θεοὶ καθαήμενοι (ἐκ τῆς ζωφόρου τοῦ Παρθενῶντος).

ε') Τὰ Παναθήναια.

Τὰ Παναθήναια ἦσαν ἡ μεγίστη ἑορτὴ τῶν Ἀθηνῶν διεκρίνοντο δὲ εἰς μεγάλα καὶ μικρά· καὶ τὰ μὲν μικρὰ ἐωρτάζοντο

κατ' ἔτος, τὰ δὲ μεγάλα κατὰ πᾶν τέταρτον ἔτος καὶ διήρκουν περισσότερας ἡμέρας ἀπὸ τὰ μικρά.

Τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ἑορτῆς τῶν μεγάλων Παναθηναίων ἐγίνοντο διάφοροι μουσικοί, γυμνικοὶ καὶ ἵππικοὶ ἀγῶνες.

Ἡ παράδοσις τοῦ πέπλου

Εἰς τοὺς μουσικοὺς ἀπηγγέλλοντο ὑπὸ βραψφῶν τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου καὶ ἠγωνίζοντο μεταξύ των αὐληταί, κιθαρισταὶ καὶ αἰδοὶ ψάλλοντες μὲ συνοδίαν αὐλοῦ ἢ κιθάρας. Οἱ γυμνικοὶ ἀγῶνες περιελάμβανον τὰ συνήθη ἀγωνίσματα, ἤτοι τὸν δρόμον, τὴν πάλην, τὸ παγκράτιον, τὸ πένταθλον ἠγωνίζοντο δὲ εἰς αὐτοὺς χωριστὰ οἱ ἄνδρες, οἱ ἔφηβοι καὶ οἱ παῖδες.

Οἱ ἵππικοὶ συνίσταντο εἰς ἀγῶνας ἵππων μετ' ἀναβάτου ἢ ἵππων συρόντων ἄρματα (ὀχήματα ἐλαφρά), ἀλλ' ὑπῆρχον καὶ αὐτῶν διάφορα εἶδη. Παρεκτός δὲ τούτων ἀναφέρονται ἀκόμη καὶ οἱ ἐξῆς ἀγῶνες : ἡ πυρρίχη ἦτο ὄρχησις μὲ ὄπλα, ἡ λαμπαδηδρομία ἦτο δρόμος ἀνδρῶν κρατούντων ἀνημμένας λαμπάδας καὶ καὶ ἀγῶν εὐανδρίας, κατὰ τὸν ὅποιον ἐκάσθη ἐκ τῶν δέκα φυλῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἦσαν διηρημένοι οἱ Ἀθηναῖοι, παρουσίαζε γέροντας τινάς, ἐνίκα δὲ ἡ ἐπιδείξασα τοὺς μᾶλλον θαλεροὺς καὶ ἀκμαίους. Τέλος πιθανώτατα ἐτελοῦντο καὶ λεμβοδρομίαι ἢ ἀγῶνες μεγαλυτέρων πλοίων. Τὰ βραβεῖα δέ, τὰ ὅποια ἐλάμβανον οἱ νικηταί, ἦσαν στέφανα, χρῆματα καὶ ἔλαιον ἀπὸ τὰς ἱερὰς ἐλαίας τῆς Ἀθηνᾶς, αἱ ὅποια ἦσαν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν πλησίον τοῦ Κολωνοῦ.

Οἱ ποικίλοι οὗτοι ἀγῶνες ἐγίνοντο εἰς διάφορα μέρη καὶ διήρκουν, ὡς εἶπομεν, ἀρχετὰς ἡμέρας, ἐτελείωνον δὲ διὰ τῆς παννυχίδος, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐτελείτο ἡ λαμπαδηδρομία. Τὴν ἄλλην ἡμέραν προσέφερον οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὴν θεάν των ἐν μεγάλῃ πομπῇ τὸν πέπλον, τὸν ὅποιον ὕφαινον εὐγενεῖς παρθένοι τῶν Ἀθηνῶν, ἐργαστῖναι ὀνομαζόμεναι. Ἡ προσφορὰ αὐτοῦ ἦτο ὁ κύριος σκοπὸς τῶν Παναθηναίων καὶ διὰ τοῦτο ἐκομίζετο εἰς τὴν Ἀκρόπολιν μὲ μεγάλην τελετήν. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην οἱ Ἀθηναῖοι ὅλοι καὶ πλεῖστοι ξένοι συνηθροίζοντο εἰς τὸν ἐξω Κεραμεικὸν (πλησίον τῆς Ἀγίας Τριάδος) καὶ ἐκεῖ ἐτίθεντο εἰς τάξιν. Τὴν πομπὴν διηύθυνον ἰδιαιτέροι ἄρχοντες, ἱεροποιοὶ ὀνομαζόμενοι, ἐλάμβανον δὲ μέρος εἰς αὐτὴν καὶ οἱ λοιποὶ ἄρχοντες τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἱερεῖς καὶ ἱέρειαι, καὶ μάντιες διὰ τὰς θυσίας, καὶ κήρυκες φροντίζοντες περὶ τῆς τάξεως. Οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν πολιτῶν ἠκολούθουν ὡς ὀπλίται, φέροντες δηλαδὴ ἀσπίδα καὶ λόγχην, οἱ δὲ πλουσιώτεροι ἔφιπποι καὶ μεταξὺ τούτων ἦσαν οἱ λαμπρότεροι καὶ ἀριστοκρατικώτεροι νέοι τῶν Ἀθηνῶν, ἐκ τῶν ὁποίων συνεκροτεῖτο τὸ ἵππικὸν τῆς πόλεως. Ὁδηγούν δὲ τοὺς μὲν πεζοὺς οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ ταξίαρχοι, τοὺς δὲ ἵππεις οἱ φύλαρχοι καὶ οἱ ἵππαρχοι. Ἄλλοι τέλος ἤρχοντο ὀχούμενοι ἐπὶ τῶν λεγομένων πομπικῶν ζευγῶν, ἁρμάτων δηλαδὴ, ἐκ τῶν ὁποίων πολλὰ τοῦλάχιστον εἶχον διαγωνισθῆ εἰς τοὺς ἵππικοὺς ἀγῶνας τῶν προηγουμένων ἡμερῶν.

Εἰς τὴν πομπὴν ἐλάμβαναν μέρος καὶ αἱ κανηφόροι, εὐγενεῖς Ἀθηναῖαι παρθέναι, φέρουσαι κάνιστρα καὶ ἄλλα σκεύη χρήσιμα εἰς τὰς θυσίας· ἐκ τῶν ξένων δὲ ἠκολούθουν, πλὴν τῶν διαρκῶς ἐν Ἀθήναις ἐγκατεστημένων καὶ τῶν γυναικῶν καὶ θυγατέρων αὐτῶν, οἱ θεωροί, ἧτοι οἱ ἀντιπρόσωποι ξένων πόλεων—ἰδίως τῶν ἀποικιῶν τῶν συμμάχων—ἀποστελλόμενοι ἐπίτηδες διὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων. Τέλος μέγα μέρος τῆς πομπῆς ἀπετέλουν τὰ ἱερεῖα, ἧτοι οἱ βόες καὶ τὰ πρόβατα, τὰ προωρισμένα εἰς θυσίαν· οἱ Ἀθηναῖοι προσέφεραν ἑκατόμβην (θυσίαν ἑκατὸν βοῶν), αἱ δὲ ἀποικίαι καὶ πόλεις τῶν συμμάχων ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ στέλλουν μίαν ἀγελάδα καὶ δύο πρόβατα ἑκάστη.

Ἡ πομπὴ αὕτη, ἀφ' οὗ ἐτίθετο εἰς τάξιν εἰς τὸν ἔξω Κεραμεικόν, ἐξεκίνηει καὶ διὰ τοῦ Διυλοῦ εἰσῆρχετο εἰς τὸν δρόμον, ὅστις ἦτο πλατεῖα ὁδὸς φέρουσα εἰς τὴν ἀγορὰν (μεταξὺ Θησείου, στοᾶς Ἀττάλου καὶ Ἀρείου Πάγου), ἀπὸ τὴν ἀγορὰν δὲ ἀνέβαιναν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ὁ πέπλος τῆς Ἀθηνᾶς ἕως ἐκεῖ ἐφέρετο κρεμάμενος ὡς ἱστίον ἀπὸ τὰς κεραίας πλοίου κινουμένου ἐπὶ τροχῶν, πρὸ τῆς εἰσόδου δὲ τῆς Ἀκροπόλεως κατεβιβάζετο καὶ ἐκομίζετο εἰς τὸν ναόν. Τὰ ζῶα (βόες καὶ πρόβατα) ἀνέβαινον ἐπίσης εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ἐκεῖ ἐθυσιάζοντο, ὁ δὲ κήρυξ μεγαλοφώνως ἠύχετο ὑπὲρ τῆς σωτηρίας καὶ υγείας τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν συμμάχων των. Κατόπιν τὰ κρέατα διεμοιράζοντο εἰς τοὺς πολίτας καὶ ἡ ἑορτὴ ἐπεσφραγίζετο διὰ γενικῆς εὐωχίας, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔπιναν ἀπὸ μεγάλα ποτήρια, τὰ ὅποια ἀπὸ τὴν ἑορτὴν ὠνομάζοντο παναθηναϊκά.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐφιλοτιμήθησαν νὰ καταστήσουν τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων ὅσον τὸ δυνατὸν λαμπροτέραν καὶ μεγαλοπρεπεστέραν· τὸ πρόγραμμα τῶν ἀγώνων ἦτο ποικιλώτατον, κατὰ δὲ τὴν ἡμέραν τῆς πομπῆς ἡ πόλις ἐπεδείκνυεν εἰς τοὺς ξένους τὸ πλῆθος τῶν ὀπλιτῶν καὶ ἱππέων τῆς, τὸ πλῆθος τῶν ἄλλων πολιτῶν, τὸν πλοῦτον τοῦ δημοσίου καὶ τῶν ἰδιωτῶν, καὶ τὸν μέγαν ἀριθμὸν τῶν ὑπῆκῶν πόλεων. Τὴν λαμπρὰν αὐτὴν πομπὴν λοιπὸν ἠθέλησεν ὁ Φειδίας νὰ παραστήσῃ ἐπὶ τῆς ζωφόρου τοῦ Παρθενῶνος καὶ τὴν παρέστησε μὲ τέχνην καὶ δεξιότητα ἀξίαν τῆς μεγαλοφυΐας του· διότι δὲν προσεπάθησε ν' ἀπεικονίσῃ ὄλας ἐκεῖ-

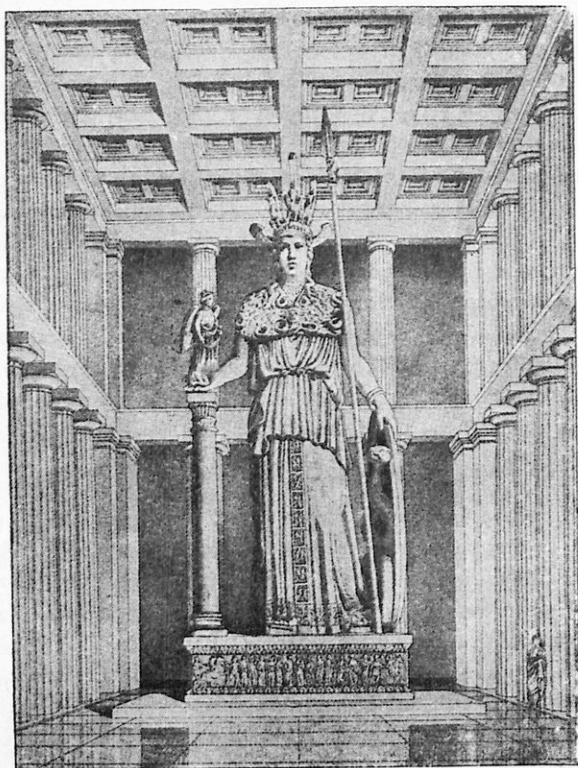
νας τὰς χιλιάδας λαοῦ παρελαύνοντος μὲ τάξιν καὶ ὁμοιόμορφον σχῆμα — ἡ εἰκὼν θὰ ἦτο τότε μεγαλοπρεπῆς καὶ μονότονος— ἀλλὰ παρέθεσεν ἐκ τῆς ἕλης πομπῆς διαφόρους χαρακτηριστικὰς σκηναὶς πλήρεις ζωῆς καὶ κάλλους. Εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευράν, ὅπου ἦτο ἡ εἴσοδος τοῦ ναοῦ, παριστάνοντο ἡ Ἀθηνᾶ, ὁ Ζεὺς, ἡ Ἥρα καὶ ἄλλοι θεοί, ἐλθόντες νὰ λάβουν μέρος εἰς τὴν ἑορτὴν καὶ τὴν θυσίαν, ἐν τῇ μέσῳ δὲ αὐτῶν εἰκονίζετο ἡ παράδοσις τοῦ πέπλου. Τὰς ἄλλας πλευράς ἐπλήρουν ἄνδρες, νέοι καὶ πρεσβύτεροι μὲ μακρὰ ἱμάτια, στηριζόμενοι εἰς τὰς βακτηρίας των καὶ συνδιαλεγόμενοι, ἄλλοι ἔφιπποι κλπάζοντες ἢ ἐπὶ ἀρμάτων ὀχούμενοι, ἄλλοι ὀδηγοῦντες τὰ θύματα, ἄλλοι φέροντες ἀγγεῖα πλήρη οἴνου καὶ ἄλλοι ἀλλοῦντες· πρὸς τούτοις παρθένοι φοροῦσαι πολυπτύχους χιτῶνας καὶ βαστάζουσαι σκεύη ἱερὰ ἢ ἡσύχως ἰστάμεναι. Ἡ μεγάλη αὐτὴ ποικιλία, ἡ θελκτικὴ σεμνότης τῶν παρθένων, ἡ ἐλευθέρα καὶ ἀβίαστος στάσις τῶν συνδιαλεγομένων ἀνδρῶν, ἡ ζωηρότης τῶν ἵππων, ἡ δύναμις τῶν δυστροπούντων βοῶν καὶ τέλος ἡ χάρις ὄλων τῶν μορφῶν καὶ τῶν κινήσεων αὐτῶν μαρτυροῦν, ὅτι ἡ ζωφόρος εἶναι ἀληθῶς ἔργον μεγάλου καλλιτέχνου.

5) *Τὸ χρυσελεφάντινον ἀγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς*

Ἡ ζωφόρος ὅμως αὐτῇ, ὅπως καὶ τὰ ἀετώματα καὶ τὰ ἀνάγλυφα τῶν μετοπῶν, ἦσαν ἀπλᾶ στολισματα τοῦ ναοῦ, τὸ κύριον δὲ ἀγαλμα ἦτο ἰδρυμένον ἐντὸς αὐτοῦ καὶ παρίστανε τὴν Ἀθηνᾶν ὀρθίαν, φοροῦσαν χιτῶνα μακρὸν καὶ ἐπὶ κεφαλῆς περικεφαλαίαν, ἐπὶ δὲ τοῦ στήθους τὴν αἰγίδα· εἰς τὴν δεξιὰν ἐκράτει ἀγαλμάτιον τῆς Νίκης, ἢ δὲ ἀριστερὰ ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς ἀσπίδος, ἢ ὅποια ἐκοσμεῖτο ἔσω καὶ ἔξω μὲ ἀναγλύπτους παραστάσεις. Ἡ ἀσπίς ἐπάτει ἐπὶ τῆς γῆς, μεταξὺ δὲ αὐτῆς καὶ τῆς θεᾶς ἐφαίνετο ὁ ἱερὸς ὄφις.

Τὸ ὕψος τοῦ ἀγάλματος τούτου δὲν γνωρίζομεν, βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι ἦτο κολοσσιαῖον καὶ ὑπερέβαινε, ὡς φαίνεται, τὰ δέκα μέτρα· καὶ τὰ μὲν γυμνὰ μέρη τοῦ σώματος τῆς Ἀθηνᾶς ἦτοι τὸ πρόσωπον, αἱ χεῖρες καὶ λοιπά, ἦσαν ἐλεφάντινα, τὰ δὲ ἐνδύματα χρυσαῖα. Εἰς τὸ ἐθνικὸν μουσεῖον σφίζεται ἐν μαρμάρινον ἀντίγραφον ἔχον ὕψος μόνον ἑνὸς περίπου μέτρου. Εὐρέθη πλη-

σίον τοῦ Βαρβακείου. Τοῦτο δίδει ἀρκετὰ πιστὴν ἰδέαν περὶ τῆς στάσεως καὶ τῆς ἐξωτερικῆς μορφῆς τοῦ ἔργου τοῦ Φειδίου, ὅχι ὅμως καὶ περὶ τοῦ θείου μεγαλείου αὐτοῦ· διότι τοῦτο δυσκόλως ἠδύνατο ν' ἀντιγράψῃ ὁ μεταγενέστερος τεχνίτης.

Τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς

Ἐπὶ τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς ἦτο ἰδρυμένον, ὡς εἶπομεν εἰς τὸ βᾶθος τοῦ σηκοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Παρθενών, ὅπως ἔλοι οἱ ἑλληνικοὶ ναοί, δὲν εἶχε παράθυρα, ὑπέθεσαν ὅτι εἰς τὴν στέγην ὑπῆρξεν ἄνοιγμα, διὰ τοῦ ὁποίου εἰσῆρχετο τὸ φῶς καὶ τὸ ὅποιον ἔκλειαν ἔταν

ἤθελαν. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἀποδεδειγμένον, πολὺ δὲ πιθα-

Ἡ Ἀθηνᾶ τοῦ Βαρβακείου

νώτερον φαίνεται, ἔτι τὸ ἄγαλμα ἐφωτίζετο μόνον ἀπὸ τὴν μεγάλην θύραν τοῦ σηκοῦ.

ξ') Ἡ τέχνη τοῦ Παρθενῶνος

Ὁ δωρικός ρυθμός, κατὰ τὸν ἑποῖον εἶναι οἰκοδομημένος ὁ

Παρθενών, είναι ρυθμός αὐστηρός· πρὸ πάντων δὲ οἱ ἀρχαιότεροι ναοί, εἰς τοὺς ὁποίους τὸ ὕψος τῶν κίονων ἀναλόγως πρὸς τὸ πάχος των ἦτο μικρότερον, εἶχαν κάτι τι τὸ βαρὺ καὶ ἀκομψόν. Εἰς τὸν Παρθενῶνα ὅμως ἡ αὐστηρότης τοῦ ρυθμοῦ συνδυάζεται μὲ τόσην χάριν καὶ ἀρμονίαν, ὥστε ὁ ναὸς παρίσταται μεγαλοπρεπῆς καὶ ἐπιβλητικός, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ὡραίος. Ἡ χάρις δὲ αὕτη καὶ ἀρμονία παράγονται καὶ ἐκ τῆς ἐπιτυχοῦς ἀναλογίας τῶν μέτρων καὶ ἐκ τῆς ἐπιμελοῦς καὶ ἀκριβοῦς ἐργασίας τῶν διαφόρων μερῶν μέχρι τῶν ἐλαχίστων λεπτομερειῶν. Ὅταν μάλιστα ὁ ναὸς ἦτο ἀκέραιος καὶ ἔσφζε σῆα ὄλα τὰ γλυπτὰ κοσμήματα του καὶ τὰ χρώματα, ἡ θεὰ αὐτοῦ πρέπει νὰ ἦτο θαυμασία· ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν σημερινήν του ἀκόμη ἐρειπωμένην κατάστασιν προκαλεῖ τὸν θαυμασμὸν καὶ τὸ σέβας τοῦ θεατοῦ, δυσκόλως δὲ εὐρίσκεται ἄνθρωπος, ὅστις δὲν αἰσθάνεται ἐνδόμυχον εὐχαρίστησιν καὶ ἡδονήν, ὅταν ὁ ὀφθαλμὸς του πλανᾶται ἀπὸ τὴν ἀσφαλῆ βᾶσιν καὶ τὰς τρεῖς πέριξ μεγάλας βαθμίδας πρὸς τοὺς κίονας ἐκείνους, τῶν ὁποίων τὸ ὕψος καὶ τὸ πάχος φαίνεται ὅτι τόσον καλῶς ὑπελογίσθησαν, καὶ ἀπὸ τοὺς κίονας πάλιν πρὸς τὸ ἐπιστόλιον, τὸ διάζωμα καὶ τὰ ἄλλα μέρη τοῦ οἰκοδομήματος.

η') Ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης

Ἡ οἰκοδομὴ τοῦ Παρθενῶνος ἤρχισεν, ὡς εἶδομεν, πιθανῶς τὸ 447 π. Χ., τὸ δὲ 438 ἔγειναν τὰ ἐγκαίνιά του κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων· ἀλλ' ἐντελῶς ἐτελείωσεν ὁ ναὸς ὀλίγα ἔτη ἀργότερα. Συγχρόνως περίπου οἰκοδομήθη ἐπὶ τοῦ πύργου, ὁ ὁποῖος ὑψώνεται δεξιὰ τῆς εἰς τὰ Προπύλαια ἀναβάσεως, ἄλλος ναὸς, ἀφιερωμένος, ὅπως καὶ ὁ Παρθενών, εἰς τὴν Ἀθηνᾶν· ἐνταῦθα ὅμως ἐλατρεύετο ἡ θεὰ ὡς Ἀθηνᾶ Νίκη, δηλαδὴ ὡς νικηφόρος καὶ τὴν νίκην δίδουσα. Οἱ Ἕλληνες, ὡς γνωστόν, εἶχαν ἰδιαιτέραν θεὰν ὀνομαζομένην Νίκην, ἀλλ' ἐκείνην τὴν ἐφαντάζοντο ὡς νεαρὰν πτερωτὴν παρθένον, ἐνῶ τὴν Ἀθηνᾶν Νίκην ἀπεικόνιζον χωρὶς πτερά. Διὰ τοῦτο εἰς τοὺς ὑστερωτέρους χρόνους ὁ ναὸς αὐτῆς ὀνομάζετο ναὸς τῆς Ἀπτέρου Νίκης.

Εἶναι δὲ ὁ ναὸς οὗτος μικρὸς καὶ σύγκειται ἀπὸ ἐν δωμάτιον (σηκόν), μίαν στοᾶν μὲ τέσσαρας κίονας πρὸ τῆς ἀνατολικῆς

πλευρᾶς καὶ ἄλλην ὁμοίαν πρὸ τῆς δυτικῆς. Ὁ σηκὸς ἔχει μῆκος 3,80 μέτρων καὶ πλάτος 4,20, οἱ δὲ κίονες εἶναι Ἰωνικοῦ ὅμοιοῦ διὰ τοῦτο ἔχουν βάσεις ἰδιαιτέρως, τὰ δὲ κιονόκρανά των

Ναὸς Ἀθηναῖς Νίκης (ἀναπαύσασαις)

δὲν εἶναι στρογγύλα, ὡς τὰ τῶν Δωρικῶν κίωνων, ἀλλὰ κοσμοῦνται μὲ τέσσαρας κοχλιοειδεῖς ἑλικας. Ἡ ὀροφή καὶ τινὰ ἄλλα μέρη ἔφεραν χρωματιστὰ κοσμήματα, τὸ δὲ διάζωμα, τὸ ὁποῖον εἰς τοὺς Ἰωνικοὺς ναοὺς δὲν ἔχει τρίγλυφα, ἀλλ' εἶναι συνεχές, ἐκόσμηι ἀνάγλυπτος ζωφόρος, ἐπὶ τῆς ὁποίας εἰκονίζοντο, ὡς φαί-

νεται, θεοὶ καὶ μάχαι Ἑλλήνων κατὰ Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων ἀκριβῶς δὲν εἶναι γνωστὴ ἢ ἔννοια τῶν παραστάσεων. Ἐντὸς τοῦ ναοῦ ἴστατο ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς κρατούσης εἰς τὴν δεξιὰν καρπὸν ῥοδιᾶς καὶ εἰς τὴν ἀριστερὰν περικεφαλαίαν, ἔξω δὲ τοῦ ναοῦ πρὸ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς αὐτοῦ ὑπῆρχε βωμὸς, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐθυσίαζαν τὴν ἡμέραν τῆς πομπῆς τῶν Παναθηναίων μίαν ἐκλεκτὴν ἀγελάδα.

Πρὸς βορρᾶν, πρὸς δυσμάς, καὶ πρὸς νότον ὁ ναὸς τῆς Νίκης ἐκτείνεται σχεδὸν μέχρι τοῦ ἄκρου τοῦ πύργου, ὥστε ἀπέβαιναν ἐπικίνδυνον νὰ τὸν περιέλθῃ τις ἕνεκα τούτου κατεσκεύασαν ἐπὶ τοῦ πύργου εἰς τὰς τρεῖς αὐτὰς πλευρὰς τοιχίον ἐξ ὀρθίων πλακῶν ὕψους ἑνὸς μέτρου περίπου καὶ ἐπὶ τοῦ τοιχίου ἔστησαν μετὰλλινον κιγκλίδωμα. Τοιοῦτοτρόπως ἠδύνατο νὰ διέλθῃ τις ἄνευ φόβου μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ τοιχίου· αἱ δὲ πρὸς τὰ ἔξω ἐπιφάνειαι τῶν πλακῶν, τινὲς ἐκ τῶν ὁποίων φαλάσσονται εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Ἀκροπόλεως, ἔφεραν ἀνάγλυφα παριστῶντα Νίκας πτερωτὰς στηνοῦσας ἐν τρόπαιον καὶ ὀδηγοῦσας βοῦς πρὸς θυσίαν. Τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα εἶναι ἀριστουργήματα χάριτος καὶ κομψότητος.

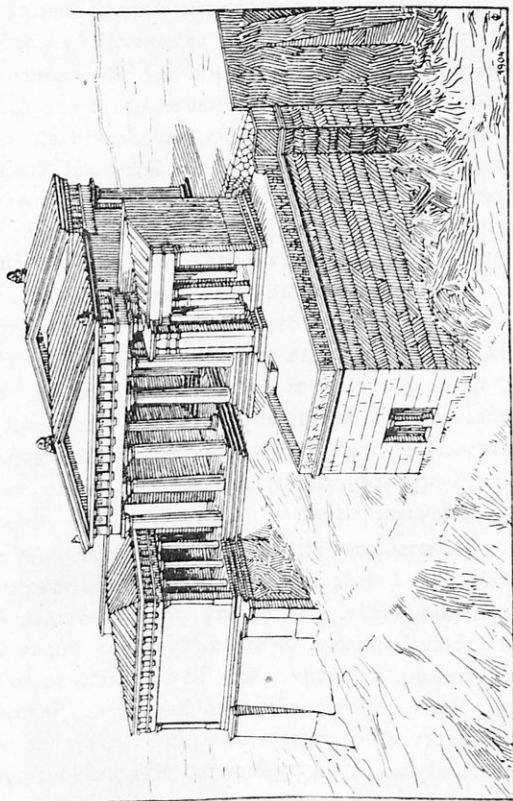
Τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης ἀρχιτέκτων ἦτο ὁ συνεργάτης τοῦ Ἰκτίνου εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ Παρθενῶνος Καλλικράτης. Ὁ δὲ πύργος, ἔπου κεῖται, ἀποτελεῖ τὸ ἄκρον τοῦ μεσημβρινοῦ τείχους τῆς Ἀκροπόλεως, τὸ ὁποῖον, ὡς εἶδομεν ἔκτισεν, ὁ Κίμων. Οὗτος κατεσκεύασεν ἴσως καὶ τὰ ἀρχαιότερα προπύλαια, τὰ ὁποῖα ἀνεφέραμεν ἀνωτέρω δι' αὐτῶν εἰσήρχοντο εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ἀφοῦ διέβαιναν τὰ εἰς τὴν δυτικὴν κλιτὸν αὐτῆς παλαιὰ ὄχρωμάτα.

Καὶ ἐν ὅσῳ τὸ σπουδαιότερον κτίριον τῆς Ἀκροπόλεως ἦτο ὁ ἀρχαῖος ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς, δὲν ἠδύνατο νὰ θεωρηθοῦν τὰ προπύλαια ἐκεῖνα ἀνάξια αὐτῆς, ἂν καὶ ἦσαν σχετικῶς μικρά.

θ') Τὰ Προπύλαια

Μετὰ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ Παρθενῶνος ὁμοῦς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἀκροπόλεως ἔλαβε τοιαύτην ὄψιν, ὁποῖαν οὐδεὶς πρότερον ἠδύνατο

νά φαντασθῆ· τότε δὲ ἀπεφάσισεν ὁ Περικλῆς ν' ἀντικαταστήσῃ καὶ τὰ ἀρχαιότερα προπύλαια διὰ νέων ἀσυγκρίτως μεγαλυτέρων καὶ μεγαλοπρεπεστέρων, ἣ δὲ κατασκευὴ αὐτῶν ἀνετέθη εἰς τὸν

Τὰ Προπύλαια τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν (ἀνακαταστάσις)

ἀρχιτέκτονα Μνησικλῆ. Τὸ σχέδιον, τὸ ὁποῖον οὗτος ἐξεπόνησεν, ἦτο ἀληθῶς θαυμάσιον, καὶ δὲν ἐξετελέσθη μὲν ἀκριβῶς, ὅπως τὸ συνέλαβεν ὁ Μνησικλῆς, οὐχ ἦττον λέγεται ὅτι ἐδαπανήθησαν διὰ τὰ νέα προπύλαια ὑπὲρ τὰ δώδεκα ἑκατομμύρια δραχμῶν. Φαίνεται ὅμως, ὅτι εἰς τὸ ποσὸν τοῦτο περιλαμβάνεται καὶ ἄλλων οἰκοδομημάτων ἢ δαπάνη.

Ἡ οἰκοδομὴ ἤρχισε τὸ 437 π. Χ. καὶ διήρκεσε πέντε ἔτη. Σύγκεινται δὲ τὰ Προπύλαια ἐκ τριῶν μερῶν, ἦτοι ἐκ τῆς κυρίως εἰσόδου καὶ δύο πτερυγῶν εἰς τὰ πλάγια αὐτῆς καὶ καταλαμβάνουν ὀλόκληρον τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς Ἀκροπόλεως, τῆς ὁποίας παριστάνουν τρόπον τινὰ τὸ λαμπρὸν μέτωπον. Τὴν εἰσοδὸν ἀποτελοῦν πέντε πύλαι καὶ δύο στοαί, μία πρὸ τῶν πυλῶν καὶ μία ὀπίσω αὐτῶν. Τὴν στέγην τῆς πρὸ τῶν πυλῶν στοαῖς ἐβάσταζον ἕξ δωρικοὶ καὶ ἕξ ἰωνικοὶ κίονες· οἱ δωρικοὶ ἴσταντο εἰς τὴν πρόσοψιν εἰς μίαν γραμμὴν καὶ ἔφεραν ἐπιστύλιον καὶ διάζωμα μὲ τρίγλυφα καὶ μετόπας, ἐπ' αὐτῶν δὲ ἀέτωμα. Οἱ ἰωνικοὶ ἦσαν εἰς δύο γραμμάς διευθυνομένας ἀπὸ τὴν πρόσοψιν πρὸς τὰς πύλας καὶ διήρουν οὕτω τὴν στοάν εἰς τρία μέρη, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μεσαῖον δὲν εἶναι στρωμένον διὰ πλακῶν καὶ ἡ πύλη δέ, ἡ ὁποία ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸ μέρος τοῦτο δὲν ἔχει κατώφλιον, διότι ἦτο προωρισμένη διὰ τὰ ζῦα, τὰ ὁποία εἰσήγοντο εἰς τὴν Ἀκρόπολιν δι' ὑπηρεσίας ἢ πρὸς θυσίαν· αἱ ἄλλαι τέσσαρες πύλαι, εἰς τὰς ὁποίας ἀναβαίνουν διὰ πέντε βαθμίδων, ἦσαν προωρισμέναι διὰ τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ ὀπίσω τῶν πυλῶν πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἀκροπόλεως ἀνοιγομένη στοὰ ἦτο μικροτέρα, ἐβάσταζαν δὲ τὴν στέγην τῆς ἕξ δωρικοὶ κίονες.

Ἐκ τῶν δύο πτερυγῶν εἰς τὰ πλάγια τῆς εἰσόδου μεγαλυτέρα εἶναι ἡ βορεία, ἦτοι ἡ πρὸς τὰ ἀριστερὰ τοῦ ἀναβαίνοντος· ἀποτελεῖται δὲ ἀπὸ μίαν στοάν, τὴν ὁποίαν βαστάζουν τρεῖς δωρικοὶ κίονες, καὶ ἀπὸ ἓν δωμάτιον, τὸ ὁποῖον ἔχει μίαν θύραν καὶ δύο παράθυρα ἀνοιγμένα πρὸς τὴν στοάν. Τὸ δωμάτιον τοῦτο λέγεται Πινακοθήκη, διότι ὑπῆρχαν εἰς αὐτὸ ζωγραφίαι (πίνακες). Ἡ ἄλλη πτέρυξ ἀποτελεῖται σήμερον ἀπὸ μίαν τετραγωνικὴν στοάν μόνον, κατὰ τὸ ἀρχικὸν ἕμως σχέδιον τοῦ Μνησικλέους ὅχι μόνον θὰ ἐκτίζετο καὶ ἐνταῦθα δωμάτιον ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὴν Πινακοθήκην, ἀλλὰ καὶ αἱ δύο πτέρυγες ἔπρεπε νὰ γείνουν μεγαλυτέραι προστιθεμένων καὶ ἄλλων δωματίων. Καὶ ὅπως ἐξετελέσθησαν ἕμως τὰ Προπύλαια, ἐθεωροῦντο πάντοτε ὡς ἐν τῶν μεγαλοπρεπεστέρων μνημείων τῶν Ἀθηνῶν καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἐθαύμαζον αὐτὰ ὅχι ὀλιγώτερον τοῦ Παρθενῶνος.

ε') Τὸ Ἐρεχθεῖον

Ἐν ἔτος μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ τροποποιηθέντος σχεδίου

τοῦ τῶν Προπυλαίων, ἦτοι τὸ 431 π.Χ., ἐξεργάγη ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος ὁ προξενήσας τόσα κακὰ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Διαρκοῦντος αὐτοῦ οἱ Ἀθηναῖοι ἔθεσαν τὰ θεμέλια ἄλλου ναοῦ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως, τοῦ Ἐρεχθεῖου· ἀκριβῶς ὅμως δὲν γνωρίζομεν, οὔτε πότε ἤρχισεν οὔτε πότε ἐτελείωσεν ἢ οἰκοδομή του. Τὸ μόνον βέβαιον εἶναι, ὅτι τὸ 408 π.Χ. ὁ ναὸς ἦτο ἡμιτελὴς ἀκόμη.

Εἰς τὴν θέσιν τοῦ σημερινοῦ Ἐρεχθεῖου ἔκειντο ἐκ παλαιωτάτων χρόνων τὰ ἱερά σημεῖα, τὰ ὅποια ἐθεωροῦντο ὡς τεκμήρια τῆς ἔριδος τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Ἀθηνᾶς περὶ τῆς Ἀττικῆς. Πλησίον δὲ αὐτῶν ἦ ἐντὸς ἰδιαίτερου μικροῦ ναοῦ ἢ ἐντὸς τοῦ παρακειμένου ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς, ἐλατρεύετο καὶ ὁ Ἐρεχθεύς.

Ὁ ναὸς ἐκεῖνος τῆς Ἀθηνᾶς ἔφερεν ἀκόμη τὰ ἔχνη τῆς ὑπὸ τῶν Περοσῶν πυρπολήσεώς του, διότι οἱ Ἀθηναῖοι προσωρινῶς μόνον τὸν εἶχαν ἐπισκευάσει· μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν δὲ τῶν ἄλ-

Καρυάτις Ἐρεχθεῖου.

λων μεγαλοπρεπῶν κτιρίων, ἦτοι τοῦ Παρθενῶνος, τοῦ ναοῦ

τῆς Νίκης καὶ τῶν Προπυλαίων, θὰ ἐφαίνετο ἔτι ἀσχημότερος· καὶ ὁμοῦ ἐντὸς αὐτοῦ ἐφυλάσσετο τὸ ἀγιώτατον πανάρχαιον ξόανον τῆς θεᾶς. Ἐπειτα καὶ ὁ Ἐρεχθεύς, ὅστις ἐθεωρεῖτο ὡς γενάρχης τῶν Ἀθηναίων, ἔπρεπε νὰ ἔχῃ εὐπρεπῆ κατοικίαν ἀνταξίαν τῆς δυνάμεως, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχαν φθάσει οἱ ἀπόγονοί του. Οὕτω λοιπὸν ἀπεφασίσθη νὰ οἰκοδομηθῇ ναὸς κοινὸς τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ἐρεχθεύς, ἐκτίσθη δ' ἐκεῖ ὅπου ἦσαν τὰ σημεῖα, καὶ ἀπὸ τὸν Ἐρεχθέα ὠνομάζετο συνήθως Ἐρέχθειον.

Τὸ σχέδιον τοῦ ναοῦ τούτου εἶναι περίεργον καὶ ἀκόμη δὲν ἐξηκριβώθη ἐντελῶς εἰς τι ἐχρησίμευεν ἕκαστον τῶν μερῶν του. Κυρίως ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓνα τετράπλευρον ἐπιμήκη σηκὸν καὶ ἀπὸ δύο προστάσεις, ἧτοι παραρτήματα ἀνοικτά, τῶν ὁποίων τὴν στέγην βραστάζουν κίονες ἢ κόραι· ἐκ τούτων τὸ ἓν κεῖται πρὸς τὸ δυτικὸν ἄκρον τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς, τὸ δὲ ἄλλο πρὸς τὸ δυτικὸν ἄκρον τῆς βορείας πλευρᾶς. Μία στοὰ δὲ ἀπὸ ἑξ κίονας ὑπάρχει εἰς τὴν πρόσοψιν τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς. Ὁ σηκὸς ἦτο διηρημένος εἰς τρία διαμερίσματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ πρὸς ἀνατολὰς ἦτο ἀφιερωμένον εἰς τὴν Ἀθηνᾶν καὶ εἰς αὐτὸ μετέφεραν τὸ ἀρχαῖον ξόανόν τῆς, πρὸ τοῦ ὁποίου ἕκαιε διαρκῶς μία χρυσῆ λυχνία. Τὰ ἄλλα δύο διαμερίσματα ἦσαν μικρότερα, ταῦτα δὲ ἀπετέλουν τὸ κυρίως Ἐρέχθειον. Εἰς τὸ ἓν ἐξ αὐτῶν, τὸ μεσαῖον, εὕρισκετο τὸ φρέαρ μὲ τὸ θαλάσσιον ὕδωρ καὶ τὸ σημεῖον τῆς τριαινῆς, εἰς δὲ τὸ ἄλλο τὸ ὀνομαζόμενον προστομιαῖον, ὑπῆρχαν βωμοὶ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τοῦ Ἐρεχθεύς, τοῦ Ἡφαίστου καὶ τοῦ ἥρωος Βούτου, ἀπὸ τὸν ὁποῖον κατήγοντο οἱ ἱερεῖς τοῦ Ἐρεχθεύς· διότι ἡ ἱερωσύνη αὐτοῦ ἦτο κληρονομικὸν προνόμιον τῆς ἀριστοκρατικῆς οἰκογενείας τῶν Βουταδῶν ἢ Ἐτεροβουταδῶν.

Ἐκ τῶν δύο προστάσεων ἡ βορεία ἦτο μεγαλυτέρα καὶ τὴν στέγην αὐτὴν ἐβάσταζαν ἑξ ἰωνικοὶ κίονες ἔχοντες βάσεις καὶ ἐπίκρανα μὲ ὠραῖα γλυπτὰ κοσμήματα, συνεχαινῶναι δὲ ἡ πρόστασις αὐτὴ μὲ τὸ προστομιαῖον διὰ θύρας καλλιτεχνικωτάτης. Εἰς τὴν μεσημβρινὴν δὲ πρόστασιν τοὺς κίονας ἀντικαθιστοῦν ἑξ παρθῆνοι, κόραι, ὅπως ἔλεγαν οἱ Ἀθηναῖοι, ἢ Καρυάτιδες ὅπως συνηθέστερον τὰς ὀνομάζομεν. Ἡ πρόστασις αὕτη κεῖται ὑψηλότερον τοῦ προστομιαίου καὶ συνεχαινῶναι μὲ αὐτὸ διὰ κλίμακος, ὑποθέ-

τουν δὲ ὅτι ἐδῶ ἦτο ὁ τάφος τοῦ Κέρκωπος. Τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ Πανδρόσου τὸ ἱερὸν ἔκειτο δυτικῶς τοῦ Ἐρεχθείου, εἰς αὐτὸ ὑπῆρχεν ἡ ἱερὰ ἐλαία τῆς Ἀθηνῶς.

Τὸ Ἐρέχθειον εἶναι τὸ χαριέστατον καὶ κομψότατον τῶν οἰκοδομημάτων τῆς Ἀκροπόλεως· ὁ ἀρχιτέκτων αὐτοῦ ἐφιλοτιμήθη νὰ τὸ στολίσῃ ἐπαξίως τῶν ἱερῶν κειμηλίων, τὰ ὅποια περιέκλειε. Τὰ γλυπτὰ κοσμήματα τῶν βάσεων καὶ τῶν ἐπικράνων τῶν κιόνων, τῆς ὀροφῆς καὶ τῆς βορείας θύρας τοῦ προστομιαίου προξενοῦν ἐντύπωσιν θαυμασίαν καὶ σήμερον τότε ὅμως βεβαίως ἄλλη ἦτο ἡ χάρις των, ἔταν ἐσώζοντο ἀκέραια καὶ τὰ μὲν ἦσαν χρωματιστά, τὰ δὲ ἐπίχρυσα, ἄλλα δέ, τὰ ὅποια λείπουν τώρα, ἐξ ὀρειχάλκου.

Ἡ ποικιλία τοῦ χρωματισμοῦ, τὸν ὅποιον ἐπεδίωξεν ὁ ἀρχιτέκτων, προεκάλεσε καὶ ἓνα ἄλλον νεωτερισμὸν. Τὸ διάζωμα τοῦ ναοῦ ἦτο κατεσκευασμένον ἀπὸ μέλαν μάρμαρον τῆς Ἐλευσίνας, ἐπ' αὐτοῦ δὲ ἦσαν προσηλωμένα μὲ μεταλλίνους συνδέσμους ἀνάγλυφα ἀπὸ λευκὸν μάρμαρον. Τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα ἀπετέλουν ζωφόρον συνεχῆ περιβάλλουσαν ὅλον τὸ κτίριον, πλὴν τῆς προστάσεως τῶν Καρυατίδων· σήμερον ὅμως σφίζονται ἐξ αὐτῶν τόσον ὀλίγα, ὥστε ἡ ἔννοια τῆς παραστάσεως μένει ἄγνωστος.

ια*) Αἱ Καρυάτιδες

Ἄλλὰ καὶ ἡ ἀντικατάστασις τῶν κιόνων διὰ γυναικείων μορφῶν εἰς τὴν μεσημβρινὴν πρόστασιν εἶναι νεωτερισμός, ὁ ὅποιος ἐξετελέσθη μὲ μεγάλην ἐπιτυχίαν. Εἰς τὰς Καρυάτιδας κατώρθωσεν ὁ τεχνίτης νὰ συνδυάσῃ τὴν εὐρωστίαν καὶ τὴν ἀβρότητα οὕτως, ὥστε μῆτε βάνουσα νὰ φαίνωνται τὰ σώματα μῆτε πολὺ τρυφερὰ καὶ δυσανάλογα πρὸς τὸ βάρος, τὸ ὅποιον βαστάζουν. Ἡ στάσις των εἶναι ἤρεμος ἐν τῷ συνόλῳ, ὅπως ἀρμόζει εἰς ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, ἀλλὰ συγχρόνως πλήρης ζωῆς εἰς τὰς λεπτομερείας. Φοροῦν δ' αἱ Καρυάτιδες τὸν ἀπλοῦν δωρικὸν χιτῶνα, φόρεμα μακρύτερον τοῦ ἀναστήματος τῆς γυναικὸς, κλειστὸν μέχρι τῆς ὀσφύος, ἢ καὶ ὑψηλότερον, καὶ σχισμένον ἄνω εἰς δύο φύλλα, ἐμπρόσθιον καὶ ὀπίσθιον.

Ὅταν τὸ ἐφόρουν, τὸ ὕψωσαν τόσον, ὥστε ὁ ποδόγυρος νὰ

φθάνη μέχρι τῶν ποδῶν καὶ κατόπιν τὸ ἐσφιγγαν περὶ τὴν ὀσφύν μὲ ζώνην· ἄνω δὲ τὰ δύο φύλλα, τῶν ὁποίων τὸ μήκος ἦτο διπλάσιον περίπου τοῦ ὄσου ἐχρειάζετο διὰ νὰ σκεπάσῃ τὸ στήθος, ἐπορπώνοντο ἐπὶ τῶν ὤμων μὲ κομβία ἢ μὲ καρφίδας τοιοῦτοτρόπως, ὥστε ὄχι μόνον νὰ σχηματίζεται κόλπος πίπτων ἐπὶ τῆς ζώνης καὶ σκεπάζων αὐτήν, ἀλλὰ καὶ νὰ περισσεύῃ ἀκόμη μέρος ἀπὸ τὰ δύο φύλλα· τοῦτο δὲ τὸ περισσεῦον μέρος ἐγύριζαν πρὸς τὰ κάτω καὶ ὠνόμαζαν ἀπόπτωμα.

Τοιοῦτοτρόπως ὁ χιτῶν ἦτο διπλοῦς ἐπὶ τοῦ στήθους, περὶ δὲ τὴν ὀσφύν ὁ κόλπος ἐσχημάτιζε πλουσίας πτυχάς, τὰς ὁποίας ἐκάστη γυνὴ διερρῦθμιζε κατὰ τὴν ὄρεξιν καὶ τὴν καλαισθησίαν τῆς. Οἱ βραχιόνες ἢ ἦσαν ἐντελῶς γυμνοὶ ἢ εἶχον βραχείας χειρίδας σχηματιζομένας διὰ κομβίων ἢ πορπῶν.

“Ὅσον μεγάλη εἶναι ἡ ἀπλότης τοῦ χιτῶνος τούτου, τόση εἶναι καὶ ἡ χάρις καὶ ἡ εὐγένεια αὐτοῦ, τὸ δὲ ἀληθῶς ἔξοχον καλλιτεχνικὸν πνεῦμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καταφαίνεται εἰς αὐτὸ ὄχι ὀλιγώτερον ἢ εἰς τὰ ἔργα τῆς πλαστικῆς καὶ τῆς ζωγραφικῆς. Διὰ νὰ ἐννοήσῃ δέ τις, πόσον προώδευσεν ἡ τέχνη ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Πεισιστράτου εἰς διάστημα ἑκατὸν ἐτῶν περίπου, ἀρκεῖ νὰ συγκρίνῃ τὸ ἀρχαῖκόν γυναικεῖον ἄγαλμα¹⁾ πρὸς τὴν Καρυάτιδα, τὰ ὁποῖα ἐδῶ ἀπεικονίζομεν. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ αὐτῶν εἶναι μεγίστη καὶ ὑπάρχει ὄχι μόνον εἰς τὰ πρόσωπα καὶ εἰς τὴν ἔκφρασιν αὐτῶν καὶ εἰς τὴν στάσιν τῶν σωμάτων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν κόμην καὶ εἰς τὰ φορέματα καὶ εἰς ὅλας τὰς λεπτομερείας. Τὰ σώματα τῶν Καρυατίδων εἶναι θαυμάσια, τὰ πρόσωπά των ὠραία καὶ ἡ ἔκφρασις αὐτῶν σοβαρὰ καὶ σύμφωνος πρὸς τὸ καθήκον, τὸ ὁποῖον ἐκπληροῦν· αἱ δὲ πτυχαὶ τῶν φορεμάτων εἶναι ἐντελῶς φυσικαί, ὁ σχηματισμὸς των δηλαδὴ ἐξαρτᾶται μόνον ἀπὸ τὴν φύσιν τοῦ ὑφάσματος καὶ ἀπὸ τὰς κινήσεις τῶν μορφῶν ἀπ’ ἐναντίας αἱ πτυχαὶ τῶν ἀγαλμάτων τῆς προηγουμένης περιόδου φαίνονται τεχνηταὶ καὶ τυπικαί, εἰς τὸ πρόσωπον δὲ ἀντὶ ἐκφράσεως ἔχουν ἐκεῖνο τὸ ἀόριστον μειδίημα.

Ὡς πρὸς τὰ φορέματα ὅμως πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι καὶ ὁ συρμὸς εἶχεν ἀλλάξει· διότι μὲ τὴν πρόσδον τοῦ πολιτισμοῦ τὰ φορέματα καὶ τὸ κτένισμα τῆς κόμης εἶχαν γείνει πολὺ

1) Σελ. 79.

ἀπλούστερα καὶ φυσικώτερα, ὥστε ἡ τέχνη εἶχε τώρα πολὺ καταληλθότερά ὑποδείγματα ἢ ἄλλοτε.

ιβ') Ἐργαλμα τῆς προμάχου Ἀθηνᾶς καὶ ἄλλα ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως μνημεῖα.

Τὰ περιγραφέντα οἰκοδομήματα δὲν εἶναι τὰ μόνα ἔργα, μετὰ τὰ ὅποια ἐκοσμήθη ἡ Ἀκρόπολις κατὰ τὴν σύντομον αὐτήν, ἀλλὰ λαμπροτάτην περίοδον τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν. Διότι καὶ πλείστα ἀγάλματα καὶ ἄλλα ἀναθήματα ἀφιερώθησαν τότε εἰς τὸ τέμενος τοῦτο τῆς Θρησκείας καὶ τῆς τέχνης, μεταξὺ δ' ἄλλων καὶ ἐν ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς ποιηθὲν ὑπὸ τοῦ Φειδίου. Τοῦτο ἦτο ὀρειχάλκινον καὶ ἴστατο εἰς τὸ ὑπαιθρον μεταξὺ τῶν Προπυλαίων καὶ τοῦ Ἐρεχθείου. Παρίστανε δὲ τὴν Θεάν ὡς πρόμαχον τῆς πόλεως τῆς, ἥτοι ὀπλισμένην μετὰ λόγχην, ἀσπίδα καὶ περικεφαλαίαν καὶ ἦτο τόσον μέγα, ὥστε ἔλεγαν, ὅτι ἡ περικεφαλαία αὐτῆς καὶ τὸ ἄκρον τῆς λόγχης ἐφαίνοντο ἀπὸ τοῦ Σούνιον.

Τὰ λοιπὰ ἀναθήματα παραλείπομεν ἢ ἀναφέρωμεν, λέγομεν δὲ τοῦτο μόνον, ὅτι τόσον πολλὰ ἦσαν τὰ ἐντὸς τῶν ναῶν καὶ πέριξ αὐτῶν εἰς τὸ ὑπαιθρον συσσωρευθέντα ἔργα τέχνης, ὥστε ἀρχαῖος συγγραφεὺς εἶπεν, ὅτι ὀλόκληρος ἡ Ἀκρόπολις ἀπετέλει τρόπον τινὰ ἐν ἄγαλμα.

Χρ. Τσουντας.

(Ἐκ τοῦ ὕμνου εἰς τὴν Ἀθηνᾶν¹)

«Χαρὰ σ' ἐσὲ χώρα λευκὴ καὶ χώρα εὐτυχημένη!
 Καμμιά μεριά σ' ὅλη τὴ γῆ, καμμιά στήν οἰκουμένη
 Δὲν ἦρε τέτοιο φυλαχτὸ σὰν τὸ δικό μου μάτι.
 Ἄπ' ἄλλες χώρες πέρασα γοργὰ γοργὰ τρεχάτη,
 Καὶ μ' εἶδαν τῆς Ἑλλάδος μου τ' ἀγαπημένα μέρη
 Σὰν ἄνεμο καὶ σὰν αἶτὸ καὶ σύννεφο καὶ ἀστέρι.
 Ὅμως σ' ἐσὲ τὸ Θρόνον μου αἰώνια θεμελιώνω,

1) Ὅμιλεῖ αὐτὴ ἡ θεά.

Καὶ ρίξωσ' ἡ ἀγάπη μου στὰ χρώματά σου μόνο,
 Σὰν τὸ βαρὺ Λυκαβητὸ πού ξαφνικά μιὰ μέρα
 Ἐκύλισ' ἀπ' τὰ χέρια μου καὶ ρίξωσ' ἔδω πέρα.
 Μὲς στὴ χαρούμενη ζωὴ πού σέ περικυκλώνει,
 Μέσα σ' αὐτὴν παντοτινὴ τὴ δύναμή μου κρύβω,
 Ὅπως θὰ κρύψουν στὲς μυριῆς μιὰ μέρα τὰ σπαθιά τους
 Δυὸ παλληκάρια ἀθάνατα γιὰ νὰ σέ λευθερώσουν.
 Στοῦ λουλουδένιου σου Ὑμηττοῦ τὰ δροσισιμένα πλάγια
 Τ' ἀγνὸ τὸ μέλ' οἱ μέλισσες ἀκούραστα δουλεύουν,
 Ὅσο πού νόσθη μιὰ στιγμή τὸ δρόμο νὰ τὲς δείξω
 Νὰ πᾶν νὰ ταπιθώσουνε στοῦ Πλάτωνος τὰ χεῖλη.
 Πρὸς τῆς Πεντέλης τὴν κορφὴ τὰ μάτια των γυρνῶντας
 Τῆς Τέχνης τὸ μυστήριον θὰ παίρνουν οἱ τεχνῖτες.
 Στὰ μάρμαρά της κρύβεται τῆς ἐμορφῆς ὁ κόσμος!
 Θὲ νάβγη ἀπὸ τὰ βάθη της ὁ Παρθενῶν μιὰ μέρα,
 Καθὼς ἀπὸ τὴν σκοτεινιὰ τὴν ἄπλαστη τοῦ χιόνος,
 Θεὸς μ' ὀλόχουσα φτερὰ γίγαντας βγήκε ὁ Ἔρως!
 Δικός σου εἶν' ὁ πολύκαρπος τῆς Ἐλευσίνος κάμπος,
 Κι ὁ Πάρνης μὲ τὰ ἔλατα καὶ τ' ἄγρια τὰ θηρία,
 Κ' ἡ ἄκρ' ἡ ἀφροστέφανη τοῦ γαλανοῦ Φαλήρου,
 Δικός σου εἶν' ὁ λευκόφτερος καὶ ὁ γαλανὸς ἀέρας,
 Πού σου φυλάγει ἀμάραντη καὶ δροσερὴ τὴ νιότη,
 Κ' ἴσα σ' ἐμὲ γοργὰ τὸ νοῦ τοῦ καθενὸς ὑψώνει.
 Δικὴ σου εἶν' ἡ θάλασσα πού θὰ τὴν ἀυλακώνουν
 Μιὰ μέρα τὰ καράβια σου τὰ κοσμοξικουσιμένα
 Καὶ θὰ σκορποῦν σ' ἄλλες μεριῆς καὶ χῶρες τ' ὄνομά σου
 Καὶ τρόμος θὰ εἶναι στοὺς ἐχθροὺς καὶ ζήλεια στὲς Νεραΐδες!
 Κ' εἶναι δικὴ σου ἐτούτ' ἡ γῆ ὅπου γεννάει περίσσια
 Σῦκα γλωρὰ, στάχυα ξανθὰ καὶ κόκκινα σταφύλια.
 Ξέρω μεριῆς ὅπου οἱ καρποὶ γλωρότεροι φυτρώνουν,
 Μὰ ἐσ' εἶσαι ἡ πλουσιώτερη, γιατί καμμιὰ δὲν ἔχει
 Σὰν τοὺς δικούς σου τοὺς καρπούς: Ἐσᾶς, ὦ Ἀθηναῖοι!
 Σᾶς δίνει ἡ Δήμητρα γλυκειὰ τοῦ κάμπου τὴν ἀγάπη,
 Κ' ἐγὼ σᾶς δίνω τὴν βαθειὰν ἀγάπὴ τῆς πατρίδος·
 Ἄσβηστη, ἀγνή, πρωτάκουστη ἀγάπη τῆς πατρίδος,
 Ἄνθος τοῦ δένδρου τοῦ ἱεροῦ πού ἔδω φυτρώνει πρῶτα!

Γι' αὐτὴν μιὰ μέρα κι ὁ Θησεύς, λεβέντης βασιλιᾶς σας,
 Θ' ἀφήσῃ κάθε ἀνάπαυση καὶ κάθε μεγαλεῖο,
 Καὶ θὰ διαλέξῃ δρόμον του τὸν δρόμον ὁποῦ φέρνει
 ἴσα σι' ἀχόρταγο θηριὸ τῆς μακροσυμένης Κρήτης.
 Γι' αὐτὴν ὁ Κόδρος τὴν πλατεῖα βασιλικὴ γλαυῦδα
 Θὰ τήνε κάμῃ στέφανο νὰ πέσῃ νὰ πεθάνῃ.
 Γι' αὐτὴν οἱ Ἄριστογείτονες ἀντρεϊεύονται καὶ παίρνουν
 Ἐνὸς τυράννου τὴ ζωὴ καὶ δίνουν τὴ δική τους.
 Γι' αὐτὴν γεννάει σὰν κεραυνοὺς τοὺς στίχους ὁ Αἰσχύλος,
 Γι' αὐτὴν πεθαίνει ἄκακα στὴ φυλακὴ ὁ Σωκράτης,
 Κι ἀπάνου κεῖ στὸν Ὀλυμπον φτερόνεται ὁ Φειδίας
 Καὶ ξαγναντεύει τοὺς θεοὺς καὶ μὲ τὸ σκαλιστῆρι
 Τοὺς ξαναπλάθει ξάστερους καὶ χρυσελεφαντένιους.
 Γι' αὐτὴν θὰ κάμουν θαύματα καὶ νιὲς καὶ γέροι ἀκόμα.
 Γι' αὐτὴν οἱ νοὶ θὰ ὀρκίζονται παλληκαρίσιον ὄρκο
 Κοντάρια, ἀσπίδες καὶ σπαθιά ὀρμητικὰ κινῶντας :
 Θὰ τὰ κρατῶ τὰ ὄπλ' αὐτὰ καὶ δὲ θὰ τὰ ντροπιᾶσω
 Καὶ μόνος καὶ μὲ συντροφιά κ' ἐδῶ κι ὅπου κι ἂν λάχω.
 Θὰ πολεμήσω ἀκούραστα κι ἀφρόντιστα θὰ πέσω
 Καὶ τὴν πατρίδα μιὰ φορὰ μεγάλῃ θὰ τὴν κάμω
 Καὶ τοὺς δικαίους θ' ἀγαπῶ καὶ θὰ τιμῶ τοὺς νόμους,
 Θὰ κατατρέχω τὸν κακὸ, θὰ σφάζω τὸν προδότη,
 Κι ἀνίσως ψέμματα μιλῶ, κολάστε με, θεοὶ μου !
 Κι ὅταν μὲ μάτι δολερὸ σὲ ξαγναντέψῃ ὁ φθόνος
 Κι ἀκοίμητῃ Διχόνοια τὸ δόντι τῆς σοῦ τρίξῃ,
 Κι ὅταν βρεθοῦνε στόματα κακὰ γιὰ σὲ νὰ εἰποῦνε
 Καὶ στοχασμοὶ ποῦ ν' ἀψηφοῦν τὴ φωτερὴ σου χάρι,
 Χαρὰ σ' ἐσὲ χώρα λευκὴ καὶ χώρα δοξασιμένη,
 Κ' ἦρθεν ἡ ὥρα ἡ φοβερὴ ν' ἀστράψῃς, νὰ βροντήσῃς,
 Καὶ νὰ θαμπώσῃς κάθε νοῦ, νὰ κλείσῃς κάθε στόμα,
 Καὶ τοὺς ἐπίβουλους θεοὺς νὰ διώξῃς ντροπιασιμένους
 Θ' ἀνάψω τρέλλα περισσὴ στὰ περσιὰ κεφάλια,
 Θὰ φέρω ἀσκήρια ἀμέτρητα ἀπ τῆς Ἀσίας τὰ βάρη,
 Με τὰ καράβια τῶν ἐχθρῶν θὰ κρύψω τοὺς γιालοὺς σου,
 Καὶ τότε τὸ κοντάρι μου τρομακτικὰ κινῶντας
 Καὶ τότε τὴν ἀστρεφτερὴν ἀπλώνοντας ἀσπίδα,

Θὰ πολεμήσω ἀδελφικά στὸ πλάγι τῶν παιδιῶν σου.
 Καὶ θὰ περάσουν οἱ γενιές καὶ θὰ διαβοῦν οἱ αἰῶνες,
 Καὶ στὰ βαθιά σου τὰ νερὰ καὶ στὰ ψηλά βουνά σου
 Θ' ἀντιλαλείαι ἡ νίκη σου καὶ θὰ γροικιέται ἀκόμα
 Ὁ ἀπελπισμένος ὁ δαρμός, τὸ σκουῆμο τοῦ Ξέρξη,
 Γιὰ νὰ τ' ἀκοῦν οἱ τύραννοι, νὰ τρεμοκοκκαλιάζουν!»
 Εἶπες καὶ ξάφνον ἐσώπασες ἀλλ' ὅμως πέρα ὡς πέρα
 Καὶ στὰ βουνά καὶ στὲς καρδιές ἀντιλαλοῦν ἀκόμα
 Τὰ λόγια σου προφητικά, μυστήριο γεμῖατα.
 Ποτὲ τ' ἀνθρώπινα τ' αὐτιὰ δὲν εἶχανε γροικίσει
 Τέτοια βροντὴ πού μέσα της νὰ κλεῖ τέτοι' ἁρμονία,
 καὶ σάλπισμα πὸν νὰ μιλῇ καὶ νὰ ξεφανερῶνῃ
 Σὲ βάθη ἀγέννητου καιροῦ ἕναν καινούριο κόσμο.

Κ. Παλαμᾶς

Ἄ θ ἦ ν α ι

Τὴν ὥρα ὅπου χρυσόφωτος ὁ ἥλιος βασιλεύει
 Καὶ χύνεται περήφανος στὴ δύση,
 Ἡ δόξα ἀπ τὸν παράδεισο ἄνθη γλωρὰ μαζεύει
 Τὸ μέτωπό σου, Ἀθήνα, νὰ στολίσῃ.

Καὶ τὰ σκορπίζει ὀλόγυρα στὸ οὐράνιο σου κεφάλι
 Καὶ πρὸς τὸν Παρθενῶνα κατεβαίνει
 Καὶ βλέπει τὰ συντρίμμια σου καὶ ἀναγαλιάζει πάλι,
 Πατρίδα μου, Ἀθήνα δοξασμένη :

Κι ὁ κόσμος βλέπει τ' ἄνθη σου, μὰ ὁ νοῦς του δὲν τὰ φθάνει
 Καὶ σύννεφα πὸς εἶναι τὰ νομίζει,
 Καὶ δὲν πιστεύει πὸς θωρεῖ τ' ἀνθόπλεκτο στεφάνι
 Πὸν ἡ Δόξα κάθε βράδυ σοῦ χαρίζει.

Γ. Πολέμης.

Ἄ θ ἦ ν α ι

Ἐδῶ οὐρανὸς παντοῦ καὶ ὀλοῦθε ἥλιον ἀχτίνα,
 Καὶ κατ' ὀλόγυρα σὰν τοῦ Ὑμηττοῦ τὸ μέλι,
 Βγαίνουν ἀμάραντ' ἀπὸ μάρμαρο τὰ κρίνα,
 Λάμπει γεννήτρα ἐνὸς Ὀλύμπου ἡ θεία Πεντέλη.

Στὴν Ὁμορφίᾳ σκοντάβει σκάφτοντας ἡ ἀξίνα,
 Στὰ σπλάγχνα ἀντὶ θνητοῦς Θεοῦς κρατᾷ ἡ Κυβέλη,
 Μενεξεδένιο αἶμα γοργοστάζ' ἡ Ἀθίνα
 Κάθε ποῦ τὴ χτυπᾷν τοῦ δειλινοῦ τὰ βέλη.
 Τῆς ἱερῆς ἐλιᾶς ἐδῶ νοαὶ καὶ οἱ κάμπιοι
 Ἀνάμεσα στὸν ὄγλο ἐδῶ ποῦ ἀργοσαλεύει
 Καθὼς ἀπάνου σ' ἀσπρολούλουδο μιὰ κάμπη,
 Ὁ λαὸς τῶν λειψάνων ζῆ καὶ βασιλεύει
 Χιλιόφυγος· τὸ πνέμα καὶ στὸ χῶμα λάμπει·
 Τὸ νιώθω μὲ σκοτιάδια μέσα μου παλαίβει.

Κ. Παλαμᾶς.

Ὁ Σωκράτης

Ὁ Σωκράτης ἐγεννήθη κατὰ τὸ 470 ἔτος π. Χ., καὶ ἀπέθανε μάρτυς τῆς φιλοσοφίας, ἐβδομηκονταετῆς τὴν ἡλικίαν. Τοῦτο τῆς ζωῆς του τὸ διάστημα περιέχει τὴν ἀκμὴν τῆς ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς φθορᾶς τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἐξαιρέτως τῶν Ἀθηναίων, ὡς φαίνεται ἀπὸ τοὺς λόγους τῶν τότε ἱστορικῶν, ῥητόρων καὶ τῶν κωμικῶν ποιητῶν· φθορᾶς τὴν ὁποίαν ἠϋξανε καθημέραν ὁ χορὸς τῶν σοφιστῶν καὶ πολλῶν ἄλλων κακῶν δημαγωγῶν. Μὲ τὸν Σωκράτην συνήκμασαν ὁ Γοργίας, ὁ Πρόδικος, ὁ Πῶλος, ὁ Ἰππίας καὶ πολλοὶ ἄλλοι κατωτέρας τάξεως σοφισταί. Εἰς τοῦ Σωκράτους τὰς ἡμέρας συνέβη ὁ ἀνόητος Πελοποννησιακὸς πόλεμος, ἡ ἀνοητοτέρα εἰς Σικελίαν ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων, καὶ ἡ πλέον ταραχώδης ἐποχὴ τῆς δημοκρατικῆς ἀκολασίας. Ὁ Σωκράτης εἶδε Τετρακασίους τυράννους τῆς πατρίδος του, καὶ μετ' ὀλίγον ἄλλην δευτέραν τυραννίαν τῶν Τριάκοντα, τυραννίαν τόσον αἰσχροτέραν τῆς πρώτης, ἔσον ἦσαν ἀναγκασμένοι νὰ τὴν δεχθῶσιν ἀπὸ νικητὰς ὑπερηφάνους, τοὺς Λάκωνας, οἱ πολὺ σοφώτεροι καὶ ἡμερώτεροι τῶν Λακῶνων Ἀθηναῖοι, καὶ τόσον πλέον δυστυχῆ, ἔσον ἐπροετοίμαζε τοὺς Ἑλληνας εἰς τὸν ζυγὸν τῶν Μακεδόνων, καὶ μετ' ἐκείνους τῶν Ῥωμαίων.

Εἰς τοιαύτην κατάστασιν τῶν Ἑλλήνων δὲν ἔλειψαν ὀλίγοι τινὲς ἄνδρες ἀληθῶς ἐλεύθεροι, οἱ ὅποιοι ἐπρόβλεπαν τὴν μέλ-

λουσαν παντελή τῆς πατρίδος των δουλείαν, καὶ μετεχειρίζοντο παντοίους τρόπους νὰ τὴν ἐμποδίσωσιν. Ἄλλοι μὲ φρόνιμον διηματοποιίαν καὶ κυβέρνησιν τῶν κοινῶν, ἄλλοι ὀλιγώτερον τολμηροί, παραδίδοντες ἡσύχως εἰς μαθητὰς συναθροισμένους τοὺς καρποὺς τῆς φιλοσοφίας των, καὶ ἄλλοι κατ' ἄλλους τρόπους νοθεσίας ἐσπούδασαν μὲ μέγαν ζῆλον, ἂν καὶ ὄχι μὲ ἴσην ἐλπίδα, νὰ σωφρονίσωσι τοὺς συμπολίτας των. Ἄλλὰ μεταξὺ τῶν ὀλίγων χρηστῶν τούτων πολιτῶν, ὁ Σωκράτης ἀναντιρρήτως βασιλεύει καὶ κρατεῖ τὸν πρῶτον τόπον. Αὐτὸς πλεόν παρὰ τοὺς ἄλλους ἐκατάλαβε τὸ ἀνιάτον τῆς ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς τῶν Ἑλλήνων ἀρρωστίας, καὶ ὅμως ἐπεχείρησε μόνος τὴν ἀδύνατον αὐτῆς θεραπείαν, μὲ ἀπόφασιν νὰ θυσιασθῆ ὑποτιμότερον αὐτὸς, παρὰ νὰ ὑποφέρῃ βλέπων θυσιαζομένην τὴν πατρίδα του. Ὅτι οὗτος ἦτον ὁ σκοπὸς τοῦ χρηστοῦ τούτου πολίτου, φαίνεται ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους του σοφιστὰς, μὲ τοὺς ὁποίους τόσον πολλοὺς μόνος αὐτὸς παλαιῶν καθημέραν, διὰ νὰ λυτρώσῃ τοὺς συμπολίτας ἀπὸ τὰς παγίδας των, ἄλλο δὲν εἶχε νὰ ἐλπίσῃ παρὰ τὴν ἰδίαν του πτώσιν. Τοῦτον τὸν σκοπὸν μαρτυροῦν καὶ οἱ δύο του μαθηταί, καὶ ἐξαιρέτως ὁ Πλάτων, εἰς ἐκεῖνο τοῦ δικηλόγου (1) τὸ μέρος, ὅπου ὁ Σωκράτης διαλέγεται μὲ τὸν Καλλικλέα. Ὁ Καλλικλῆς ἐσπούδαζε νὰ τὸν φοβίσῃ, λέγων πόσον τρέχει τῆς ἰδίας του ζωῆς κίνδυνον, ὅστις ἐναντιοῦται εἰς δυνατώτερον, εἴτε ἰδιώτην εἴτε τύραννον, καὶ ὁ Σωκράτης τὸν ἀπεκρίνεται. «Τὸ γνωρίζω, φίλε Καλλικλείς, ἂν δὲν ἐκωφώθην, ἐπειδὴ τὸ ἦκουσα πολλάκις καὶ ἀπὸ σέ καὶ ἀπὸ τὸν Πῶλον, καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους σχεδὸν ἔλους τοὺς πολίτας· ἀλλ' ἄκουσε καὶ σὺ ἐμέ. Ναι, ἢμπορεῖ νὰ φονεύσῃ ὁ δυνατὸς, ἂν θέλῃ, τὸν ἀδύνατον· ἀλλὰ θέλει φονεύσειν κακὸς καλὸν ἄνθρωπον. Καὶ τοῦτο μάλιστα (λέγει ὁ Καλλικλῆς) εἶναι τὸ ἀγανακτητόν. Ὅχι (ἀποκρίνεται καὶ δεύτερον ὁ Σωκράτης), δὲν πρέπει νὰ ἀγανακτῆ εἰς τοῦτο ὁ φρόνιμος· ἢ νομίζεις, ὅτι ὁ ἄνθρωπος χρεωστῆ νὰ ἀσχολῆται εἰς μόνον τὸ πῶς νὰ ζῆσῃ ὅσον τὸ δυνατόν μακροχρόνιος, καὶ νὰ σπουδάξῃ τὰς τέχνας ταύτας, ὅσαι σώζουσι ἀπὸ κινδύνους, καθὼς καὶ τὴν ὁποίαν σὺ μὲ συμβουλεύεις νὰ σπουδάσω ῥητορικὴν, ὡς δυνατὴν νὰ μὲ σώσῃ εἰς τὰ

(1) Τοῦ Γοργίου.

δικαστήρια :... Συλλογίσου, φίλε, μή δὲν χρεωστῆ μάλλον ὁ ἀληθῶς χρηστὸς πολίτης ν' ἀφήσῃ εἰς τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ τὸ μακρὸν ἢ βραχυχρόνιον τῆς ζωῆς μηδὲ νὰ φροντίξῃ αὐτὸς ἄλλο παρὰ τὸν τρόπον πῶς νὰ τὴν περάσῃ ἐντιμότετα, ὅσον καιρὸν μέλλει νὰ ζήσῃ, ἄρα χρεωστεῖ νὰ ὁμοιωθῆ μετὰ τὴν πολιτείαν, ὅπου πολιτεύεται, καὶ πρέπει τάχα νὰ ὁμοιωθῆς καὶ σὺ κατὰ πάντα μετὰ τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων, ἂν θέλῃς νὰ γενῆς ἀγαπητὸς εἰς αὐτούς, καὶ νὰποκτήσῃς δύναμιν μεγάλην εἰς τὴν πόλιν ; Βλέπε, Καλλίκλειε, ἂν συμφέρῃ εἰς ἐσὲ ἢ εἰς ἐμὲ τοιαύτη ὁμοίωσις».

Τοιαῦτα ἔλεγε πρὸς τὸν διεφθαρμένον Καλλικλέα, τοιαῦτα πρὸς τοὺς ἄλλους συμπολίτας ὁ Σωκράτης καὶ καθὼς πᾶς ἄλλος τεχνίτης ὅταν σηκωθῆ ἀπὸ τὴν κλίνην, ἀρχίζει τὴν ἐργασίαν τῆς τέχνης του καὶ τὴν ἀκολουθεῖ ἀπὸ τὸ πρῶτ' ἕως ἑσπέρας, ὁ Σωκράτης μόνην τέχνην ἐπαγγέλλετο τὴν διόρθωσιν τῶν πολιτῶν, περιερχόμενος ἔλην τὴν ἡμέραν καὶ ζητῶν μαθητὰς τῆς διδασχῆς του, εἰς τὴν ἀγοράν, εἰς τὰς παλαιστρας, εἰς τὰ ἐργαστήρια, ὅπου εὔρισκεν ἀνθρώπους προθύμους νὰ τὸν ἀκούωσιν.

Ἄλλ' οἱ μὲν ἄλλοι τεχνῖται πλουτίζονται, ἢ κερδαίνουν κἂν τὰ πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖα, ἀπὸ τὴν ἐργασίαν καθένας τῆς τέχνης του· τοῦ δὲ Σωκράτους ἡ τέχνη ἠῤῥξανε ἐξ ἐναντίας τὴν πενίαν του, ἐπειδὴ ἡ φροντίς νὰ περικηρύττῃ καθημέραν τὴν διδασχὴν του εἰς ἔλην τὴν πόλιν δὲν τὸν ἐσυγχώρει νὰ φροντίσῃ καμμίαν ἄλλην τέχνην ἱκανὴν νὰ τὸν θρέψῃ.

Ὅταν οἱ σοφισταὶ περικυκλωμένοι ἀπὸ πολλοὺς μαθητὰς μετὰ ἐπαγγελίαν νὰ τοὺς διδάσκωσιν ὅ,τι δὲν ἠξευραν αὐτοί, ἐπλουτίζοντο ἀπὸ μισθοὺς ἀδρόους, ὁ Σωκράτης ὄχι μόνον δὲν ἐζήτησε ποτὲ μισθὸν ἀπὸ κανένα, ἀλλ' ἀπεστράφη πολλακίς πᾶσαν χρηματικὴν βοήθειαν προσφερομένην ἐκουσίως ἀπὸ μαθητὰς, ἀπὸ φίλους πλουσίους, ἀκόμη καὶ ἀπὸ βασιλεῖς· καὶ τοῦτο μάλιστα παρῴξυνε κατ' αὐτοῦ τοὺς σοφιστὰς, ὡς φαίνεται ἀπὸ τὸν μετ' αὐτοῦ διάλογον τοῦ Ἀντιφῶντος. ¹⁾

Πόθεν λοιπὸν ἤθελ' ἐρωτήσῃν τις, ἔξῃ ὁ Σωκράτης ;

Πόθεν ἔτρεφε τὴν γυναῖκα καὶ τοὺς τρεῖς υἱοὺς του ;

1) Ἀντιφῶν σοφιστὴς διδάσκων τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἐπὶ μισθῷ.

Ὅτι λέγει περὶ ἑαυτοῦ, ὅτι ἔλα του τὰ ὑπάρχοντα ἤξιζαν πέντε μνᾶς, φαίνεται σχεδὸν ἀπίστευτον: τὴν ὁποίαν ἐδιδάχθη ἀπὸ τὸν πατέρα του τέχνην τῆς ἀγαματοποιίας, τὴν ἀφῆκεν ἐκουσίως, διὰ νὰ ἐργάζεται καὶ νὰ διδάσκη τοὺς συμπολίτας τὴν τέχνην τοῦ βίου, ἣτις μόνη κάμνει τὸν ἄνθρωπον ὠφέλιμον καὶ εἰς ἑαυτὸν καὶ εἰς τοὺς ἄλλους, καὶ τὴν ὁποίαν ὀνομάζει τέχνην βασιλικήν, διὰ τοῦτο ἴσως, ὅτι οἱ βασιλεῖς πλέον παρὰ τοὺς ἰδιώτας εἶναι ἐπιτήδαιοι νὰ τὴν μεταδώσωσιν εἰς πλείοτους μὲ μόνον αὐτῶν τὸ παράδειγμα, καὶ αὐτοὶ πάλιν ἐπιτηδειότεροι παρὰ καθὲν ἄλλον, νὰ φθειρώσιν ἔθνος ὀλόκληρον, ὅταν γίνωνται ἀντιβασιλέων τύραννοι.

Ἄλλὰ δὲν ἦσαν ὀλιγώτερον ἰσχυρὰ καὶ τὰ ἔπλα μὲ τὰ ὁποῖα καταπολέμει τὴν πενίαν, ἢ οἰκονομία καὶ ἢ ἐγκράτεια, δύο ἀρεταὶ τόσο ἀκριβεῖς εἰς αὐτόν, ὥστε τὸν ἐσυγχώρουν καὶ νὰ δαπανᾷ ἐκ τοῦ ὑστερήματός του, ἂν ἢ χρεῖα τὸ ἐκάλει καὶ νὰ δειπνίῃ καποτε τοὺς γνωρίμους του, δειπνον ὄχι βέβαια συβαριτικόν, πολλὰ παράξενον ὄμως, καὶ σχεδὸν γελοῖον εἰς καθὲν ἄλλον πένητα παρὰ τὸν Σωκράτην.

Ἐβλεπεν ὁ πλούσιος τὴν ψυχὴν οὗτος φιλόσοφος τὰ γεννηθέντα εἰς τὴν πατρίδα του ἀπὸ τὴν τρυφὴν ὀλέθρια ἀποτελέσματα, ἠθέλησε νὰ δεῖξῃ μὲ τὸ παράδειγμά του, ὅτι μόνον ἴαμα καὶ μόνη προφυλακὴ τῶν τοιούτων κακῶν εἶναι ἢ ἐγκράτεια, ἢ γουν ἢ ἀδιάκοπος προσοχὴ νὰ μετριάξῃ τις τὰς ἐπιθυμίας του, μηδὲ νὰ ζητῇ νὰ τὰς πληρώνη ἔλας, ἐπειδὴ αὐτὴ των ἢ πλήρωσις τὰς ἀξάνει ἐπὶ πλέον καὶ τὰς κάμνει φηριώδεις. Ἀφοῦ τις δαπανήσῃ τὰ ἴδια εἰς τὰς ἀδιάκόπως ἀξανομένης ταύτας ἐπιθυμίας, ἀναγκάζεται νὰ ἀνθρωπαρεσκῇ, νὰ ὑποκρίνεται, νὰ κολακεύῃ, νὰ παρασιτῇ, καὶ τέλος, νὰ πωλῇ καὶ αὐτὴν του τὴν ἐλευθερίαν.

Ὅσον πολλαπλασιάζει τὰς χρεῖας του, τόσο πλείοτους σιδηροῦς δεσμοὺς χαλκεύει τῆς ἐλευθερίας του ὅσον τὰς περιορίζει, τόσο πλέον γίνεται ἀνεξάρτητος καὶ πλησιάζει αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ τὴν φύσιν, ὡς ἔλεγε πάλιν ὁ θεῖος Σωκράτης. Διὰ τοῦτο ὠνόμαζε τὴν ἐγκράτειαν βᾶσιν καὶ κρηπίδα τῆς ἀρετῆς καὶ ἢ ἀρετῆ, κατ' αὐτόν, ἦτον ἢ δικαιοσύνη, χωρὶς τῆς ὁποίας οὔτε πολίτης ἀγαθὸς δύναται νὰ γενῇ, οὔτε πολιτεία πολλὸν καιρὸν νὰ διαμείνῃ.

Τοιοῦτος ἦτον ὁ Σωκράτης· κατεδικάσθη ἔκουσίως εἰς ἐσχάτην πενίαν, ὄχι διὰ νὰ κινήσῃ τοὺς Ἀθηναίους εἰς μίμησιν τῆς τῶσδε του πενίας, δυνατῆς νὰ χρησιμεύσῃ εἰς ἓνα ἄνθρωπον, ἀλλ' ὄχι εἰς ἔθνος ἢ πόλιν ὀλόκληρον, παρεκτός ἂν θέλῃ τις νὰ τὴν μεταβάλλῃ εἰς καλογήρων μοναστήριον. Ὁ σκοπὸς τοῦ Σωκράτους ἦτο νὰ δείξῃ μὲ τὸ παράδειγμα τῆς ἰδίας του ζωῆς, ὅτι ὁ δίκαιος ἄνθρωπος χρεωστῆ καὶ τὰς συγχωρουμένας ἡδονὰς τῆς ζωῆς νὰ στερηθῆ, ἂν θέλῃ νὰ φυλάξῃ τὴν ἐλευθερίαν του, καὶ νὰ πεινάσῃ, ἂν ἡ χρεία τὸ καλέσῃ, προτιμότερον παρὰ νὰ χορτάζεται διὰ τῆς κολακείας, ὡς ἀνδράποδον. Ὁ σκοπὸς του ἦτο νὰ διδάξῃ τοὺς συμπολίτας του ἀναγκαιοτάτην εἰς ἐκείνας τῆς πατρίδος τὰς περιστάσεις ἐπιστήμην, νὰ μὴ χωρίζωσι τὸ δίκαιον ἀπὸ τὸ συμφέρον, χωρισμόν, τὸν ὅποιον οἱ σοφισταὶ ἐδίδασκαν ἐξ ἐπαγγέλματος, ἐνῶ ὁ Σωκράτης κατηγοροῦσε τὸν πρωταίτιον τοῦ χωρισμοῦ τούτου· ἐπειδὴ ἐπίστευεν ὅτι ὅ,τι εἶναι δίκαιον εἶναι καὶ συμφέρον . . .

Τοῦτο φυσικὰ ἔπρεπε νὰ παροξύνῃ κατ' αὐτοῦ τοὺς σοφιστὰς. Τοιαύτην ἠθικὴν καὶ πολιτικὴν διδασκαλίαν ἐδίδασκε καθημέραν ὁ Σωκράτης τοὺς συμπολίτας ἕλους, ἀλλ' ἐξαιρέτως τοὺς νέους, διότι τούτους, ὡς ἀκόμη ἀμολύνοντας, ἢ καὶ ὀλιγώτερον παρὰ τοὺς ἄλλους μεμολυσμένους τὴν ψυχὴν, ἤλπισε νὰ σώσῃ καὶ νὰ κάμῃ σωτήρας τῆς πατρίδος, ἀπομακρύνων αὐτοὺς, ὅσον ἦτο δυνατόν καὶ ἀπὸ τῶν φθαρμένων γονέων τὸ παράδειγμα καὶ ἀπὸ τῶν σοφιστῶν τὴν ὀλέθριον διδασκαλίαν.

Τοῦτο φυσικὰ ἔπρεπε νὰ παροξύνῃ κατ' αὐτοῦ τοὺς σοφιστὰς, καὶ πολλοὺς ἀνηήτους γονεῖς. Οἱ γονεῖς ἐφοβοῦντο τὴν εἰς τὸ καλὸν μεταβολὴν τῶν ἰδίων τέκνων, ὡς κατήγορον τῆς ἰδίας των διαγωγῆς, καὶ ἔκριναν ὡς ὕβριν τὴν ἀπειθεῖαν εἰς τὰ παράνομά των παραγγέλματα· οἱ σοφισταὶ τὴν ἐφοβοῦντο ὡς μέλλουσαν νὰ ἐρημώσῃ τὰ σχολεῖά των, βλέποντες πόσον ἐθέλγοντο οἱ νέοι ἀπὸ τὴν διδαχὴν τοῦ Σωκράτους. Ὁ Σωκράτης φθείρει τοὺς νέους, ἐφώναζαν οἱ κατήγοροι εἰς τὸ δικαστήριον, ἕως καὶ νὰ τοὺς κάμῃ ὕβριστὰς τῶν ἰδίων γονέων. Ὡς φθορέα τῶν νέων τὸν ἐκατηγόρουσαν καὶ οἱ ἀληθῶς φθείροντες τοὺς νέους σοφισταὶ καὶ ἐζήτησαν νὰ τοὺς ἀποσπάσωσιν ἀπ' αὐτὸν ὡς κακοδαιμονίας πλέον

παρά εὐδαιμονίας διδάσκαλον, κακοδαιμονίαν ὀνομάζοντες οἱ κακοδαίμονες τὴν ὁποίαν ἐκεῖνος ἐδίδασκεν ἐγκράτειαν.

Ὁ Σωκράτης, ἂν καὶ δὲν ἐπαγγέλλετο ῥήτωρ, ὡς ἐκκουχῶντο εἰς τὴν ῥητορείαν τῶν οἱ σοφισταί, ἦτον ὅμως ἀληθῶς καὶ ἐνομιζετο ῥήτωρ. Ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ ὁ Κριτίας, δύο ἀπὸ τοῦς πλουσιωτέρους τῶν Ἀθηναίων νέους, βλέποντες πόσον ἦσαν πειστικώτεροι τῶν ῥητορικῶν λόγων οἱ λόγοι τοῦ Σωκράτους, ἀνθρώπου πένητος καὶ διὰ τοῦτο κατὰ τὴν ὑπόληψιν αὐτῶν, ἀνδρὸς πολλὰ ταπεινοῦ, ἔτρεξαν εἰς αὐτὸν, ὄχι διὰ νὰ σωφρονισθῶσιν, ἀλλὰ διὰ νὰ μάθωσι τὴν ῥητορικὴν, καὶ νὰ κατασταθῶσι δι' αὐτῆς δημαγωγοὶ καὶ δυνάσται τῆς πατρίδος· εὐθὺς ἀφοῦ ἐφαντάσθησαν ὅτι ἦσαν ἱκανοὶ νὰ πλανῶσι τὸν ἀνόητον ὄχλον μὲ τῆς ῥητορικῆς τὴν δύναμιν, ἀπεχαιρέτισαν τὸν Σωκράτην, ὡς λέγει ὁ Ξενοφῶν, καὶ ἔγιναν ὁ μὲν Ἀλκιβιάδης, ὁ πλέον ἀκόλαστος τῶν δημοκρατικῶν, ὁ δὲ Κριτίας, ὁ βιαίτερος πλεονέκτης τῶν ὀλιγαρχικῶν, ἕως νὰ κατασταθῆ καὶ τύραννος τῆς πατρίδος του, ἕνας ἀπὸ τοῦς Τριάκοντα.

Τοιοῦτος ἐφάνη ὁ μέγας οὗτος ἀθλητῆς τῆς ἀρετῆς Σωκράτης. Κατεδικάσθη εἰς πενίαν ἐκούσιον, δυνάμενος νὰ πλουτῆ, ὑπέφερε τὸν γέλωτα, τὸ μῖσος, τὰς ὕβρεις, καὶ ἀκόμη τὰς πληγὰς τῶν σοφιστῶν, καὶ ἀντεστάθη εἰς τοὺς φοβερισμοὺς τοῦ δήμου καὶ τῶν τυράννων, δυνάμενος νὰ ἠσυχάζῃ, διὰ νὰ μὴ παραβῆ πρῶτον αὐτός, ἔπειτα νὰ διδάξῃ καὶ τοὺς συμπολίτας νὰ μὴ παραβαίνωσι τὸ δίκαιον, καὶ ἔγινεν ἀληθῶς μόνον αὐτὸς λατρός μαινομένης πόλεως, μόνος τῆς ἀληθινῆς πολιτικῆς διδάσκαλος. Ἀπὸ τοιαύτην διαγωγὴν, τί εἶχε νὰ προσμένῃ; Ὅ,τι ἔχει νὰ προσμένῃ λατρός εἰς νοσοκομεῖον μαινομένων, περικυκλωμένος ἀπὸ μανιακοὺς ἀδέσμους. Τοῦτο ἐπρόσμενε, καὶ τοῦτο ἐπαθε. Τοιοῦτον ἀνδρα ἐθυσίασαν οἱ μαινόμενοι Ἀθηναῖοι.

«Τὶ δεῖ φρονεῖν ἐν πολλοῖς μεμνημένοι;» ἤθελαν ἴσως εἰπεῖν γελῶντες πολλοὶ ἀπὸ τοὺς φανταζομένους φρονίμους. Μὴ δὲν εἶναι καὶ τοῦτο μανία, νὰ γίνεταί τις φρόνιμος μεταξὺ πολλῶν μαινομένων; τί ὠφέλησε τὸν Σωκράτην ἢ τόση φρόνησις καὶ ἀρετή;—Ὅ,τι ὠφέλησε τὸν Ἀριστείδην, ὅτι τὸν Φωκίωνα, ὅτι τοὺς ὀλίγους εἰς τὸν μακρὸν αἰῶνα. Ἐπειδὴ οἱ ἐκλεκτοὶ εἶναι

πάντοτε ὀλίγοι· τοὺς ὀλίγους λέγω πολίτας ἐκείνους, ὅσοι μόνον σκοπὸν τῆς διαγωγῆς των ἐπρόβαλαν τὴν κοινὴν ὠφέλειαν τῶν συμπολιτῶν, τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν δόξαν τῆς ἰδίας των πατρίδος, ὅσοι κατέπεισαν καὶ αὐτοὺς τοὺς μαινομένους νὰ γνωρίσωσι καὶ νὰ δοξάσωσι τὴν ἀρετὴν αὐτῶν καὶ χωρὶς νὰ ὠφεληθῶσι ἀπ' αὐτὴν. Ὁ Ἀριστείδης ἐπωνομάσθη Δίκαιος, ὁ Φωκίων χρηστός· εἰς τὸν Σωκράτην ἔμεινεν ἡ ἀρετή τῆς Πυθίας·

Ἄνδρῶν πάντων Σωκράτης σοφώτατος·

διότι, κατ' αὐτόν, εἰς τὴν ἀρετὴν μόνην ἔπρεπε τὸνομα τῆς σοφίας. Ἐγνώρισαν, ἀφοῦ τὸν ἐθύσιασαν, ὅποιον ἰατρὸν ἔστερήθησαν οἱ μαινόμενοι Ἀθηναῖοι. Τὸν ἐπένηθησε πένθος δημόσιον ἠπέλις, κλείσασα καὶ τὰς παλαιστράς καὶ τὰ γυμνάσια, καὶ τοῦ ἀνέστησε χαλκοῦν ἀνδριάντα, ἐνῶ ἔδειξεν ἀδυσώπητον ὀργὴν εἰς τοὺς συκοφάντας του. Τὸν Μέλητον κατεδίκασαν εἰς θάνατον· ὁ Ἄνυτος, ἀναγκασμένος νὰ φύγῃ τὴν πατρίδα του, διὰ νὰ μὴ πάθῃ τὴν αὐτὴν καταδίκην, κατέφυγεν εἰς τὴν Ἡράκλειαν, ἀλλ' οὐδ' ἐκεῖ τὸν ἀφήκεν ἀτιμώρητον ἡ δίκη. Οἱ Ἡρακλεῶται, κινημένοι ἀπὸ τὴν τότε ἀναφθεῖσαν εἰς τὰς ψυχὰς ὄλων τῶν Ἑλλήνων ἀγανάκτησιν διὰ τὸν θάνατον τοῦ δικαίου ἀνδρός, ἐλιθοβόλησαν τὸν Ἄνυτον.

Ὁ χρηστός πολίτης, ὅταν μὲ τὰς πράξεις καὶ μὲ τοὺς λόγους του σπεύδῃ νὰ σώσῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πολιτείας, ἀν καὶ δὲν ἀποβλέπῃ εἰς εὐθείας, εἰς ἰδίαν ὠφέλειαν, εἰς ἰδίαν ὅμως τοῦ ὠφέλειαν ἐνταυτῷ καὶ πράσσει καὶ λαλεῖ, ἐπειδὴ περιέχεται ὡς μέλος εἰς τὴν πολιτείαν, καὶ ἡ εὐδαιμονία του κρέμαται ἀπὸ τὴν κοινὴν εὐδαιμονίαν. Ἄν κατὰ δυστυχίαν εὐρεθῇ εἰς χρόνου περίσθον, ὅτε ἡ πατρίς δὲν ἔχει πλέον ὧτα ν' ἀκούῃ τοὺς λόγους του, ἀφήνῃ καὶ εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεὰς κληρονομίαν τὴν μνήμην τῆς διαγωγῆς καὶ τῆς διδασκαλίας του ἀνεξάλειπτον, μὲ μεγάλην ἐλπίδα νὰ ὠφελήσῃ πολλοὺς ἄλλους.

Εἰκοσιδύο καὶ ἐπέκεινα ἑκατονταετηρίδες ἐπέρασαν ἀφοῦ ἐθανατώθη ὁ Σωκράτης, καὶ τὸνομα τοῦ Σωκράτους ἔμεινεν εἰς ὅλα τὰ φωτισμένα ἔθνη, δὲν λέγω ἀείμνηστον ἀείμνηστοι ἔγιναν καὶ οἱ φονεῖς του· ἀλλ' αἰδιμον καὶ σεβαστόν.

Καὶ οἱ σωθέντες ἀπὸ δύο του ἐνδόξους μαθητὰς λόγοι, μεταφρασμένοι εἰς ὅλας τὰς γλώσσας, παραδίδονται εἰς τῶν ἀλλογε-

νῶν τὰ σχολεῖα, ὅπου πλάσσονται καὶ μορφώνονται καθημέραν νέοι ἄξιοι νὰ σέβωνται καὶ νὰ μιμῶνται τὸν Σωκράτην, καὶ δυνατοὶ νὰ καταφρονήσωσι καὶ τὸ κώνειον αὐτό, ἂν ἡ Πατρίς των ἀπαιτήσῃ νὰ τρέξωσι καὶ τοῦ κωνείου τὸν κίνδυνον.

Ἐπρόβλεπεν ὁ αἰδίδιμος Σωκράτης τὴν μέλλουσαν ταύτην ἀσυχρὰν εἰς τοὺς φονέας του καὶ λαμπροτάτην εἰς αὐτὸν μνήμην τοῦ ὀνόματος.

Ὅθεν ἔδωκεν, ὀλίγας ἡμέρας πρὶν ἀποθάνῃ, τὴν ἀψευδῆ τῆς συνειδήσεώς του μαρτυρίαν ταύτην·

«Βλέπω ἀκόμη (ἔλεγεν), ὅτι δὲν μένει εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ἡ αὐτὴ ὑπόληψις περὶ τῶν προγενεστέρων ἀδίκων καὶ δικαίων ἀνθρώπων.

Ὅθεν εἶμαι βέβαιος ὅτι, ἂν μὲ θανατώσωσιν οἱ σύγχρονοί μου, ἡ ἐπερχομένη γενεὰ ἄλλως θέλει κρίνει ἐμὲ καὶ ἄλλως τοὺς φονέας μου· δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι μέλλω αἰδίως νὰ ἔχω τοὺς μεταγενεστέρους μάρτυρας, ὅτι δὲν ἠδίκησα οὐδ' ἕκαμα χειρότερον ποτὲ κανένα, ἀλλ' ἔξεναντίας ἐσπούδαζα πάντοτε νὰ μεταβάλλω εἰς τὸ χρηστότερον τοὺς συναναστροφεομένους μ' ἐμέ».

Ἄδ. Κοραῆς

Ἑ γ η σ ῶ

Ἡ γησῶ Προξένου εἶναι ἐπιγεγραμμένον ἐπὶ τῆς στήλης εἰκονιζούσης Ἀθηναίαν δέσποιναν τοῦ τέλους τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος ἀποθανοῦσαν καὶ ἐκεῖ¹⁾ ταφείσαν. Τίς ἤγειρε τὴν στήλην; ἀνὴρ τὸ κάλλος αὐτῆς θρηγνῶν ἢ πατὴρ τὴν χαρὰν τοῦ οἴκου του ἀπολέσας; ὁ λίθος δὲν μᾶς τὸ λέγει. Ἀλλὰ πόσα ἄλλα πράγματα μᾶς λέγει ὁ λίθος, καίπερ καθ' ἑαυτὸν ἄφωνος; Καὶ πρῶτιστα πάντων ὅπου ἴλαρὰν ἔννοιαν τοῦ θανάτου εἶχον ἢ ἠθέλον τοῦλάχιστον νὰ ἔχωσιν οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι (καίπερ μὴ ὄντες χριστιανοί), ὅτινες ἴδρυσον εἰς τοὺς προσφιλεῖς των νεκροὺς τοιαῦτα σήματα Ἡ θανούσα δέσποινα εἰκονίζεται ἐν τῷ ὀματιῷ τῆς (τοῦτο δηλοῖ τὸ

1) Ἐντῷ Κεραμειῷ.

σχῆμα τοῦ μνημείου, ὅτι ἐν οἴκῳ συμβαίνουσι τὰ γινόμενα) καθημένη ἐπὶ τῆς πολυθρόνας τῆς, φοροῦσα τὸν ἡμιχειρῖδωτον ποδῆρη χιτῶνά τῆς καὶ ἐπ' αὐτὸν τὸ περίβλημα, ἤτοι τὸ ἱμάτιον, ὡς

Ἡ γ η σ ὦ.

ἡ μόδα τοῦ καιροῦ τῆς ἀπῆται καὶ κτενισμένη ἤδη, κτένισμα ἀληθῶς περισσῶς φιλάρεσκον ὄπισθεν, μέρος τῆς κόμης συγκρατεῖται ὑπὸ κεκρυφάλων ἔμπροσθεν διηρημένη εἰς τρεῖς σειράς συγκρατεῖται ὑπὸ τριῶν ταινιῶν εἰς τὰ ὦτα ἀποληγουσῶν ἐκάλυπτε δὲ τὸ πλεῖστον τῆς κεφαλῆς, ὡς φαίνεται, λεπτὸν ἀραχνιοειδὲς ὕφασμα. Ἄλλ' ὁ καλλωπισμὸς τῆς δὲν εἶχε τελειώσει, ἔλειπαν τὰ κοσμήματα· καὶ ἰδοὺ ἔρχεται ἡ θεραπευτικὴ χειρῖδωτον αὐτῆ φοροῦσα χιτῶνα, πέδιλα εἰς τοὺς πόδας καὶ

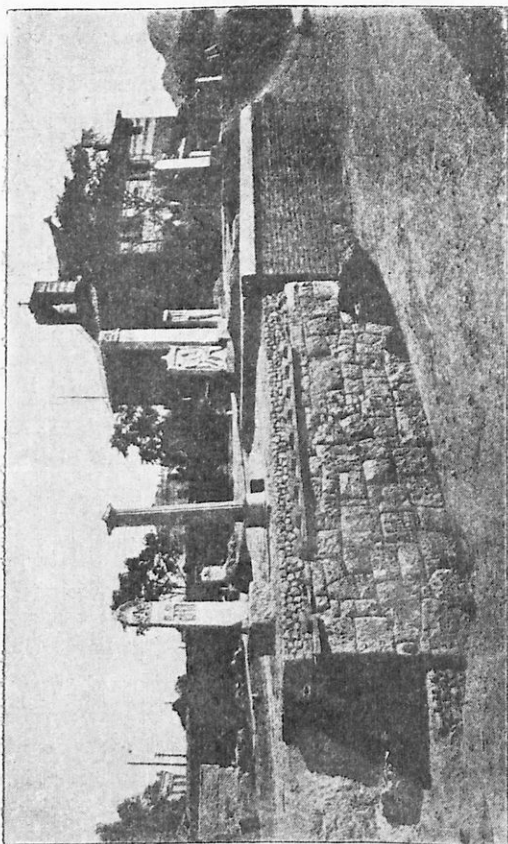
τὴν κόμην εἰς κεκρῦφαλον ἀόρατον ἔχουσα καὶ προσάγει τῇ δεσποίνῃ τῆς τῶ κιβώτιον, ἐν ᾗ τὰ διάφορα κοσμήματα φυλάσσονται, ὅπως ἐκλέξη καὶ κοσμηθῆ δι' αὐτῶν. Ἡ Ἥγησώ φαίνεται ὅτι ἔλαβέ τι ἐκ τοῦ ἀνοικτοῦ κυβωτιδίου, ὄρμον τινὰ ἴσως, ὃν καὶ κρατεῖ διὰ τῶν ἄκρων δακτύλων τῶν χειρῶν καὶ καὶ τὸν παρατηρεῖ σύννους. Ἐπὶ τοῦ λίθου δὲν φαίνεται τί ἦτο τὸ ληψθέν, διότι ἐδηλοῦτο διὰ γραφῆς μόνον καὶ ἀπεσβέσθη· καὶ ἐπειδὴ ὁ λόγος μᾶς ἔφερεν ἐδῶ μὴ λησιμονῶμεν, ὅτι τὰ πλαστικά τῶν ἀρχαίων ἔργα ἔφερον καὶ χρώματα, ἦσαν δηλ. καὶ διὰ χρωμάτων συμπεπληρωμένα· παράδειγμα τὰ ἐν Ἀκροπόλει μάλιστα ἐσχάτως¹⁾ ἀποκαλυφθέντα ἀγάλματα καὶ αἱ Ταναγραῖαι κόραι. Ἐν τῷ βλέμματι τῆς Ἥγησοῦς ὑπάρχει ἐλαφρά τις μελαγχολία· ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ αἰδῆμον καὶ σεβασμοῦ πλήρες βλέμμα τῆς θεραπευνίδος ἐνέχει τι τὸ μελαγχολικὸν καὶ ἐν γένει τὰ πρόσωπα ἀμφοτέρων εἶναι σύννοα καὶ σοβαρά, ἀλλὰ τόσον μόνον. Ἄλλ' ὅποια πρόσωπα, τὸ τῆς Ἥγησοῦς μάλιστα! Ὅποια καὶ ὁπόση ζωὴ εἰς τὸν ἄψυχον καθ' ἑαυτὸν λίθον. Ἥμπορεῖ νὰ ἦτο ὄντως, ὡραία καὶ ἡ θανοῦσα, ἧς τὸν τάφον κοσμεῖ ἔτι καὶ νῦν ὁ λίθος, ἀλλὰ βεβαίως ὁ τεχνίτης ἔδωκεν αὐτῇ τὸ ἰδανικὸν ἐκεῖνο κάλλος, ὅπερ μόνον τῶν χρόνων ἐκείνων ἢ τέχνη ἠδύνατο νὰ δίδῃ καὶ εἰς ἔργα ἀκόμη, ἅπερ δὲν ἔμελλον νὰ κοσμήσωσι θεῶν ἢ ἡρώων ναοῦς, ἀλλὰ καὶ ἀπλῶν θνητῶν τάφους. Ὅσοι τῶν ἀναγνωστῶν κατοικεῖτε ἐν Ἀθήναις καὶ ἄπαξ τοῦ μηνὸς τοῦλάχιστον δὲν προσέρχεσθε εἰς τὴν Ἀγίαν Τριάδα νὰ θαυμάσητε τὴν Ἥγησώ τοῦ Προξένου, χάνετε μίαν ἀπόλαυσιν. Δὲν ἔχετε ἀνάγκην ἐξηγητοῦ· οἱ λίθοι ὅταν κατ' ἐπανάληψιν τοὺς ἴδητε, θὰ ὀμιλήσωσι μόνον τῶν. Ἡ Ἥγησώ μάλιστα ἐκ τῆς πρώτης ἐπισκέψεως θὰ παραμένῃ εἰς τὴν μνήμην σας ἀνεξάλειπτος. Ὁ τεχνίτης τῆς ἦν δαιμόνιος. Τὴν Ἥγησώ προσέρχεσθε νὰ τὴν βλέπητε, ἵνα οὕτω ζῆτε διὰ τῆς φαντασίας τοῦλάχιστον εἰς τοὺς καλοὺς ἐκείνους χρόνους, καθ' οὓς ὑπῆρχον τεχνῖται δυνάμενοι διὰ τῆς σμίλης τῶν τὸν ἄψυχον λίθον νὰ μεταβάλλωσιν εἰς ἔμφυχα εἰκονίσματα, δι' αὐτῶν δὲ γαλήνην καὶ ἡρεμίαν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ θεατοῦ νὰ ἐμβάλλωσιν.

Δ. Φίλιος.

¹⁾ Ὁ συγγραφεὺς ἔγραψεν ταῦτα κατὰ τὸ 1895.

Δεξίλεως

Ἐν τῷ αὐτῷ Κεραμεικῷ ἀνάκειται καὶ ἕτερον ἔργον. Αὐτὸς ὁ λίθος μᾶς διδάσκει περὶ τοῦ νεανίου, ὃν εἰκονίζει ἡ στήλη, πλείονα

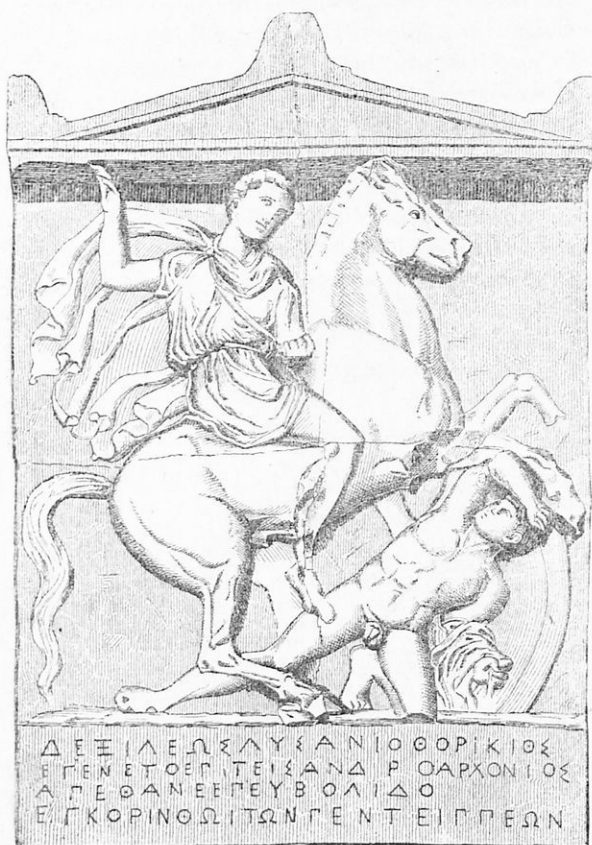
Ἀναπαράστασις τοῦ ἐν τῷ Κεραμεικῷ οἰκογενειακοῦ τάφου τῆς Ἡγησοῦς

ἢ ὁ τῆς Ἡγησοῦς. Δεξίλεως υἱὸς τοῦ Λυσανίου Θορήκιος ἐγεννήθη ἐπὶ ἄρχοντος Τεισάνδρου (414 π. Χ.) καὶ ἀπέθανεν ἐπὶ ἄρχοντος Εὐβουλίδου (394) μετ' ἄλλων τεσσάρων συστρατιωτῶν του ἐν ταῖς περὶ Κόρινθον μάχαις. Μόλις εἶχε τελειώσει ὁ Πελοποννησιακὸς

πόλεμος και ἡ ταπεινωθεῖσα πόλις τῶν Ἀθηνῶν ἤρχισε καὶ αὐθις ν' ἀναλαμβάνῃ διὰ τῶν ἀνδρείων τῆς τέκνων τὴν πρώτην ἐν τῇ τότε κόσμῳ θέσιν τῆς. Καὶ δικαίως ἐνόσω εἶχε τέκνα οἷος ὁ εἰκοσαετής Δεξιλέως τὴν πάτριον ἀρετὴν μὴ λησμονοῦντα ἠδύνατο ν' ἀναθάλλῃ, ὡς καὶ τῷ ὄντι ἀνέθαλεν. Οὐαὶ εἰς τὰ ἔθνη τὰ ἀπόλεμα, οὐαὶ εἰς τοὺς λαοὺς, εἰς οὓς ἐσβέσθη ὁ πρὸς τὴν πολεμικὴν δόξαν ἔρωσ καὶ οἱ ὅποιοι ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν δὲν λαμβάνουσι ἀφορμὴν ν' ἀνεγείρωσι μνημεῖα, οἷον τὸ τοῦ Δεξιλέω. Ὁ νεανίας εἰκονίζεται διαπερῶν τῷ δόρατι χαμαὶ ἤδη πεσόντα ἐχθρόν. Τὸ δόρυ πραγματικὸν ὃν ἡ χάλκινον ἐξέλιπεν· ἐπίσης χάλκινος ἦν καὶ ὁ στέφανος τοῦ νεανίου τὴν κεφαλὴν στέφανος, καὶ ὅστις συνεκρατεῖτο ἐκεῖ τεχνικῶς καὶ πρὸς τοῦτο ἐχρησίμευον αἱ ὑπάρχουσαι ὀπαί.

Τὰ ἵνια τοῦ ἵππου ἦσαν ἐπίσης ἴσως μετάλλινα ὡς καὶ τὸ ξίφος. Ἐφόρει δὲ ἀκόμη ὁ νεανίας, ὅτι συνήθως οἱ ἵππεις μάλιστα ἐφόρουσαν τότε, βραχὴν χιτῶνα καὶ χλαμύδα, ἣτις ὑπὸ τοῦ ἀνέμου κολποῦται ὀπισθεν τῶν νώτων τοῦ δίκην ἰστίου πλοίου. Ὁ γλύψας αὐτὸν τεχνίτης ἦτο ἀντάξιος τοῦ ποιήσαντος τὸ τῆς Ἥγησοῦς μνημεῖον εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Φειδίου καὶ αὐτὸς παιδευθεὶς καὶ ἀνατραφεὶς μαρτυροῦσι τοῦτο σαφῶς ἢ φυσικῶς μὲν καὶ ἀβίαστος, ἀλλὰ συγχρόνως σταθερὰ καὶ ἀσφαλῆς στάσις τοῦ ἀναβάτου ἐπὶ τοῦ θυμοσειδοῦς ἵππου τοῦ πρὸς τὰ πρόσω θέλοντος νὰ βυθίσῃ, σταθερῶ δὲ τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ ἀναχαιτιζομένου καὶ ἡ ὑπὸ τὰς ὀπλάς του καταπατοῦντος ἤδη τὸν ἐχθρόν, καὶ ἡ βῶμη τῆς τῆ δόρυ παλλούσης δεξιᾶς καὶ ἐν γένει ἡ τοῦ ὄλου νεανικοῦ σώματος διάπλασις, ἀνταξία ὄντως τῆς τῶν ἵππέων τῆς ζωφόρου τοῦ Παρθενῶνος· ἀλλὰ καὶ ὁ χαμαὶ πεσὼν ἐχθρὸς εἰκονίζεται ἀντάξιος τοῦ ἐφίππου ἀντιπάλου του· πεσὼν προσπαθεῖ νὰ ἐρεισθῇ ἐπὶ τῆς ἀσπίδος καὶ ν' ἀνασηκωθῇ τῇ δεξιᾷ τὸ ξίφος εἰσέτι κρατῶν· ὅτι παλαίει πρὸς βέβαιον θάνατον τὸ αἰσθάνεται καὶ τοῦτο μαρτυρεῖ σαφῶς αὐτῇ ἢ ἐκφρασίς τοῦ προσώπου του, ἀλλὰ δὲν ἀπελπίζει, προσπαθεῖ ν' ἀνεγερθῇ, νὰ παλαίσῃ ἀκόμη καὶ τῶν μυῶνων του ἡ διάπλασις τοῦ ἀριστεροῦ ἰδίᾳ ποδὸς ἐν τῇ προσπαθείᾳ του ταύτῃ εἶναι τι ἀληθῶς ὠραῖον· ὁ ἄψυχος λίθος ἔλαβε καὶ ἐν τούτῳ τῷ ἔργῳ ὑπὸ τὴν σμίλην τοῦ ἐργασθέντος αὐτὸ ζωὴν· οἴκοθεν δ' ἐννοεῖται ὅτι ζωηρότερον ἔτι καθίστα τὸ ἔργον ὁ χρωματισμὸς τὸ πάλαϊ· αὐτῇ ἢ κόμη τοῦ Δεξιλέω μόνον

τῷ χρώματι ἐδηλοῦτο. Ἄξιζει λοιπὸν καὶ ὁ Δεξιλέως συχνὰ νὰ τὸν ἐπισκέπτηθε, ὦ εὐτυχεῖς κάτοικοι τῶν Ἀθηνῶν, καὶ νὰ τὸν

Δεξιλέως.

θαυμάζητε. Οἱ ἀξιωματικοὶ μας μάλιστα, οὔς ἄδοξοι χρόνοι ἐμάρναν, συχνὰ διερχόμενοι ἐκεῖθεν ἄς σταματῶσιν ἐπ' ὀλίγον πρὸ τοῦ Ἀθηναίου νεανίου καὶ ἄς ζῶσι καὶ αὐτοὶ διὰ τῆς φαντασίας τοῦλάχιστον εἰς καλυτέρους τῶν σημερινῶν χρόνους.

Δ. Φίλιος.

Δεξιλέως

Κι ἀπὸ τὸ πρῶτο μάρμαρο κι ἀπὸ τὸ πρῶτο μνήμα,
 Ἄκούω φωνὴ ποῦ χύνεται κι ἀκούω φωνὴ ποῦ λέει :
 — Ἐμὲ μὲ λὲν Δεξιλέων. Ἐγὼ εἶμαι τῆς Ἀθήνας
 Τὸ λατρευμένο τὸ παιδί, τ' ἀγένειο παλληκίρι.
 Μ' ἀνάθρεψαν τὰ βροντερὰ τραγούδια τοῦ Τυρταίου
 Καὶ τάραξαν τὸν ὕπνο μου τὰ ὄνειρα τοῦ Αἰσχύλου.
 Ἐξω στὸ δρόμο, στὴ δουλειά, στοῦ κάμπου τὸν ἄερα
 Μούθρεψε ὁ ἥλιος τὸ κορμὶ καὶ τ' ἄνοιξε σὰν ἄνθος
 Καὶ στὸ Γυμνάσιον ὁ Θεὸς ὁποῦ βοηθάει τὰ νιάτα
 Μοῦ τόπλασεν ἁρμονικά, σφιχτὸ, χυτὸ καὶ ὠραῖο.
 Κ' ἐγὼ καβάλλα, φτερωτός, μέσα στοὺς πρώτους πρώτους
 Συντρόφεψα τὸ ἱερὸ τῆς Ἀθηναῶν καρὰβι ¹⁾
 Κ' ἔλεγα : βάλε μου, θεέ, τρανὴ καρδιά στὰ στήθη,
 Δῶσε φτερὰ στὰ πόδια μου καὶ δύναμη στὰ χέρια
 Νὰ πάω κ' ἐγὼ ν' ἀγωνισθῶ καὶ νικητῆς νὰ λάμψω
 Στὸ πῆδημα, στὸ πῦγμα, στὸ δρόμο, στὸ λιθαρι.
 Γιατὶ δὲν εἶναι πῶ ἀκριβὴ τιμὴ στὸ παλληκίρι
 Παρὰ καρδιά ἀτὸ σίδηρο σὲ φτερωμένο σῶμα,
 Κ' ἐγὼ ὠνειρεύθηκα κ' ἐγὼ τῆς δόξης, τῆ λαχτάρα,
 Ἄρχοντας, εἶπα, νὰ ὑψωθῶ καὶ στρατηγὸς νὰ γίνω,
 Στὸ θέατρον ἄξιος ποιητῆς τὰ πλήθη νὰ μαγεύω,
 Κ' ἐγὼ μιὰ μέρα ν' ἀκουσθῶ βροντόφωνα στὴν Πνύκι,
 Ἄστροπελέκι στοὺς κικούς, καὶ μὲ τοὺς φιλοσόφους,
 Ἐκεῖ ποῦ τρέχει ὁ Ἴλισσὸς γλυκὰ κι ὁποῦ ξαπλώνει
 Δροσάτον ἦσκιε ὁ πλάτανος κ' ἐγὼ νὰ ξεδιαλύνω
 Τὰ μυστικά τῆς πλάσεως καὶ τῆς ψυχῆς τὰ σκότη.
 Ἄλλ' ἓνας ἀγαθὸς Θεὸς, ὁποῦ ποτὲ τὰ μάτια
 Δὲ σήκωσε ἀπὸ πάνω μου καὶ πάντα μὲ φυλάγει
 Αὐτὸς διώρισε γιὰ μὲ μιὰ δόξα πῶ μεγάλη :
 Γιὰ τὴν Πατρίδα ν' ἀξιοθῶ, νὰ πάω νὰ πολεμήσω !
 Καὶ νὰ! σαλπίζει ἡ σάλπιγγα πολεμιστήριον ἦχο,
 Κ' ἡ Ἀθήνα μὲ τὰ ὄνειρα τοῦ Πλάτωνος, ἡ Ἀθήνα
 Ξυπνάει γοργά, ἀντρεϊεύεται καθὼς ἡ Ἀθηναῖα της.

(1) Ὑπαινίσσεται τὴν πομπὴν τῶν Παναθηναίων.

Γαλήνιά κόρη καὶ μαζί πρόμαχος θειομένη.
 Ἡ Σπάρτη ἡ ἀνυπότακτη, μᾶς φοβερὴ ἢ Σπάρτη!
 Θυμῆθηκα τὸν ὄρκου μου καὶ ἀρματομένους τρέχω
 Σὲ κυματοπλαστο ἄλογο θεσσαλικὸν ὄπῳ
 Χαρὰ στὸν πόλεμο καὶ σκάπτει, αὐτιάζεται, δὲ στέκει.
 Στὸ χέρι μου ἀνυπόμονο κουνιέται τὸ κοντάρι,
 Θαρρῶ πὸς μέσα μου ἡ καρδιά βροντοχτυπάει τοῦ Κόδρου,
 Θαρρῶ, εἶναι σὰν τοῦ Αἴαντος ψηλὸ τ' ἀνάστημά μου,
 Θαρρῶ, τὸ δρόμο ἕνας Θεὸς μοῦ δείχνει καὶ κανένας,
 Ναί, καὶ κανένας δὲ μπορεῖ νὰ κόψῃ τὴν ὁρμή μου.
 Μὲ τὸν ἐχθρὸν ἐμίξαμε στὸν κάμπο τῆς Κορίνθου,
 Ἑλικοκαμένος καὶ τραχὺς καὶ ἀκράτητος Σπαρτιάτης,
 Βορριάς χυμαί ἐπάνω μου πελώριος Σπαρτιάτης,
 Τὰ χρόνια μου τὰ εἴκοσι πυρώνονται καὶ βράζουν.
 Τῆς Σπάρτης ἄντρας εἰς' ἐσύ, παιδί εἶμαι τῆς Ἀθήνας
 Βοηθάτε μ' ἴσκιοι πατριῶν τῶν Μαραθωνομάχων!
 Σφιγτὰ κρατῶ μὲ τὸ ξερβὶ τὸ χαλινάρι, χύνω
 Σὰ φλόγα τ' ἄλογο, πετῶ, σκύβω γοργά, τινάζω
 Τ' ὀλόμαζο κοντάρι μου, κατὰστήθα τὸν βροῖσκω.
 Στὰ πόδια ἐμπρὸς τ' ἄλογον μου κατακυλάει καὶ πέφτει
 Πέφτει, κ' ἐκεῖ πού τὸν πατῶ κρυφὰ τὸν καιαρόνων
 Χωρὶς νὰ χάσῃ τὴν ὁρμή, χωρὶς μιλιὰ νὰ βγάλῃ,
 Πέφτει καὶ χάνεται καὶ σβεῖ καὶ φοβερὴ ἀκόμα.
 Ἐμὲ μὲ λὲν Δεξιλέο, παιδί εἶμαι τῆς Ἀθήνας,
 Πολέμησα καὶ νίκησα κ' ἐγὼ γιὰ τὴν πατρίδα.
 Σὲ λίγο ὁ θάνατος ὁρμαίει κ' ἀλύπητα κ' ἐμένα
 Μὲ παίρνει ἀπὸ τὴν γῆν αὐτῆ, μὲ φέρνει σ' ἄλλον κόσμον.
 Δὲ μ' ἔροξε στὰ τάφταρα, δὲν μ' ἄφησε στὸν Ἄδη,
 Μακαρισμένο, ἀθάνατο, μ' ἀνάστησε γιὰ πάντα
 Στὰ μαρμαρένια Ἡλύσια, στὰ Ἡλύσια τῆς τέχνης.
 Ὁ χρόνος φεύγει, ἀλλάζει ἢ γῆ, περνοῦν λαοὶ καὶ κόσμοι
 Καὶ πέφτουν καὶ μαραίνονται σὰ φθινοπώρον φύλλα.
 Κ' ἐγὼ ἐδῶ πέρα ἀσάλευτος καὶ ἀμάραντος προβάλω
 Καὶ τῆς πατρίδος τὸν ἐχθρὸ στὰ πόδια μου τὸν ἔχω
 Ὡ χαίρι, ὦ νίκη τῆς ζωῆς, ἀνήκουστη εὐτυχία,
 Στὰ μαρμαρένια Ἡλύσια, στὰ Ἡλύσια τῆς τέχνης!

Κ. Παλαμᾶς.

Εικόνες ἐξ Αἰτωλίας

Ἀπὸ τὴν χλοερὰν, πλουτοδότειραν ἀκτὴν τοῦ κόλπου τῶν Πατρῶν εἰς μικρὰν μόνον ἀπόστασιν διαγράφεται ἐπὶ τῆς ἀπέναντι στερεῆς ἢ μαύρης γραμμῆ τῆς χαμηλῆς παραλίας, ἣτις μὲ τὰ ἀραιὰ, ἀκομψὰ συμπλέγματα ὕδατοχαρῶν δένδρων περιζῶνει τὴν τεναγώδη παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐθύνου, τοῦ σημερινοῦ Φιδάρη, πεδιάδα. Βραχύς, ὅσον μίᾳς ὥρας διάπλους διὰ τοῦ ἀτμήρου πορθμείου, ἕπερ δις τῆς ἡμέρας ὑπηρετεῖ τὴν μεταξὺ τῶν δύο σιδηροδρόμων συγκοινωνίαν, μᾶς φέρει ὑπὸ τὴν γιγαντώδη, ἀγρίαν πυραμίδα τῆς Βαράσσοβας, τοῦ παλαιοῦ ὄρους Χαλκίδος, εἰς τὸν ἐπιθαλάσσιον σταθμὸν «τῶν σιδηροδρόμων τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος». Εἶναι ἕλως διόλου ἄλλη πλέον φύσις, ἀλλὰ τόπος ὠραίος καὶ μεγαλοπρεπής, ὅστις ἀπροσδοκῆτως ἐξαναίγεται ἐνταῦθα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μας. Ἡ ἄχαρις ἀκτὴ εἶναι τὸ κράσπεδον μόνον εὐρείας ἐριβώλακος πεδιάδος, ἣτις κατὰ τὴν γονιμότητα καὶ τὸν πλοῦτον—δυστυχῶς ὅμως ὄχι καὶ κατὰ τὸν πληθυσμὸν καὶ τὴν καλλιέργειαν—δὲν εἶναι κατωτέρα καμμιάς τῶν φημιζομένων τῆς Ἑλλάδος. Μακρὰ σιδηρὰ γέφυρα ζευγνύει τὰς ὄχθας τῆς πλατυτάτης κοίτης τοῦ ὀρητικοῦ Εὐθύνου. Ἐντὸς ὀλίγου παρερχόμεθα τὴν λοφώδη σειρὰν, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἄρχεται τὸ ἄδενδρον ἐνταῦθα, ἀλλὰ κατόπιν πανταχοῦ σύνδεδρον καὶ εὐγραμμον ὄρος τοῦ Ζυγοῦ, ἀποτελοῦντος τοὺς μαλακοὺς πρόποδας τῶν τραχειῶν κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ ἐπιβλητικῶν ὄροσειρῶν τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς αἰτωλικῆς χώρας.

Μόλις ἀισθανόμεθα, ὅτι διερχόμεθα τοὺς τόπους, ὅστινες ὑπῆρξαν ἢ σκηνὴ τῶν παλαιολιθίων τῆς ἐλληνικῆς ἱστορίας δραμάτων, ἢ κοίτης αὐτῆ τοῦ ἀρχαιοτάτου γένους τῶν Ἑλλήνων ἠρώων. Εἰς τὰς εὐτελεῖς καλύβας, ὅπου σταματᾷ τὸ πρῶτον ἢ ἐλαφρὰ τοῦ σιδηροδρόμου συνολκὴ ἐπὶ τῆς ἀντιπέρας τοῦ ποταμοῦ ὄχθης, εὐρίσκειτο βεβαίως καὶ πρὸ τριῶν χιλιετηρίδων ὁ σταθμὸς τῆς ὁδοῦ, ἣτις ἔφερεν εἰς τὸν πόρον τοῦ ρεύματος τοῦ τοσοῦτον ὀλεθρίου εἰς τὴν τύχην τοῦ ἐρωτευμένου Νέσσου οὐχ ἦσσαν ἢ τοῦ φοβεροῦ Ἡρακλέους καὶ διαγράφονται τὰ τοπία, ὅπου ἐκυνήγησεν ἢ Ἀταλάντη καὶ οἱ ἀριστεῖς τοῦ σιδηροῦ γένους τῶν Ἑλλήνων ἡμιθέων συνήχθησαν, γνα καταβάλωσι τὸν φοβερὸν κάπρον, ὃν ὤργισμένη θεότης ἐ-

πεμφε κατὰ τῆς χώρας. Ὁ ὄριζον τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας καὶ ἀρχαιοτάτης ἅμα ἱστορίας ἐξαναίγεται ἐνταῦθα τόσον εὐρύς, ἀλλὰ καὶ τόσον πολύχρωμος ὅσον καὶ ὁ ἀληθὴς ὄριζον τῆς μεγαλοπρεποῦς χώρας, ἣτις σμίγεται μὲ τὴν θάλασσαν καὶ τὰς μυστηριώδεις τῆς ἐκτάσεις εἰς τὰ ἀπέραντα τενάγη, τὰ κατοπτρίζοντα πιστῶς τὸν θεσπέσιον χρωματισμὸν τῶν συνοδευόντων τὸν δύνοντα ἥλιον νεφῶν. Αἱ τραχύτεραι γενεαὶ τῆς ἰσχυρᾶς φυλῆς, ἣς ἡ λάμπρις ἔπειτα αὐγάζει ἀπὸ τῶν ἀνακτόρων τῆς πολυχρύσου Μικῆνης, ἐνταῦθα ἐξῆσαν ἅι ἀκροπόλεις τῶν ἡρώων, οἵτινες ἦσαν οἱ πατέρες τῶν ἐπὶ Τροίαν στρατευσάντων βασιλέων καὶ εὐγενῶν τῆς Ἑλλάδος, ἐνταῦθα ἠγεύοντο. Καὶ εἰς τὰ ἐδάφη τῆς χώρας ταύτης ἀκόμη καὶ σήμερον πλανᾶται εἰς τὰς νυκτερινὰς ἱεράς ὥρας ἡ δόξα μὲ τὸ βασιλικὸν τῆς διάδημα, συνομιλοῦσα μὲ τὰς ψυχὰς παλαιῶν καὶ νέων ἡρώων εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ζυγοῦ, εἰς τὰ σιωπηλὰ τενάγη καὶ τὰς νησιδὰς του. Ἀντικρὺ κεῖται τὸ Μεσολόγγι. . . .

Καὶ ὅταν ὑπὸ τοὺς ἀθανάτους αὐτοῦ προμαχῶνας διέλθωμεν καὶ, τὰς ὀμαλὰς θαυμασιὰς ἐκτάσεις διασχίζοντες, ἐγκαταλείψωμεν τὰς ὄχθας τῆς ἀχανοῦς λιμνοθαλάσσης τοῦ Αἰτωλικοῦ καὶ εἰσχωρήσωμεν εἰς ἄλλους τόπους, τὸ κάλλος δὲν ἐκλείπει, ἡ ἐκπληξις δὲν ἐλαττώνεται. Τὴν Ἑλλάδα γνωρίζομεν ὀλίγον καὶ ὅπου γνωρίζομεν αὐτήν, δὲν συνειδησαμεν ἀκόμη ὅσον πρέπει ν' ἀγαπῶμεν, ἀρκούντως νὰ θαυμάζωμεν. Ὁ ὀφθαλμὸς ἐδῶ μαγεύεται. Ὅταν, ὑπερπηδῶσα τὰ ἡμερᾶ ὕψη, ἡ σιδηρᾶ ὁδὸς καμπυλοῦται ταχέως κατερχομένη πρὸς νέας ἀπεράντους νῦν, ὀμαλὰς, χλοερὰς καὶ γονίμους ἐκτάσεις, πανόραμα τῆς μεγαλοπρεπειᾶς καὶ ὀραϊότητος, ὅσον ἀδύνατον εἶναι φυσικὰ λέξεις ἐνταῦθα νὰ ζωγραφίσωσιν, ἐξαπλώνεται διὰ μιᾶς ἐνώπιόν μας ὡς φανταστικὴ σχεδὸν σκηνογραφία. Διερχόμεθα δάσος γιγαντιαίων δρυῶν, τὸ ἔποισον στηρίζεται εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὀραίου βουνοῦ καὶ ἐκτείνεται μέχρι τῆς κοίτης τοῦ ἀλκίμου Ἀχελφοῦ. Ἡ ἀργυρᾶ τοῦ ποταμοῦ γραμμὴ διαφαίνεται ποῦ καὶ ποῦ μακρόθεν ἐλισσομένη εἰς τὴν ἀχανῆ ἀκαρνανικὴν πεδιάδα. Ἀριστερόθεν δασώδη, κομψότατα τὰ χαμηλότερα τῆς χώρας βουνὰ στενεύουσι τὴν κοιλάδα τοῦ ποταμοῦ ἀπέναντι εἰς τὸ ἔσχατον τοῦ ὀρίζοντος ὄριον χιονοσκεπεῖς τὸ

πλείστον τοῦ χρόνου ἀνυψοῦνται τῶν Τζιουμέρκων αἱ κορυφαί· δεξιὰ τοῦ Παναιτωλικοῦ τὰ ὕψη μὲ τὴν νεφελοσκεπὴ κορυφὴν τῆς Κυρᾶ-Βγένας ἀποτελοῦσι τὸν πρῶτον οὕτως εἶπειν προμαχώνα τῶν ἀλλεπαλλήλων ἀτελευτήτων ἔπειτα ὄροσειρῶν τῆς κεντρικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Βαθὺς ποταμός, ὁ ἔκρουε τῶν δύο μεγάλων λιμνῶν τῆς αἰτωλικῆς πεδιάδος, χύνεται διὰ μέσου ἀδιεξιτήτων λοχμῶν καὶ τοῦ πυκνοῦ δάσους εἰς τὸν ἐγγυὲς Ἀχελφῶν. Ἐρείπιον γραφικὸν τοῦ ποτὲ Βυζαντινοῦ κάστρου τῶν Ἀγγέλων δεσπόζει ἐδῶ τῆς διαβάσεως. Ἐντὸς ὀλίγου ἐξανοίγεται τὸ ἡμέραν παρ' ἡμέραν εἰς καλλιέργειαν παραδιδόμενον χλοεροτρόφον πεδῖον τῆς περιχώρου τοῦ Ἀγρινίου.

Ἐχει πᾶσα ὥρα τοῦ ἔτους ἐνταῦθα τὴν χαρὰν τῆς, ὅπως ὁ τόπος ὅλος ἐκπλήττει διὰ τὸ ἄκρον μεγαλεῖον καὶ τὸν ἀπίστευτον πλοῦτόν του.

Ἡ γενεὰ μας μόλις ἀρχίζει ν' ἀναλαμβάνῃ τὴν σκέψιν καὶ τὴν δράσιν τῆς, βραδέως ἀπαλλασσομένη ἀπὸ πονηρῶν βασκανιῶν, αἵτινες ἀφῆρσαν ἀπὸ τὸν νοῦν τὴν ἐνέργειαν καὶ ἀπὸ τὸ σῶμα τὴν ἰσχὴν ἐπὶ αἰῶνας μακροὺς σκοτεινοὺς.

Ἄλλ' ἂν ποτε ἀναλάβωμεν πᾶσαν ἐλευθεσίαν τοῦ πνεύματος ἀνεξαρτήτου καὶ ἀνδρικοῦ ἔθνους, ἂν πεισθῶμεν ὅτι μόνον ἀκατάσχετος δραστηριότης καὶ σύντονος σκόπιμος ἐργασία παντὸς ἀτόμου εἶναι ὁ μόνος ὄρος τῆς προόδου καὶ τοῦ μεγαλείου τῶν λαῶν, τότε δὲν θὰ εἶναι ὄνειρον, ὅπερ ὡς ὄπτασίαν νομίζω ὅτι βλέπω γεγονότων ἀληθινῶν τοῦ προσδοκωμένου μέλλοντος τοῦ ἔθνους, ὅταν τὴν χώραν του σπουδάζω καὶ μανθάνω ἐραστῆς αὐτῆς νὰ γίνωμαι. Ἡ θαυμασία αὐτὴ χώρα τῆς ἀγνώστου σχεδὸν εἰς ἡμᾶς δυτικῆς Ἑλλάδος, ἢ μὲ τὰς πολυλιμένους ἀκτὰς τῆς νεύουσα πρὸς τὴν Δύσιν, ἢ μὲ τὰ δασώδη ὄρη καὶ τὰς πλουσιωτάτας ἀπεράντους πεδιάδας τῆς, τοὺς ὠραίους ποταμούς, τὰς μεγάλας λίμνας τῆς ἀποτελοῦσα σύστημα ὀλόκληρον παντοίων πηγῶν πλοῦτου εἶναι προωρισμένη νὰ καταστῇ Ἑλλάς ἐν Ἑλλάδι, ὅταν ποτὲ μεταβληθῶσι ῥιζικῶς οἱ ὄροι τοῦ σημερινοῦ ἔθνικοῦ μας βίου—ὅταν ποτὲ ἔλθῃ ἡ ἀληθὴς ἀναγέννησις τῆς Ἑλλάδος. Ἀκμὴ εἶναι ἢ τελεία ἐκμετάλλευσις τοῦ παντοίου πλοῦτου τῆς χώρας, ἣν κατοικεῖ ὁ ἄνθρωπος. Τοῦτο καὶ μόνον εἶναι τὸ νόημα

τῆς ἱστορίας τῶν ἐλληνικῶν πολιτειῶν ἀπὸ τοῦ ὀγδόου μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ πέμπτου αἰῶνος. Καὶ μόνον τοιοῦτον νόημα δύναται νὰ ἔχη ἡ ἱστορία τοῦ ἐθνικοῦ μας μέλλοντος, ἂν τοῦτο ἐξαρτᾶται ἐκ πολὺ βαθυτέρων συνθηκῶν ἐργασίας ἀτομικῆς ἢ τῶν συνήθως ὑποτιθεμένων. Τὰ συνήθως ταῦτα ὑποτιθέμενα ἀπέδειξεν ἄλλως ἱκανῶς μέχρι τοῦδε ἡ πείρα πολὺ ἐσφαλμένα.

Ἔχει πᾶσα ὥρα τοῦ ἔτους ἐνταῦθα τὴν χάριν τῆς, ἀλλὰ καὶ πᾶσα γωνία τῆς χώρας ταύτης ἔχει τὴν ἰδικήν τῆς. Ἀπέραντοι καρποφόροι ἐκτάσεις, ἐν μέρει μόνον ἀκόμη προσिताὶ εἰς τὸ ἄροτρον, ἀποτελοῦσι τὸ κέντρον αὐτῆς· ἀλλ' ἐκατέρωθεν τῶν ὄχθων τῆς ἀχανοῦς σχεδὸν μεγαλυτέρας λίμνης ὁ χωρικός ἐντείνει πᾶσας τὰς δυνάμεις του, ἵνα κερδίσῃ τὸ ἔδαφος. Ἡ προσδευτική ἐργασία δεικνύει πανταχοῦ τὰ ἴχνη τῆς. Καὶ ὅταν ἀπὸ τῆς θαλάσσης ζωογόνος ἄνεμος μαστίξῃ τὴν γαλανὴν τῆς λίμνης ἐπιφάνειαν καὶ τὸ κύμα πλήττῃ τὴν ὄχθην, νομίζει τις ὅτι εὕρισκεται εἰς τὰς ἀκτὰς τῶν βαθύτατα εἰς τὴν ἐλληνικὴν χώραν εἰσδύοντων κόλπων τῆς θαλάσσης. Σήμερον ὀλίγα μόνον μονόξυλα μὲ τὸ μικρὸν τῶν ἰστίων δίδουσι ποῦ καὶ ποῦ ζῶντιν τινα εἰς τὸν ὠραῖον ἐκεῖνον κόλπον. Ἄλλ' ἢ μέχρι θαλάσσης διὰ τῆς ἐκροῆς τῶν λιμνῶν καὶ τοῦ Ἀχελώου συγκοινωνία οὔτε ἀδύνατον ἔργον θὰ ἦτο οὔτε ἴσως ἐκ τῶν πολὺ δυσκόλων. Εἰς τὴν τραχεῖαν ὑποτιθεμένην χώραν ἢ γλυκύτης τοῦ κλίματος τρέφει τὴν γονιμότητα τῆς γῆς, αἱ κλιτύες τοῦ ὕψηλοῦ Πανατωλικοῦ καὶ τὰ πρόβουνα αὐτοῦ εἶναι πάντα γεώδη καὶ εἰς τὴν θερκαίαν παντοίου δένδρου προσιτά, μικραὶ θυμῶσαι κοιλάδες ἀνοίγονται μεταξὺ αὐτῶν, ῥύακες καταπίπτουσιν ἐκ τῶν πλαγίων τῶν βουνῶν· αἰετοὶ καὶ ἀφθονοὶ. Εἰς τὸ θαυμάσιον τῆς πεδιάδος τμήμα παγετὸς καὶ χιὼν εἶναι ἄγνωστος καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν ὕψηλῶν παρειῶν τῶν βουνῶν ἀνθοῦσι μαγευτικοὶ λεμονεῶν καὶ κитρεῶν κήποι. Τὰ κίτρα τὰ μικρὰ ἔτι, ὑποβαλλόμενα εἰς αὐστηρὰς παρατηρήσεις, ὑπαγορευομένης ὑπὸ τῆς θερκαίας, ἀγοράζονται κατ' ἔτος ὑπὸ Ἰουδαίων ἐμπόρων καὶ μετ' ἄκρας φροντίδος καὶ προσοχῆς συσκευαζόμενα ἀποστέλλονται εἰς τὰς ἰουδαϊκὰς κοινότητας τῆς δύσεως χάριν τῆς ἑορτῆς τῆς σκηνοπηγίας. Ἡ πρόσδος αὕτη εἶναι σημαντικὴ—ἐν ὠραῖον δένδρον φέρει καρπὸν ἀξίας μέχρις

ἑκατὸν δραχμῶν—καὶ οἱ κάτοικοι γνωρίζουσι νὰ ἐπωφελῶνται τὴν ἀξίαν τοῦ προϊόντος των.

Χώρα τόσο μεγάλη, τόσο πλουσία ἄπορον εἶναι μόνον πῶς τόσο ὀλίγον εἶναι γνωστὴ ἐκ τῆς ἱστορίας, πῶς οὐδεμίαν κυρίως εἰπεῖν θέσιν κατέχει μεταξὺ τῶν ἐνδόξων τῆς Ἑλλάδος πολιτειῶν κατὰ τοὺς καλοὺς αὐτῆς τοῦλάχιστον χρόνους. Πραγματικῶς ἡ ἐνδοξοτάτη τῆς Αἰτωλίας ἐποχὴ περιορίζεται εἰς τὸν μυθικὸν αἰῶνα, αἱ μακρὰ δὲ κατόπιν ἑκατονταετηρίδες τῆς μεγίστης τοῦ ἔθνους δράσεως παρέρχονται ἐνταῦθα ἀπαρατήρητοι. Ἡ Αἰτωλία δὲν ἀνένηψε κυρίως ποτὲ ἐκ τῆς πρωτογόνου ἀγροικίας καὶ τραχύτητος τῶν ἡθῶν πασῶν σχεδὸν τῶν βορειοτέρων τῆς Ἑλλάδος φυλῶν. Ὅταν δὲ εἰς ὑστέρους καιροὺς ἀπηλλάγη ἀπὸ ταύτης καὶ ἀνέλαβε πολιτικὴν ὁμολογουμένως μεγαλεπήβολον, κατηνάλωσε μάτην τὰς δυνάμεις τῆς εἰς ἀγῶνας, εἰς οὓς ἄλλως κατηναλώθησαν πᾶσαι αἱ ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι οἰκτρῶς ὅπως διόλου εἰς τοὺς μετ' Ἀλέξανδρον χρόνους. Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ἕπερ διὰ τῶν ἐλευθέρων τοῦ πολιτευμάτων ἐπλήρωσε τὴν μεγάλην ἀποστολὴν του, ὅτε τοῦ ἑλληνισμοῦ τὰς τύχας ἀνέλαβεν εἰς χεῖράς του ὁ Ἀλέξανδρος, ἀπεδείχθη καθόλου ἀνίκανον νὰ ἐννοήσῃ τὴν κολλοσιαίαν περὶ ἑαυτὸ μεταβολὴν, ἀφ' ὅτου μάλιστα ἐπῆλθον τὰ γεγονότα τὰ μετὰ τὰς ἐν Γρανικῷ καὶ Ἴσσοῦ καὶ Ἀρβήλοις μάχας. Ἐξῆσεν, ὅσον ἐξῆσεν ἀκόμη ἀχώριστον ἀπὸ τῶν παλαιῶν ἀδυναμιῶν του, μεθ' ὧν καὶ συναπέθανεν. Οἱ Αἰτωλοὶ δὲ ὑπερθεμάτισαν ὡς πρὸς τοῦτο. Ἀναμφιβόλως ὅμως μετεῖχον καὶ τῶν κακιῶν ἐκείνων τοῦ φυλετικοῦ των χαρακτήρος, δι' ἃς τόσο ἀμειλίχτως τοὺς μαστιγῶνει ὁ Πολύβιος καὶ ἄνευ τῶν ὁποίων διὰ τῆς θαυμαστῆς ῥώμης καὶ δραστηριότητος τῆς φυλῆς των ἠθέλον φανῆ πολὺ ἀξιώτερα τῆς Ἑλλάδος τέκνα ἢ ὅσον πράγματι ἀπεδείχθησαν. Διότι πραγματικῶς ἐν τέλει ἐβλαψαν κυρίως τὴν Ἑλλάδα καὶ διὰ τῆς ὑπεροπτικῆς καὶ ἀσυνέτου πολιτικῆς των παρεσκευάσαν τὴν τελείαν αὐτῆς καταστροφὴν. Ὁ ἑλληνικὸς χαρακτήρ, ὅστις καὶ εἰς τοὺς ἄνδρας τῶν Ἀθηναίων καὶ τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Θηβῶν ἔδειξε φρικτὰς ταλαντεύσεις πολιτικῆς ἀνηθικότητος, κακοήθης αὐτὸ τοῦτο ἀπεδείχθη εἰς τὰς πράξεις τῶν τελευταίων πολιτικῶν. Ὁ Πολύβιος δικαίως ἀποστρέφει τὸ πρόσωπον ἀπὸ τῶν οἰκτρῶν ἐσχάτων ἀνθρώπων τῆς αἰμοφύρτου

³Ηπειρού καὶ τῆς Αἰτωλίας, ἥτις τῷ 167 π.Χ. συναπολέσθη μετὰ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος διὰ παντός.

Ἄλλὰ πρὶν ἔτι τὰ πράγματα εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο προβῶσιν, ὅτε ὁ ἀπαίσιος κατόπιν ὑποδουλωτῆς δὲν ἐνέπνεεν ἀκόμη φόβον καὶ σχεδὸν ἦτο ἀκόμη ἄγνωστος, ὅτε οὐδεὶς ἐφαντάζετο τίς ἀπὸ τῆς Δύσεως κίνδυνος ἐμελλέ ποτε νὰ ἐπικρεμασθῇ ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος, μία λάμπρις μεγάλη, ἂν καὶ πρόσκαιρος, δὲν ἔλειψεν ἀπὸ τῆς χώρας ταύτης. Ὡς δέ ποτε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ πέμπτου αἰῶνος ἔξ Ἀνατολῶν κίνδυνος ἦτο, ὅστις ἐν τῇ καταλλήλῳ στιγμῇ ἔτρεψε τὰς δυνάμεις τοῦ ἔθνους εἰς ἄλλους ἀγῶνας καὶ ἄλλας δάφνας, οὕτω κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ τρίτου κίνδυνος ἐκ τοῦ βορρᾶ, ὁ ἀπὸ τῶν φοβερῶν Γαλατῶν κίνδυνος, ἐφάνη πρὸς στιγμὴν ἀναρριπίζων τοῦ ἔθνους τὸ φιλότιμον εἰς εὐκλεεστέρους ἀγῶνας. Οἱ Αἰτωλοὶ συνήργησαν τὸ 278 κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὰς νέας παρὰ τὰς Θερμοπύλας νίκας τῶν Ἑλλήνων καὶ αὐτοὶ ἐκ τῆς λαμπρᾶς ταύτης πράξεως ὠφελήθησαν τὰ πλεῖστα. Ἡ Αἰτωλία ἔκτοτε ἀναλαμβάνει θέσιν ὑπέροχον πολιτικῶς τε καὶ στρατιωτικῶς ἐν τῇ κεντρικῇ Ἑλλάδι καὶ κατὰ μικρὸν πρὸς βορρᾶν ἕμα καὶ πρὸς νότον ἀπέναντι τῶν ἄλλων πολιτειῶν. Ἡ ἐποχὴ αὕτη εἶναι ὁ αἰὼν τῆς ὑπερτάτης ἀκμῆς τῆς ἐλληνικῆς ταύτης φυλῆς. Βεβαίως οὔτε τὰ ἐν πολέμῳ τρόπαιά της, πλὴν τῶν κατὰ τῶν βαρβάρων στηθέντων, πληροῦσιν ὠραίας τῆς ἐλληνικῆς ἱστορίας οσελίδας, οὔτε τῶν διαπρεπεστέρων ὀπισθόηποτε ἀνδρῶν της τὰ ὀνόματα ἀκτινοβολοῦσι πανελληνίῳ τινι αἴγλῃ. Τὸ ἰδεώδες εἶχε λείψει πρὸ πολλοῦ ἐκ τῆς Ἑλλάδος, ἡ πολιτικὴ δὲν ἐξήρχετο τῶν στενῶν ὁρίων μικροσυμφερόντων πολιτειακῶν καὶ οἱ πόλεμοι ἦσαν διαρπαγαὶ ληστρικά. Ἄλλ' αὐτοπεποιθήσιν εἶχον πολλὴν οἱ Αἰτωλοὶ καὶ ὑψηλοῦς τινὰ σκοποῦς ἐπεδίωκον, ἂν καὶ διὰ τρόπου σκαιοῦ. Κατέλαβον τοὺς Δελφοὺς καὶ ἀπὸ τοῦ θρησκευτικοῦ τοῦτου κέντρου τῆς Ἑλλάδος ἐζήτησαν νὰ ἐπιβληθῶσιν εἰς τοὺς πέριξ λαοὺς διὰ τῶν ἐθνικῶν ἐκείνων θεσμῶν, οἵτινες ἔρριπτον ἔτι σκιάν τινα ἐπὶ τοῦ πανελληνίου δῆθεν ἱεροῦ συνεδρίου τῆς πόλεως ταύτης. Τότε δὲ βεβαίως ἀνύψωσαν καὶ εἰς τὴν μεγίστην περιωπὴν τὸ ἀρχαῖον τῆς ἑαυτῶν χώρας καὶ φυλῆς θρησκευτικὸν κέντρον, τὸν Θέρμον. Ἡ τραχεῖα καὶ ἐπὶ αἰῶνας ἡμιβάρβαρος φυλὴ διέπραξεν, ὡς φαίνεται ἐνταῦθα, θαυμασιώ-

τερα ἔργα ἢ ὅσα ἐκ τῶν ὀλίγων περὶ τῆς ἱστορίας τῆς εἰδήσεων ἐπετρέπετο νὰ εἰκάσωμεν. "Ὅταν ὁ νεαρὸς καὶ βέκτης βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Φίλιππος ὁ Ε΄ διὰ τολμηρᾶς ἐκστρατείας εἰσέδυσεν ἐν ἔτει 218 πρὸ Χριστοῦ εἰς τὴν καρδίαν τῆς αἰτωλικῆς χώρας καὶ κατέλαβεν ἀπροσδοκῆτως τὸν Θέρμον, εὗρήκε μεγάλους θησαυροὺς εἰς τὸν τόπον καὶ κτίρια πολυτελῆ καὶ καλλιτεχνήματα, κατὰ τὸ πλῆθος τοῦλάχιστον ὑπερβάλλοντα τὸ σύνηθες μέτρον. Ὁ Φίλιππος, ὅστις ἦλθεν ἐνταῦθα ἵνα βαρβάρως καὶ αὐτὸς ἐκδικηθῆ βαρβάρους τῶν Αἰτωλῶν πράξεις ἐν Μακεδονίᾳ, εὗρήκε περισσοτέρους τῶν δισχιλίων ἀνδριάντων κοσμοῦντας τὰς στοὰς καὶ τοὺς ναοὺς τοῦ Θέρμου, οὓς καὶ ἀνέτρεψεν. Ἀλλὰ δὲν ὑπῆρχον τάχα μεταξὺ τῶν ἔργων τούτων ἀριστοτεχνήματα τῆς ἐποχῆς, ἣτις χαρακτηρίζει τὴν ὑστάτην λαμπρὰν περίοδον τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς τέχνης, ἔργα τῶν καλλιτεχνῶν, οἵτινες, ἐὰν κύριον στάδιον εἶχον νῦν τὰ νέα τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν Ἀσίᾳ κέντρα καὶ ἐνδικοιτήματα τῶν βασιλέων αὐτῆς τὰς αὐλὰς, δὲν ἀφήκαν ὅμως καὶ τὴν Ἑλλάδα ἄμοιρον τῶν ἀγαθῶν τῆς εὐφυΐας αὐτῶν καὶ ἐπιδεξιότητος; Τὰ μέσα δὲν ἔλειπον ἀπὸ τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ ἡ ἐθνικὴ φιλοτιμία καὶ ἀγερωχία θὰ τοὺς ἐκέντησε πολλάκις, ἵνα ἐκλέξωσιν ὅ,τι καλὸν πρὸς διακόσμησιν τῆς ὑπερφηφάνου των πρωτευσούσης.

Εἰς τὰς μαγευτικὰς ὄχθας τῆς μεγάλης λίμνης τοῦ Ἀποκόρου—ὡς ὀνομάζετο ἡ χώρα αὕτη πᾶσα πρὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ βασιλείου—, τῆς Τριχωνίδος ὡς ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, νεύουσιν ἀπὸ τῶν ἐπικαίρων ὑψηλῶν σημείων ὀχυρώτατα φρούρια, κτίσματα τῶν χρόνων τῆς ἀκμῆς τῆς αἰτωλικῆς ὁμοσπονδίας, τοῦ τρίτου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος. Εἶνε θαυμαστά τείχη, τριῶν μέτρων πάχους κατὰ τὸ πλεῖστον, ἐκ μεγάλων, πολλάκις μάλιστα κολοσσιαίων λίθων συνιστάμενα, ὅποια μάλιστα εἶναι τὰ τῆς περιφανοῦς πόλεως τῶν Θεσσιέων, ἐπὶ τοῦ σημερινοῦ Βλοχοῦ, ἐγγὺς τοῦ Ἀγρινίου, ἐν τῇ ὠραιστάτῃ πυραμίδι τῶν προβούνων τοῦ Πανατωλικοῦ. Αὐτὸς ὁ Θέρμος σώζει ἐτι σπουδαῖα λείψανα ὀχυρώσεως τοῦ ἐθνικοῦ ἱεροῦ τῆς συμπολιτείας. Καὶ αἱ ἀνασκαφαὶ ἀπεκάλυψαν τὰ μεγαλοπρεπῆ ἔχνη τῆς ἐρημώσεως ἀλλὰ καὶ τοῦ ποτὲ μεγαλείου τοῦ ἐπιφανοῦς τούτου τόπου. Τὸ κρηπίδωμα μακρᾶς, μοναδικῆς κατὰ τὴν διατήρησιν στοᾶς, λείψανα ἄλλα κτισμάτων λαμ-

πρῶν καὶ πλῆθος βάθρων ἀνδριάντων καὶ ἐξεδρῶν ἐλέγχουσι μέ-
 χροι κεραίας ἀκριβῆ τὰ ὑπὸ τοῦ Πολυβίου περὶ τῆς πολυτελείας
 τῶν κατασκευῶν τοῦ τόπου λεγόμενα. Μόνον ἐκ τοῦ καταπληκτι-
 κοῦ ἐκείνου πλῆθους τῶν ἀνδριάντων, ὧν τὴν ὕπαρξιν βεβαιώνει
 ὁ ἱστορικὸς καὶ μαρτυροῦσι τὰ σωζόμενα βάθρα οὐδὲν ἔχνος ἔκρυ-
 φεν ἢ σώτειρα γῆ. Ἐπειδὴ δὲ μαρμάρου οὐδὲ ἐλάχιστον θραῦ-
 σμα παρετηρήθη κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ τόπου τούτου, πρέπει
 νὰ δεχθῶμεν, ὅτι οἱ ἀνδριάντες πάντες ἢ σχεδὸν πάντες ἦσαν ἐκ
 χαλκοῦ, καὶ πραγματικῶς δὲ δὲν ἔλειψαν ἀσθενῆ τινα λείψανα
 τοιοῦτων. Ἄλλ' ἢ τοιαύτη ὕλη καθίστα καὶ τὴν καταστροφὴν
 τόσον τελείαν ὅσον καὶ ἀναπόφευκτον. Αὐτοὶ οἱ Αἰτωλοὶ τὴν ἐπαύ-
 ριον τῆς ἀλεθρίας τοῦ Φιλίππου ἐπιδρομῆς δὲν θὰ ἔκαμαν ἄλλην
 χρῆσιν τῶν τεθραυσμένων χαλκῶν καλλιτεχνημάτων ἢ ὅποιαν
 ἐπεφύλαξαν εἰς τὰ τοιαῦτα λείψανα οἱ βάρβαροι κατόπιν αἰῶνες.

Ἡ εἰκὼν ὁμῶς τοῦ τόπου δὲν μένει ἔνεκα τούτου ὀλιγώτερον
 λαμπρά, ὀλιγώτερον ἐναργῆς καὶ πιστή. Διὰ τινῶν μάλιστα ζω-
 ρῶν χρωματισμῶν, τοὺς ὁποίους δὲν ἐξήλειψαν οὐδὲ ἡμαῦρῶσαν
 οἱ εἰκοσι καὶ εἰς αἰῶνες ἐν τῇ φωτὶ τοῦ ἡλίου καὶ ἐν τῇ σκότει
 τῆς ἱστορίας παρελθόντες βραδέως ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τούτων, ἢ
 ἀρχαιοπρεπῆς εἰκὼν τῆς ὠραίας ταύτης γωνίας ἑλληνικῆς γῆς
 παρουσιάζεται ἀνεπίστως ἐναργῆς καὶ ἀξιοθαύμαστος. Ἡ ἑλλη-
 νικὴ τέχνη προηγῆθη τῆς ἱστορίας τῶν ἑλληνικῶν φυλῶν ἢ
 ἐπλήρωσε τὰ κενὰ αὐτῆς. Καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ἡ Ἑλ-
 λάς ἠγνόει τὴν Αἰτωλίαν καὶ οἱ Αἰτωλοὶ δὲν ἐφρόντιζον δι' οὐ-
 δεμιᾶς πράξεως νὰ δείξωσιν ὅτι ἀποτελοῦσι μέρος τῆς ἐνδόξου
 φυλῆς, ἥτις μετ' ὀλίγον τὴν πρωτεύουσαν ἐμελλε νὰ καταλάβῃ
 θέσιν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ κόσμου—ἔτι ἐπὶ Θουκυδίδου οἱ Ἕλλη-
 νες δὲν ἐνόουν τὴν γλῶσσαν τῶν Εὐρυτάνων καὶ ἐπίστευον περ
 αὐτῶν ὅτι ἦσαν ὠμοφάγοι—, ὁ Θέρμος, ἡ θρησκευτικὴ μητρόπο-
 λις τῶν ἀπολιτίστων τούτων ἀνθρώπων, ἐφιλοξένει τοὺς καλλιτέ-
 χνας τῆς μεγαλοπόλεως τῆς Πελοποννήσου, τῆς Κορίνθου, ἥτις
 τοὺς ἐμπόρους τῆς ἐπεμπεν εἰς ὅλας τὰς θαλάσσας καὶ διὰ τῶν
 ἀποίκων τῆς τὸν πολιτισμὸν τῆς μετεφύτευσεν εἰς τὰς πόλεις τῆς
 Ἑτρουρίας. Ἑπτακόσια περίπου ἔτη πρὸ Χριστοῦ ἐκτίσθησαν
 ναοὶ καὶ εἰς τὸν τόπον τούτον, οἵτινες ἐκοσμήθησαν μὲ τὰ πρῶτα
 δοκίμια τῆς ἐκ Κορίνθου ὀρμηθείσης ἑλληνικῆς τέχνης καὶ κα-

τόπιν εἰς χρόνους, οἵτινες πολὺ ἔτι ἀφίσταντο τῆς λαμπρᾶς ἐποχῆς αὐτῆς, οἱ ἄξεστοι Αἰτωλοὶ ὑφίσταντο πάλιν ἄμεσον τὴν ἐπίδρασιν τῆς παλαιότερας αὐτῆς ἀκμῆς.

Ὁροπέδιον, εὐρὺ, κατάρρυτον ὑπὸ ψυχρῶν, διαυγῶν πηγαίων ὑδάτων, κρυπτόμενον ἀφ' ἐνὸς μεταξὺ τῶν ἀλλεπαλλήλων ὄροσειρῶν τῆς χώρας, καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς ἀπώτατον μεγαλοπρεπῶν πεδιάδων ἐρίζοντα ἐξανοιγόμενον, ἀπέναντί του ἔχον τὰς εὐγράμμους κορυφὰς καὶ τὰς δασύδεις κλιτύς ὑψηλῶν βουνῶν καὶ πρὸς τὰ κάτω ἐποπτεῖον εὐδαίμονα πεδία, ἀποτελεῖ τὸν Θέρμον. Τὸ γυμνὸν σήμερον κράσπεδον τῶν περὶ ὑψωμάτων ἦτο ἀναμφιβέλως ἄλλοτε κεκαλυμμένων ὑπὸ δρυμῶν καὶ ὑπὸ τὸ μυστηριώδες αὐτῶν περιβλημα, εἰς τὴν ἀετοφωλεάν ταύτην πολεμικῆς, εὐρώστου, ὀλίγον ἀγρίας ἔτι φυλῆς, ἐνὶ δρυσαν οἱ πρῶτοι ἐγκατασταθέντες ἐνταῦθα ἔποικοι τὸ πρωτογενὲς ἱερόν των. Αἱ θεότητες δὲν εἶχον ἔτι ὁμοιώματα καὶ δὲν κατόικον εἰς ναοὺς. Ἄν εἶχον ὄρατόν τι σημεῖον τῆς ὑπάρξεώς των, τοῦτο ἦτο λίθος ἢ ξύλον· καὶ ἂν εἶχε τοῦτο θεοῖν τινά, αὕτη ἦτο τὸ κούφωμα γηραιοῦ δένδρου, «ὃ πυθμὴν τῆς φηγοῦ», ὡς ἦτο ὁ τοῦ Δωδωναίου θεοῦ. Ὁ βωμὸς, εἰς ὃν πλοῦσιος καὶ πτωχός, ἰδιώτης καὶ πόλις προσέφερε τὸ σφάγιόν του, συνυπῆρξε μετὰ τῆς πρώτης λατρείας ἢ ἠκολούθησεν ἄμέσως αὐτήν. Καὶ ὁ πρῶτος οἶκος, ὅστις ὠρίσθη ὡς κατοικία τοῦ Θεοῦ, ὁ ναὸς αὐτοῦ, ἀπλοῦς ὅπως ἡ κατοικία τῶν τότε ἀνθρώπων, ἐκτίσθη ἔτι βραδύτερον. Τὴν ἱστορίαν δὲ ταύτην τῆς πρώτης θρησκείας καὶ τῆς πρώτης ἅμα ἡμερώσεως τῶν Ἑλλήνων εὐρίσκομεν ἀποτυπωμένην εἰς τὸ ἔδαφος τοῦ Θέρμου. Εἰς τὰ ἀλλεπάλληλα στρώματα τῆς γῆς αὐτοῦ βλέπομεν ὀφθαλμοφανῶς τὰ ἴχνη τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες ἔζησαν ἐπ' αὐτῆς ἀπὸ τῶν πρώτων μέχρι τῶν ἐσχάτων ἡμερῶν τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας. Καὶ ὅτε κατόπιν ἤρχιζε βαδίζον τὸ ἔθνος ἐπὶ τῆς μεγάλης τῆς ἀναπτύξεώς του ὁδοῦ, ὅτε διέσπειρεν εἰς τὰς θαλάσσας τὰ πλοῖά του καὶ κατέλαβε πάντα λιμένα καὶ πάντα ὄρμον τῆς οἰκείας καὶ τῆς ξένης χώρας, ὅτε ἤρχισε νὰ καθιστᾷ τὴν τέχνην τῆς θρησκείας του ὑπηρετίν, εἰς τοὺς θεοὺς νὰ χαρίζῃ ἀγάλματα καὶ τοὺς ναοὺς των μὲ τὰς ἐπινοήσεις τῆς τέχνης του νὰ κοσμή, καὶ πάλιν τὸ πνεῦμα τοῦτο τῆς δημιουργίας καὶ τῆς προόδου ἀνεκαίνισσε τὰ πλάσματά του εἰς τὸ πρωτόγονον τῆς αὐτῆς γῆς ἔδαφος. Τὸν βωμόν, ὅστις εἰς τὸ διάστημα μακρῶν χρόνων συνεσωρεύθη μέ-

γας, διεδέχθη ὁ πρῶτος ναός, καὶ τὸν πρῶτον τοῦτον ναὸν ἠκολούθησεν ἄλλος τελειότερος, ὅστις φωτίζεται ἤδη ὑπὸ πλήρους τοῦ φωτός τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας κατὰ τὰς παραμονὰς ἢ καὶ κατὰ τὴν μεθεπομένην τῶν λαμπροτάτων αὐτῆς γεγονότων. Ὁ ἀρχαιολόγος ἔμεινε τὴν σκαπάνην εἰς τὰς χεῖρας ἀναζητῶν τὰς περγαμηνὰς παλαιᾶς ἱστορίας εἰς τὸ ἔδαφος, οὐδαμοῦ ἄλλοῦ αἰσθάνεται τόσον τὴν ἀξίαν τῆς ἐργασίας του, ὅσον εἰς τοιοῦτους τόπους. Δὲν ἀναβιβάζει πάντοτε θησαυροὺς ἐπὶ τῆς γῆς οὔτε ἀποκαλύπτει ἀνάκτορα ἀποκρυβέντα εἰς τοὺς κόλπους τῆς γῆς, ἀλλὰ ζωντανεῦει πολλάκις τὰ ἄψυχα, λύει τὴν σιγὴν χιλιετηρίδων καὶ συσχετίζει τοὺς αἰῶνας πρὸς ἀλλήλους. Τὸ ἔργον του εἶναι μαντικόν, ἢ γλῶσσά του ἀποκαλυπτικὴ τοῦ μυστηριώδους παρελθόντος.

Γ. Σωτηριάδης

Τὸ τραγοῦδι τῶν βουνῶν

Βουνά, γιγάντεια παιδιά τῆς γῆς,
Βουνά ἀνυπόταχτα, βουνά αἰῶνια,
Ὅπόχετε τὴ λάμψη τῆς αὐγῆς
Γιὰ χαμογέλιο, γιὰ στολὴ τὰ χιόνια·

Ὅπόχετε θυμὸ σας φλογερὸ
Τὴν ἀστραπή, τὸ μαῦρο νέφος θλίψη,
Καὶ μίλημά σας τὸ γοργὸ νερὸ
Ποὺ μὲ βοή κατακυλᾷ ἀπ' τὰ ὕψη·

Πόχετε χίλιες γνῶμες καὶ καρδιές,
Κι ἀγάπη καὶ χαρὰ καὶ περηφάνεια,
Ὅσαν τοὺς ἴσκιους σας, τὰς εὐωδιές,
Σὰν τὰ πουλιά, τ' ἀγρίμια, τὰ βοτάνια·

Πόχετε τὴ δική μας τὴ ζωὴ
Καὶ τὰ δικά μας ἔχετε πρωτεῖα,
Κ' ἓνα σὰς λείπει, κ' εἶθε σὰ θεοί,
Κ' ἓνα δὲν ἔχετε : τὰ γηρατεῖα !

Βουνά τῶν ξένων τόπων σοτεινά
 ποῦ γλυκοχαιρετίζεσθε μὲ τ' ἄστρα,
 Κρουφτὰ στὴ καταχνιά παντοτεινά,
 Ἄσειστα, ἀπάτητα κι ἄπαρτα κάστρα.

Βουνά τῆς γῆς αὐτῆς Ἑλληνικά,
 Καθάρια, διάφανα, πελεκημένα
 Ἄπο τεχνίτη χέρια γνωστικά
 Σὰ μετροημένα ἀγάλματα ἕνα ἕνα,

Ποῦ κρύβετε τὰ μάομαρα λευκά
 Καὶ μοσχομυρισμένα τὰ λουλούδια,
 Καὶ πιὸ γερά ἀπ τὲς πέτρες, πιὸ γλυκά
 Κι ἀπ τοὺς ἀνθοὺς τὰ κλέφτικα τραγοῦδια.

Κι ἀπὸ τὰ χαῦνα πλήθη μακροιά,
 Σὲ χρόνια σκλαβωμένα, θαμπά, κοῦα,
 Ἐθρέψατε τοῦ Γένους τὴ θεά,
 Τὴν αἰθερόπλαστην Ἐλευθερία!

Βουνά ψηλά, βουνά ἰσοιερά, βουνά
 Γεμάτα δύναμη, γεμάτα κάλλη,
 ὦ! δώστέ μου ἀπ τὴν χάρη σας ξανά,
 Καὶ κάμετέ με ὅμοιον μὲ σᾶς καὶ πάλι!

Καθὼς ἡ πρώτη ἀκτίνα τοῦ οὐρανοῦ
 Φωτίζει ἐσᾶς πρὶν φωτισθοῦν οἱ κάμποι,
 Θέλω κ' ἐγὼ μὲς στὸ δικό μου νοῦ
 Τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸ νὰ πρωτολάμπη.

Ἄπο τὰ ὕψη θέλω μαγικὸ
 Τὸν κόσμον οἱ ματιές μου ν' ἀντικρούουν,
 Τοῦ κόσμου τὴ βοή νὰ μὴ γροικῶ,
 Καὶ πάθη ἀνάξια νὰ μὴ μ' ἐγγίζουν.

Καὶ θέλω οἱ στοχασμοί μου καθαροί
 Νὰ μένουν, σὰν τὰ χιόνια στὴ κορφή σας,
 Καὶ νὰ θυμᾶται πάντα ἡ θλιβερὴ
 Ψυχὴ μου πῶς ἐπλόστηκε ἀδελφὴ σας.

Γιατί ἡ ψυχὴ μου ἐκλείσθη σὲ κορμὶ
Μισό, σκυφτό, σ' ἔν' ἄρρωστο κουφάρι
Κ' ἔχασε τὴν ἀκράτητην ὀρμὴν
Ὅπου τὴνεῖχε ἀπ' τὸ βορῶν σὰς πάρει.

Καὶ σὰν αἰτὸς ποῦ τοῦ κοφὰν κακοὶ
Οἱ ἄνθρωποι τὰ δυὸ πλατιά φτερά του
Καὶ σέρονται καὶ πέφτει ἐδῶ κ' ἐκεῖ
Καὶ δείχνεται περίγελο ἄνω κάτου,

Ἔτσι πολλὰς φορὰς κ' ἡ ἀνθρωπινὴ
Ψυχὴ, κὶ ἂν ζῆ κὶ ἂν χάνεται ἐδῶ πέρα
Ἀπραγὴ καὶ δειλὴ καὶ ταπεινὴ,
Εἶναι γιατί ἔχασε τὸν πρῶτο ἀέρα.

Εἶναι γιατί λησιμόνησε κὶ αὐτὴ
Ἀπὸ ποιοῦ μέρους ἔφτασε, ποιοῦ χέρι
Τὴν πρωτοδύγησεν, εἶναι γιατί
Ποῦ θὰ ξαναγυρῶσῃ δὲν τὸ ξέρει.

ὦ! κὰν ἔσεῖς, βουνὰ ψηλά, βουνὰ
Ποῦ μιὰ φορὰ τὸν ἥλιο ἐπρωτοεῖδα,
Κάμετ' ἔσεῖς νὰ μὴ σᾶς λησιμονᾶ
Ποτὲ ἡ ψυχὴ μου, ὦ πρώτη μου πατρίδα!

Καὶ κάμετε ἡ θεωρία σας νὰ γεννᾶ
Ἀισθήματα μεγάλα, ταιριασμένα,
Σ' ἔμένα τὸ μικρό, ψηλὰ βουνά,
Μὲ γιούλια καὶ μὲ ρόδα πλουμισμένα.

Καὶ κάμετε νὰ ἐλπίζω πῶς θὰ ῥθῶ,
Μόλις ξεφύγω ἀπὸ τὴ φυλακὴ μου
Στὰ ὕψη σας, νὰ ξανανταμωθῶ
Μ' ἔσᾶς, πατρίδα ἀληθινὴ δική μου!

Κ. Παλαμᾶς.

Ἡ κληρονομία τῶν πεσόντων

Ἐκεῖνοι ἔπεσον. Ἡ μήτρα δὲν εἶχε δι' αὐτοὺς γραπτὸν νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὸ στρατόπεδον, ἠλικοκαεῖς καὶ κεκμηχότες, πλήρεις αἵματος καὶ λυθροῦ, ὄζοντες πυρίτιδος καὶ κόνεως, ἀλλὰ νικηταί. Ἐκεῖνοι ἔπεσον. Ἡ τύχη δὲν ἐπεφύλασεν εἰς αὐτοὺς νὰ κομισθῶσιν ὑπὸ τῶν νοσοκόμων εἰς τὸ θεραπευτήριον ἀλγούντες καὶ μὲ πληγὴν ἀνοικτὴν, αἱματοσταγαεῖς καὶ πελιδνοί, ἀλλὰ ζῶντες καὶ μέλλοντες νὰ ζήσωσιν.

Ἐκεῖνοι ἔπεσον. Ἡ μήτρα ἔσωσεν αὐτοὺς ἀπὸ ζωῆς ἀτίμου μὲ πληγὴν ἄδοξον ἐπὶ τοῦ νότου, ἀπὸ αἰχμαλωσίας ὕβριστικῆς, ἀπὸ λιποστρατίας ἐπαισχύντου. Ἐκεῖνοι ἔπεσον ὅπου ἔταξεν αὐτοὺς ἡ Πατρίς καὶ τὸ καθήκον.

Μεταξὺ τῶν πεσόντων θὰ εἶναι ἴσως εἰς ἡ ὀλίγοι, ὅτινες ζῶντες δι' οὐδένα εἶχον νὰ μειδιάσωσι καὶ τοὺς ὁποίους οὐδεὶς εἶχε νὰ κλαύσῃ νεκρούς. Κανεὶς δὲν ἀναμένει τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῶν ἀνήσυχος καὶ δακρύων. Ὅταν οἱ ἐπίστρατοι ὅλοι ἐπιστρέψωσιν εἰς τὸν οἶκον, εἰς τὸν ἀγρόν, εἰς τὸ χωρίον, οὐδεὶς προσέρχεται εἰς τὸν ἔρημον καὶ κεκλεισμένον ἐκεῖνον οἰκίσκον, καὶ μόνῃ ἢ ἀράχῃ ἐξακολουθεῖ ὑφαίνουσα ἡσύχως τὸν ἴστόν τῆς περὶ τὸν μοχλὸν τῆς θύρας, ὃν ἔσυρεν, ὅτ' ἔφυγεν εἰς τὸ τάγμα του, ὁ στρατιώτης τῆς πατρίδος.

Ἀλλὰ πλησίον ἐκεῖ, εἰς τὸ πλευρὸν ἐκεῖνων, δι' οὗς πεσόντας οὐδὲν ὑγράνθη ἄμμα, ἔπεσον ἐκεῖνοι, καὶ εἶναι οἱ πολλοί, ὅτινες, ἐνδυσόμενοι τὴν στολὴν τοῦ στρατιώτου, ὅτ' ἐκλήθησαν ὑπὸ τῆς πατρίδος, δὲν ἐμανθάλωσαν τὸν οἶκον, ἀλλ' ἀφήκαν ἐντὸς αὐτοῦ μητέρα μὲ λευκὰς τὰς τρίχας ἢ πατέρα, οὗ ἔτρεμον τὰ γόνατα κατὰ τὸν χωρισμὸν, σὺνευνον τρυφεράν, βρέφος νεογενές. Ἐπεσον ἐκεῖνοι, ὅτινες ἀφήκαν χάριν τοῦ καθήκοντος χέρσον τὸν ἀγρόν, ἀπότιστα τὰ παίμνια, ἀργαῶν τὸ ἐργαστήριον, κατάκλειστον τὸ γραφεῖον.

Εἶναι ἐκεῖνοι, ὅτινες κατὰ τὸν χρόνον πολυμήνου ἐπιστρατείας μακρὰν τῆς γῆς τῆς γενετείρας, μακρὰν τῶν οἰκείων, καθ' ἑκάστην νύκτα, πρὶν ἢ κατακλίνωσι πρὸς ὕπνον τὸ σῶμα αὐτῶν τὸ κατάκοπον, μεταξὺ ἐγρηγόρευσεως καὶ ὄνειρου ἐβλεπον ἐνώπιόν των

τὴν εἰκόνα τῆς στέγης τῆς πατρῖου καὶ ἤκουον τῶν στοναχῶν τῶν ἐγκαταλελειμμένων γερόντων γονέων, τοῦ παραπόνου τῆς μεμονωμένης συζύγου, τοῦ κλαυθμυρισμοῦ τοῦ τρυφεροῦ νηπίου.

Τώρα οἱ συστρατιῶται, οἱ συμπολίται τῶν πεσόντων ἐπιστρέφουσιν εἰς τὰς ἐστίαις των. Εὐθυμοὶ καὶ ζῶηροί, περιφέροντες εἰς τὰ χεῖλη λόγον καυχήσεως πολεμικῆς ἢ ἄσπρα ἐκ τοῦ στρατοπέδου, ἐπανέρχονται καθ' ἑμάδας εἰς τοὺς οἰκείους καὶ ἀνοίγονται ἔλαι αἱ θύραι καὶ σπεύδουσιν ἔλθαι, μεγάλοι καὶ μικροὶ καὶ ἄθροίζονται περὶ τοὺς ἐπιστρέφοντας τὸ χωρίον ἔλθον. Ἀλλὰ τινες οἴκοι μένουσιν κεκλεισμένοι, καὶ ἐντὸς αὐτῶν γίνεται μεγαλύτερον τὸ πένθος καὶ ἀντηχεῖ ἡ χηροτέρα ἢ ἔκφρασις τῆς λύπης ἐν μέσῳ τῆς πέριξ γενικῆς χαρᾶς. Ἐντὸς τῶν πενθίμων ἐκείνων οἴκων θρηνεῖ μήτηρ ἀπωρραμισμένη τὸν μονογενῆ τῆς, τὸ στήριγμα τὸ μόνον τῶν ἐτῶν τῆς τῶν γηραιῶν. Ἐκεῖ πενθεῖ γυνὴ νεκρὰ τὸν σὺντροφόν τῆς, τὴν μόνην αὐτῆς χαρὰν καὶ ἐλπίδα. Ἐκεῖ βρέφος ἀνήλικον κλαίει, διότι πίνει πικρὸν τὸ γάλα, ὅπερ παρέχει εἰς αὐτὸ μήτηρ δακρυρροοῦσα, κλαίει, διότι βλέπει κλαίουσαν τὴν μητέρα, ἀλλ' ἀγνοεῖ τὸ ταλαίπωρον, ὅτι ἡ μήτηρ του εἶναι χήρα καὶ αὐτὸ εἶναι ὄρφανόν.

Εἶναι ἡ μήτηρ ἀπωρραμισμένη, εἶναι χήρα ἢ γυνή, εἶναι ὄρφανόν τὸ τέκνον τοῦ πεσόντος. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ὄντα ἐγκαταλελειμμένα. Κατ' ὀλίγον προσέρχονται εἰς τὸν οἶκον τῶν θρήνων οἱ ἐπιστρέψαντες. Ἐπολέμησαν μαζί του, εἶδον αὐτὸν πίπτοντα, περιστεφανούμενον ὑπὸ τοῦ καπνοῦ τῆς μάχης ὡς ὑπὸ αἵγλης μυστηριώδους. Φέρουσιν εἰς τὴν μητέρα τοῦ πεσόντος τὴν κατηγορίαν, ὅτι ὁ υἱὸς ἔπεσεν ἐν τιμῇ καὶ ἐνδόξως, εἰς τὴν σύζυγον τὸν ἀρραβῶνα τοῦ νεκροῦ, εἰς τὸ παιδίον τὴν τελευταίαν τοῦ μάρτυρος κληρονομίαν, τὸν θερμὸν ἀσπασμὸν τοῦ θανόντος πατρός. Λιηγοῦνται ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ πεσόντος ἐγράφη ἐντὸς στεφάνου δάφνης εἰς στήλην ἀθανασίας, ὅτι ὀπίθεν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἂν διηλθον, τὸ ὄνομά του ἦτο γνωστόν, ὅτι ἐθρήνησαν αὐτὸν ἅπαντες, γνωστοὶ καὶ ἀγνωστοί, ὅτι ἔλθοι συνεισέφερον τὸν ὄβολόν των ὑπὲρ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ. Καὶ γελᾷ δακρυδέν ἢ χήρα, θηλάζουσα τὸ ὄρφανόν τῆς. Βλέπει, ὅτι δὲν εἶναι μόνη, ὅτι δὲν εἶναι ἡ χήρα ὄρφανόν τῆς. Βλέπει, ὅτι δὲν εἶναι μόνη, ὅτι δὲν εἶναι ἡ χήρα ἑνὸς νεκροῦ, ἀλλ' ἡ χήρα τοῦ χωρίου, ὅτι τὸ ὄρφανόν εἶναι τὸ

ὄρφανόν τῆς Ἑλλάδος ὅλης. Καὶ βλέπουσιν οἱ ἐπιζήσαντες ὅποια τιμαὶ ἀποδίδονται εἰς τοὺς θνήσκοντας ὑπὲρ πατρίδος, ὅποιαν μέριμναν ἐπιδεικνύουσιν οἱ συμπολίται ὑπὲρ τῶν οἰκογενειῶν ἐκείνων, αἵτινες ἠγίασαν τὴν γῆν τῆς πατρίδος διὰ τοῦ αἵματός των, αἵτινες ἔσωσαν τὴν τιμὴν τῆς Ἑλλάδος διὰ τοῦ θανάτου των, καὶ ζηλεύουσι τοὺς πεσόντας. Καὶ οἱ παῖδες τοῦ χωρίου, οἱ ἀγωνισταὶ τοῦ μέλλοντος, ὀνειρεύονται μάχας καὶ θάνατον ὑπὲρ πατρίδος. Καὶ αἱ γυναῖκες τῶν νεαρῶν πολεμιστῶν, ὅσοι ἐπέστρεψαν ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, γίνονται μίαν στιγμὴν κατηφείς, ἀναλογιζόμεναι μέλλοντας ἔθνικους ἀγῶνας, νέους χωρισμούς, νέους κινδύνους, ἀλλὰ παρηγοροῦνται πειθόμεναι, ὅτι ἡ Πατρίς ἀμείβει τοὺς πίπτοντας, ὅτι οἱ συμπολίται δὲν λησμονοῦσι τὰς χήρας καὶ τὰ ὄρφανά των, ὅτι ἐκ τοῦ αἵματος τοῦ θνήσκοντος ὑπὲρ πατρίδος δὲν βλαστάνει μόνον ἡ δάφνη τῆς δόξης, ἀλλὰ καὶ ὁ σίτος τῶν ὄρφανῶν.

Σπυρ. Π. Λάμπρος

Λόγος ἐπικήδειος εἰς τὸν Ἀνδρέαν Ζαΐμην

(Ἐκφωνηθεὶς ἐν Ἀθήναις τῇ 5 Μαΐου 1840)

Ἡ παλαιὰ καὶ νέα ἱστορία τῆς Ἑλλάδος παρουσιάζει εἰς τὸν ἑκθαμβὸν κόσμον δύο γενεάς πολὺ ἀνωτέρας ὅλων τῶν ἄλλων γενεῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους διὰ τὰ παράδοξα ἔργα, τὰ ὅποια αἱ δύο αὗται γενεαὶ ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἔπραξαν. Ἡ πρώτη τῶν δύο τούτων παραδόξων γενεῶν, αἱ ὅποια χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων ἀπὸ μακρὸν ἀριθμὸν ἑκατονταετηρίδων, χαρακτηρίζεται ὡς συντηρητικὴ τῆς πατρίδος κινδυνευούσης νὰ πέσῃ ὑπὸ ξένον ζυγόν· ἡ δὲ δευτέρα γνωρίζεται ὡς ἀπελευθερωτικὴ τῆς πατρίδος ὀλοτελῶς δουλωθείσης· ἡ πρώτη ἀνήκει εἰς τὴν παλαιάν, ἡ δευτέρα εἰς τὴν νέαν Ἑλλάδα. Αἱ δύο αὗται γενεαί, αἱ ὅποια ὡς δύο ἐξάισια φαινόμενα διακρίνονται εἰς τὸν πολιτικὸν ὀρίζοντα ὅχι μόνον τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ ὅλου τοῦ κόσμου, ἐπροικίσθησαν ἀναντιρρήτως καὶ ἀπὸ τὴν δημιουργικὴν δύναμιν τῆς φύσεως μὲ δῶρα τοιαῦτα, ὅποια φειδωλεύεται ἡ ἴδια φύσις νὰ

χαρίση εἰς γενεάς, εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἐδόθη ἀνωθεν τοιοῦτος ὑψηλὸς προορισμός· διότι πῶς ἄλλως θὰ ἐδύναντο νὰ κατορθώσουν αἱ γενεαὶ αὗται ὅσα ἔργα κατώρθωσαν ἀνώτερα τῆς συνήθους ἀνθρωπίνης φύσεως; Ἡ πρώτη γενεά, λέγω ἢ συντηρητικὴ, ἀνεφάνη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ τῶν Περσικῶν πολέμων, ἢ δὲ δευτέρα, ἢ ἀπελευθερωτικὴ, εἶσθε, ὦ Ἕλληνες, σεῖς οἱ ζῶντες· ναί! σεῖς οἱ ἴδιοι.

Εἶναι παρατηρήσεως ἄξιον, ὅτι, καθ' ὡς ἐποχὰς οἰκονομοῦνται τοιαῦτα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν πολιτικὰ φαινόμενα, ἀναβλαστάνουν προνοητικῶς πῶς εἰς τοὺς κόλπους αὐτῶν τῶν γενεῶν καὶ τοιοῦτοι ἄνδρες, χωρὶς τὴν χειραγωγίαν τῶν ὁποίων δὲν θὰ ἐδύναντο ποτὲ ἴσως αἱ γενεαὶ αὗται νὰ φθάσουν εὐτυχῶς εἰς τὸν πρὸς ὄν ἀπετείνοντο ὄρον. Τῷ ὄντι τίς ἤμπορεῖ νὰ εἴπῃ, ὅτι χωρὶς Μιλιτιάδης καὶ Θεμιστοκλεῖς ἢ Ἑλλὰς ἐπὶ τῶν Περσικῶν πολέμων θὰ ἀπῆθανατίζετο ὅσον ἀπῆθανατίσθη; Τοιοῦτοι ἄνδρες ἐφάνησαν καὶ εἰς τὴν σημερινὴν μας πολυπαθῆ ἀλλὰ πολυένδοξον γενεάν, χωρὶς τοὺς ὁποίους τίς δύναται νὰ εἴπῃ ὅτι θὰ εὐδοκίμει ὅσον εὐδοκίμησεν ὁ μέγας τῆς πατρίδος ἀγών;

Ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀνδρῶν τούτων εἶναι καὶ ὁ προκείμενος νεκρός· ἀρχηγός, ὄχι ὀπαδὸς τῆς ἐπαναστάσεώς μας· αὐτὸς μετὰ τῶν ἐνδόξων Γερμανοῦ καὶ Λόντου ἐφώνηξε πρῶτος τὴν 25ην Μαρτίου ἀπὸ τὴν ἱεράν Μοῦνῃν τῆς Λαύρας. «Ἕλληνες, λάβετε πνεῦμα ἐλευθερίας»· ἐφώνηξε καὶ ἡ φωνὴ του ἔγινε πνεῦμα ἐλευθερίας, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας ἐξηπλώθη εἰς ὅλην τὴν γῆν καὶ εἰς ὅλην τὴν θάλασσαν τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἡ Ἑλλὰς ἐγένετο ἐλευθέρη. Τί τὸν ἐκίνησεν εἰς τό μέγα τοῦτο ἔργον; διψα τάχα ἐξουσίας, πλούτου ἢ ἐπισημότητος; ὄχι βέβαια· διότι ἦτο ἐκ τῶν δυνατωτέρων, πλουσιωτέρων καὶ ἐπισημοτέρων τῆς Πελοποννήσου. Τὸν ἐκίνησεν ἄρα ἄλλο τι, τὸ ὅποιον αἰσθάνονται μόνον αἱ μεγάλαι ψυχαὶ, καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ Ζαΐμη ἦτο τοιαύτης φύσεως ψυχὴ, διότι ἦτο ψυχὴ οἰκογενεΐας, ἢ ὁποία καὶ ἄλλοτε, ἂν καὶ ἀτυχῶς, ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος ἐμεγαλοπραγμάτησεν ἢ ἀδοξία ἄρα τῆς πατρίδος, ἢ ὁποία ταράττει πάντοτε τὰς μεγάλας ψυχάς, χωρὶς νὰ δύναται ἢ ἀπόλαυσις ὅλων τῶν καλῶν τοῦ κόσμου τούτου νὰ τὰς ἀναπαύσῃ, αὐτὴ ἐκίνησε τὸν ἄνδρα

τούτον εἰς τὸ μέγα τῆς ἐπαναστάσεως ἔργον. Τὰ στενὰ ὄρια τοῦ ἐπιταφίου λόγου καὶ τὸ ὀλιγόωρον τῆς προμελέτης μου δὲν μοὶ δίδουν καιρὸν νὰ δείξω διὰ τῶν ὑπὲρ πατρίδος πράξεών του, τὸ μεγαλεῖον τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνδρός, διότι εἰς δεῖξιν τούτου ἔπρεπε νὰ διέλθω μαζί σας τὴν πολιτικὴν ζωὴν του, καὶ ἡ πολιτικὴ ζωὴ του εἶναι ὅλη συνδεδεμένη μετὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἐπαναστάσεώς μας· διὰ τοῦτο περιορίζομαι νὰ ἐκλύσω τὴν προσοχὴν σας εἰς ἓν καὶ μόνον περιστατικόν, τὸ ἑξῆς :

Εὐφημεῖ καὶ δικαίως, ἡ παλαιὰ ἱστορία τὴν ἀναφιλίωσιν τοῦ Ἀριστείδου καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς κινδυνεύουσης τότε πατρίδος.

Λαμπρότερον παράδειγμα πατριωτικῆς ἀρετῆς καὶ ἐπίσης εὐτυχῆς καὶ ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματά του, μᾶς παρουσιάζει ἡ νέα μας ἱστορία μεταξὺ δύο ἐνδόξων πρωταγωνιστῶν μας, τοῦ Ζαΐμη καὶ τοῦ Καραϊσκάκη, ἐχθρευομένων πρὸς ἀλλήλους, καθὼς ὅλοι γνωρίζομεν.

Ἐπνεε τὰ λοιπὸν ἡ πατρίς μετὰ τὴν πτώσιν τῆς ἡρωϊκῆς πόλεως τοῦ Μεσολογγίου, καθ' ἣν ὥραν καταπληχθεῖσα ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἐθνικὴ συνέλευσις ἔπαυσε τὰς ἐργασίας της καὶ ἐνεπιστεύθη ὅλας τὰς δυνάμεις εἰς δικτατορικὴν Κυβέρνησιν, ὀνομάσασα πρόεδρον αὐτῆς τὸν Ζαΐμην. Ἄμα ἐγκαθιδρύθη ἡ δικτατορικὴ αὕτη Κυβέρνησις, σκέψις ἔγινε περὶ ἐκλογῆς γενικοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ρουμελιωτικῶν στρατευμάτων, καὶ ἰδοὺ πρῶτος ὁ πρόεδρος Ζαΐμης προβάλλει . . . Ποῖον τὸν ἐχθρὸν τοῦ Καραϊσκάκη. Ἐκλέγεται πάραυτα ὁ προβληθεὶς παμψηφεὶ μεταπέμπεται αὐθημερὸν εἰς τὸ κυβερνητικὸν συμβούλιον, τὸν προῦπαντᾶ ὁ Ζαΐμης ἐρχόμενον· «ἡ πατρίς», τῇ λέγει, «ἀπαιτεῖ σήμερον τὴν ἑνωσὴν μας». Τὴν ἀπαιτεῖ» ἀποκρίνεται καὶ ὁ πατριώτης Καραϊσκάκης καὶ πίπτει ἀμέσως εἰς τὰς ἀνοικτὰς ἀγκάλας τοῦ προέδρου, ὁ ὅποιος τὸν ἐνδύει πάραυτα ἐν ὀνόματι τῆς Κυβερνήσεως, ὅλην τὴν κατὰ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα στρατιωτικὴν παντοδυναμίαν καὶ μετὰ τὴν λαμπρὰν εὐγλωττίαν, μετὰ τὴν ὁποίαν τὸν ἐπρόκισεν ἡ φύσις, ἀποδίδει τὸν δίκαιον ἔπαινον εἰς τὴν στρατηγικὴν του ἐμπειρίαν. Οἱ δύο Ἕλληνες, ἐπίσης καὶ οἱ δύο μεγάλῃ ψυχῇ, δὲν εἶδαν τὴν ὥραν ἐκείνην παρὰ τὴν πατρίδα, μόνην τὴν πατρίδα.

Ἡ πράξις αὕτη, ἀκροαταί, δὲν εἶναι μόνη ἱκανὴ νὰ κινήσῃ τὸν θαυμασμὸν καὶ τὸ σέβας πάσης εὐγενοῦς καὶ φιλοπάτριδος καρδίας πρὸς ἀμφοτέρους; ἀλλὰ πόσαι ἄλλαι πράξεις ὑψηλῆς φύσεως εὐρίσκονται διεσπαρμέναι εἰς τὸ μακρὸν καὶ πατριωτικὸν στάδιον τῆς πολιτικῆς ζωῆς τοῦ ἱστορικοῦ τούτου ἀνδρός!

Ἄν καὶ ὡς Ἕλληνα καὶ ὡς ἄνθρωπον τοῦ ἀγῶνος καὶ ὡς στενὸς τοῦ ἐνδόξου Ζαΐμη φίλος, θρηνηῶ τὴν ὥραν ταύτην, νικώμενος ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, δὲν ἀνέβηκα ὅμως εἰς τὸ βῆμα τοῦτο ἐπὶ σκοπῷ οὔτε ἐγὼ νὰ θρηνηῶ, οὔτε τὸ ἀκροατήριόν μου νὰ κινήσω εἰς θρήνους· ὅχι τὰ δάκρυα εἶναι διὰ τοὺς θνητούς, δὲν εἶναι διὰ τοὺς ἀθάνατους· καὶ ἀθάνατοι εἶναι ὅσοι παρέλαβον ἀπὸ τοὺς προγενεστέρους των πατρίδα δούλην καὶ τὴν παραδίδου εἰς τοὺς μεταγενεστέρους των ἐλευθέραν. Ὅταν χιλιάδες καὶ μυριάδες Σικελιωτῶν, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, συνώδευσαν εἰς τὸν τάφον τὸν ἐλευθερωτὴν τῆς πατρίδος των Τιμολέοντα, ἐφαίνοντο λέγει ἡ ἱστορία, τελοῦντες ἑορτὴν μᾶλλον ἢ κηδεῖαν· ὅλοι ἦσαν λαμπροφορεμένοι, ὅλοι εἶχον τὰς κεφαλὰς των στολισμένας μὲ τῆς χαρὰς τοὺς στεφάνους. Τοιαύτην φαντάζομαι καὶ ἐγὼ τὴν σημερινὴν κηδεῖαν, ἂν καὶ δικαίως τὴν βλέπω ὅλην κατῆφειαν, ὅλην θρήνους· διότι βλέπω, ὅτι ἕνας ἀπὸ τοὺς προωρισμένους εἰς τὸ νὰ μεταβιβάσουν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἀπὸ τὴν δουλείαν εἰς τὴν ἐλευθερίαν, ἀφ' οὗ ἐτελείωσε τὸ ἄνωθεν εἰς αὐτὸν ἐμπιστευθὲν τῆς παλιγγενεσίας ἔργον, μεταβαίνει σήμερον ἀπὸ τὴν θνητότητα, τὴν ὅποιαν ἐλάμπρυνεν, εἰς τὴν ἀθανασίαν, ἣ ὅποιαν τὸν περιμένει· ναί! ἡ παραπομπὴ τοῦ Ζαΐμη δὲν γίνεται εἰς τὴν γῆν, ἂν καὶ φαίνεται γήϊνος· γίνεται εἰς τὸν οὐρανόν· δὲν ὑπάρχει οὔτε λύπη οὔτε θρήνος, ἀλλὰ χαρὰ ἀμείωτος καὶ ἀτελεύτητος.

(Ἀπόσπασμα)

Σπ. Τρικούλης

Ἄποσπασμα ἀγορεύσεως

Κατὰ τὴν 25 Μαρτίου 1868

Ἄνεκδιήγητα βάσανα, σκληραὶ περιπέτειαι, χεῖμαρροι βαρβάρων, αἰμοβόροι κατακτηταί, εἶχον καταμασίσει, εἶχον κατακερματίσει τὴν φυλὴν, εἶς ἦν ὁ Θεὸς διεπιστεύθη τὸν θρίαμβον τοῦ πολιτισμοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ τῆς Χριστιανωσύνης. Ἡ τρισαθλία Ἑλλάς εἶχε καταντήσει αἰμόφυρτος παλαιίστρα, ἔνθα ἐναλλάξ συνήντωντο τὰ στίφη τῶν βαρβάρων, ὅπως ἀπορροφῶσι τὴν ἰκμάδα τῆς ζωῆς τῆς. Τὸ ἔθνος ἀπώλεσε τὴν ἐνότητα καὶ ὑπέκυπτεν εἰς τὴν βίαν, τηχόμενον ὑπὸ τὸν ὄγκον μυριοῦς καταστροφῆς.

Ἄλλὰ καὶ αἱ τρικυμῖαι παρέρχονται ἐξαντλούμεναι καὶ ἡ λαΐλαψ, ἥτις εἶχεν ἐνσκήψει ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος, ἤρχισε βαθμηδὸν νὰ χαλαροῦται. Εὐθύς τότε ἀνεφύη ὁ ἀνταγωνισμὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος κατὰ τῆς προαιωνίου κατάρας καὶ ὡς ἐκ θαύματος ἤρχισαν νὰ βλαστάνωσιν ἐκ τῶν ἐρειπίων καὶ τοῦ ὀλέθρου τὰ πρῶτα ἀνθή τῆς Ἐθνικῆς ἀναγεννήσεως.

Αἱ γενεαὶ παρήρχοντο καταποντιζόμεναι ἐν τῷ μεγάλῳ τοῦ Ἑλληνισμοῦ κοιμητηρίῳ, ἐξαφανιζόμεναι ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς, ἀφοῦ πρῶτον ἤρχοντο μία μετὰ τὴν ἄλλην νὰ κρούωσι τὸν φοβερὸν τῆς κατακτῆσεως πύργον καὶ νὰ τὸν καταβρέχωσι διὰ τοῦ αἵματός των. . . . Ὁ πύργος ἤρχισε νὰ σαλεύῃ καὶ μετὰ πεντακοσίων ἐτῶν ἀκατανόητον ἀγῶνα ἐθεάθη διαρρηγνύμενος, συντριβόμενος ὑπὸ τὸν πέλεκυν τοῦ Ἑλλήνος σκαπανέως.

Ἐν μέσῳ τῶν ἀπεράντων, τῶν ἀτελευτήτων ἐρήμων τῆς αἰωνιότητος, τὰ ἔτη, αἱ ἡμέραι παρίστανται ὡς τόσοι σταθμοί, ἔνθα ἡ ἀνθρωπότης βαίνουσα εἰς τὸν προορισμὸν αὐτῆς ἐγχαράττει τὰ ἴχνη τῶν διαβημάτων τῆς. Ἡ δὲ διάνοια τῶν ζώντων διεξερχομένη τὴν βίβλον τοῦ παρελθόντος ἀνευρίσκει τοὺς σταθμοὺς τούτους καὶ ἀναπαύεται ἐπ' αὐτῶν καὶ παρηγορεῖται, καθὼς ἀναπαύονται οἱ θαλασσοποροῦντες ἐν ὥρᾳ τρικυμίας μένοντες ἐπὶ τῆς ἀκτῆς καὶ ἐπιτηροῦντες ἐκεῖθεν τὰ ἀναβράζοντα κύματα.

Τοιαύτη τις εἶναι ἐν τῷ μεγάλῳ ἔθνικῳ μαρτυρολογίῳ καὶ ἡ σεπτῇ ἡμέρᾳ, ἦν σήμερον ἐορτάζει σύμπας ὁ Ἑλληνισμὸς.

Ἄλλιμονον εἰς τὰ ἔθνη, ὧν ὁ βίος εἶναι ἀγραφος χάρτης. . . .

Ὑπὸ τὸν φοβερὸν ὄγκον τῆς καταράς δὲν ἔκυψε βεβαίως, δὲν κόπτει ἡ ἑλληνικὴ φυλή.

Ἀπὸ εἰκοσιπέντε περίπου ἑκατονταετηρίδων τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος πεζοδρόμος ἀκάματος, βαδίζει διὰ μέσου τῶν αἰώνων, διασχίζει τὸ πυκνὸν σκότος τῆς ἀρχαίας βαρβαρότητος, διαχέει πανταχοῦ τὴν λάμπριν τοῦ πολιτισμοῦ, τὸ φῶς τῆς ἐλευθερίας.

Τὴν πτέρναν τῶν ποδῶν του κατέφαγαν αἱ ἀκανθαί, τὸ πολῦτιμον αἷμά του ἔβαψε τὰ διαβήματά του . . . τὰ ὄστα τῶν γενεῶν του ἀφειδῶς διεσπάρησαν ἐπὶ τῆς ἀπεράντου ὁδοῦ, ἦν διέτρεχε . . . καὶ ὁμως ὁ ἀκάματος ἐκεῖνος πεζοπόρος ἐβάδιζεν . . . ἐβάδιζεν . . . ἐβάδιζε πάντοτε.

Ἐπῆλθεν ἐν τοσοῦτῳ ἡ ζοφερὰ νύξ τῆς ρωμαϊκῆς κατακτήσεως, ἐπῆλθεν ὁ κυκεὼν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καὶ ὁμως ἐν μέσῳ τῆς κλαγγῆς τῶν ὄπλων τοῦ κατακτητοῦ, καθὼς ἐν μέσῳ τῆς πνιγῆρας ἀτμοσφαίρας τῆς Γραικορωμαϊκῆς δεσποτείας, τὸ πανάρχαιον πνεῦμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ διαλάμπει, καθὼς ἐνίοτε διαλάμπουσιν οἱ ἀστέρες ἐν μέσῳ τῶν συμπεπυκνωμένων νεφελῶν,

Τοιοῦτῳ τρόπῳ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος διῆλθε τὸν βίον του ἀνταγωνιζόμενον διηνεκῶς, ἀενάως ἀναφύμενον . . . ὡς ἐκ θαύματος διασφύζομενον μέχρι τῆς ἀποφράδος ἡμέρας τῶν Ἁγίων Πάντων τοῦ ἔτους 1453. Τότε ἐπὶ τῶν ἐπάλλξεων τοῦ Βυζαντίου ἐπάτησαν οἱ στιβαροὶ πόδες ἐνὸς τῶν ἀπογόνων τοῦ Ὀσμάν... Ὁ δικέφαλος Βυζαντινὸς ἀετὸς πληγωμένος κατάκαρδα, ἔπεσε κατὰ γῆς καὶ ἐπνίγη ἐν τῷ ἰδίῳ αἵματί του. Ὁ κόσμος ὅλος ἐτρόμαξε καὶ ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς ἐκπλήξεως ἐθεάθη αἱματόφυρτος ὁ Μωάμεθ ἔχων ἀνά χεῖρας τὴν σεπτὴν κεφαλὴν τοῦ τελευταίου τῶν Παλαιολόγων καὶ ὠρυόμενος ὡσεὶ λύκος νὰ κραυγάζῃ πρὸς τὴν Χριστιανωσύνην ἅπασαν: «Ἰδέτε...ἰδέτε, λαοὶ τῆς γῆς...ἀπέκοψα διὰ τῆς ῥομφαίας μου τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἑλληνισμοῦ».

Καὶ τοῦ θηρίου ἐκείνου τοὺς λόγους τοὺς ἐπίστευσαν οἱ ἰσχυροὶ τῆς γῆς καὶ ἔπεσαν ἐνώπιον αὐτοῦ καὶ προσεκύνησαν αὐτῷ ἔντρομοι, παραλελυμένοι.

Καὶ ὁμως ἠπατήθησαν... Τὸ αἷμα τῶν Παλαιολόγων τὸ ἀπερρόφησεν ἡ γῆ τῆς Ἑλλάδος καὶ δι' αὐτοῦ ἐκυφορήθη ὁ νέος Ἑλληνισμός, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἀνεβλάστησαν οἱ πελώριοι γίγαντες

τοῦ μεσαιωνικοῦ ἀγῶνος, καὶ δι' αὐτοῦ ἐγράφη ἡ πολιτικὴ διαθήκη τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐσφραγίσθη ἡ μυστικὴ ὁμολογία ἐνθα αἱματηροῖς γράμμασιν ὑπάρχει γεγραμμένον ἐν μιᾷ καὶ μόνῃ ῥήτρᾳ τὸ προαιώνιον, τὸ ἀμετάτρεπτον σὺνθημα τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

— Ἐμπρός... ἐμπρός... ἐμπρός...

Ἐπὶ τετρακόσια ἔλα ἔτη, ἐνῷ ὁ κόσμος ὅλος ἐσῆπετο ὑπὸ τὴν δουλείαν, ὁ μυστηριώδης, ὁ ἀκάματος ἐκεῖνος πεζοδρόμος ἐβάδιζεν...ἐβάδιζε πάντοτε... Ἐκρουεν ἐν ὧρα νυκτὸς τὰς θύρας τῶν μονῶν καὶ κράζων κατ' ὄνομα τοὺς κατατρυχομένους μοναχοὺς ἔλεγεν εἰς αὐτοὺς «Γρηγορεῖτε...ἰδοὺ ὁ νομφίος ἔρχεται».

Εἰσέδουε κρύφα ἐντὸς τῆς καλύβης τοῦ πένητος γεωργοῦ καὶ ἐγείρων ἐκ τοῦ ὕπνου τὸν τεθλιμμένον ζευγηλάτην τὸν περιέθαλπε καὶ τὸν διέταττε νὰ μὴ δειλῆ...Τοιοῦτοτρόπως παρήρχοντο αἱ γενεαί, ἀλλὰ δὲν παρήρχοντο καὶ αἱ ἐλπίδες... Ἐλαμψε τέλος καὶ ἡ ἱερὰ ἡμέρα τῆς 25 Μαρτίου τοῦ ἔτους 1821 καὶ ἐκ μιᾶς ἐνῷ ἐχθροὶ καὶ φίλοι ἐθεώρουν ἐσβεσμένον τὸ πτώμα τῆς Ἑλλάδος, ἐνῷ ὁ κόσμος ὅλος ἐπίστευεν, ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς κεκμηκὼς ἐκ τῆς μακρᾶς ταλαιπωρίας ἐκεῖτο νεκρὸς ἐν τῇ τάφῳ, αἴφνης ἀπὸ τῶν κορυφῶν τοῦ Πίνδου καὶ τοῦ Ὀλύμπου, ἀπὸ τῶν ἀκρωρειῶν τῆς Ὀσσης καὶ τῶν Ἀγράφων, ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου τῆς Ἀγίας Λαύρας, ἀκούεται ἡ βροντώδης φωνὴ τοῦ μυστηριώδους ἐκείνου πεζοδρόμου:

— Ἐμπρός...στ' ἄρματα... ἐγέρθητε!

Καὶ τὰ τρισάθλια τέκνα τῆς Ἑλλάδος ἠγέρθησαν... καὶ τὸ αἶμα ἔρρευσε ποταμηδόν... καὶ ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἀνατολῆς εἶδε κρεμάμενον τὸν πατριάρχην Γρηγόριον... καὶ αἱ Θεοδοῦλαι ἔφριξαν ὀρώσαι μαρτυροῦντα τὸν Διᾶκόν... καὶ μυριάδες γυναικῶν καὶ παιδῶν ἐστάθησαν σπαραττόμενα... καὶ ὅμως ὁ ἀκάματος, ὁ ἀδυσώπητος ἐκεῖνος πεζοδρόμος βαδίζων ἐν μέσῳ τῶν σφαγῶν καὶ τοῦ θλέθρου δὲν ἔπαυε βρυχώμενος ὡς λέων νὰ κραυγάζῃ πάντοτε:

— Ἐμπρός... ἐμπρός... ἐμπρός.

Ὁ ἐχθρὸς ἀπηύδησε, παρήτησε τὸ πεδῖον τῆς μάχης καὶ ἐκ τοῦ φοβεροῦ τούτου κατακλυσμοῦ ἀνεψύχῃ τὸ Βασιλεῖον τῆς Ἑλλάδος.

Ἄλλ' ἡ κατάρτισις τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου ὑπῆρξεν ὁ πρῶ-

τος θεμέλιος λίθος και οὐχι τὸ οἰκοδόμημα τῆς Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐθνότητος. Πόρρω απέχομεν τοῦ σημείου, πρὸς ὃ ἀπέβλεψαν οἱ πατέρες μας. Μὴ ἀπατώμεθα. Ἀπομένουσιν ἀκόμη ἀκαταλόγιστοι δυσχέρειαι, σκληραὶ δοκιμασίαι, και ἔμως ἡμεῖς θέλομεν βαδίσαι μετ' ἀποφασιστικότητος ἐν μέσῳ τῶν προσκομμάτων και τῶν κινδύνων μέχρι πλήρους πραγματοποιήσεως τῶν εὐχῶν και τῶν πόθων, οὓς θνήσκοντες μετεβίβασαν εἰς ἡμᾶς οἱ πρόγονοί μας.

Μία μόνη ἀπομένει εἰς ἡμᾶς διέξοδος...μία μόνη ἀληθῆς παρηγορία...μία μόνη γλυκυτάτη ἐλπίς και μετ' αὐτῆς συνδέονται αἱ εὐχαὶ τῶν γονέων μας... Ἀκούσατέ την ἐκ ὀνόματος ἐμοῦ, ὅστις ἀπὸ εἰκοσαετίας ἤδη εἶτε συγγράφων, εἶτε ἀγορευῶν, εἶτε βουλευόμενος, εἰς ταύτην μόνον ἀπέβλεψα και ταύτην μόνην ἔσχον παρήγορον σύντροφον τῆς ζωῆς μου...

Ἀκούσατέ την ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ, καθ' ἣν σύμπας ὁ Ἑλληνισμὸς δέεται ὑπὲρ μακαρίας μνήμης και αἰωνίου ἀναπαύσεως τῶν ψυχῶν τῶν κεκοιμημένων ἡρώων μας... Ἀκούσατέ την και μὴ φοβηθῆτε...

Συνδυάσατε τοὺς παλμοὺς τῆς καρδίας σας, οἵτινες ἔναυλοι ἀντηχοῦν εἰς τὴν ἀκοήν μου μετὰ τῆς πυρετώδους ἐξάψεως, ἣτις κατακυριεύει και τὴν ἰδικήν μου καρδίαν... Συμπλέξατε τοὺς κρυφωτέρους πόθους τῆς ψυχῆς σας μετὰ τῶν σεπτῶν ὀνομάτων τῶν ἡμετέρων Βασιλέων και συνενώθητε μετ' ἐμοῦ, ὅπως ὁμοθυμαδὸν διακηρύξωμεν πάλιν τὸ προαιώνιον, τὸ ἀμετάτρεπτον σύνθημα τοῦ Ἑλληνισμοῦ...

— Ἐμπρός... ἔμπρός... ἔμπρός!...

Ἄρ. Βαλαωρίτης

Ζακύνθος

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐνετικῆς κυριαρχίας, —ΙΕ' αἰῶν— ἡ πόλις τῆς Ζακύνθου ἀπετελεῖτο κυρίως ἀπὸ δύο τμήματα: Τὸ φρούριον και τὸν αἰγιαλόν. Ἡ καθ'αυτὸ πόλις ἦτο ἐπάνω εἰς τὸ φρούριον· ὁ δὲ λεγόμενος «αἰγιαλὸς» εἶχεν ὀλίγα οἰκήματα διεσπαρ-

μένα, τὰ ὅποια ἐγκατέλειπαν αἱ αἰγιαλίται διὰ νὰ ἐγκλεισθοῦν καὶ αὐτοὶ εἰς φρούριον, ὅσάκις ἐνεφανίζετο κανὲν ὑποπτικὸν πλοῖον καὶ ἠπειλεῖτο κατὰ τῆς νήσου ἐπιδρομὴ πειρατῶν.

Ἡ σημερινὴ πόλις εἶναι ἡ μοιραία ἐξέλιξις τοῦ ἀρχαίου ἐκθίνου «αἰγιαλοῦ». Τὸ φρούριον, ὅλον ἐν ἀνωφελέστερον, παρήκμαζε διὰ τῶν αἰώνων καὶ ἡρηματοῦτο, ἐνῶ ἀπ' ἐναντίας ὁ παρὰ τὴν θάλασσαν συνοικισμὸς κατέκτα ὁσημέραι ἔδαφος καὶ ἐπυκνοῦτο. Σήμερον τὸ ἐνετικὸν φρούριον δὲν εἶναι παρὰ μεγαλοπρεπὲς ἐρείπιον δεσπάζον τῆς πόλεως κ' ἐξεγείρον τὰς ἀναμνήσεις, μὲ τὰ σχεδὸν κατεστραμμένα τείχη του, τὰς ἐπάλξεις, τοὺς προμαχῶνας, τὰς τουφεκίθρας καὶ τοὺς λέοντας τοῦ Ἁγίου Μάρκου, τοὺς γλυπτοὺς ἐπὶ τῶν ὑπερθύρων. Ὁ εὐρύς του περιβόλος, τὸν ὅποτον καμμία ἀνάγκη δὲν εἶναι πλέον νὰ προφυλάτουν σιδηραὶ πύλαι, τώρα περικλείει μόνον τὰς φυλακὰς, ἔπου κρατοῦνται κατάδικοι, καὶ τὸν σηματογράφον, τὸν «τηλέγραφον» ἔπως λέγεται ἐκεῖ—πέρα, ὁ ὁποῖος σημειώνει— «σινιαλάρει» τὰ καταπλέοντα ἀτμόπλοια. Ἀλλὰ κάτω ἡ πόλις καταλαμβάνει μέγα μέρος τῆς ἀνατολικῆς παραλίας, ἐκτείνεται ἐμπρὸς πρὸς τὴν θάλασσαν μὲ μώλους καὶ προσχώσεις, ἀνέρχεται ὀπίσω πρὸς τοὺς λόφους, μέχρι σχεδὸν τῶν ἐπάλξεων τοῦ φρουρίου, ἀπλώνεται παντοῦ, μεγαλώνει, ἐξωραΐζεται μὲ νέα κτίρια,—ὅταν δὲν ἀσχημίζεται, ὅπως τώρα μ' ἐρείπια σεισμῶν—καὶ ἀντιτίθεται πάντοτε πρὸς τὴν ἐρημίαν καὶ τὴν ἐρείπωσιν τῆς ἀρχαίας πόλεως ἐκεῖ—ἐπάνω, τὴν ὁποίαν διεδέχθη καὶ ὑπερευδοκίμησε. Ποία ἐκπληξίς θὰ ἦτο τὸ θέαμα αὐτὸ διὰ τὸν Ζακύνθιον τῆς ἐποχῆς τῶν πρώτων Πρεβεδοῦρων¹⁾, ἀν' ἦτο δυνατόν νὰ ἀναστήθῃ ἀπὸ κενὴν τάφον τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ἢ τῆς Ἀναλήψεως.

Ὁ εἰσπλέων διὰ πρώτην φοράν εἰς τὸν εὐρύχωρον καὶ ἀσφαλῆ λιμένα τῆς Ζακύνθου, μένει ἐκθαμβὸς πρὸ τοῦ πλῆθους καὶ τοῦ ὕψους τῶν κωδωνοστασιῶν, καὶ στολιζοῦν τὴν πόλιν αὐτήν, ἣ ὅποια φαίνεται μεγάλη καὶ ὠραία. Μερικοὺς ἀπὸ τοὺς ὑπερυψήλους τῆς πύργους ἐκουτσούρεψαν ἢ κ' ἐξηφάνισαν οἱ τελευταῖοι σεισμοί, ἀλλὰ καὶ πάλιν μένουσιν τόσοι, ἔτσι εἰς καμμίαν ἄλλην ἐλληνικὴν πόλιν

¹⁾ Οὕτως ἐκαλοῦντο οἱ διοικηταὶ τῶν νήσων ἐπὶ Ἑνετοκρατίας.

Ἡ πρώτη αὐτῆ ἐντύπωσις ἐξακολουθεῖ καὶ μετὰ τὴν ἀποβίβασιν. Ἡ Ζακύνθος εἶναι ἡ χώρα τῶν καμπαναρεῖων καὶ τῶν ἐκκλησιῶν. Εἰς τὴν ἐξοχὴν ἐκκλησιάκια, ποιητικὰ ξωκλήσια, μερικὰ ἔχι μεγαλύτερα ἀπὸ μίαν σπηλιὰν ἢ καλύβην. Εἰς τὰ χωρία ἐκκλησῖαι μεγάλαι, διπλαὶ καὶ τριπλαὶ, μὲ καμπαναρεῖά ὅπως εἰς τὴν χώραν. Παντοῦ «οἶκοι Θεοῦ» παντοῦ ἀετώματα μὲ σταυροὺς, παντοῦ κόγχαι μὲ θυρίδας, ὀπισθεν τῶν ὁποίων λάμπει τὸ φῶς τῆς ἀκοιμήτου κανδήλας. Καὶ τί ὄψαισι, τί πλούσιοι, τί καλλιτεχνικοὶ οἱ περισσότεροὶ ἀπὸ τοὺς πολυπληθεῖς αὐτοὺς ναοὺς! Εἰς ἀπλοὺν ῥυθμὸν «βασιλικῆς» χωρὶς θόλους, χωρὶς στήλας, χωρὶς λαβυρίνθους καὶ παρεκκλήσια, ἀλλὰ μὲ τοὺς ἀμυθῆτους στολισμοὺς ξυλογλύπτων τέμπλων, ἐπιχρῶσων μὲ παλαιὰς εἰκόνας καλῆς καὶ πολλὰκις ἐξόχου τέχνης, μὲ ὀλόκληρον ἠθασαυρὸν μανουαλίων, κανδηλῶν, πολυελαίων ἀργυρῶν. Ὁ σημαντικώτερος εἶναι ὁ τῆς Φανερωμένης, ἐπὶ τῆς πλατείας Δοξυρά, θαυμάσιον πλοῦτος καὶ φιλοκαλίας, ὁ κομψώτερος, ὁ καλλιτεχνικώτερος Ἑλληνικὸς Ναός. Οἱ ναοὶ τῆς Ζακύνθου εἶναι οἰκοδομήματα παλαιά, αἰωνόβια. Ὁ νεώτερος ἀπὸ αὐτοῦ δὲν πιστεύω νάρθηκῃ ὀλιγώτερα ἀπὸ ἑκατὸν χρόνια. Ἰδρύματα ἐποχῆς τρανοῦ πλοῦτος καὶ εὐσεβείας, ὅταν οἱ καλοὶ ἄνθρωποι ἀφιέρωναν τὰ «ὑπάρχοντά των» εἰς τὸν Θεόν, ὅπως σήμερον ἀφήνουν τὰς περιουσίας των εἰς τὸ Ἔθνος. Ἄλλὰ καὶ τὰ ἄλλα οἰκοδομήματα δὲν εἶναι ἐκεῖ περισσότερον νέα. Τὰ σπίτια τῆς Ζακύνθου μετὰ δυσκολίας κρύπτουν ὑπὸ χθесινὰ ἐπιχρῶσματα τοὺς αἰῶνας των. Ἄν δὲν ἦσαν οἱ μεγάλοι σεισμοί, ποὺ κατ' ἀνάγκην φέρουν κάποιαν ἀνακαινίσιν, ἢ πόλις θὰ ἦτο ἀκόμη ὅπως κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Βενετῶν. Καλόκτιστα παλατάκια, προωρισμένα νάντεχουν καὶ νὰ καταλήγουν εἰς θαλερά, ἤρεμα, γλυκοθώρητα γεράματα, γειτονεύουν μὲ σπιτόπουλα, ποὺ εἰς ῥυθμὸν καὶ χρῶμα φαίνονται ὡς εὐπειθῆ παιδιὰ των. Τὴν ἁρμονίαν αὐτὴν τοῦ παλαϊκοῦ, τοῦ ἀμαυροῦ, τοῦ «βενέτικοι», μάλις ἐδῶ κ' ἐκεῖ διακόπτει κανένα σπιτιο καινούργιο, στυλινόν, «ἀθηναϊκόν». Ὑπάρχουν καὶ ἄλλα σπιτία, σχετικῶς καινούργια, κτισμένα πρὸ πενήντα χρόνων. Καὶ μεταξὺ τῶν παλαιῶν καὶ τῶν νέων νεώτερον φαίνεται τὸ ὀψαιότερον: τὸ παλάτι τῶν Κομούτων, ποὺ ἐνθυμίζει τὴν Φανερωμέ-

νην. Ἐχουν καὶ τὰ δύο τὴν ἴδιαν σχεδὸν ἡλικίαν καὶ τὴν ἴδιαν ἀγέραστην εὐμορφίαν ἴσως διότι εἶχαν καὶ τὰ δύο τὸν ἴδιον καλλιτέχνην ἀρχιτέκτονα, τὸν Νικόλαον Κομοῦτον.

Ὁ χαρακτηριστικώτερος δρόμος τῆς Ζακύνθου δὲν εἶναι βέβαια ἡ **Στράτα Μαρίνα** (ὁδὸς Λομβάρδου), ὁ παράλιος δρόμος, ὁ ἴσιος καὶ πλατύς, μὲ τὰ νέα σπίτια, μὲ τὰς ἀποβάθρας καὶ τὰ διπλᾶ πεζοδρόμια, ὁ σκεπάζων ὄλην τὴν γέρικην πόλιν ὡς μὲ μίαν προσωπίδα νεότητος, ἀλλὰ ἡ ὁδὸς Ἀνεξαρτησίας, ὡς ἐβαπτίσθη τελευταίως ἡ φημισμένη **Πλατεία Ροῦγα**, ἡ παλιά. Ἀρχίζει σχεδὸν ἀπὸ τὴν μεσαιωνικὴν πλατείαν τοῦ Ἁγίου Μάρκου, τὴν σημερινὴν πλατείαν τοῦ Σολωμοῦ, μικρὰν καὶ πλακόστρωτην, μὲ τὸν σεμνὸν τάφον τοῦ ποιητοῦ εἰς μίαν ἄκρην, ἀπέξω ἀπὸ τὴν λατινικὴν Μητρόπολιν, — καὶ προχωρεῖ διασχίζουσα τὴν πόλιν ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον ὡς ἡ κυριώτερα ἀρτηρία. Ἀκανόνιστη, ἄλλοῦ πλατεῖα καὶ ἄλλοῦ στενή, ἄλλοῦ ἴσια καὶ ἄλλοῦ λοξή, μ' ἐλαφροὺς ἀνήφορους καὶ κατήφορους, τέμνεται κάθε τόσο ἀπὸ πολυἀριθμα καὶ στενὰ καντούνια, ποὺ βγαίνουν ἀπὸ ἐδῶ πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ πρὸς τὰς ἐπάνω συνοικίας. Τὰ σπίτια τῆς ἔχουν κολόνες, στοάς, ὑπὸ τὰς ὁποίας οἱ Ζακυνθῖνοὶ ἤμποροῦν νὰ περνοῦν ὄλην τὴν Ῥοῦγαν, προφυλαγμένοι ἀπὸ τὴν βροχὴν καὶ ἀπὸ τὸν ἥλιον. Εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν ἐμπορικὸς δρόμος καὶ ὅλα σχεδὸν τὰ καλά μαγαζεῖα εἶναι συσσωρευμένα ἐδῶ. Εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἀθηναϊκὴ ὁδὸς «Ἐρμού» μόλις ὑπῆρχε σχεδιασμένη, ἡ Πλατεία Ῥοῦγα εἶχε νὰ ἐπιδείξῃ μαγαζεῖα μὲ τόσην κομψότητα βαλμένα καὶ πολυτέλειαν, ποὺ θὰ τὰ ἐξήλευε καὶ ἡ ὁδὸς Σταδίου ἢ σημερινή. Καὶ ἡ Πλατεία Ῥοῦγα ἀπομένει μὲ τὴν μελαγχολικὴν τῆς ὄψιν τὴν ὑποκίτρινην, γεμάτη ἀναμνήσεις, ἐγκαρτέρησιν καὶ ποίησιν.

Τὴν ποίησιν αὐτὴν ποὺ ἀποπνέουν ὅλα τὰ παλιὰ πράγματα, τὴν ἀπαντᾷ κανεὶς εἰς κάθε βῆμα. Ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι δρόμοι σύγχρονοι τῆς **Πλατείας Ῥοῦγας**, καὶ ἄλλαι γηραιαὶ συνοικίαι, ἤρουχοι καὶ ἐρημικαί, ἔπου αἱ μεταβολαί, αἱ νεώτεροι βεβηλώσεις, εἶναι ὀλίγαι, καὶ ἄλλαι πλατεῖαι μικραὶ — **πλατώματα**, ἔπως τὰ λέγουν ἐκεῖ, — πλακόστρωται ὡς ἡ πλατεία τοῦ Ἁγίου Μάρκου καὶ περιοριζόμεναι ἀπὸ ἓνα παλάτι, ἀπὸ μίαν ἐκκλησίαν, ἀπὸ

δύο-τρία σπίτια, και από πέντε-έξη χαμόσπιτα. Είς τὴν μέσῃ των ὑπάρχει πότε ἓνα δένδρον πυκνόφυλλον, ποῦ ψάλλει στὸν ἄνεμον τραγοῦδια τοῦ παλιοῦ καιροῦ· πότε μία κρήνη, ποῦ ἐκουράσθη νὰ χύνη τὸ νερόν της ἐπὶ δύο αἰῶνας· και πότε ὁ κορμὸς ἑνὸς δένδρου ποῦ ἀπέθανε, ἢ τὰ ἐρείπια ἀπλῶς μιᾶς βρύσης ποῦ ἐστεύρευσε. . . . Ἄλλ' αὐτὴ εἶναι ἡ Ζάκυνθος ἡ ἀληθινή, ἡ γνησία, ἡ ὁμοιάζουσα «μὲ μικρὰν μεσημβρινὴν ἰταλικὴν πόλιν» κατὰ τὸν χαρακτηρισμὸν ἑνὸς ἐπισήμου περιηγητοῦ, τοῦ Ῥοδόλφου τῆς Αὐστρίας. Αἱ προσθήκαι, τὰ νέα κτίρια, αἱ νέαι δρόμοι και αἱ νέαι πλατεῖαι, δὲν ἔχουν ἀκόμη τίποτε τὸ ἰδιαίτερον και δὲν ὁμοιάζουν μὲ τίποτε. Εἶναι Ζάκυνθος και δὲν εἶναι· κάτι τι ξένον και νόθον, ποῦ δὲν ἐνεκλιματίσθη ἀκόμη και ἴσως δὲν θὰ ἐγκλιματίσθη παρὰ μετὰ ἓνα αἰῶνα. Και τέτοιο εἶναι τὸ ἠλεκτρικὸν φῶς μὲ τὸ ὅποιον ἐφώτισε τὴν πόλιν ἡ πρόνοια ἑνὸς ἀληθινὰ φιλοπάτριδος δημάρχου. Ὡ! δὲν φαντάζεσθε πόσον ὀλίγον ταιριάζει εἰς τὰ μυστηριώδη καντούνια ἡ βάρβαρος ἀκτίς! Τὰς ἀμαυράς, τὰς εὐγενεῖς ἐκείνας προσόψεις τῶν παλιῶν σπιτιῶν, ποῦ μερικαὶ ἐπῆραν πλέον τὸ χάλκινον χρῶμα, μοῦ ἀρέσει νὰ τὰς ἀναπολῶ, ὅπως τὰς ἔβλεπα κατὰ τὰς παιδικὰς μου νύκτας, ὑπὸ τὸ ἐρυθρωπὸν φῶς τοῦ νυσταλέου φανοῦ μὲ τὸ λάδι... Και ἀκόμη περισσότερο μοῦ ἀρέσει νὰ τὰς φαντάζωμαι ὑπὸ τὴν ἐξαφνικὴν ἀκτίνα τοῦ κλεπτοφάνου, τὸ ὅποιον περιέφεραν εἰς τὴν ζοφεράν και ποιητικὴν των νύκτα, τὴν ῥομαντικὴν, μιὰ φορὰ κ' ἓναν καιρὸ· αἱ βενεταὶ—ζακυνθῖνοὶ μὲ τὰς περοῦκες και τὰ κοντὰ πανταλόνια.. Ἄλλ' ὁ δρομίσκος ὅπου κατοικεῖ ὁ κ. Δήμαρχος ἐπωνομάσθη πρὸς τιμὴν του «ὁδὸς Προόδου», και ἡ πρόοδος δὲν σέβεται τίποτε, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον τὰ ποιητικὰ ἰνδάλματα. Ἡ Ζάκυνθος φθίνει, ἐκλείπει και... προσδεύει. Σιγά, σιγά, μὲ τὴν βραδύτητα, τῆς ἀσφαλείας, τὸ ὄρατον, τὸ γραφικόν, τὸ ποιητικόν, τὸ δύσχρηστον, ἀντικαθίσταται κ' ἐδῶ ὅπως παντοῦ ἀπὸ τὸ ἄσχημον, τὸ ἀντιποιητικόν, τὸ πρακτικόν, τὸ ὠφέλιμον. Τῖς λεν τῖ κες λόγου χάριν, τὰ μεγαλοπρεπῆ φορεῖα τῶν ἀρχοντισσῶν, ποῦ δὲν ὑπάρχουν τώρα παρὰ ὡς ἀρχαιότητες εἰς τὰ οἰκογενειακὰ μουσεῖα μερικῶν εὐγενῶν, διεδέχθησαν αἱ πεζόταται ἄμαξαι αἱ συρόμεναι ἀπὸ κοινούς ἴππους, ὅπως θὰ διαδεχθοῦν και αὐτὲς μίαν ἡμέραν

—καί εἰς τὴν Ζάκυνθον ἀκόμη—τὰ τερατώδη αὐτοκίνητα. Οὗτοι καὶ εἰς τὰς πλατείας μὲ τοὺς παλαιούς ἀπερίττους στολισμούς, —μία βρύση, ἓνα δένδρον, ἓνα ἄγαλμα τοῦ Μαίτλανδ, μία προτομή τοῦ Σολωμοῦ, —γίνονται τῶρα ἀπόπειραι νεωτεριστικῶν πάρκων καὶ ἀλυσυλλίων. Ὁ Ἄ μ μ ο ς, ἡ περιλάλητος λαϊκὴ συνοικία, ἐστολίσθη καὶ αὐτὴ μ' ἓνα κομματάκι προκουμίας νεωτεριστικῆς, καὶ τῶρα ἐσχάτως μὲ μίαν ἀπόπειραν δάσους. Ὁ πρῶτος ἀφελῆς κυματοθραύστης, μὲ τοὺς ἀπεράντους ὀγκολίθους, τοὺς ὁποίους ἐπρασίνιζαν τὰ θαλάσσια χόρτα καὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων ἤρχοντο νὰ καθίσουν οἱ βρεμβώδεις γέροντες καὶ νέοι, ἐφράχθη τῶρα μὲ μακρὰ τείχη καὶ κατέληξεν εἰς σωστὴν πλατεῖαν ἐπιθαλάσσιον, ἐπίσημον, ὅπου οἱ κουρασμένοι περιπατηταὶ ἔρχονται νὰ καθίσουν εἰς πάγκους τοῦ συρμοῦ. Ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Διονυσίου, ἡ τόσον μεγαλοπρεπῆς εἰς τὴν ἀπλότητά της, μὲ τὴν περίφημον ἐκείνην ζωγραφίαν τῆς παλαιᾶς λιτανείας τοῦ Ἁγίου Λειψάνου ἐπὶ τοῦ στήθαιου τοῦ γυναικωνίτου, θάντικατασταθῆ ἐντὸς ὀλίγου ἀπὸ ἓνα μέγαν βυζαντινοῦ ρυθμοῦ ναόν, πού θὰ στοιχίσῃ ἑκατομμύριον, ἀλλὰ πού δὲν θὰ ταιριάζῃ καθόλου μὲ τὸ περιβάλλον, — πρὸ πάντων μὲ τὸ ὕψηλόν ἐκεῖνο κωδωνοστάσιον, μικρογραφίαν τοῦ Ἁγίου Μάρκου τῆς Βενετίας—καὶ πού δὲν θὰ ἔχῃ καμμίαν ζωγραφίαν λιτανείας εἰς τὸ στήθαιον τοῦ γυναικωνίτου του... Καὶ παραπλευρῶς τῶν γηραιῶν καὶ ὠραίων παλατιῶν μὲ τὰ οἰκόσημα, τὰ ὁποῖα ἐνθυμίζου ἐκεῖνα πού καθρεπτίζονται εἰς τὰ νερά τοῦ Ἀδρία, δὲν πούουν ν' ἀνεγείρωνται νέαι, πλούσια, φαντακτερά καὶ πρόστυχα. Εὐτυχῶς πού εἶναι ὀλίγα. Διότι οἱ καλοὶ Ζακυνθῖνοὶ δὲν ἔχουν οὔτε τὰ μέσα οὔτε τὴν μάστιγαν νὰ κτίξουν. Αὐτὸ τὸ ἀποφεύγου ὅσον ἡμποροῦν, ὅσον τοῦς τὸ ἐπιτρέπει τοῦλάχιστον ὁ ὑποχθόνιος καὶ ἀμείλικτος Πλούτων μὲ τοὺς αἰωνίους σεισμούς του. Κατὰ τὴν ἐπίσημον τῶντι διαβεβαίωσιν τοῦ Ἀστεροσκοπείου μας, ἀπὸ ὅλας τὰς ἑλληνικὰς χώρας ἡ μᾶλλον εὐσειστος εἶναι ἡ Ζάκυνθος. Καὶ σχεδὸν ἐκ πρώτης ὄψεως, ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ ἐννοήσῃ, ὅτι ἔχει ἔμπρός του μίαν πόλιν σεισμόπληκτον. Οὔτε εἶναι ἀνάγκη νὰ βλέπῃς ἐρείπια ἢ ῥήγματα· διότι καὶ τὰ γερώτερα σπίτια, παρουσιάζου ἐδῶ κάτι τι σχεδὸν ἀδιόρατον—μίαν ἐλαφροτάτην ἑξαφνα, ἀνεπαίσθητον κλί-

σιν τοῦ γείσου τῆς στέγης, — πού σέ κάμνει νά νομίζης ὅτι πρό
μιάς στιγμῆς τὰ ἤρεμα αὐτὰ σπίτια ἔπκυσαν τὸν τρολλόν των
χορόν.

Ἄλλὰ ποῖος σεισμός, ποία συμφορὰ καὶ καταστροφή θὰ ἦτο
ἱκανὴ νὰ θίξῃ τὴν παρορμιώδη φαιδρότητα τοῦ Ζάκυνθινού; Πλού-
σιος ἢ ἀπένταρος, εὐτυχῆς ἢ κακομοίρης, με βροχερόν Αὐγου-
στον ἢ με Μάην ἄβροχον, ὁ Ζάκυνθινός εἶναι πάντα ὁ ἴδιος, —
γελαστός, εὐθυμοσ, εἴρων, εὐφυολόγος, ἀμέριμος, γνωρίζων ν' ἀ-
πολαμβάνῃ τὸ πολὺ ἢ τὸ ὀλίγον πού τοῦ πρέχει ζωὴ. Ἴσως νὰ
εἶναι αὐτὸ ἀποτέλεσμα καὶ δεῖγμα τοῦ μικροχρονίου πολιτισμοῦ
του ἴσως καὶ νὰ μὴν ἔχῃ σχέσιν. Ἄλλ' ὅτι ἡ Ζάκυνθος εἶναι
τόπος πολιτισμένος, δὲν πιστεύω δὲ νὰ τὸ ἀμφισβητῇ κανεὶς.
Μίαν φορὰν ἠρώτησαν ἓνα ξένον, παρεπίδημον ἐκεῖ, πῶς τοῦ
φαίνεται ἡ πόλις. Ὁ ξένος ὑπενθύμισε τὸ ἀνέκδοτον τοῦ ἀρχαίου
φιλοσόφου, ὁ ὁποῖος ἐναυάγησε κάποτε εἰς ἄγνωστον γῆν, καὶ
εἶδε γεωμετρικὰ σχήματα χαρῆγμένα εἰς τὴν ἄμμον τῆς ἐρή-
μου ἀκρογιαλιᾶς. «Καλοὶ ἄνθρωποι θὰ κατοικοῦν ἐδῶ», ἐσυλ-
λογίσθη ὁ ναυαγὸς ἀναθαρρήσας. Καὶ ὁ ξένος προσέθεσε «ἔτσι
κ' ἐγώ, ὅταν ἐφθάσα στὴ Ζάκυνθον καὶ μοῦ εἶπον πῶς ἔχει
Ἄρχεϊον καὶ Βιβλιοθήκην, ἐσυλλογίσθηκα καλὰ θὰ εἶμαι ἐδῶ».

Ἡ Ζάκυνθος ἔχει τῶντι πολῦτιμον Ἄρχεϊον μετ' ἔγγραφα πεν-
τακοσίων ἐτῶν. Δημοσίαν βιβλιοθήκην μετ' τριάκοντα χιλιάδας τό-
μους. Λέσχας μετ' πολυτελεῖς αἰθούσας χοροῦ καὶ πλοῦσις ἀνα-
γνωστήρια. Δημοτικὸν θέατρον, εὐρύχωρον καὶ κομψόν, ἔπου, πρὶν
ἐκπέσῃ ὁ τόπος οἰκονομικῶς, ἐδόθησαν αἱ τελειότεραι ἐν Ἑλλάδι
παραστάσεις ἰταλικῆς ὄπερας· φιλανθρωπικὰ Καταστήματα —
Γηροκομεῖον, Νοσοκομεῖα κλπ. — Ἐν πρότυπον Ἐνεχυροδανει-
στήριον, τὸν Μόντε, — ἄλλα ἐκεῖνα τὰ ἰδρύματα τὰ χαρακτηρίζοντα
μίαν κοινωνίαν προηγμένην, λειτουργοῦντα δὲ ἀκόμη καὶ τὰρα
μετ' πολλὴν εὐσυνειδησίαν καὶ τιμότητα. . .

Μεταξὺ τῶν ἱστορικῶν κειμηλίων, τὰ ὅποια ἡ Ζάκυνθος ἐπι-
δεικνύει μετ' ὑπερηφάνειαν, εἶναι μερικὰ πού ἀναδίδουν αἴγλην
δόξης ἀληθινῆς.

Εἶναι τὸ σπίτι ὅπου ἐγεννήθη ὁ μέγας Σολωμός· εἶναι ἀκόμη

τὸ σπιτί ἔπου ἐγεννήθη ὁ μέγας Φώσκολος¹⁾. Μίαν ἡμέραν κατὰ τὴν εὐτυχῆ ἔκφρασιν ἐνὸς Ζακυνθινοῦ ποιητοῦ, εἰς τὸ ταπεινὸν αὐτὸ σπιτάκι, ἡ Ἑλλάς ἐφιλήθη μὲ τὴν Ἰταλίαν. Καὶ ὁ Δῆμος, —πολιτισμένος Δῆμος—ἠγόρασε τὸ σπιτάκι, καὶ ἐγκαθίδρυσε μέσα μικρὰν «Φωσκολιανήν» Βιβλιοθήκην. Εὐγνώμων, βλέπετε, ἡ πόλις πρὸς τὰ τέκνα ποῦ τὴν ἐδόξασαν. Τὸ κέντρον τῆς μεγαλυτέρας πλατείας κατέχει ὁ ἀνδριὰς τοῦ Φάλτου τῆς Ἐλευθερίας· καὶ παρακάτω ὑψώνεται μία στήλη, ἐνεπιγράφος μὲ τὰ ὄνόματα τῶν Ζακυνθίων ποῦ ἐσκοτώθησαν εἰς τὸν τελευταῖον πόλεμον²⁾. Δὲν εἶναι μόνον ποιητῶν γεννήτρια ἀλλὰ καὶ ἡρώων καὶ πατριωτῶν ἐνθέρμων, ἡ ὠραία καὶ εὐφορος γῆ. Κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν, ἡ ἀγγλοκρατουμένη Ζάκυνθος ἡ «ἐλληνοικωτάτη», εἶχε γίνεαι ἡ ἑστία τῶν Φιλικῶν καὶ τὸ ὄρμητήριον τοῦ Κολοκοτρώνη. Ὑπάρχει ἀκόμη ὁ κρυφὸς ναῦσκος, ἔπου ὠρκίζοντο οἱ μύσται τῆς ἐθνικῆς Ἰδέας, μεταξὺ τῶν κειμηλίων τοῦ τόπου. Ὁ μέγας πατριωτισμὸς ὑπῆρξε ἴσως καὶ ἡ μόνη αἰτία τῆς σημερινῆς καταπτώσεως. Ὑπὸ τοῦς Ἄγγλους ἡ Ζάκυνθος δὲν εὐημεροῦσε; Ἄλλ' ἐπέμεινε νὰ γίνῃ Ἑλλάς. . . καὶ ἔγινε.

Ἡ Ζάκυνθος φημιζεταὶ διὰ τὰς ὄνειρώδεις ἐξοχὰς τῆς, τὰ ἀνθη τῆς—«Ἄνθος τῆς Ἀνατολῆς» μόνη αὐτή,—τοῦς ποιητὰς τῆς, τὶς καντάδες τῆς, τὰ πῆλινα κανάτια τῆς, τὰ σκαπούνια τῆς, τὰ μαντιολάτια τῆς, τὴν πούδρα τῆς, καὶ τὴν φιλοξενίαν τῆς. Ἡ ζωῆ, εἰς τὴν ἐπαρχιακὴν αὐτὴν πόλιν, εἶναι ἀκόμη εὐχάριστη. Μία μικρὰ ἐκδρομὴ μὲ τὴν βάρκαν εἰς τὸ Κρὺο Νερὸ—τὸ Ζακυνθινὸν αὐτὸ Φάληρον—εἶναι ἱκανὴ νὰ φήσῃ ἀνεξαλείπτους ἐντυπώσεις· ἀλλὰ μία μεγάλη ἐκδρομὴ εἰς τὸ ἐσωτερικόν, εἰς τὰς θαυμασίας, τὰς βαθυπρασίνοὺς ἐκείνας ἐξοχὰς, τὰς γιομάτας μυστήριον εἶναι κάτι ποῦ ὁ ξένος δὲν λησμονεῖ ποτέ. Μίαν φορὰν ἦσαν ἀξιοθέατα καὶ τὰ Ζακυνθινὰ Καρναβάλια, κατὰ τὸ πρότυπον τῶν βενετικῶν, μοναδικὰ καὶ φημισμένα εἰς ἔλλην τὴν Ἀνατολήν. Καὶ τὰ

1) Οὗτος Φώσκολος, Ἰταλὸς (ἔξιταλισθεὶς Ἕλληνας) ποιητὴς, φίλος τοῦ Κάλβου, γεννηθεὶς ἐν Ζακύνθῳ τῷ 1779 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1827.

2) Ἐννοεῖ τὸν πόλεμον τοῦ 1897.

λαϊκὰ πανηγύρια ἐπίσης. Ἄλλὰ σήμερον δὲν γίνεται τίποτε. Ὅχι διότι ἔλειψεν ἡ ὄρεξις, ἀλλὰ διότι δὲν ὑπάρχουν τὰ μέσα. . .

. . . Πολλὰ ἔχουν γραφῆ περὶ Ζάκυνθου. Ἐντόπιοι καὶ ξένοι δὲν ἀποκρίνονται νὰ τὴν μελετοῦν, νὰ τὴν περιγράψουν, νὰ τὴν ἐξυμνοῦν. Ἐπὶ τὴν ἀπουσίαν αὐτῶν εἰς τὰς βιβλιοθήκας ἐλόκληροι σειραὶ σχετικὰ μὲ τὴν Ζάκυνθον. Ἄλλὰ τὸ τελειότερον, τὸ πληρέστερον σύγγραμμα, εἶναι ἡ Ζάκυνθος τοῦ ἀρχιδουκὸς τῆς Αὐστρίας Σαλβατόρ. Δύο τόμοι μεγάλοι, ὀγκώδεις, πολυτελέστατοι, εἰκονογραφημένοι πυκνῶς, μελετῶντες λεπτομερέστατα τὴν νῆσον ὑφ' ἑλκας τὰς ἐπέψεις. Καὶ ἀπλῆ φυλλομέτρησις τῶν δύο αὐτῶν τόμων, τῶν ὀφειλομένων εἰς τὴν μοναδικὴν φιλοπονίαν, παρατηρητικότητά καὶ φιλοκαλίαν τοῦ ἐπισήμου περιηγητοῦ, ἰσοδυναμεῖ πρὸς μίαν ἐπίσκεψιν τῆς Ζάκυνθου, διότι δίδει σχεδὸν τὴν ἐντύπωσιν τῆς αὐτοψίας.

Γρ. Ξενόπουλος.

Ὁ Φιλόπατρις

Α'

ὦ φιλόπατρις,
ὦ θαυμασία νῆσος,
Ζάκυνθε σὺ μοῦ ἔδωκας
τὴν πνοὴν καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος
τὰ χρυσᾶ δῶρα!

Β'

Καὶ σὺ τὸν ὕμνον δέξου
Ἐχθαίρουσιν οἱ Ἀθάνατοι
τὴν ψυχὴν καὶ βροντάουσιν
Ἐπὶ τὰς κεφαλὰς
τῶν ἀγαρίων.

Γ'

Ἄλλὰ εὐτυχῆς ἢ δύστηνος,
 Ὅταν τὸ φῶς ἐπλούτει
 Τὰ βουνὰ καὶ τὰ κύματα,
 Σὲ ἔμπρὸς τῶν ὀφθαλμῶν μου
 Πάντοτε εἶχον.

Δ'

Ποτὲ δὲν σέ ἐλησμόνησα,
 Ποτέ—Καὶ ἡ τύχη μ' ἔθριψε
 Μακρὰ ἀπὸ σέ' μὲ εἶδε
 Τὸ πέμπτον τοῦ αἰῶνος
 Εἰς ξένα ἔθνη.

Ε'

Σύ, ὅταν τὰ οὐράνια
 ῥόδα μὲ τὸ ἀμαυρότατον
 Πέπλον σκεπάσῃ ἢ νύκτα
 Σὺ εἶσαι τῶν ὀνείρων μου
 Ἡ χαρὰ μόνη.

Ϛ'

Τὰ βήματά μου ἐφώτισε
 Ποτὲ εἰς τὴν Αὔσονίαν¹⁾,
 Γῆ μακαρία, ὁ ἥλιος·
 Κεῖ καθαρὸς ὁ ἀέρας
 Πάντα γέλαει.

Ζ'

Ἐκεῖ ὁ λαὸς ἠτύχησεν,
 Ἐκεῖ οἱ Παρνασίαι κόραι
 Χορεύουν, καὶ τὸ λύσιον
 Φύλλον αὐτῶν τὴν λύραν
 Κεῖ στεφανώνει.

1) Ἰταλίαν.

Η'

Ἄγρια, μεγάλα τρέχουσι
 Τὰ νερά τῆς θαλάσσης,
 Καὶ ὄιπτονται καὶ σχίζονται
 Βίαια ἐπὶ τοὺς βράχους
 Ἄλβιονείους.

Θ'

Ἀδειάζει ἐπὶ τὰς ὄχθας
 Τοῦ κλεινοῦ Ταμησοῦ
 Καὶ δύναμιν καὶ δόξαν
 Καὶ πλοῦτον ἀναριθμητον
 Τὸ ἀμαλθεῖον¹⁾

Ι'

Ἐκεῖ τὸ αἰόλιον φύσημα
 Μ' ἔφερον οἱ ἀκτιῖνες
 Μ' ἔθρεψαν, μ' ἐθεράπευσαν
 Τῆς ὑπεργλυκυτάτης
 Ἐλευθερίας.

ΙΑ'

Καὶ τοὺς ναοὺς σου ἐθαύμασα
 Τῶν Κέλτων ἱερὰ
 Πόλις²⁾ τοῦ λόγου ποία,
 Ποία εἰς ἑσὲ τοῦ πνεύματος
 Λεῖπει Ἀφροδίτη;

ΙΒ'

Χαῖρε Ἀδσονία, χαῖρε
 Καὶ σὺ Ἄλβιόν, χαϊρέτωσαν
 Τὰ ἔνδοξα Παρίσια·
 Ὠραία καὶ μόνη ἢ Ζάκυνθος
 Μὲ κερταίει.

1) Λονδῖνον

2) Ἐννοεῖ τοὺς Παρισίους

II'

Τῆς Ζακύνθου τὰ δάση
 Καὶ τὰ βουνὰ σκιώδη
 Ἦζουον ποτὲ σημαίνοντα
 Τὰ θεῖα τῆς Ἀρτέμιδος
 Ἄργυρᾶ τόξα.

IΔ'

Καὶ σήμερον τὰ δένδρα
 Καὶ τὰς πηγὰς σεβάζονται
 Δροσερὰς οἱ ποιμένες·
 Αὐτοῦ πλανῶνται ἀκόμα
 Οἱ Νηρηίδες.

IE'

Τὸ κῆμα Ἴόνιον πρῶτον
 Ἐφίλησε τὸ σῶμα,
 Πρῶτοι οἱ Ἴόνιοι Ζέφυροι
 Ἐχάιδευσαν τὸ στήθος
 τῆς Κυθρείας.

IΣΤ'

Κι ὅταν τὸ ἐσπέριον ἄστρον
 Ὁ οὐρανὸς ἀνάπτη,
 Καὶ πλέωσι γέμοντα ἔρωτος
 Καὶ φωνῶν μουσικῶν
 Θαλάσσια ξύλα,

IΖ'

Φάλεῖ τὸ ἴδιον κῆμα,
 Οἱ αὐτοὶ χαϊδεύουν Ζέφυροι,
 Τὸ σῶμα καὶ τὸ στήθος
 Τῶν λαμπρῶν Ζακυνθίων,
 Ἄνθος παρθένων.

ΙΗ'

Μοσχοβολάει τὸ κλίμα σου,
 Ὡ φιλότατη πατρίς μου,
 Καὶ πλουτίζει τὸ πέλαγος
 Ἄπὸ τὴν μυρωδιάν
 Τῶν χρυσῶν κίτρων.

ΙΘ'

Σταφυλοφόρους ῥίζας,
 Ἐλαφρά, καθαρὰ,
 Διαφανῆ τὰ σύγγεφα
 Ὁ βασιλεὺς σοῦ ἐχάρισε
 Τῶν Ἀθανάτων.

Κ'

Ἡ λαμπὰς ἢ αἰώνιος
 Σοῦ βρέχει τὴν ἡμέραν
 Τοὺς καρπούς· καὶ τὰ δάκρυα
 Γίνονται τῆς νυκτός
 Εἰς ἑσὲ κρίνοι.

ΚΑ'

Δὲν ἔμεινεν, εἴαν ἔπεσε
 Ποτὲ εἰς τὸ πρόσωπόν σου
 Ἡ χιών· δὲν ἐμάρανε
 Ποτὲ ὁ θερμὸς Κύων
 Τὰ σιμάραγδά σου.

ΚΒ'

Εἶσαι εὐτυχής· καὶ πλέον
 Σὲ λέγω εὐτυχεστέραν,
 Ὅτι σὺ δὲν ἐγνώρισας
 Ποτὲ τὴν σκληρὰν μάστιγα
 Ἐχθρῶν, τύραννων.

ΚΙ΄

Ἄς μὴ μοῦ δώσῃ ἡ μοῖρα μου
 Εἰς ξένην γῆν τὸν τάφον
 Εἶναι γλυκὺς ὁ θάνατος
 Μόνον ὅταν κοιμώμεθα
 Εἰς τὴν πατρίδα.

Ἀνδρέας Κάλβος

Ἀμπελάκια. — Τὰ Τέμπη. — Τὸ κάστρο
 τῆς Ὠριάς.

Ἡ ὁδὸς ἀναχωροῦσα ἐκ Μπαμπᾶ εἰσέρχεται εἰς τὴν κοιλάδα τῶν Τεμπῶν, ἣτις ἐν τέταρτον ἀπὸ τοῦ χωρίου πλατύνεται αἰφνης παρὰ τὸ ἔρημον χάσι τῆς Κοκόνας. Ἀκολουθοῦντες πάντοτε τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Πηγειοῦ παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ἀρματωλικοῦ Κισσάβου καὶ βαδίζοντες ὑπὸ δάσος πλατάνων εἰσῆλθομεν εἰς τὴν κοιλάδα ταύτην, εἰς τὸ ὕψος τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τῆς ὁποίας διεκρίνομεν λευκάζουσαν ἐπὶ μικροῦ ὄροπέδιου τὴν ὀνομαστήν κωμόπολιν τῶν Ἀμπελακίων. Ἰδίως διεκρίνετο ἡ ἐκκλησία καὶ τὸ μέγα σχολεῖον αὐτῆς ἰδρυθὲν καὶ συντηρούμενον διὰ κληροδοτημάτων. Ἡ κωμόπολις αὕτη διαπρέψασα μεταξὺ τῶν Θεσσαλικῶν πόλεων κατὰ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος, διὰ τὸ σημαντικὸν ἐμπόριον τῶν ἐρυθρῶν νημάτων, τὸν πλοῦτον τῶν κατοίκων καὶ τὰ ἀξιόλογα σχολεῖά τῆς, εἶναι καὶ σήμερον ἐτι ἀξία λόγου, καίτοι τὸ μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπόριον αὐτῆς ἐξέλιπεν, ἡ πλουσία αὐτῆς βιβλιοθήκη διηρηπᾶγη κατὰ καιροῦς, καὶ τὰ σχολεῖά τῆς δὲν ἀντηχοῦσι πλέον τὴν φωνὴν τοῦ Ἀνθίμου Γαζῆ (1) καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Κούμα (2).

(1) Ἐγεννήθη ἐν Μηλεαῖς τῆς Θεσσαλίας ἐνηλικιωθεὶς ἠσπάσθη τὸν μοναχικὸν βίον. Συνετέλεσεν εἰς τὴν Ἐπανάστασιν τῆς Θεσσαλίας ἀπέθανεν ἐν Σύρῳ (1828). Σπουδαιότατον σύγγραμμα αὐτοῦ εἶναι τὸ «ἑλλη-
 Λεξικόν». (2) Εἷς τῶν μεγάλων τοῦ Γένους λογίων καὶ διδασκάλων ἔγεν-

Ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης ἀρχίζει ἡ ὠραιότης τῶν Τεμπῶν. Μέγιστοι καὶ βαθύσκιαι πλατάναι συμπλέκουν τοὺς κλάδους τῶν ἄνωθεν τοῦ ποταμοῦ, ὅστις ὀμαλώτατος καὶ σιγηλὸς ῥέει διὰ μέσου τῶν κορμῶν τῶν. Ζωηροτάτη βλάστησις ἐκ μύρτων, δάφνης, ἀγράμπελης καὶ κισσοῦ κατακαλύπτει τὰς ἄκτας τοῦ ἀργυροδίνου Πηνειοῦ, ὧν τὸ αἰώνιον κάλλος ἀφήνω τὸν Αἰλιανὸν νὰ περιγράψῃ. «Κισσὸς μὲν γὰρ πολὺς καὶ εὖ μάλα λάσιος ἐνακμάζει καὶ τέθηλε, καὶ δίκην εὐγενῶν ἀμπέλων κατὰ τῶν ὑψηλῶν δένδρων ἀνέρπει καὶ συμπέφυκεν αὐτοῖς. Πολλὴ δὲ σμίλαξ πρὸς αὐτὸν τὸν πάγον ἀνατρέχει καὶ ἐπισκιάζει τὴν πέτραν· καὶ ἐκεῖνη μὲν ὑπολανθάνει, ὁράται δὲ χλοάζον τὸ πᾶν καὶ ἔστιν ὀφθαλμῶν πανήγυρις». Τὸ πεπλατυσμένον μέρος τῆς κοιλάδος εἶναι μικρόν· ἔθεν μετὰ ἡμίσειαν ὄραν εὐρέθημεν εἰς τὸ Λυκόστομα, τὴν κυρίαν εἴσοδον τῶν Τεμπῶν, ἔπου ἡ κοιλάς στενεύεται ἀποτόμως μέχρι 200 ἢ 300 μέτρων. Ὁ κατὰ πρῶτον εἰσερχόμενος εἰς τὰ Τέμπη, ἐμπνεόμενος καὶ ὑπὸ τῆς ἀρχαίας φήμης αὐτῶν, καταλαμβάνεται ὑπὸ αἰσθήματος ὁμοίου ἐκείνῳ ὃ αἰσθάνεται τις πατῶν ἔδαφος ἱερόν. Συμβάλλει δ' ἐξαιρέτως εἰς τοῦτο ἡ ἐξαλλος φύσις τοῦ τόπου. Αἱ καθέτως κατερχόμεναι πλευραὶ τῶν βράχων ἀπὸ ὕψους ἰλιγγιώδους νομίζετε ὅτι καθιστῶσιν ὑμᾶς μικροτέρους παρ' ὅτι πραγματικῶς εἰσθε, καὶ ἄκοντες δ' αἰσθάνεσθε σεβασμὸν πρὸς τὸ μεγαλεῖον τῆς φύσεως, τὸ ὁποῖον οὐδαμῶς τῆς Ἑλλάδος παρουσιάζεται ἐπιβλητικώτερον. Ἡ ὁδὸς ἔρπουσα ἐπὶ στενῆς λωρίδος γῆς κατὰ τὴν πλευρὰν τοῦ βράχου, ἄλλοτε μὲν ὑψοῦται ὑπὲρ τὰς κορυφὰς τῶν κάτωθεν αὐτῆς φουσμένων γιγαντείων πλατάνων, ἄλλοτε δὲ ταπεινοῦται μέχρι σχεδὸν τῆς ἐπιφανείας τοῦ ποταμοῦ, ὅστις πρασινίζων ἐκ τοῦ κατοπτρισμοῦ τῶν φύλλων ῥέει ἡρέμα καὶ ἀθουρύβως, «ἔρχεται σχολῆ καὶ πρᾶος ἐλαίου δίκην προῖών», μὴ προδίδων τὴν παρουσίαν του ὅσαίς δὲν φαίνεται, εἰμὴ διὰ τοῦ ἀδιαγνώστου καὶ μυστηριώδους ἐκείνου θροῦ, ὃν προξενεῖ τὸ ὀμαλῶς ῥέον ὕδωρ προσκόπτον εἰς τοὺς ἀπείρους κορμούς καὶ κλώνας, οἵτινες λούονται εἰς τὸ ρεῖθρόν του. Ὅλος ἀλλοῖα ἕμως καθίσταται ἡ εἰκὼν κατὰ τὸν χειμῶνα καὶ

νήθη ἐν Λαρίσῃ τῷ 1777, ἀπέθανε δὲ τῷ 1836 ἐν Τεργέστῃ. Μετέφρασε πολλὰ ξένα συγγράμματα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ πολλὰ πρωτότυπα συνέγραψε.

μάλιστα κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔαρος, ὅποτε τηκομένων τῶν χιόνων τῶν Θεσσαλικῶν ὄρέων, κατόπιν ἀφθόνων βροχῶν, ὁ Πηγνεὺς συνάξει πάντα τὰ ὕδατα τῶν ἀνατολικῶν πλευρῶν τοῦ Πίνδου, τῶν νοτίων τῶν Χασίων, ὄρέων, τῶν βορείων τῆς Ὀθρυος, τῶν δυτικῶν τῆς Ὀσσης καὶ τοῦ Πηλίου καὶ μέρος τῶν τοῦ κάτω Ὀλύμπου καὶ συνεπιφέρων πάντα ταῦτα διὰ τῶν Τεμπῶν πληροὶ βοῆς καὶ ρόχθου τὴν ἱερὰν κοιλάδα.

Κατὰ τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ ὑπάρχει λαμπρὰ πηγὴ ὕδατος ἐπὶ τῆς Ὀσσης σχηματιζομένη καὶ ὑπὸ τὴν ὁδὸν ἀναβρῦουσα, ἡ Πεντάκρουνος, ἥτις καὶ Πενταδακτύρα καὶ μάλιστα πενταδάκτυλος κοινῶς καλεῖται, ἐκ τῶν πέντε δακτύλων τοῦ δερβίση Χασάν, εἰς ὃν οἱ ὀθωμανοὶ ἀποδίδουσι τὴν ὑπαρξίν τῆς. Μικρὸν προσωτέρω ἢ ὁδοῦ ἀνερχομένη ἀποτόμως διακόπτεται ὑπὸ βαθυτάτης χαράδρας, ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς τῆς ὁποίας φαίνονται ἀνὰ μέσον ἀποτομωτάτων βράχων τὰ τοῦ Κάστρου τῆς Ὀριᾶς, ἥτις τῆς Ὀραίας. Δὲν γνωρίζω ἂν εἰς αὐτὸ ἀποδίδεται τὸ δημοτικὸν ἄσμα: «Σὺν τῆς Ὀριᾶς τὸ κάστρο», οὐδὲ ἂν ποτε ἀνῆκεν ὄντως εἰς ὠραϊάν τινα, ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον φαίνεται σήμερον εἶναι ὁ ἡρειπωμένος περιβόλος ρωμαϊκοῦ καὶ εἴτα μεσαιωνικοῦ φρουρίου. Ὀλίγα βήματα ἀπὸ τῶν ἑρειπίων τούτων ἀναγινώσκειται εὐχερῶς ἡ ἐξῆς λατινικὴ ἐπιγραφή κεχαραγμένη ἐπὶ τοῦ βράχου: L. Cassius Longinus, Pro. Cos. Tempemunicipavit, ἀναφερομένη εἰς τὸν Ρωμαῖον ἀξιωματικὸν Κάσσιον τὸν ἐνισχύσαντα τὰς ὀχυρώσεις, περὶ ὧν ὁμιλεῖ ὁ Τίτος Λίβιος.

Εἰς τὴν κορυφὴν τῶν βράχων ἐπὶ τοῦ χείλους τῆς ἀποτομωτάτης ταύτης χαράδρας φαίνονται τὰ ἔχνη ἐτέρου φρουρίου, τὸ ὁποῖον κοινῶς θεωρεῖται ὡς συνέχεια τοῦ ἀνωτέρω μνησθέντος, ἀλλὰ μάλλον εἶναι ἡ ἀκρόπολις τῆς ὀχυρώσεως. Τμήμα τείχους φραγκικοῦ διάτρητον ἐκ καταπτώσεως μέρους αὐτοῦ, παριστᾷ εἶδος πύλης, διὸ καὶ κοινῶς θεωρεῖται ὡς ἡ πόρτα τοῦ Κάστρου, πόρτα ὅμως ἀνεῖσδος, διότι πρὸ αὐτῆς χαίνει ἄβατος κρημνός.

Εἰς τὴν ἀκρόπολιν ταύτην ἀνέρχεται τις διὰ δυσβάτου καὶ ἀνάντους ἀτραποῦ μήκους μιᾶς ὥρας, ἥτις ὀδηγεῖ εἰς τὸ ἀνωθεν τῶν Τεμπῶν ὄροπέδιον. Ἀπὸ τοῦ μέρους τούτου θαυμάσιον πανόραμα ἐκτυλίσσεται ὑπὸ τὰς ὄψεις τοῦ θεατοῦ. Ἀπέναντι ἀκριβῶς ἔχει τις τὴν χιονοσκεπῆ τὸ πλεῖστον τοῦ ἔτους θεῖον Ὀλύμπον,

ἐπικρατοῦντα διὰ τοῦ ὄγκου του καὶ ὑπερβαίνοντα διὰ τοῦ ὕψους ὅλα τὰ περίξ βουνά. Δεξιὰ ἐκτείνεται ὡς ἀπέραντον κάτοπτρον, ἀποτυφλοῦν διὰ τῆς ἀντανεκλάσεως τῶν ἠλιακῶν ἀκτίνων, ὁ Θερμαϊκὸς κόλπος μὲ τὰ ὄρη τῆς Χαλκιδικῆς εἰς τὸ βάθος τοῦ ὄριζοντος. Ἀριστερὰ ἐκτείνεται ἐπίσης ἀπέραντος ἡ πεδιάς τῆς Δαρίας καὶ ἀπωτέρω ἢ τῶν Τρικάλων, ἀπωτάτω δὲ συγγέονται πρὸς τὸ ὑπόλευκον χρῶμα τοῦ οὐρανοῦ αἱ ὀδοντοειδεῖς κορυφαὶ τῶν χιονοσκεπῶν βουνῶν τῶν Ἀγρῶν. Πρὸς νότον τέλος ὑψοῦται ἡ κωνοειδῆς ὑψίστη κορυφή τῆς Ὀσσης καὶ περίξ ἐκτείνονται ὀλιγόδενδρα καὶ ποηφόρα πεδία μικρᾶς ἐκτάσεως, διακοπτόμενα ὑπὸ τῶν κλιτύων τῶν βουνῶν, ἐφ' ὧν σήμερον οὔτε οἱ Γίγαντες οὔτε οἱ Κένταυροι ἀλλ' οὔτε καὶ οἱ Ἀρματοῦλοι συνάπτουσι πλέον μάχας, ἀλλὰ μόνος ὁ Πάν, ὡς τὸ πάλαι καὶ νῦν, ἐκτείνει τὸ εἰρηνικόν του κράτος ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῆς Ὀμόλης (1).

Ἐπὶ τοῦ ὄροπεδίου ἐκείνου συνηγήσαμεν λάτρην τοῦ αἰγόποδος τοῦτου θεοῦ, ὃν δὲν ἠρωτήσαμεν βεβαίως, οὔτε ποῦ ἔκειτο τὸ ἔρδον τοῦ Πανός, οὔτε πῶς οἱ Γίγαντες ἀνεβίβασαν τὴν Ὀσσαν ἐπὶ τοῦ Πηλίου, ἀλλὰ μόνον παρεκαλέσαμεν νὰ μᾶς ἐπαναλάβῃ τὸ «πῶς ὁ Γέρο — Ὀλυμπος ἐμάλλωσε μὲ τὸν κονιαροπατημένον Κίτσαρον». Ἄλλ' ὁ ποιμὴν ἐγνώρισε μὲν καὶ ἠσθάνθη καλῶς τὰ κατήματα τῶν Κονιάρων, ἀλλ' οὐδέποτε εἶχεν ἀκούσει νὰ γίνεται λόγος περὶ τοιοῦτου καυγᾶ. Φαίνεται ὅτι μαζὶ μὲ τοὺς Ἀρματοῦλους καὶ κλέφτας ἐξέλιπον καὶ αἱ ποιητικαὶ παραδόσεις αὐτῶν.

Ἡ ἀπὸ τοῦ ὄροπεδίου τοῦτου κατερχομένη χωνοειδῆς χαράδρα συνάξει τόσα ὕετια ὕδατα, ὥστε ἡ κάτωθεν αὐτῆς ἑδὸς τῶν Τεμπῶν συχνὰ πυκνὰ ἀνασκάπτεται ἐκ θεμελιῶν. Καθ' ἣν ἐποχὴν διηρχόμεθα ἐκεῖθεν, αἱ τελευταῖαι βροχαὶ τῆς ἀνοιξέως εἶχον ἀναστατώσει αὐτὴν οὕτως, ὥστε καθίστατο ἀδιάβατος, κατεγίνοντο δὲ τότε νὰ κατασκευάσωσιν αὐτὴν λιθόστρωτον μὲ διάφορα ἐκατέρωθεν τεχνικὰ ἔργα, ὅπως ἀνθίσταται εἰς τὴν ὄρμην τῶν ἀκατασχέτων χειμάρρων.

Ἀφοῦ περιειργάσθημεν τὰ ἐρείπια τῶν φρουρίων ἐξηκολούθησαμεν τὴν ὁδὸν ἀνερχόμενοι ἀδιακόπως μέχρι σημείου τινός,

(1) Ὄρος ἐν Μαγνησίᾳ τῆς Θεσσαλίας ἀφιερωμένον εἰς τὸν Πᾶνα.

ἐξ οὗ ἐφάνη ἡ ἐξοδος τῶν Τεμπῶν καὶ μέρος τῆς πεδιάδος τῶν ἐκβολῶν τοῦ Πηνειοῦ. Ἐκεῖθεν δὲ κατερχόμενοι ἐφθάσαμεν μετ' ὀλίγον εἰς τὴν ἐξοδον, ὅπου καὶ ἐσταματήσαμεν διὰ νὰ προγευθῶμεν παρὰ τὴν πηγὴν τῆς Ἀφροδίτης.

Τὸ ἀθάνατο νερό.— Ἡ ἀμβροσία ἐξευτελίζεται.

Οὐδέποτε θέλω λησμονήσει τὴν καλλονὴν τοῦ τοπίου τούτου. Καθεσθέντες ὑπὸ βαθύσκιον πλάτανον, παρὰ τὰς ῥίζας τοῦ ὁποῦ ἀνέβλυζεν ἀπὸ τοῦ βράχου τὸ ἐξαίσιον καὶ ἐξακουστὸν ὕδωρ τῆς Ἀφροδίτης, ἠρωτήσαμεν ἀλλήλους ἀποροῦντες, ἂν ὄντως εὕρισκόμεθα ἐν Θεσσαλίᾳ. Ἀμίμητον ἦν ἰδίως τὸ μέρος τῆς πηγῆς, ἥτις ἐκχύνουσα μετ' ὀσμῆς ὄγκον ὕδατος συμπαγῆ τριπλάσιον ἴσως τοῦ διαρρέοντος διὰ τοῦ Ἰλισσοῦ, ἐσχημάτιζε κρυσταλλῶδους διαυγείας δεξαμενὴν παρὰ τοῦς πόδας καθέτου βράχου, κεκαλυμμένην ἀδιαχωρήτως ἀπὸ παχῦ καὶ θαλερώτατον φύλλωμα γιγαντώδους κισσοῦ, ὅστις ἔχων τὰς ῥίζας αὐτοῦ παρὰ τὴν πηγὴν, ἐν μέσῳ ἀγρίων κρίνων, ἀνῆρχετο εἰς μέγα ὕψος. Δενδρῖα φύομενα εἰς τὰς σχισμὰς τοῦ βράχου ἦσαν ἐξ ὀλοκλήρου σχεδὸν κεκαλυμμένα ὑπὸ λευκῶν ἀνθῶν, φαινόμενα ὡς παμμεγέθεις ἀνθοδέσμαι λευκῶν ῥόδων.

Ἡ θάλλουσα ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ ἀκμῇ φύσις, ἡ πυκνοτάτη καὶ δροσερὰ σκιά τῶν πλατάνων, καθισταμένη δροσερωτέρα καὶ ἐκ τοῦ ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἐρχομένου καὶ ἐντὸς τῶν Τεμπῶν εἰσδύοντος ρεύματος τοῦ ἀέρος, ἐπὶ πᾶσι δὲ τὸ γευστικώτατον καὶ ἐλαφρότατον ὕδωρ τῆς Ἀφροδίτης, καθιστῶσι τὸ τοπίον τοῦτο ἐν τῶν περικαλλεστάτων καὶ μαγευτικωτάτων θερινῶν καταφυγίων, διὰ τὸν ἀπειψιλωμένον καὶ πυριφλεγῆ τόπον μας. Ἄλλ' ἢ παντελῆς ἔλλειψις ἐπιχειρηματικότητος καὶ ἡ ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀρχέγονος κατάστασις τῶν μέσων τῆς συγκοινωνίας, καθιστῶσι καὶ αὐτὰ τὰ ὠραιότερα καὶ πολυφημότερα μέρη τῆς Ἑλλάδος ἀπρόσιτα εἰς τε τοῦς ξένους καὶ ἡμᾶς, ὅσον καὶ τὰ παρθένα δάση τοῦ μεσημβρινοῦ Σουδάν.

Εἰς τὴν αἰσθητικὴν ἀπόλαυσιν τῆς θεωρίας τῆς φύσεως τοῦ τόπου προσετέθη μετ' ὀλίγον καὶ ἡ ὕλική ἀπόλαυσις γαλαθινοῦ ἀμνοῦ ἐγκαίρωςπροετοιμασθέντος κατὰ προηγηθεῖσαν εἰδοποίησιν ὑπὸ τῶν εὐζῶνων τοῦ φυλακείου τῶν Τεμπῶν, μετὰ τῆς μοναδικῆς τέχνης,

ἦς τὰ μυστήρια μόνα τὰ τέκνα τῶν εὐάνδρων ὄρέων μας γνωρίζουν. Τὸν ἀμνὸν τοῦτον καταμελισθέντα καὶ παρατεθέντα ἐπὶ φύλλων, συνοδευόμενον δὲ καὶ ὑπὸ παχυτάτου καὶ ἠδυγεύστου ἐγγέλευς τὴν ὥραν ἐκείνην ἀγρευθέντος ἐκ τοῦ ποταμοῦ, καὶ ραινόμενον διὰ γενναίου οἴνου τῆς Ραιψάνης, κατεβροχθίσασμεν μέχρις ὀστέων μετ' ὀρέξεως ἠδονικῆς, τὴν ὁποίαν βεβαίως ἤθελον φθονήσει οἱ ἐκεῖ ποῦ περιπλανώμενοι γείτονές μας Ὀλύμπιοι θεοί, διότι ἀμφιβάλλω ἂν ἡ στερεότυπος αὐτῶν ἀμβροσία ἠδύνατο νὰ συναγωνισθῇ τὴν στιγμὴν ἐκείνην πρὸς ὀρεκτικὸν τεμάχιον πλάτης καλυπτόμενον μὲ τὴν τραγανὴν καὶ ῥοδόχρουν ἐπιδερμίδα της.

Ἄλλ' ἀνάγκη καὶ θεοὶ πείθονται, πολλῶν δὲ μᾶλλον ἡμεῖς ὀτινες ταχέως ἐμνήσθημεν ὅτι εἴμεθα ταπεινοὶ βροτοί, δοῦλοι τῶν ὑποχρεώσεών μας. Ἡ ἡμέρα ἐπροχώρει καὶ ὁ καύσων ἠῤῥα-νευ, εἴχομεν δὲ νὰ διατρέξωμεν ἀκόμη ὥρων ὀκτῶ δρόμον μετὰ τῆς ἐπιστροφῆς, ἣτις ἔπρεπε νὰ γίνῃ αὐθημερόν. Μετ' εὐνοήτου θλίψεως ἠγέρθημεν καὶ διελθόντες μετ' ὀλίγον τὸν Πηγεῖον ἐπὶ τῆς κατὰ τὴν θέσιν «Περαταριά» ξυλίνης γεφύρας, εὐρέθημεν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης αὐτοῦ. . . .

Ὁ ἥλιος εἶχε πρὸ πολλοῦ ἐγκαταλείψει τὸ στερέωμα, ὅτε διήλθομεν αὐτίς διὰ τῆς πηγῆς τῆς Ἀφροδίτης, ἣτις καλυπτομένη ἤδη ὑπὸ τοῦ πέπλου τῆς νυκτός, προσεκτίησάτο κάλλος μυστηριωδέστερον καὶ μᾶλλον ἐπαγωγόν. Διηρχόμεθα δὲ πρὸ τοῦ Κάστρου τῆς Ὠριᾶς, ὅτε ἡ σελήνη ἀνατείλασα ὑπὲρ τὴν Ὀσσαν κατεφώτισε βαθμηδὸν τὴν μίαν πλευρὰν τῶν Τεμπῶν, τῶν ὁποίων ἡ θεὰ τὴν σεληνοφεγγῆ καὶ χλιαρὰν ἐκείνην ἐσπέραν ἦτο ἐξαισία. Δὲν θὰ πειραθῶ νὰ περιγράψω τὴν ἀπερίγραπτον μαγεῖαν τῶν ἀντιθέσεων τοῦ φωτός καὶ τῆς σκιάς ἐπὶ τῶν ἀπορρώγων ἐκείνων βράχων, συνδυαζομένων πρὸς τὸν σκοτεινὸν ὄγκον τῶν πετρῶν καὶ τῶν ὑπερυψήλων δένδρων τῆς ἀφωτίστου πλευρᾶς, ἀναμίσθη τῶν ὁποίων ὁ Πηγεῖος ἐκύλιε τὸν χυτὸν ἄργυρόν του μυριοτρόπως ἀντανακλῶντα τὰς ἀκτῖνας τῆς σελήνης. Ἐβαδίζομεν σιωπηλοί, ὡς ἂν ἐφοβούμεθα μὴ ταράξωμεν τὴν ἁρμονίαν τῶν ἤχων τῆς νυκτός, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ ῥόχθος τοῦ ρεύματος τοῦ ποταμοῦ ἐπεκράτει, διακοπτομένην ἐνίοτε ἀποτόμως ὑπὸ τῶν ὀξέων κρωγμῶν τῶν νυκτοβίων πετηνῶν, ἅτινα ἀνίπταντο βαρέως πρὸ τῶν ποδῶν μας. Πολλάκις ἐσταματήσαμεν διὰ νὰ ἀκροασθῶμεν

τὸ μεμακρυσμένον ἄσμα βοσκοῦ, τὸ ὁποῖον ἐφαίνετο κατερχόμενον ἀπὸ ἀδιαγνώστου ὕψους, διότι αἱ ὑψηλαὶ πλευραὶ τῆς κοιλάδος, ἐφ' ὧν βοσκοὶ εἶχον τὰ ποιμνιστάσιά των, ἐν τῷ ἡμίφωτι τῆς νυκτὸς ἐφαίνοντο ἀνερχόμεναι εἰς καταπληκτικὰ ὕψη.

Ὑπὸ τὰς ἐντυπώσεις τῶν φανταστικῶν εἰκόνων τοῦ δρόμου ἐκεῖνου διατελοῦντες ἐφθάσαμεν εἰς Μπαμπᾶ....

(1890)

Κ. Καλλάρης.

Τὸ Κάστρο

Κι ἀφοῦ τὸ κάστρο τ' ἄπαρτο τ' ἀραξῆ ἡ Λησιμονιά
Κι ὀλόγυρά της ἐπνίξε μαύρη σιωπὴ τὸν ἦχο,
Στὸν ἄδειο πύργο φώλιασε γιὰ πάντα ἡ σκοτεινιά
Κ' ἡ γλῶσση τῆς μούχλας ἐντυσε τὸ ραγισμένο τοῖχο.

Ποτὲ μὲ τέτοια ἄτιμην ὀχτρὸς παλληκαριά
Τὸ κάστρο δὲν τὸ χτύπησεν, ἔτσι ποῦ τὸ ρημάζει
Σιγά, ὀλοένα ἡ Λησιμονιά, ἔτσι ποῦ ἀργὰ κι ἀργὰ
Κουρσεύει καὶ σκορπολογᾷ, γροεμίζει καὶ σωριάζει.

Μά, ὦ Μάνα Ἑλλάδα, ἐκεῖ ψηλά, θαμπά, τὸ δειλινό,
Σκυφτὴ, μὲς στὰ χαλάσματα μονάχη σου γυρίζεις,
Τὸ φόρεμά σου—φόρεμα ἀπὸ φλόγες καὶ καπνὸ—
Κι ἀργοπερνᾷς σὰ νὰ βλοῦγᾷς καὶ σὰ νὰ θυμιατίζῃς.

Λάμπρος Πορφύρας

Τὸ Πήλιον.

Ἀνέλθωμεν ἐπὶ τῆς ὑψηλῆς αὐτοῦ κορυφῆς, παρὰ τὰς κρυσταλλίνας πηγὰς καὶ τὰς χλοεράς κοιλάδας, ὅπου καὶ ὁ μᾶλλον ἀδιάφορος θεατῆς μεταβάλλεται εἰς ἐνθουσιώδη λάτρην τῆς μαγευτικῆς ἐκείνης φύσεως! Ψυχρὰ καὶ μυροβόλος ἡ αὔρα τῆς πρώτας διερχομένη διὰ τῶν δροσολούστων ὄξυων, φθάνει ἀσθενῆς μέχρι τοῦ ἀκροτάτου βράχου τοῦ Πηλίου, περίξ τοῦ ὁποίου ἀχανὲς ἐκτείνεται τὸ μέγα ἐκεῖνο πανόραμα, πανήγυρις τῶν ὀφθαλμῶν ἀνωτέρα πάσης περιγραφῆς. Ἀπὸ τοῦ ὕψους τούτου θεώμεν αἱ Θεσσαλικάι πεδιάδες, φαίνονται ὡς ἀνερχόμεναι καὶ ἀποτελοῦσαι μετὰ τῶν περίξ χαμηλῶν βουνῶν, κατερχομένων σχεδὸν μέχρι τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου, μίαν πεδιάδα ἀπέραντον, ἀνευ προσκομιμάτων, χωρισμένην ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ὑπὸ τῶν ἐπιχαρίτως κυκλοῦντων αὐτῆν ὑψηλῶν ὄρέων. Ἀναμνήσεις καὶ παίησις καὶ μυθολογία, τὰ πάντα συμφύρονται πρὸς τοῦ θεάματος τούτου καὶ ἡ φαντασία ἑξαλλος ἔν δύνатаι νὰ παρακολουθήσῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἔλως ἐκθάμβους πρὸς τοὺς κάλλους τῶν ὑπερηφάνων ἐκείνων ὄρέων, πρὸ τῆς ἀτέρμονος θαλάσσης, πρὸ τῶν ἀπεράντων Θεσσαλικῶν πεδιάδων, ἐστολισμένων ἔλως ὑπὸ λόφων, λιμνῶν καὶ χωρίων.

Ἀπὸ τῆς κωνοειδοῦς-κορυφῆς τῆς Ὀσσης τὰ βλέμματα πετῶσι ἐπὶ τοῦ γηραιοῦ χιονοσκεποῦς Ὀλύμπου, οὗτινος ἡ κορυφή κρύπτεται ἵπάντοτε εἰς νεφέλας, συνδεούσας αὐτὸν ὑψηλὰ μὲ τὸν οὐρανόν, καὶ μετὰ τῶν δύο τούτων ὄρέων ἡ φαντασία μαντεύει τὴν περικαλλῆ κοιλάδα τῶν ἱερῶν Τεμπῶν. Αἱ δασώδεις τοῦ Πίνδου κορυφαὶ ἐξακολουθοῦσι τὴν βραχῶδη ταύτην λοφοσειράν, συνδεόμεναι ἀναποσπάτως μὲ τὰ δροσερὰ βουνὰ τῶν Ἀγρᾶφων, ἐνῶ κάτω εἰς τὸ βάθος διαγράφονται ἀορίστως οἱ μυστηριώδεις βράχοι τῶν Ἀγίων Μετεώρων. Κατέναντι τοῦ Πηλίου ἡ δασεῖα Ὀρθρος ὑψοὶ ὑπερηφάνως τὰς κορυφὰς αὐτῆς, ἐνῶ ἡ ὀγκώδης Ὀἶτη ἀποκρύπτει τὸν ἀπόκρημνον Τυμφρηστόν, οὗτινος διαφαίνονται μόλις αἱγωνιώδεις κορυφαί. Πρὸς στιγμὴν τὸ βλέμμα καταίως ἀναζητεῖ τὰς Θερμοπύλας, τὴν Ἀλαμάναν καὶ τέλος προσηλοῦται βρεμβῶδες ἐπὶ τῶν ποικιλωνύμων κορυφῶν τοῦ ποιη-

τικοῦ Παρνασσού. Ἡ μακρὰ Εὐβοία πρὸς τὰ ἀριστερὰ λούεται μεταξύ τῶν δύο θαλασσῶν τοῦ Εὐβοϊκοῦ καὶ τοῦ Αἰγαίου, ἐνῶ αἱ Σποράδες διακόπτουσι τὸ γαλανὸν τῆς γαληνιαίας θαλάσσης χρῶμα καὶ εἰς τὸ βάθος, μεταξύ τῆς θαλάσσης καὶ οὐρανοῦ, ἐκεῖ κάτω, διαφαίνονται ἀμυδρῶς αἱ κορυφαὶ τοῦ Ἄθω καὶ αἱ παραλίας τῆς Χαλκιδικῆς.

Σιγή καὶ ἥσυχία βασιλεύει πανταχοῦ καὶ μόλις μακρὰν ἀκούεται ὁ αὐλὸς τοῦ παιμένος καὶ αἱ κώδωνες τῶν προβάτων ἐπαυξάνοντες τὴν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ θεατοῦ γαλήνην. Κάτω μακρὰν εἰς παραλίαν, ὁ Βόλος, ἡ νύμφη αὐτῆ τοῦ Παγασιτικοῦ, ὑπνώττει εἰσέτι τὸν βαρὸν τῆς πρωΐας ὕπνον καὶ τὰ περίεξ χωρία βραδέως ἐξεγείρονται πρὸ τῆς ὑποφωσκούσης ἤδη ἡμέρας.

Αἴφνης, μία ἐρυθρὰ γραμμὴ διέσχισε κατὰ μῆκος τὸν οὐρανὸν ἐκεῖ πέραν εἰς τὸ βάθος τῆς Χαλκιδικῆς, καὶ ἡ θάλασσα μετ' ὀλίγον, σχεδὸν πυρπολουμένη, ἀφῆκε βραδέως νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τῶν κυμάτων ὁ ἐρυθρὸς δίσκος τοῦ ἡλίου, ἀναδυόμενος πλήρης μεγαλοπρεπειᾶς καὶ φωτὸς ἐκ τῶν ἀδύτων αὐτῆς. Τὰ περίεξ δένδρα ἐφρικίασαν πρὸ τοῦ ἀπλέτου τούτου φωτός, ἀποτινάζαντα τὴν περιλούουσαν αὐτὰ δρόσον καὶ ὁ κορυθαλὸς ἐτινάχθη εἰς τὰ ὕψη ἀγγέλλων τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Φοίβου, ἐνῶ αἱ περίεξ θάμνοι ἀνέδιδον ἐκ τῆς θερμότητος εὐωδιστέραν τὴν ὁσμὴν αὐτῶν. Εἰς τὰ θερμὰ τοῦ ἡλίου φιλήματα, ἡ γῆ φρίσσουσα ἐνεδύθη τὸν πρωϊνὸν αὐτῆς πέπλον. Πλήρεις δρόσου καὶ εὐωδίας ἀτμοὶ ἀνερχόμενοι καλύπτουσι τὴν ὠραίαν ἐκείνην φύσιν καὶ ὁ θεατὴς μένει ἐπὶ τινὰς στιγμὰς ἐν τῷ ἀγνώστῳ προσπαθὼν νὰ ἀνακαλύψῃ τὸ πρὸ ὀλίγου μεγαλοπρεπὲς πανόραμα, ὅπερ ἀμυδρῶς διαφαίνεται νῦν ὀπισθεν τοῦ διαφανοῦς ἐκείνου πέπλου, ὅστις βαθμηδὸν ἀνέρχεται ἐξατμιζόμενος εἰς τὴν ἀτμοσφαῖραν. Ἄχλυσ τότε περιβάλλει ἐπίσης καὶ τὴν φαντασίαν τοῦ θεατοῦ καὶ πρὸ τοῦ βαθμηδὸν ἐξαφανιζομένου παρόντος, τὸ παρελθὸν ἐπέρχεται ταχὺ καὶ ἀκατάσχετον φέρον εἰς τὴν μνήμην, σχεδὸν εἰς τὰς αἰσθήσεις, ὅλας τὰς παραδόσεις καὶ ζωηρὰν ὄλην τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην ποίησιν τῆς μυθολογίας.

Ἐὰν ἀκούσῃς κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν γλυκὸν ψέθυρον τῶν δένδρων, πλήρη ἀκατανοήτων ἤχων καὶ τόνων, μὴν ἐκπλαγῆς.

Είναι ἡ ἡχώ τῆς τελετῆς τῶν γάμων τοῦ Πηλέως καὶ τῆς Θέτιδος.
Ἐπὶ μιᾶς τῶν κορυφῶν τούτων τοῦ Πηλίου συνήλθαν ἄλλοτε ὅλη
τῶν Θεῶν ἡ χορεία, ἵνα ἐορτάσῃ τὴν γαμήλιον τοῦ ζηλευτοῦ τού-
του ζεύγους πομπὴν καὶ ἀνὰ τὰς χλοεράς καὶ δασώδεις χαράδρας,
παρὰ τὰς παγογεννήτους ταύτας πηγὰς, ἐξεχύθησαν μετὰ ταῦτα,
παίζοντες Θεοὶ καὶ Θεοὶ ὑπὸ τὴν πυκνὴν σκιὰν τῶν δροσερῶν
τούτων δασῶν...

Ἐὰν ἀκούσῃς τὸν βορρᾶν μυκώμενον ἀνὰ τὰς ἀποκρήμους
κλιτύας καὶ τοὺς ἀφρώδεις καταρράκτας, μὴν ἐφησυχάσῃς· δὲν
εἶναι ἡ συνήθης τοῦ ἀνέμου πνοὴ ὁ βαρὺς αὐτός γδοῦπος, ὑπὸ
τὸν ὁποῖον τρέμει τὸ Πήλιον, ἀλλ' ἔρδη Κενταύρων διερχομένη
μετὰ πατάγου βροντῆς καὶ ταχύτητος ἀέρος πρὸ τῶν ἐκθάμβων
σου ὀφθαλμῶν...

Ἐὰν ὀλίγον ἀπωτέρω ἀποκαλύψῃς ὀπὴν σπηλαίου, εἰσελθε,
μὴ διστάσῃς· εἶναι τὸ ἄντρον τοῦ Χείρωνος, τὰ δὲ κείμενα λείψανα
τῶν ἀγρίων θηρίων θὰ σοὶ καταδείξωσιν ἀμέσως τὴν τροφήν, διὰ
τῆς ὁποίας ἐτρέφετο ὁ ὠκύπους αὐτοῦ μαθητῆς...

Βλέπεις ἐκεῖ μακρὰν, ἐλαφρὰν ὀλκᾶδα φεύγουσαν ἐπὶ τῆς
λείας τῆς θαλάσσης ἐπιφανείας μετὰ ταχύτητος ἀστραπῆς; μὴν
ἐλάβῃς ταύτην σύνηθες τοῦ ἀλιέως ἢ ἐμπόρου πλοιάριον. Εἶναι
ἡ Ἄργω ὑπερηφάνως ἐκκινουσα ἐκ τῆς Ἴωλκοῦ πρὸς ἀναζήτησιν
τοῦ χρυσοῦ δέρατος... Ἴδου ἐκεῖ κάτω ἡ ὑπερήφανος Ἴωλικὸς
μεταξὺ τοῦ Κραυσίνδωνος καὶ τοῦ Ἀναύρου(!), ἐκ τῶν ὑδάτων τοῦ
ὁποῖου ἐξῆλθε μονοσάνδαλος ὁ Ἰάσων, ὑπεράνω τὸ δασώδες Ὀρμί-
νιον, ἀπωτέρω ἢ ὀχυρὰ Νηλεΐα, ἀντικρυ αἱ πλούσιαι Παγασαὶ
λουόμεναι εἰς τὰ κύματα τοῦ Παγαστικοῦ καὶ παρ' αὐτὰς ἡ
πολυάριθμος πόλις τῶν Φερῶν, ἐν τῇ ὁποίᾳ βέει πάντοτε ἡ
Ἐπέρεια κρήνη...

Οἱ ἄτμοι διελύθησαν, ἡ ἀχλὺς διεσκεδάσθη καὶ ἡ πραγμα-
τικότης ἐφάνη πάλιν καθαρὰ καὶ περιλαμπής, φωτιζομένη ἀπλέ-
τως ὑπὸ τοῦ ὑπερηφάνως εἰς τὸ στερέωμα ἀνεληθόντος Ἥλιου. Καὶ
ἐφάνησαν τὰ ὠραῖα τοῦ Πηλίου χωρία, λευκὰ καὶ καθάρια δια-

1) Ἄρχαία ὀνόματα ποταμῶν.

κόπτοντα τὸ πράσινον τοῦ βουνοῦ, ὡς φωλαεὶ ἀετῶν προσηλωμένα ἐπὶ τῶν ἀποτόμων αὐτοῦ κλιτύων. Μακρὰν ἐν τῇ ἀπεράντῳ πεδιάδι μεταμορφωθείσῃ ὑπὸ τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου εἰς θάλασσαν, φαίνονται ὡς ἐπιπλέοντα τὰ Θεσσαλικά χωρῖα, ὅμοια μὲ κολοσσιαῖα θωρηκτὰ ἀγνώστου εἶδους.

Ἐγγύτερον ἐκτείνεται τὸ μέγα δάσος τοῦ Βελεστίνου περι- κλείον τὴν ποιητικὴν πατρίδα τοῦ Ῥήγα, ἀντικρὺ τούτου ἡ λίμνη Βηβοῖς μὲ τὰ Κανάλια παρὰ τὰς ὄχθας καὶ κάτωθεν τῆς κορυφῆς ἡ ἡρωϊκῆ(²) Μακρυνίτσα, ἡ Πορτάριά, ἐνθ' μακρότερον θάλλουσι πλήρεις δρόσου, παρὰ τὴν θάλασσαν, οἱ παραδείσιοι κήποι τῶν Λεχιονίων καὶ ἀπωτέρω ἀκόμη ἄλλα χωρῖα, τὰ μὲν ὑπερκείμενα τῶν δέ, τὸ ἐν ὠραιότερον τοῦ ἐτέρου, τὸ ἐν περιεργότερον τοῦ ἄλλου, διακοπτόμενα ὑπὸ μακρῶν μέχρι τῆς θαλάσσης ἐλαιῶνων ὑπὸ χαραδρῶν καὶ δασῶν, ποτιζόμενα ὑπὸ ἀφθόνων πηγῶν χυνομένων μετὰ ταχύτητος εἰς σύσκια βέμβρατα, ἅτινα ἀρδεύοντα παμπληθεῖς κήπους καὶ ἀμπέλους, καταπίπτουσι εἰτα μετὰ πατάγου εἰς μεγαλοπρεπεῖς καταρράκτας, ἵνα χαθῶσι μετ' ὀλίγον ὑπὸ τὴν σκιάν τῶν ὕδροχαρῶν πλατάνων, οἵτινες ἐξαφανίζουσι τὸ πᾶν, ὑπὸ τὸ πυκνὸν καὶ μυστηριώδες αὐτῶν φύλλωμα. Καὶ ἐξακολουθοῦν τὰ χωρῖα τὰ μὲν μετὰ τὰ δὲ μέχρι τῆς Σηπιᾶδος ἄκρας, μέχρι τοῦ Αἰαντείου ἀκρωτηρίου καὶ ὀπισθεν πάλιν ἐπὶ τῆς Ἀνατολικῆς πλευρᾶς πρὸς τὴν ἀνοικτὴν θάλασσαν ἐν τῇ μέσῳ καστανεῶνων φουμένων μέχρι τῆς ἀκτῆς κρύπτονται τὰ ὠραιότερα τῶν χωρίων τοῦ Πηλίου, ἡ Ζαγορὰ καὶ ἡ Τσαγκαράδα. Εἰκοσιτέσσαρες τὸ ἔλον κωμοπόλεις κοσμοῦσι ὡς εἰκοσιτέσσαρες ἀδάμαντες, τὸ λαμπρὸν τοῦτο στέμμα, ἕπερ φέρει τόσον ὑπερφάνως ἡ νύμφη τοῦ Παγασιτικοῦ. Καὶ εἶνε ἀληθὲς στέμμα, κόσμημα τοῦ Βόλου καὶ τῆς Ἑλλάδος, τὸ ὠραῖον Πήλιον, πεπρωτισμένον μὲ ἔλας τὰς φυσικὰς καλλονὰς, δυνάμενον νὰ παρέξῃ ἔλας τὰς ἀπολαύσεις, ἅς μόνον ἐν τῇ Παραδείσῳ ἡδύνατό

2) Ὑπαινίσσεται τὰ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1878, καθ' ἣν οἱ κάτοικοι τῆς Μακρυνίτης ἐπὶ 11 ὥρας τῇ 6 Φεβρουαρίου κρατερῶς κατὰ τῶν Τούρκων πολεμήσαντες ἔσωσαν τὸ χωρίον των.

τις νὰ ἐλπίσῃ. Καὶ εἶναι ὄντως ἀληθῆς παράδεισος, ἄγνωστος εἰς τὸν κόσμον, ἀπρόσιτος εἰς αὐτόν. Πρὸ τῆς πύλης αὐτοῦ ἵσταται εἰς ἀπαίσιος ἄγγελος μὲ γυμνὴν τὴν βρομαίαν ἐκδιώκων ἀμειλίκτως τοὺς πιστοὺς, τοὺς λάτρας τῆς φύσεως. Εἶναι ἡ ἐντελής ἔλλειψις τῆς συγκοινωνίας, ἣτις καθιστᾷ προβληματικὴν τὴν ἐκεῖ μετάβασιν, ἣτις καταδικάζει τὸ Πῆλιον εἰς αἰώνιαν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, θαυμαζομένην μόνον μακρόθεν, ἐκ τοῦ περικαλλοῦς Παγασιτικοῦ κόλπου, εἰς τὰ ἕρεμα τοῦ ὁποῖου ὕδατα ἀδιακόπως αὕτη κατοπτρίζεται.

Τίς αἶδε ἐπὶ πόσον χρόνον ἀκόμη θὰ ἀναμένεται ὁ νέος οὗτος Μεσσίας τῆς συγκοινωνίας, ὅστις θὰ μᾶς ὀδηγήσῃ εἰς τὴν γῆν ταύτην τῆς ἐπαγγελίας! Ἡ ἀρχὴ ὅμως ἐγένετο. Ἦδη ἀντὶ νυμφῶν Δρυάδων ἢ ἀτμάμαξα, διέρχεται συρίττουσα ἀνὰ τὰς κοιλάδας, ἐκεῖ ὅπου πρότερον οἱ Κένταυροι καὶ οἱ Πᾶνες καὶ οἱ Σάτυροι ἐτέλουν τὰς διαρκεῖς αὐτῶν πανηγύρεις. Ἡμέραν δέ τινα συντόμως ἴσως, συντελουμένης τῆς συγκοινωνίας, θὰ προσέρχονται ἐκεῖ πλείστοι καὶ ἐκ τῆς ἔσω καὶ ἐκ τῆς ἔξω Ἑλλάδος, προσκυνηταὶ τῆς ὁραίας φύσεως, ὅπως εὐαρέστως διέρχονται τὸ θέρος αὐτῶν παρὰ τὰς διαυγεῖς πηγὰς τῶν συσκίων ἐκείνων χαρὰδρῶν, αἵτινες ἀφθόνως περικοσμοῦσι τὴν ἐπαρχίαν ἐκείνην, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐξετράφη ὁ Ἀχιλλεὺς καὶ ἐνεπνεύσθη ὁ Ῥήγας.

Κ. Τοπάλης

“Ὕμνος τοῦ βουνοῦ (1)

Ἡ πλάση, ἡ παντοδύναμη καὶ ἀπόνετη μητέρα,
 Γιὰ σένα δὲν ἐστάθηνε καθόλου ἀκριβοχέρα.
 Ἄν ἔδωσε σ' ἄλλο βουνὸ ψῆλος καὶ περηφάνεια,
 Καὶ ἄλλο βουνὸ ἂν τὸ ἐσχέλασε μὲ λόγγους καὶ ρουμάνια,
 Καὶ ἄλλο βουνὸ ἂν τὸ πύργωσε σὲ βράχους καὶ κοτρώνια,
 Καὶ ἄλλο βουνὸ ἂν στεφάνωσεν ὀλοχρονῆς μὲ χιόνια,

(1) Τοῦ Πηλίου.

Μάεψε ἀπ' ὄλα τὰ βουνὰ τὴ μοιρασμένη χάρη,
 Τὴν ἔομιξε καὶ σ' ἔπλασε, βουνὸ—βουνῶν καμάρι !
 Τοῦ ἀνθρώπου ἢ πολυμήχανη καὶ φωτισμένη γνώση
 Ἀκόμα δὲν κατώρθωσε καὶ σένα νὰ ἡμερώση.
 Ἀδάμιαστο, ἀνυπόταχτο στυλῶνεις τὸ κεφάλι
 Κ' ἔχεις κρυφῆς τῆς ὁμορφιῆς, παρθενικά τὰ κάλλη.
 Ὅταν ὁ πόνος μυστικά τὰ σπλάχνα σου σπαράζει,
 Τοῦ πόνου ἀχνάδα ἢ καταχνιά τὴν ὄρη σου σκεπάζει,
 Κι ὅταν παλεύης μὲ στοιχεῖα κι ἀπὸ θυμὸ ξανάφτης,
 Θεριεύεις, ἀνταριάζεσαι, σιείσαι, βροντᾶς, ἀστράφτεις.
 Πανώριο στὴ νεροποντὴ καὶ στὴν ἀνεμοζάλη,
 Πανώριο καὶ στὴν ξαστεριά πὺν σὲ φωτίζει πάλι.
 Κι ὅταν ἀτόφιο καὶ βαρὺ καὶ παγωμένο χιόνι
 Ἀπὸ τὰ πόδια ὡς τὴν κορυφὴ πέφτη καὶ σὲ πλακῶνῃ,
 Μαρμαρωμένο φαίνεσαι, καθὼς στὰ παραμύθια.....
 Μὰ ἔχεις κρυμμένη τὴ ζωὴ στὰ παγωμένα στήθια
 Κι ἅμα προβάλλῃ ὀλόφεγγος ὁ ἥλιος ἀπ' ἀγναντία,
 Τὸ μάρμαρο σπᾶ καὶ γεννᾷ σμαράγδια καὶ διαμάντια :
 Σμαράγδια τὰ ρουμάνια σου, διαμάντια τὰ νερά σου
 Ἀπλώνονται, σκορπίζονται, χύνονται ὀλόγυρά σου
 Χαρίσματα ἀξέτιμητα καὶ δῶρα εὐλογημένα
 Στὰ εἰκοσιτέσσερα χωριά πὺν κρέμονται ἀπὸ σένα.
 Καὶ δίνεις στὲς ζωὲς ζωῆ, φέρνεις στὲς χάρες χάρη,
 Περήφανο καὶ σπλαχνικὸ βουνὸ—βουνῶν καμάρι.

Γ. Δροσίνης

Τρικυμία

Περὶ τὰ τέλη Δεκεμβρίου τοῦ 1827 ἔτους ἔσπευδον πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ἔθεν εἶχον ἀναχωρήσει πρὸς καιρὸν χάριν σπουδῆς. Οἱ πειραταὶ τότε κατεμάστιζον τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας προχωροῦντες ἐνίοτε μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς Ἰονίου. Τὰ τολμηρὰ κατορθώματά των, καὶ μάλιστα τὰ κατὰ τῶν Αὐστριακῶν, ἐφαίνοντο πολλάκις μυθώδη, ἀλλὰ καὶ ἡ φημιζομένη αὐτῶν ὠμότης ἐνεποίει δειλίαν οὐ τυχοῦσαν εἰς τοὺς μέλλοντας νὰ μεταβῶσιν εἰς τὸ Αἰγαῖον.

Ἐντεῦθεν προέκυψεν ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ μὴ βίβροκινδυνεύωσι μόνα τὰ ξένα πλοῖα, ἀλλὰ νὰ συναπαίρωσι πολλὰ συγχρόνως, συγκροτοῦντα τὰς λεγομένας νησοπομπείας, τὰς ὁποίας συνώδεον, προστασίας ἕνεκα, πλοῖα πολεμικά.

Δύο μῆνας ἀνέμενα δυσανασχετῶν ἐν Ζακύνθῳ τὴν σύστασιν ταιαύτης νησοπομπείας. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους εἰκοσιδύο νῆες Αὐστριακαὶ ταξιαρχούμεναι ἀπὸ φρεγάταν καὶ οὐραγούμεναι ἀπὸ κορβέταν¹⁾ ὁμοεθνή, ἀφήκαν τὸν λιμένα τῆς χλοανθοῦς ἐκείνης νήσου καὶ ἔστρεψαν τὰς πρῶρας πρὸς ἀνατολὰς Γολέττα²⁾ δέ τις νεοπαγῆς, εἰς Σάμιον μὲν ἀνήκουσα, σημαίαν δὲ φέρουσα Ἰόνιον, καὶ ὀνομαζομένη ὁ Ἅγιος Νικόλαος, συμπεριελήφθη μεταξὺ τῶν νηῶν τούτων, καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐπέβην κἀγώ, ἐφόδιον ἔχων εὐάριθμὰ τινα βιβλία, ὁρμὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἀκατάσχετον καὶ κενὸν τὸ βαλάντιον.

Τὴν πέμπτην ἡμέραν ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεως εἶδομεν τὴν νήσον Σύρον. Ἐπλέομεν πλησίοισι, καὶ λιγύπνοος ἦτο ἡ αὔρα, ἥτις ἐκύρτου τὰ ἰστία μας. Ἦτο τότε μεσημβρία, καὶ χαίροντές ἦδη διὰ τὴν αἰσίαν ἀφιξίν μας, ἐπεδόθημεν ρωμαλέως εἰς τὸν καταβροχθισμὸν ὄλων μας τῶν τροφίμων.

Ἄλλ' ἡ χαρὰ ἦτο παράκαιρος.

Ἦμεθα περὶ τὸ τέλος τοῦ γεύματός μας, ὅτε ἠκούσαμεν βαθρὸν κρότον κανονίου.

1) Πλοῖον ἐπίμηκες ἰστιοφόρον, μονοῖστιον. — 2) Πλοῖον διῖστιον ἡμιολία.

— «Πλοίαρχε!» ἀνέκραξεν ἔντρομος ὁ πηδαλιούχος, ἐνῶ πάντες ἀνεπηδήσαμεν διὰ τὸ νὰ παρατηρήσωμεν πόθεν καὶ διατὶ ὁ κρότος, «ἡ φρεγάτα κατεβίβασε τὰ πανιά της. Ἄνεμος ἐσηκώθη καὶ θάλασσα ἔρχεται φρικτῆ».

— Κάτω τὰ πανιά! ἀνεφώνησε μὲ φωνὴν Στέντορος ὁ πλοίαρχος.

Καὶ συγχρόνως ἔλα τὰ πλοῖα, ὑπέκοντα εἰς τὸ σῆμα, συνστελλοὺν κατεσπυραμένως τὰ ἱστία, καὶ ἔστρεφον τὴν πρύραν πρὸς τὴν Μῆλον, ἀφ' ἧς ἄπειχομεν ἤδη περὶ τὰ 50 μίλια.

— Τὸ πηδάλιον εἰς τὸ πλάγιον!

Ἄλλὰ μόλις ἐπρόφερε τὰς λέξεις ταύτας, καὶ τυφῶν εἰσπεσῶν, συρίζων καὶ λάβρος, ἐκινδύνευσε ν' ἀνατρέψῃ τὸ πλοῖον ἔρος δὲ ὑγρὸν καὶ κινητὸν, ὀρμήσαν ὡς γίγας κατὰ τῆς πύρας, ἐχύθη παταγοῦν εἰς αὐτό.

ᾠ! ὁποῖος τρόμος!

Διὰ τὸ ἐννοήσης, ἔπρεπε νὰ ἴδῃς τὸ πελώριον ἐκεῖνο κύμα. Ἄλλὰ σιδηροῦν τι ἐργαλεῖον, προσβληθὲν βιαίως ἀπὸ τὴν θάλασσαν, ἔπεσε βαρὺ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μου, καὶ ἤθελε μὲ ἀφήσει νεκρὸν, ἐὰν ἡ χεὶρ μου προλαμβάνουσα δὲν τὸ ἀντέκρουεν. Αἱ λέμβοι παρασυρθεῖσαι ἀπὸ τὸ ρεῦμα, ἐπελαγοδρόμου ἤδη συνωθούμεναι καὶ συγκρουόμεναι, καὶ πρόβατά τινα εὐρεθέντα ἐντὸς αὐτῶν, μᾶς ἀνήγγελλον διὰ γοερῶν βληχληθμῶν τὸ δεινὸν τῆς νέας τῶν θέσεως.

— Ἡξεύρεις τί μᾶς λέγουν τὰ ταλαίπωρα αὐτὰ πρόβατα! ἠρώτησέ τις ναύτης ἓνα τῶν συντρόφων του.

Ὁ ἐρωτηθεὶς ἔσεισεν ἀνανεύων τὴν κεφαλὴν.

— Ὅτι δὲν θὰ φάγωμεν πλέον ψητὸν αὐτὸ μᾶς λέγουν.

Ἐνῶ δὲ αἱ συνήθειαι εἰς τοὺς ναύτας αὐταὶ ἀστείότητες ἔπληττον δυσαρέστως τὰς ἀκοάς μου, ἡ θάλασσα ἐμυκάτο ἔτι μᾶλλον λυσσῶσα.

— Εἰς τὴν ἀντλίαν! ἐσάλπισεν ὁ πλοίαρχος. Καὶ εὐθύς ὄλοι ἡσχολήθησαν εἰς τὸ νὰ ἐλαφρύνωσι τὸ πλοῖον, διοχετεύοντες τὸ φοβερὸν ὕδωρ ἐκτὸς αὐτοῦ. Ναὶ μὲν ὁ κίνδυνος ἦτο μέγας, ἀλλ' ἡ ἐλπίς τῶν ἀνθρώπων μεγαλυτέρα, καὶ αὐτὴν ὑπεστήριζεν εὐτυ-

χῶς ἢ ἰδέα ὅτι ἡ γολέττα ἦτο πρωτόπλοος. Εἰς μάτην ὁ ἄνεμος ἔπνεε βιαίτερος· οἱ ναῦται, (καὶ δὲν εἶχομεν ὀλίγους, ἐπειδὴ ἀποβληθέντες κατὰ νέον τινὰ νόμον, ἀπὸ τὰ πλοῖα τῶν Ἑπτανησίων, ἐπανήρχοντο εἰς τὴν πατρίδα) καταβρεγμένοι καὶ ἀνακομβωμένοι, ἐγέλων καὶ ἠστεΐζοντο.

Ἄλλὰ μετ' ὀλίγον καὶ οὐρανὸς καὶ θάλασσα ἠλλοιώθησαν καὶ οἱ γενναιότεροι τῶν ναυτῶν ἤρχισαν νὰ τρέμωσιν. Ἀπὸ τὴν σιωπὴν καὶ τὴν αἰφνιδίαν κατῆφειάν των ἐμάντευσα, ὅτι μέγας ἦτο ὁ προσδοκώμενος κίνδυνος.

Καὶ τῶντι ὁ οὐρανὸς ἐσκοτίσθη· ὁ ἐρίζων, περισταλεῖς πανταχόθεν, μᾶς περιέκλεισεν ὡς ἐντὸς φυλακῆς· ἡ θάλασσα ἔγινε μαύρη καὶ ἐκόπασεν ὁ ἄνεμος. Μ' ἐφαίνετο, ὅτι ὁ χάρων ἐκάθητο δρεπανηφόρος ἐπὶ τῶν κεφαλῶν μας, καὶ ἠτοιμάζετο νὰ μᾶς θερίσῃ. Τὰ νεφῆ, ἐξογκούμενα μικρὸν κατὰ μικρὸν, κατέβησαν πρὸς ἡμᾶς, συνεσωρεύθησαν καὶ κατεκάλυψαν ὅλον τὸν οὐράνιον θόλον. Καὶ σιωπῇ ἐπεκράτησε βαθυτάτῃ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων καὶ μεταξὺ τῆς φοβερᾶς ἐκείνης φύσεως!

Τὴν σιωπὴν ταύτην, φρικτοτέραν καὶ τῆς φρικτοτέρας τρικυμίας, διέκοπτεν ἐνίοτε ὁ τριγμὸς τῶν ἰστών. Ἐν τασούτῳ τὸ πλοῖον ἐκυμαίνετο ἀκαταπαύστως, ποτὲ μὲν καταβαῖνον εἰς τῆς θαλάσσης τὸν βυθόν, ποτὲ δὲ ἀνυψούμενον ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν ὑδάτων.

— Πλοίαρχε! ἀνεφώνησεν ὁ ναύκληρος· κύτταξε!

— Τί;

— Ὅπισθὲν μας· δὲν βλέπεις τί μᾶς στέλλει ὁ Ἰσικινιάς! ¹⁾.

Ὅλοι ἐστρέψαμεν ἀμέσως τὸ πρόσωπον πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ ἐρίζοντος, καὶ εἶδομεν ὅτι δὲν ἦτο ὁμοίος μὲ τὸν λοιπόν· διότι, πρὸς τὴν ἄκραν αὐτοῦ διεγράφετο γραμμὴ τις ὑπόλευκος, ἣτις ἐξηπλοῦτο καὶ ἀνεπτύσσετο, καθ' ὅσον ἐπλησίαζε πρὸς ἡμᾶς ἢ βραχνῶδης βοή, τὴν ὁποίαν ἠκούσαμεν τότε συγχρόνως. Καὶ μετὰ μικρὸν κόνις ὑγρά, ἐρχομένη ἐκ τοῦ αὐτοῦ μέρους, ἔπεσε καθ' ἡμῶν, καὶ λεπταὶ ψεκᾶδες διεπέρων τὸ σῶμά μας, ὡς μυρία βελόνας δξύταται.

¹⁾ Ὅρος τῆς Τήνου, ἐξ αὐτοῦ δὲ καλεῖται οὕτω καὶ τὸ μεταξὺ Τήνου καὶ Μυκόνου στενόν.

— Βρέχει ; ἤρώτησα μὲ φωνὴν τρέμουσαν.

— Εἶναι θάλασσα, ἀπεκρίθη ὁ πλοίαρχος, καὶ προμηθεύει τρικυμίαν. Ἐχετε τὸν νοῦν σας, ἀδέλφια !

Καὶ τῶντοι ἤλθεν ἡ τρικυμία, καὶ ἤλθε μόνη χωρὶς βροντῶν, χωρὶς ἀστραπῶν, χωρὶς κεραυνῶν, ἀλλὰ φρικαλέα καὶ στυγερά. Αἱ λευκαὶ τῶν κυμάτων κορυφαί, ἀναρπαζόμεναι ἀπὸ τὸν ἄνεμον, ὅστις ἔτρεχεν ἐπ' αὐτῶν ὡς θυμοειδῆς ἵππος ἐπὶ πεδιάδος, ἐξωμαλύνοντο ἀπὸ τὴν ἀκατανίκητον δυνάμιν του· καὶ δὲν ἐβλέπομεν πλέον θάλασσαν, ἀλλὰ θαλάσσης ἀφρόν. Ἐὰ σχοινία, αἱ κεραῖαι, τὰ ἔμβολα συνετρίβοντο ὡς ὕαλος εὐθραυστος καὶ διασκιρπίζοντο ἀπὸ τὸν ἄνεμον ὡς νέφη ἐλαφρά. Οἱ ἴστοι κατεκόπησαν ὡς λεπτὰ κλαδία ἐξηραμμένα, καὶ τὸ σκάφος τῆς μικρᾶς γολέτας ἐθαλασσομάχει γυμνὸν ὡς ἄλλος Κυναίγειρος.

Ὁ κίνδυνος εἶχεν ἀποδιώξει ἀπὸ τὴν καρδίαν ὅλων ἡμῶν καὶ τὸν ἐλάχιστον φόβον, καὶ ὅλοι ὑπηκούομεν πρόθυμοι εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ πλοίαρχου.

Ἄλλοι ἔκλειον τὰς καταπακτάς, ἄλλοι συνήθροιζον τὰ ναυάγια, ἄλλοι ἠσχολοῦντο εἰς τὴν ἀντλίαν, καὶ ἄλλοι ἐκράτουν τὸν οἶακα τοῦ πηδαλίου. Ὡς καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες ἐπεκαλοῦντο ἐν σιωπῇ καὶ μὲ ὀφθαλμὸν ἄδακρυν τὴν θεῖαν ἀντίληψιν.

Αἴφνης πολιὸς τῆς ναύτης, δοκιμώτερος καὶ αὐτοῦ τοῦ πλοίαρχου, ἐφάνη ἀνελθὼν ἀπὸ τὸ κύτος τοῦ πλοίου. Τὸ πρόσωπόν του ἦτο κάτωχρον, καὶ τὴν κατάλευκον κόμην του ἐκυμάτιζεν ὁ ἄνεμος. Σιωπηλὸς δὲ καὶ σκυθρωπὸς διηυθύνθη πρὸς τὸν πλοίαρχον κρατούμενον ἀπὸ σχοινίου δεδεμένου περὶ τὸν ἐργατοκύλινδρον ¹⁾).

— Πλοίαρχε ! εἶπε, τὸ νερὸν ἐμβαίνει ὡς χεῖμαρρος· ἀδύνατον νὰ τὸ ἐμποδίσω· ἐν ἀπὸ τὰ δύο κατάρτια ἐκτύπησε τὸ δεξιὸν πλευρὸν καὶ ἤνοιξε μεγάλην τρύπαν.

Ἐν τοσοῦτῳ ἡ γολέττα οὐριαδρομοῦσα, εἰ καὶ ἄνευ ἰστιῶν, ὠθεῖτο πρὸς τὴν Μῆλον.

¹⁾ Κύλινδρος τοῦ ἐργάτου δηλ. τοῦ μηχανήματος, οὗ γίνεται χοῆσις ἐν τοῖς πλοίοις κυρίως πρὸς ἀνέλκυσιν τῶν ἀγκυρῶν ἢ μεγάλων βάρων.

— Γρήγορα πανί και πίσσα! ανέκραξε μεγαλοφώνως ὁ πλοίαρχος. Μὴ φοβάσθε, ἀδέλφια, δὲν εἶναι τίποτε.

Ἄλλὰ μόλις εἶπε καὶ τὸ σκάφος ἀνυψωθὲν ἀπὸ κύμα γιγάντειον, ἐκλονίσθη σφοδρῶς καὶ κατέπεσεν εἰς τὸ βάραθρον.

Ὅλοι ἐνομίσαμεν ὅτι ἡ ὥρα ἐκείνη ἦτο ἡ τελευταία!

Τὴν αὐτὴν ἴσως ἐκείνην ὥραν καὶ ὁ Κυβερνήτης Καποδίστριας ἐρχόμενος εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐκινδύνευσε νὰ πνιγῆ μεταξὺ Κυθέρων καὶ Πελοποννήσου, εἰ καὶ ἀνεβαίνων δίκροτον¹⁾ Ἀγγλικόν. Ἄλλ' εὐγνώμον ἤδη τὸ κύμα τῆς ἑλληνικῆς θαλάσσης ἐσεβάσθη τὸν ἄνδρα, οὕτως τὸ αἷμα ἔχυσαν μετὰ ταῦτα χεῖρες ἀγνώμονες.

— Κάμετε χύσιν! ανέκραξεν ὁ ἀτρόμητος πλοίαρχος.

— Φοβοῦμαι μὴ δὲν εἶναι πλέον καιρός, ἀπεκρίθη ὁ γέρονταυτῆς, κρατῶν ἐπισύστραν²⁾, καὶ καταβαίνων διὰ νὰ κλείσῃ τὴν θανατηφόρον ὀπήν.

Φρικαλέα ἦτο ἡ σκηνὴ ἐκείνη! Δὲν ἔβλεπον εἰμὴ σκότος, χάος, ναυάγια, θάλασσαν, ἀγωνιῶντας, πρόσωπα περιδεῆ, βλέμματα ἑτεροπλανῆ καὶ ἄγρια, βραχίονας τεινομένους πρὸς ἔξυλον ἢ πρὸς σχοινίον καὶ γυναῖκας ἐνστερνιζομένας σπασμωδῶς τὰ τέκνα των. Εἶδον τὸν θάνατον ἐπικείμενον, καὶ οἱ τελευταῖοί μου λογισμοὶ ἐστράφησαν πρὸς τὴν μητέρα μου!

Καὶ μετ' ὀλίγον δὲν ἔβλεπον τίποτε· δὲν ἤσθανόμην οὐδὲ λογισμοὺς οὐδὲ πόθους· τὸ στόμα μου ἔπινεν ἤδη κύμα πικρόν!

Ὡς ἀθλητῆς καταβληθεὶς μὲν ἀπὸ τὸν ἀντίπαλον, ἀλλ' ἀναστάς μανιωδέστερος ἢ πρότερον κατὰ τοῦ καταβαλόντος, οὕτως ἀνηγέρθη καὶ ὁ Ἅγιος Νικόλαος. Καὶ συγχρόνως φωνὴ εὐάγγελος ἠκούσθη, ὅτι ἐκλείσθη ἡ ὀπή.

Καὶ ἀμέσως ἀναστάντες ὠρμήσαμεν πρὸς πᾶν ὅ,τι περιεῖχε τὸ πλοῖον καὶ παρεδώκαμεν αὐτὰ εἰς τὸν Ποσειδῶνα. Καὶ μὲ καρδίαν ἀτεγκτον ἀπεχαιρέτισα καὶ τὸν Πλούταρχόν μου, καὶ τὸν Ἀριστοτέλη μου καὶ τὸν Κικέρωνά μου καὶ νὰ προλεγόμενα τοῦ Κοραῆ!

1) Πολεμικὸν πλοῖον ἔχον δύο σειρὰς πυροβόλων.

2) Τὸ κοινῶς λεγόμενον στουπί, δι' οὗ φράσσονται αἱ ὀπαὶ τῶν πλοίων.

Ἐν τσοούτῳ τὸ πλοῖον ὠθεῖτο πρὸς τὴν Μήλον· πρὸς αὐτὴν εἶχον στρέψει τὴν πρῶραν καὶ αἱ ἄλλαι σύμπλοσι νῆες, ἀλλὰ δὲν ἐβλέπομεν οὐδεμίαν, διότι ἦτο βαθὺ τὸ σκότος.

Ὁλόκληρον νύκτα, νύκτα ἀτελεῦτητον ἀγωνιάς, ἐπαλαίσαμεν πρὸς τὴν θάλασσαν, ἢ πρὸς τὸν θάνατον μᾶλλον· διότι, εἰ καὶ φθάσαντες ἐντὸς τινῶν ὥρων πρὸ τῆς Μήλου, ἠδυνατοῦμεν νὰ εἰσελθῶμεν εἰς τὸν λιμένα διὰ τὸν ἐπικρατοῦντα ψηλαφητὸν ζόφον.

Ἐφάνη τέλος πάντων καὶ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, ἀλλὰ δὲν ἀνέτειλε καὶ ὁ ἥλιος· ὁ οὐρανὸς ἦτο πάντοτε νεφελώδης καὶ μελανὸς καὶ ἀκράτητος ἐξηκολούθει ὁ λαίλαψ.

Εἰσελθόντες εἰς τὸν λιμένα, ἐρρίψαμεν πρὸς τινὰ γωνίαν τὴν ἄγκυραν, τὸ μόνον εὐτυχῶς περισωθὲν ἐξ ἔλων τῶν σκευῶν τοῦ πλοίου.

Ὁ εὐρύτερος οὗτος λιμὴν ἦτο τότε σχεδὸν κενός· μικρά τινα πλοῖα ἐσαλεύοντο μόνον ὑπὸ τῶν κυμάτων καὶ μεταξὺ αὐτῶν ὁ πελώριος Πορθητῆς τὸ δίκροτον αὐτό, ἐφ' οὗ ἐπέβαιναν ὁ ναύαρχος τῆς Γαλλίας Δερινιῦ, καταβιβασμένος ἔχων καὶ τὰς σημαίας καὶ τὰς κεραίας καὶ τὰς ἀτράκτους, ἐδείκνυεν, ὅτι φρικτὴ ἦτο ἡ θύελλα καὶ ἐν αὐτῇ τῷ λιμένι.

Δις ἔστειλεν ὁ ναύαρχος τὴν μεγάλην τοῦ δίκροτου λέμβον διὰ νὰ βοηθήσῃ τὴν ἄπορον γολέτταν μας, καὶ δις ἀνετράπη ἡ λέμβος. Τίς ἄλλος πλέον ἠδύνατο νὰ μᾶς συνδράμῃ;

Μετ' ὀλίγον τὸν ἄνεμον συνώδευσε χιῶν κρυερά καὶ ψυχὸς ἀλγεινὸν καὶ παγετὸς ὑπερβόρειος· ἔλοι κατέβημεν εἰς τὸ ὑπόστρωμα. Ἀλλὰ τὸ ψυχὸς ἐπηύρανε τὴν πείναν, τὴν ὁποίαν δὲν εἶχομεν πῶς νὰ θεραπεύσωμεν.

Τρεῖς ἔτι ἡμέρας διήρκεσεν ἡ θύελλα ἐκείνη καὶ ἡ χιῶν, καὶ τρεῖς ἡμέρας καὶ ἕσας νύκτας ἐρριγοῦμεν καὶ ἐλιμώττομεν.

Ἐνίστε προτείων ἐξ ἀπελπισίας τὴν κεφαλὴν ὑπὲρ τὸ κατάστρωμα, ἐβλεπον ἔρημον τὴν παραλίαν τῆς νήσου πολίχνην, καὶ οὐδὲ κἄν ζῶον κατοικίδιον παρ' αὐτὴν. Καὶ μ' ἐφαίνετο, ὅτι ἔζων κατὰ τὴν πανώλεθρον ἐκείνην τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐποχὴν, καθ' ἣν οἱ Ἀθηναῖοι ἠρήμωσαν τὴν Μήλον, ἀποσφάζαντες ἡβηδόν, ὡς ἔλεγεν ὁ καταποντισθεὶς Πλούταρχός μου, τοὺς ἄνδρας, καὶ συναγαγόντες εἰς αἰχμαλωσίαν, τὰ βρέφη καὶ τὰς

γυναίκας. Τὴν τρίτην νύκτα ἐκόπασε καὶ ὁ ἄνεμος καὶ ἡ χιών, καὶ τὴν πρώτην τῆς ἐπιούσης, δύο λέμβοι τοῦ Πορθητοῦ, ἐλθοῦσαι πρὸς ἡμᾶς προσέφερον βοήθειαν. Ἐνθυμούμαι ὅτι ἐμέτρησα τὴν ἐστοιβασμένην παρὰ τὸν αἰγιαλὸν χιώνα, καὶ ὅτι εἶχε βάθος δύο ποδῶν....

N. Δραγούμης.

Καταιγίς

Ὁ καιρὸς εἶχε πάλιν ἀλλάξει ὄψιν. Ἐνθ' ἀστέρες τινὲς ἔλαμπον ὑψηλά, ἀλλὰ πέραν τοῦ Πηλίου ὄρθοῦτο κόλασις ὄλη μαύρων νεφῶν καὶ ἀστραπαὶ ἐχάρασσον τὰς κορυφὰς αὐτοῦ. Ἀσφαλὲς προμήνυμα βραχθαλας βροχῆς ἦτο τοῦτο, ἀλλ' ἀδιάφορον ἐγὼ θὰ ἀνεχώρουν καὶ ἂν ἐγένετο κατακλυσμός.

Ὁ ἀγροφύλαξ, ὅστις θὰ μὲ συνώδευεν εἰς Ὁρεοῦς, ἦλθε μετ' ἄλιγον σύρων φορηγῶν ἔππον ἀπὸ τοῦ σχοινίου. Προσέδεσα τὸ δισάκκιον ἐπὶ τοῦ σάγματος, παρέλαβον διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον βαρεῖαν χωρικὴν κάπαν καὶ ἔππευσα. Τὸ σκότος καθίστατο πυκνότερον καὶ ὁ ἀγροφύλαξ ὠδήγει τὸ ζῶον πρὸς τὴν κατωφερῆ ἀτραπὸν πεζῆ προπορευόμενος. Ἐβαδίζομεν διὰ τοῦ δάσους. Τὴν σκοτεινὴν σιωπὴν ἔπλησσαν μόνον ἀπομεμακρυσμένα ὕλα καὶ κυνῶν, οὓς εἶχεν ἀφυπνίσει ὁ ποδοβολητὸς τοῦ ἔππου μου, καὶ θρῆνοι γλαυκὸς διακεκομμένοι, προάγγελοι τῆς καταιγίδος.

Ὅταν τὰ πεῦκα ἦσαν συμφυῆ καὶ τὰ μεταξὺ τῶν κορμῶν διάκενα ἐπλήρουν σχῆνοι καὶ πρῖνοι, ὁμοιάζον ἐν ὄλῃ ὀγκύδη σύννεφα καταπεσόντα ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, ὅπου δὲ μονήρη τινὰ ὄρθοῦντο ἐν μέσῳ τῶν ἀγρῶν, ἰσχνὰ τοὺς κορμούς καὶ σφαιροειδῆ ἐπάνω, φανταστικὴν ἐλάμβανον ὄψιν καὶ ἀπετυποῦντο παμμέλανα ἐπὶ τοῦ σκιοροῦ κενοῦ ὡς γιγάντειαι μαύρων κεφαλαὶ ἐπὶ πασσάλων ἐστηλωμένα.

Καὶ ἡμεῖς ἐβαδίζομεν πάντοτε ἐμπρός, ὅτε μὲν ἐπὶ βορβόρου,

ὅτε δὲ ἐπὶ ὀλισθηρῶν χαλίκων καὶ συχνότερον ἀψοφητὶ ἐπὶ μαλακοῦ τάπητος ἐκ ξηρῶν φύλλων πεύκης. Ἄλλὰ μετ'ὀλίγον αἱ ἀστραπαὶ κατέστησαν φωτεινότεραι. Εἰς ἐκάστην ἀναλαμπήν ἠδυνάμην νὰ διακρίνω τὴν καστανόχρουν μυτηρὰν καλύπτραν τοῦ ὁδηγοῦ μου καὶ τὴν σιλιπνὴν κάνναν τοῦ μακροῦ καριοφιλίου του· κύκλω δὲ καὶ πέραν τὰ κάθυγρα φυλλώματα τῶν δένδρων καὶ θάμνων περιβάλλοντο στιγμιαίως διὰ τῆς αἴγλης λαξευτοῦ σμαράγδου, καὶ ποὺ ἐγγύτατα δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τῆς ἀτραποῦ ἐπορφυροῦντο ὑπὸ τοῦ ἀκαριαίου φωτός τὰ ὠριμάσαντα κόμαρα.

Ἡ καταγίς προσήγγιζεν ὀλονέν. Τὸ Πήλιον εἶχε κατακλυσθῆ καὶ ἡ θάλασσα τοῦ πορθμοῦ βαθμηδὸν ἐθολοῦτο. Βικιότατος δ' ἄνεμος ἐκκνωθῆεις αἶφνης ὡς ἂν ἦτό ποὺ πεπισμένοι, οὐχὶ ἄνεμος ἀλλ' εἶδος παγωμένου ἀτμοῦ, ἐκύρτωσεν ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον τὰ ὑψικάρηνα πεύκα καὶ συνέτριψε μετ' ἀπαισίου τριγμοῦ τὰ μᾶλλον δυσπειθῆ. Μιὰ ἀστραπή μ' ἐτόφλωσε, μιὰ βροντὴ μ' ἐκώφανε, καὶ μόλις ἐκαλύφθη ὑπὸ τὴν βαρεῖαν κάπαν, ἀπὸ τὰ διερωγότα νέφη πλήμμυρα ὕδατος ἐχύθη ἐφ' ἡμᾶς.

Ἐπρεπε νὰ σταματήσωμεν, ἕως οὗ παρέλθῃ ἡ πρώτη ὄρμη. Βαδίζοντες εἰς τὰ τυφλά ἐκινδυνεύομεν νὰ συντριβῶμεν ἀπὸ τινος κρημοῦ ἢ νὰ παρασυρθῶμεν ὑπὸ χειμάρρου, διότι καὶ ὑπ' αὐτοῦς τοῖς πόδας τοῦ ἵππου ἤκουον κοχλάζουσαν βροὴν ὕδατων. Ἄλλως καὶ τὸ ταλαίπωρον ζῶον ἤρνεϊτο νὰ προχωρήσῃ. Ὁ ἀγροφύλαξ ἐλόξευσε πρὸς δεξιὰ σύρων τὸν ἵππον ὑπὸ σκιάν πυκνῆς πεύκης καὶ ἐσταμάτησε παρὰ τὸν κορμόν. Ἐβρεχόμεθα καὶ ἐκεῖ ἀλλὰ κάπως ὀλιγώτερον.

Ἐν τούτοις ἡ καταγίς ἐμαίνετο ὀλονέν. Ἀλύσεις κεραυνῶν περιέδεον τὰ σύννεφα καὶ τὰ βουνὰ καὶ βρονταὶ συνεχεῖς ἔσειον τὸ ἔδαφος· ἐσύριζον δὲ μαστιγοῦσαι τὸ κενὸν αἱ αἰχμηραὶ τῶν πεύκων κορυφαὶ ὑπὸ τὴν διηνεκὴ τυραννίαν τοῦ ἀνέμου, καὶ ἀλγοῦντα συνέτριζον τὰ ὄστα καὶ ἐγόγγυζον τὰ φθισιῶντὰ στέρνα τῶν γηραιῶν πλατάνων.

Ὁ ἵππος πτοηθεὶς ἐκ τῆς ὀργῆς τῶν στοιχείων ἐφρικία τινάσσων τὸ ὕδωρ ἀπὸ τῆς χαίτης καὶ ἐχρεμέτιζεν ἀσθμαίνων εἰς πάντα δοῦπον βροντῆς.

Ἐκράτει δ' αὐτὸν σφιγκτὰ ἀπὸ τῆς σιαγόνας ὁ ὁδηγός μου, ἵνα

μή τραπή αΐφνης εἰς φυγὴν ἀνὰ τὸ δάσος. Καὶ ἐγὼ καθηλωμένος ἐπ' αὐτοῦ, ὑπὸ τὸ βάρος τῆς κάπας διπλασιασθὲν ἐκ τοῦ ὕδατος, ὅπερ εἶχεν ἀπορροφήσει, ἀνελυόμην εἰς ἰδρώα. Ἄδυνατων δὲ νὰ κινήσω τὰ μέλη ἐντὸς τοῦ ἀλυγίστου ἐκείνου περιβλήματος, συνεσπειροῦμην μεθ' ὑπομονῆς, ὡς ἔῤῥως δημῶδους τινὸς παραμυθίου, ἐκλεισθεῖς ἐν σανιδίῳ κιβωτίῳ ὑπὸ ἀγρίου δράκοντος.

Ἄλλὰ καὶ ἐν τῇ δυσαρέστῳ ἐκείνῃ θέσει διατελῶν παριστάμην ἀκούσιος θεατῆς τοῦ καταπληκτικοῦ δράματος, ὅπερ ἐξετυλίσσετο ἀνὰ τὴν πλάσιν.

Εἶν' εὐμορφος ἢ φύσις ἀφυπνιζομένη ἐν διανθεῖ περιβολῇ κατὰ τὰς ῥοδαλάς τοῦ ἔαρος πρώτας. Καὶ ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς θερινῆς μεσημβρίας, ὅταν οἱ τέττιγες ἄδωσιν ἐπὶ τῶν κλάδων τὸ ἀτελείωτον μινύρισμα τοῦ καύσωνος καὶ οἱ πέπονες θερμαίνωσι τὰς φαλακράς αὐτῶν κεφαλὰς εἰς τὸν ἥλιον, μυστήριόν τι πλήρες θελήτρων ἀπλοῦται ἀνὰ τοὺς ξανθοὺς ἀγροὺς καὶ τὰς χλωρὰς ὄχθας τῶν ῥυακίων. Καὶ τὰς πρώτας ἐσπέρας τοῦ φθινοπώρου, ὅταν ὑπὸ τὸ λευκάζον σεληναῖον φῶς αἱ κονιορτώδεις ὁδοὶ καὶ οἱ χέρσοι ἀγροὶ ἀπαυγάζουσιν ὡς ὑπὸ χιόνος κεκαλυμμένοι, εἶναι ἢ φύσις εὐμορφος ἀληθῶς. Ἄλλ' ἀπαθής, ἀκίνητος, ἀδιάφορος, ἀναίσθητος....

Ζωὴν, κίνησιν, αἴσθησιν, ἀναλαμβάνει μόνον ὑπὸ τὴν ὀργὴν τῆς καταγίδος. Τότε τὰ τόσα ἄψυχα πλάσματα ἀληθῶς μεταβάλλονται εἰς δρώσας ὑπάρξεις. Καὶ ἀνεμοὶ καὶ κεραυνοὶ καὶ σύννεφα καὶ βουνὰ καὶ δένδρα καὶ χεῖμαρροι συγκρούονται καὶ παλαίουσιν ἀμυνόμενα ἐν καρτερίᾳ ἢ ἐπιτιθέμενα μετὰ λύσσης, νικῶντα ἢ ὑποχωροῦντα, ὑποκύπτοντα ἢ ἀντέχοντα. Οἱ λαοὶ πάντες καὶ ὁ ἑλληνικὸς ἔπλασαν τόσους μύθους προσωποποιούντες τὰ στοιχεῖα τῆς καταγίδος καὶ τῆς θυέλλης, διότι ἄλλως δὲν ἠδύναντο νὰ ἐξηγήσωσι τὴν δρᾶσιν αὐτῶν....

Δὲν ἤτραπτεν οὐδ' ἐβρόντα πλέον καὶ ἡ βροχὴ εἶχε κοπάσει ἐπαισθητῶς. Ἠκολουθήσαμεν καὶ πάλιν τὴν ὁδὸν βραδεὶ βήματι...

Γ. Δροσίτης.

"Αθωνας

"Όταν ποτέ, προηγούμενος τὸ "Άγιον Όρος, διέβαινον, ταπεινὸς προσκυνητῆς, ἀπὸ Μοναστηρίου εἰς Μοναστήριον, συχνὰ ὁ ἄνεμος τῆς Χερσονήσου, ὁ ἡγιασμένος ἀπὸ τὰ τόσα καϊόμενα θυμιάματα τῶν προσευχῶν, διανοίγων τῶν πυκνοφύλλων καστανεῶν τοὺς κλάδους, μοῦ ἀπεκάλυπτε μίαν τριγωνικὴν κορυφήν, ὡς ἀσκητοῦ πολιοῦ κεφαλὴν προσευχομένου, ἐγγυὲς τῶν νεφῶν, ἓνα κῶνον πέτρινον, ὅστις σὰν νὰ μ' ἐκοίταζε, καὶ σὰν νὰ με συνῶδευε, πανταχοῦ παρῶν, με τὸ τεφρὸν ἐκείνο μέτωπον.

Κατ' ἀρχὰς ἠσθανόμην ἀναφρικίαισιν φόβου καὶ περιδεῖς ἀπέστρεφον ἀλλαχοῦ τὸ βλέμμα, κλίνων τὴν κεφαλὴν ὑπὸ τὰ μαῦρα ἔλατα τοῦ Ξηροποταμίου¹⁾ δάσους. "Άλλ' ἐν τῇ παρακαμπῇ τῆς ὁδοῦ, πάλιν, ἰδοὺ ἐνώπιόν μου ὁ πέτρινος ἀσκητῆς, με τὴν μολυβδίνην ἐκείνην ὄψιν του ἰλαρῶς προσμειδιῶν μοι ἀπὸ τοῦ κρημνώδους τοῦ ὄψους. "Άλλοτε ὡς νεφέλη καὶ ἄλλοτε ὡς πέτρα αἰωρουμένη. Κ' ἐκυπτον τὴν κεφαλὴν, ἀναμένων κάτι νὰ πῆσῃ ἐπ' ἐμοῦ. "Άλλ' ἔπειτα τὸσον τὸν ἐσυνήθισα, ὥστε τὸν ἐθεώρουν πλέον ὡς συνοδοιπόρον μου καὶ συμπροσκυνητὴν μου. "Όπου καὶ ἂν ἦμουν, ὁ φαλακρὸς γέρων πάντοτε ἐμπρὸς μου. "Εν ὁδῷ βαδίζοντα με παρηκολούθει.

Εἰς τὰς ξυλίνας ἀπλωταρίας τῶν Μονῶν καθήμενον μ' ἐσυντρέφευεν, ἐν θαλάσῃ παραπλέοντα τὸν ἀπότομον ἀκτὴν με κατεώδωνεν. Εἰς τὸν ὕπνον μου μ' ἐσκέπαζε. Καὶ ἔταν ἀφυπνιζόμενος ἐπήγαινον νὰ νιφθῶ εἰς τὴν βρύσιν τὴν κρύαν, τὸν ἔβλεπον πρῶτον—πρῶτον, ὡς ἄγγελον νεφελοσκέπαστον, τὸν πέτρινον σύντροφόν μου.

"Εβγαῖνον εἴτα ἀπὸ τὸν λεμονεῶνα τῶν "Ιβήρων²⁾ εἰς τοὺς ἀμπελώνας, πέραν εἰς τοὺς Πέντε Μάρτυρας, νὰ ὁ ἐρημίτης ἐνώπιόν μου με τὸ συννεφένιον του κουκούλιον. "Ανηρχόμενῃ ἀπὸ τὰ Παντοκρατορινὰ³⁾ Κελλία πρὸς τὰς Καρυάς, μοῦ ἐφώπευε τὸ βλέμμα ἢ στακτερὰ ὄψιν του. "Εξετρώπωνον ἀπὸ καμμίαν χαράδραν τοῦ Διονυσίου⁴⁾ πέραν ἀπὸ τὸν τάφον τοῦ "Αγίου Νήφωνος,

1) "Ανήκοντος εἰς τὴν ἐν "Αγίῳ "Όρει μονὴν τοῦ Ξηροποτάμου.
2) Τῆς μονῆς τῶν "Ιβήρων, τοῦ Παντοκράτορος, τοῦ Διονυσίου.

ἔπου κρημνώδης ἢ ἀτραπός, παρὰ τὸ χεῖλος τοῦ βράχου, ἰδοὺ
 πάλιν μ' ἔχειραγώγει ὁ σύντροφός μου ἀπὸ τὰ οὐράνια ὕψη του.

Μίαν ἡμέραν ἔμωξ, ἡμέραν συννεφώδη καὶ δροσεράν, τὸν
 ἔχασα τὸν προσφιλῆ συμπροσκυνητὴν μου, ἀφανισθέντα μέσα
 εἰς τὰ πυκνωθέντα νέφη, τὴν ἀγαπημένην μου συντροφιάν.

Εἰς τὸ Ρωσικὸν Σαράϊ¹⁾ καθεζόμενος εἶδα τότε ἰσοπεδουμέ-
 νην ὄλην τὴν Χερσονήσον, κ' ἐκτεινομένην ὁμαλὴν εἰς ἓν μόνον
 ὁροπέδιον. Ὁ οὐρανὸς μὲ ἐφάνη, ὅτι κατήλθε μολύβδινος καὶ βα-
 ρὺς πρὸς τὰ κάτω, κ' ἔλειψαν ἐν τῷ ἄμα καὶ λόφοι καὶ κράσπεδα
 τῶν κορυφῶν. Ἐνόμισα πρὸς στιγμὴν, ὅτι εὕρισκόμην εἰς τὸ ὕψη-
 λότερον τῆς Χερσονήσου μέρος. Ἄλλ' αἴφνης, μετὰ τὴν ἐκπνοὴν
 τῆς τρικυμίας, διελύθησαν διωχθέντα ἐδῶ κ' ἐκεῖ τὰ νέφη καὶ
 ἀνέκυψε πάλιν ἡ ἱερά τοῦ Ἁθωνος κορυφὴ τεφρὰ καὶ πέτρινος,
 ὡς ὄψις βυζαντινοῦ Παντοκράτορος ἐξωσμένη γύρω— γύρω τοῦ
 ἁγίου στήθους του ἀπὸ φαῖα νεφελώματα, ὡς πυκνωμένου ἐκεῖ
 λιβανοκαπνοῦ.

Ὁ Ἁθωνας εἶναι αὐτός.

Ὁ Ἁθωνας τὸν ὅποιον ὁ ἀρχαῖος γλύπτης²⁾ ἐσχεδιάσεν ποτε
 νὰ μεταμορφώσῃ εἰς ἀνδριάντα τοῦ Μεγάλου Μακεδόνα, βιστά-
 ζοντα δύο πόλεις εἰς τὰς δύο τεταμέναις χεῖράς του, ἡ δὲ ὀρθο-
 δοξία μετέβαλε, χαριέστερον, εἰς «Περιβόλιον τῆς Παναγίας»,
 δοξία μετέβαλε, χαριέστερον, εἰς «Περιβόλιον τῆς Παναγίας»,
 καλλιδένδρον καὶ εὐανθές, ὅπόθεν ἀναρίθμητοι προσευχαὶ καθ'
 ἐκάστην ἀναπέμπονται πρὸς τὸν Θεόν, συνοδευόμεναι ἀπὸ
 τὰ εὐωδέστερα ἄνθη, τὰ θυμιάματα τῶν ἀσκητῶν, ἐν ἁρμονίᾳ
 γοητευτικῆ καλλικελάδων ἐρημικῶν πτηνῶν, ἀπὸ μέσα ἀπὸ ἀν-
 θεβολοῦντας θάμνους, τὰ ἀναρίθμητα μαρτυρικὰ καὶ δοσιακὰ
 ὄσθα, τ' ἀποκείμενα εἰς τοὺς θησαυροὺς ἐκάστου μοναστηρίου.

Καὶ ὅσοι ἀναβοῦν, μετανοοῦν, καὶ ὅσοι δὲν ἀναβοῦν, πάλιν
 μετανοοῦν.

Ὅτω ζωηρῶς χρωματίζει τὸ κοινὸν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει λόγιον
 τὸ μεγαλεῖον τῆς κορυφῆς τοῦ Ἁθωνος, ἥτις κυρίως ὑπὸ τοῦ λαοῦ
 καλεῖται Ἁθωνας.

¹⁾ Εἰς ὠσικὴν μονήν.

²⁾ Ὁ περίφημος ἀρχιτέκτων Δεινοκράτης.

Δύο χιλιάδων περίπου μέτρων τὸ ὕψος τοῦ.

Ἡ ἀνάβασις εἰς αὐτὴν γίνεται ἀπὸ τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς, διότι ἀπὸ τὸ βόρειον μέρος, πρὸς τὴν Μονὴν τοῦ Ἁγίου Παύλου, τὸ μέγα βουνὸν κατέρχεται καθέτως, διὰ βαθυτάτων χαραδρῶν, αἵτινες καθ' ὄλον τὸ ἔτος εἶναι σκεπασμένα ἀπὸ κρυσταλλωμένας χιόνας. . .

Πρέπει ἀφ' ἑσπέρας νὰ ἔχῃ βρέξει καὶ τότε, λίαν πρωΐ, ἐπιτοχάνει ἡ ἀνάβασις εἰς τὴν θαυμαστὴν κορυφὴν, ὅτε ἡ ἀτμοσφαῖρα εἶναι διαυγῆς καὶ καθαρὰ, ἀμειβομένων ἀπεριγράπτως τῶν κόπων τοῦ προσκυνητοῦ διὰ τοῦ ἐξελισσομένου ἐκεῖθεν μεγαλοπρεποῦς πανοράματος.

Συνήθως ὁμοῦ γίνεται ἡ ἀνάβασις τῇ 6 Αὐγούστου, ὅτε πανηγυρίζει τὴν ἑορτὴν τῆς Μεταμορφώσεως ὁ ἐπὶ τῆς κορυφῆς ναύσκος. Τότε ἀφ' ἑσπέρας ἀφ' ὅλης τῆς Χερσονήσου μοναχοὶ ἀνέρχονται, βαστάζοντες εἰς χεῖρας ἀντὶ βράβδου ἀπὸ ἑν χονδρὸν ξύλον, ἵνα τὴν νύκτα, ἐν τῇ ἀγρυπνίᾳ, ἀνάψωσι φωτιὰν καὶ θερμανθῶσι διὰ τὸ ψῦχος, τὸ ὅποιον ἐπάνω ἐκεῖ εἶναι λίαν ἐπαισθητὸν, ἰδίως ἐν αἰφνιδίᾳ μεταβολῇ τοῦ καιροῦ, τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας τοῦ Αὐγούστου.

Φθάσαντες εἰς Κερασιὰν τὴν ὑδατόρρυτον καὶ χλοερὰν ἐκείνην κοιλάδα, ὅπου οἱ ἀμπελώνες τῶν κελλιῶν τοῦ Χατζῆ Γεώργη καὶ οἱ καταπράσινοι κήποι μὲ τὰ μικροσκοπικὰ καζανάκια τοῦ παπᾶ—Ἱεροθέου, μὲ τὰ ὅποια ὁ ἀλάδωτος ἐσημίτης, εἰς τὰ Χιώτικα, μὲ τοὺς πολλοὺς ὑποτακτικούς του,—οὗτοι εἶναι οἱ καλούμενοι ἐν Ἁγίῳ Ὀρει ἀλάδωτοι οὐδέποτε ἐν τῇ ζωῇ ἐσθίωντες ἔλαιον, οὐδὲ ἐλαίας—ἀποσταλάζει εἰς μικρὰ φιαλίδια τὸ ῥιγανέλαιον τὸ πολύτιμον, τὸ φασκομηλέλαιον τὸ εὐώδες καὶ τὸ φλισκουλέλαιον¹⁾ τὸ κοκκινωπὸν, φάρμακα ῥευστά, ἐκ βοτάνων ἱαματικῶν,—ἀρχίζομεν ἐντεῦθεν τὴν ἀνάβασιν δι' ἡμιονικῆς ὁδοῦ πότε πλαγίως καὶ πότε δι' ἕλιγμών, διὰ μέσου ὠραιστάτου δάσους ἐλατῶν καὶ πευκῶν, ὧν πολλοὶ κορμοὶ κατάξηροι ὑψοῦνται κεραυνόπληκτοι, ὡς σκελετοὶ παλαιῶν τιτάνων.

1) Φλισκούνη=βληχώνιον (εὐοσμον φυτόν)

Ὁὕτω μετὰ τριῶρον πορείαν φθάνομεν εἰς τὴν Π αναγίτσαν, μικρὸν ναῖσκον, ὅπου σταθμεύουν συνήθως οἱ προσκυνηταὶ οἱ ἀναμένοντες τὴν εὐδίαν τοῦ ὄρθρου διὰ τὴν ἀνάβασιν. Ὁ ναῖσκος οὗτος, ὡς ἀετοφωλεὰ διακρινόμενος ἀπὸ τὸ πέλαγος μὲ τὸν χαμηλὸν σφαιρικὸν θόλον του, τέσσαρας μῆνας τοῦ ἔτους εἶναι ἀόρατος, σαβανωμένος ὑπὸ τὰς χιόνας, μὲ τὸ μικρὸν παράρτημά του, ὅπου ἀναπαύονται οἱ Λαυριῶται πατέρες μὲ τοὺς ἡμιόνους των, οἱ ἀποστελλόμενοι ἀπὸ τὴν Λαύραν, εἰς τὴν ἀνίκει ἢ κορυφή, διὰ τὴν ἐτήσιον τῆς Μεταμορφώσεως πανήγυριν, δειπνοῦντες ἐδῶ ἀπ' ἑσπέρας καὶ τὴν ἐπαύριον μετὰ τὴν λειτουργίαν, ἐν τῇ καταβάσει, παραθέτοντες γεῦμα εἰς τοὺς προσκυνητάς.

Ἀπὸ τὴν Παναγίτσαν ἡ ὁδὸς πλέον εἶναι ἄβατος, ἐπὶ τοῦ βράχου, δι' ἀτραπῶν ἀποκρήμων. Καὶ ἐδαπάνησε μὲν ἱκανὰς λίρας ἐξ ἰδίων τοῦ Ἰωακείμ ὁ Γ' ¹⁾ ἵνα καταστήσῃ βατὴν εἰς τοὺς ἡμιόνους τὴν ἐπὶ τοῦ βράχου δυσχωρίαν, ἀλλὰ πάντοτε εἶναι ἐπικίνδυνος ἢ μέχρι τῆς κορυφῆς δι' ἡμιόνου ἀνάβασις, διότι τὸ μέρος εἶναι ὅλως ἄδενδρον, ὀλισθηρὸν καὶ πετρῶδες.

Εἶναι αὐτὴ ἡ φαλακρὴ κορυφή πλέον, ἢ πανταχόθεν τῆς Χερσονήσου θεωρουμένη μὲ τὸ μολύβδινόν της κουκούλιον. Εἰς ἓν διάστημα ἡ ὁδὸς σκαλιστὴ ἐπὶ τοῦ βράχου, καὶ εἰς ἓν αὐτῆς μέρος, ἕως πέντε βημάτων, ἓνας—ἓνας διέρχονται οἱ προσκυνηταί, ἔντρομοὶ θεωροῦντες τὴν ἄβυσσον τὴν χαίνουσαν κάτω μὲ τοὺς αἰωνίους κρημούς της.

Μετὰ ἡμίσειαν ἀκριβῶς ὥραν ἀναχωροῦντες ἀπὸ τὴν Παναγίτσαν, εὐρισκόμεθα ἐπὶ τῆς κορυφῆς.

Οὐδεὶς ποιητῆς, οὐδεὶς ζωγράφος, κανὲν χρῶμα καὶ καμμία φαντασία, καμμία πτερωτὴ λογογράφου γραφίς δὲν ἠμπορεῖ νὰ παραστήσῃ τὸ μεγαλεῖον τοῦ θεάματος, τὸ ὅποιον πληροὶ θάμβους βαθυτάτου τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου.

Ὅλη ἡ Χερσόνησος μὲ τὰ βουνά της καὶ μὲ τοὺς λόφους της, τὰ ἀκρωτήριά της καὶ τοὺς ὄρμους της, ὅλη εὐρίσκεται, θαρρεῖς, γύρω—γύρω, εἰς τὴν εὐρείαν τοῦ Ἄθωνος ποδιάν. Αἱ μεγαλο-

1) Ὁ ἀποθανὼν Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως.

πρέπει και πολυώροφοι Μοναί, ἄλλαι μὲν ὡς καλυβάκια ἐν τῇ δάσει, ἄλλαι δὲ ὡς πεταλιδαὶ ἐπὶ τῶν σκοπέλων.

Ἐνθεν ἡ Χαλκιδικὴ ἔλη καὶ ὁ Θερμαϊκὸς λάμπων ὡς καθρέπτης ἀπὸ ἀργυρον. Ὁ Ὀλυμπος καὶ τὰ βουνὰ τῆς Θεσσαλίας. Ἐκείθεν τὸ Θρακικὸν πέλαγος μὲ τὰς νήσους του ὡς κύκλους κολυμβώντας πρὸς τὰ Δαρδανέλλια. Κάτω τὸ Αἰγαῖον μὲ τὰ κύματα τὰ κάτασπρα καὶ τὰ Ἐρημονήσια, ὡς κήτη φουρτουκασμένα, συμμαζευμένα ὡς πρὸς σωτηρίαν ὑπὸ τὴν μαύρην τοῦ Ἄθωνος σκιάν. Ὅπισθεν τοῦ βουνοῦ καὶ οἱ κάμποι τῆς Μακεδονίας, μὲ τοὺς ποταμούς της ὡς ἕφαι ἀσημένιους διαλιθοκαινόντας μὲ γυαλιστεροῦς ἐλιγμούς ὑπὸ τὴν ἀνταύγειαν τῶν πρώτων τοῦ ἡλίου ἀκτίνων. Ὅσοι δὲ τῶν προσκυνητῶν εἶναι καλῶς ἐτοιμασμένοι μὲ ἰσχυρὰς διόπτρας βλέπουν τὴν Προποντίδα, ὡς ὀμίχλην ἀπλουμένην καὶ τὸ ὀγκῶδες Ἐπταύργιον, τὴν περίφημον τοῦ Βυζαντίου Ἀκρόπολιν, ὡς μίαν μαυρίλαν μὲ ἑπτὰ στεφανωμένην κορυφάς.

Ἐχουν δίκαιον λοιπὸν οἱ μοναχοὶ νὰ λέγουν ὅτι καὶ ὅσοι ἀναβοῦν εἰς Ἄθωνα μετανοοῦν, καὶ ὅσοι δὲν ἀναβοῦν πάλιν μετανοοῦν. Μετανοοῦν οἱ πρῶτοι, διότι καταβαίνοντες χάνουν μίαν τοιαύτην μυθικοῦ μεγαλείου εἰκόνα. Μετανοοῦν ὀλοκαρδίως καὶ οἱ δεῦτεροι, διότι ἀπὸ τὴν ὀλιγοφυχίαν των δὲν ἠξιώθησαν νὰ πολλαύσουν μίαν ἀληθινήν ἡδονήν, ἀπὸ ἐκείνας, τὰς ὁποίας, σπανίως χαρίζει εἰς τὸν ἄνθρωπον ἡ θεία δημιουργία.

Ὁ ναῖσκος τῆς Μεταμορφώσεως μόλις δύναται νὰ περιλάβῃ ἕως ὅκτω μοναχοῦς, ὡς λευκὴ κολωνίτσα φαινόμενος ἀπὸ τὰ Κατουνάκια, τὴν πρὸς τὸ ἀκρωτήριον Ἐρημιον, ἐπὶ τῆς βραχίωδους ἀίχμης ἐκτισμένος. Ἐξω ὅμως αὐτοῦ μικρὸν ὑπόστεγον καὶ μία ἰσοπέδωσις πελεκητή, ὅπου ἠμποροῦν νὰ σταθοῦν ἕως διακόσιοι ἄνθρωποι. Ἡ ἀγρυπνία τελεῖται ταχέως καὶ τραχῆδη μετὰ τῆς λειτουργίας, διότι ἂν αἴρνης μεταβληθῇ ὁ καιρὸς καὶ φύχος ἐπιπνεύσῃ, οἱ ὀδόντες πάραυτα τρίβουν καὶ κτυποῦν, αἱ χεῖρες παγῶνουν, τὰ γόνατα ξυλιάζουν. Ὅταν δὲ τὰ νέφη συμπυκνωθοῦν, τότε—δεινὸν—οἱ κεραυνοὶ ἐκρήγνυνται καὶ τελεῖται ἐπάνω εἰς τὴν πετρίνην ἐκείνην κορυφὴν φοβερὰ πάλῃ τῶν στοιχείων, ἐν μέσῳ ἀστραπῶν καὶ βροντῶν, χαλασμοῦ κόσμου, εἰκῶν ὑπερ-

νεφοῦς τιτανομαχίας, ἐν ἣ συντρίβονται μετὰ σπαρακτικῶν τριγμῶν αἱ πέτραι αἱ ἀπορρώγες τῆς φαλακρᾶς ἐκείνης κορυφῆς καὶ ἐνίοτε φεῦ! καὶ ἄνθρωποι παραπεσόντες ἀπροσδοκῆτως ἐν μέσῳ τῆς κραταιᾶς τῶν στοιχείων πάλης

Τὰ χρονικά τοῦ Ἁγίου Ὄρους τὰ ἄγραφα, μνημονεύουσι τοιαύτας κεραυνοβολίας ἀνθρωπίνων υπάρξεων. Κατὰ τινα πανήγυριν, ἀνελθόντων τῶν Πατέρων εἰς τὴν κορυφὴν διὰ τὴν ἱερὰν ἀγρυπνίαν, μόλις ἤρχισεν ἡ Ἀκολουθία, ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ Ἑσπερινοῦ, ὁ καιρὸς αἴφνης μεταβάλλεται. Ἄνεμος κρύος φυσᾷ, τὰ νέφη πυκνοῦνται ἐπάνω ἐκεῖ, ἰδοὺ χάνεται ὁ κάτω κόσμος ὅλος μέσα εἰς μίαν ὀμίχλην ὑγρὰν, ψιάν. Ἄλλ' ἐξακολουθεῖ ἡ ἀγρυπνία μετὰ θέους ὅμως, μετὰ παλμῶν φόβου καὶ βρυγμοῦ τῶν ὀδόντων. Ὁ Διάκονος ἰστάμενος πρὸ τῶν Ἁγίων Πυλῶν ἐξεφώνει τὴν μεγάλην Ἑκτενὴ τοῦ Ἑσπερινοῦ, κράζων «τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν», οἱ δὲ ψάλλται ἀντεφώνουν «Κύριε ἐλέησον». Αἴφνης ξηρὰ κλαγγὴ ἐκσπᾷ ἐντὸς τοῦ ναοῦ. Αἱ εἰκόνες τοῦ τεμπλέου, αἱ ὁποῖαι ἔνεκα τῶν ἀτμοσφαιρικῶν αὐτῶν μεταβολῶν, ἵνα ἀντέχουν, εἶναι ἀνάγλυπτοι ἐπὶ μετάλλου, κραδαίνονται κωδωνίζουσαι, φῶς ἄχρουν καὶ φοβερὸν πληροὶ αἴφνης τὸν ναῖσκον, ὁ κεραυνὸς ἐκρήγγυται. Ὁ Διάκονος κόπτεται πάραυτα εἰς δύο ἀπανθρακωθεῖς, καὶ ὁ ἔτερος τῶν ψαλτῶν βληθεὶς καὶ αὐτὸς ἀποθνήσκει...

Καὶ ἄλλοι ἔπαθον ὡσαύτως, ὧν τὰ ὀνόματα δὲν περιέσωσεν ἡ ἄγραφος παράδοσις, τῶν ὁποίων ὅμως οἱ σκελετοὶ κεῖνται ἐπὶ τῶν ἀποτόμων τῆς κορυφῆς κατατομῶν ἐντὸς σχισμάτων ὡς σκελετοὶ ἀγρίων αἰγῶν, ὅς κατέφαγον οἱ λύκοι, θέαμα ὀδυνηρὸν διὰ τοῦ ἀναβαίνοντος. Μεταξὺ ὅμως αὐτῶν τῶν σκελετῶν τῶν κεραυνοπλήκτων κεῖνται ἐκεῖ ἐπὶ τῶν ἀπορρώγων βράχων καὶ ἄλλοι σκελετοὶ ἀνήθων καὶ ἀγενεῖων μοναχῶν, ἰδίᾳ Ῥώσων, οἵτινες σκαλώνοντες εὐτόλμως ἐπὶ τῶν πετρίνων ἐκείνων ἐξοχῶν, ἵνα δρέψωσι τὰ ἀμάραντα, τὰ λευκοπόρφυρα ἐκεῖνα καὶ ὡς ἐκ μετᾶξης στυλινὰ ἀνθύλλα, χάνοντες τὴν ἰσορροπίαν καταπίπτουσιν εἰς χαίνοντα βάραθρα καὶ φονεύονται, ὧν τὰ πτώματα, οἰκτείρουσα ἡ χιών, καλύπτει, ἵνα μὴ καταφαγωθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀγριμῶν.

Ὁ τρόμος αὐτὸς ἀπὸ τῶν φημιζομένων σπαρακτικῶν ἐπεισοδίων παρακολουθεῖ τὸν προσκυνητὴν καθ' ἕλην τὴν ἀγρυπνίαν,

ὅστις τότε μόνον καταπαύει, ὅταν αἰσίως καταβαίνοντες οἱ ὀλίγοι ἐκείνοι μοναχοὶ ἀναπνεύσωσι κάτω εἰς τὴν Παναγίτσαν. Τότε, παρελθόντος πλέον τοῦ κινδύνου, αἰσθάνονται τὴν χαρὰν ἀπὸ τῆς ἀναπολήσεως τοῦ μεγαλοπρεποῦς πανοράματος, τὸ ὅποιον μένει ἀλησμόνητον πλέον εἰς ἕλην τῶν τῆν ζωὴν. Τότε καὶ οἱ ἔφηβοι Ρῶσοι, οἱ μόνοι τώρα μετὰ τόσους οἰκτροὺς θανάτους κατὰ κρημῶν, συνάγοντες τὰ εὐμορφα ἀμάραντα, ἐπανακτῶντες τὸ ἀφελές αὐτῶν μειδίαμα, λέγουσι πρὸς τοὺς λοιπούς, ἐπιδεικνύοντες πρὸς αὐτοὺς μετὰ τινος δικαίας ὑπερηφανείας τὰς ὀραίας τῶν ἀνθοδέσμας :

— Ἄτῶνα ! Ἄτῶνα !

Ἄ. Μωραϊτίδης

*Βραχεῖαι εἰδήσεις περὶ τῶν συγγραφεῶν, ἐξ ὧν
παρελήφθησαν τὰ τεμάχια τοῦ
παρόντος τόμου.*

Βαλαωρίτης Ἀριστοτέλης. — Ἐγεννήθη ἐν Λευκάδι τῷ 1824. Ἔργα αὐτοῦ εἶναι: «Στιχοῦργήματα» ἐκδοθέντα τὸ πρῶτον τῷ 1845, «Μνημόσυνα» ἐκδοθέντα τῷ 1857, «Κυρὰ Φροσύνη», Ἐθανάσιος Διάκος» τῷ 1867, «Φωτεινός» τῷ 1891. Τὰ ποιήματα αὐτὰ, ὡς καὶ ἄλλα μεταγενέστερα, ἐξεδόθησαν ἐσχάτως ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ Μαριολῆ εἰς τρεῖς τόμους, ἐν οἷς περιλαμβάνεται καὶ ἡ βιογραφία τοῦ ποιητοῦ καὶ τὰ ἄλλα περὶ αὐτοῦ ἔργα. Ἀπέθανε δὲ τῷ 1879. 55

Βεργαροδάκης Δημήτριος. — Ἐγεννήθη ἐν Ἁγίᾳ Μαρίνῃ τῆς Λέσβου τῷ 1834. Ἔγραψε τινὰ λυρικά ἢ ἐπικολορικά ποιήματα καὶ ᾠδὴν πρὸς τιμὴν τοῦ Θεοφίλου, φιλέλληνος Γερμανοῦ σοφοῦ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Ἡ ποιητικὴ του παραγωγή εἶναι ἰδίως δράματα, οἷα ἡ Μαρία Δοξαπατρῆ, ἡ Μερόπη, οἱ Κυρελίδαι, ἡ Φαῦστα, ἡ Ἀγιοπῆ καὶ ὁ Νικηφόρος Φωκάς. Ἐξέδωκε δράματα τοῦ Εὐριπίδου καὶ ἐδημοσίευσεν διάφορα συγγράμματα, ὡς Ἑλλήν. Γραμματικὴν, Γενικὴν Ἱστορίαν καὶ Ἐλεγχον τοῦ Ψευδατικισμοῦ. Ἀπέθανε δὲ τῷ 1908. 74

Δραγοῦμης Νικόλαος. — Ἐγεννήθη ἐν Μακεδονίᾳ τῷ 1808. Μετὰ τὸν διωγμὸν τοῦ πατρὸς του καὶ τὴν δήμευσιν τῆς περιουσίας του ἦλθε τῷ 1821 εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐγένετο ἐπὶ τοῦ Καποδιστριαίου ὑπάλληλος. Ἀπὸ τοῦ 1850 ἤρξε το ἐκδίδων ἐπὶ εἰκοσαετίαν τὸ περιοδικὸν σύγγραμμα «Πανδώρα». Τῷ 1862 διορίσθη ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν. Κατὰ δὲ τὸ 1874 ἐδημοσίευσεν τὰς Ἱστορικάς Ἀναμνήσεις. Ἀπέθανε δ' ἐν Ἀθήναις τῷ 1879. 77

Δροσίνης Γεώργιος. — Ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τῷ 1859. Ἐξεδόθησαν ποιητικαὶ μὲν συλλογαὶ αὐτοῦ ὑπὸ τοῦς τίτλους: Ἰστοὶ ἀράχνης, Σταλακτίται, Εἰδύλλια, Ἀμάραντα, Γαλήνη, Φωτερὰ Σκοτάδια· ἔργα περὶ δὲ ὑπὸ τοῦς τίτλους: Ἀγροτικαὶ ἐπιστολαί, Τρεῖς ἡμέραι ἐν Τήνῳ, Διηγήματα καὶ ἀναμνήσεις, τὸ Βοσάνι τῆς ἀγάπης, Διηγήματα τῶν ἀγρῶν καὶ τῶν πόλεων, αἱ

Μέλισσαι, τὸ Ψάρευμα, ὁ Κυνηγός, Συλλογαὶ Φυσικῆς Ἱστορίας, ἡ Σκοπευτικὴ ἄσκησις. Δηρύθουνεν ἐπὶ δεκαετίαν τὸ περιοδικὸν καὶ κατόπιν τὴν ἐφημερίδα Ἐστίαν καὶ ἴδρυσεν τὸ περιοδικὸν Ἐθνικὴν Ἀγωγὴν, τὸ ὁποῖον δηρύθουνεν ἀπὸ τοῦ 1898 μέχρι τοῦ 1904.—Νῦν ὑπηρετεῖ ὡς τμηματάρχης ἐν τῷ ὑπουργεῖῳ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως.

—**Κάλβος Ἀνδρέας.**—Ἐγεννήθη ἐν Ζακύνθῳ τῷ 1792. Συνέθεσεν εἴκοσιν ᾠδὰς εἰς δύο τεύχη, τὸ πρῶτον ἐν Γενεύῃ, τὸ δεύτερον ἐν Παρισίοις ἐκδοθέντα. Νεώτατος ἐστὶ συνέθεσις δύο τραγῳδίας, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὸν Φώσκολον, ἐπρόδιδον τὴν ἔξοχον τοῦ ἀνδ. ὡς διάνοιαν. Ἀπέθανεν τῷ 1867. α' Ἡ Λύρω τοῦ Κάλβου, ἦτοι αἱ εἴκοσιν ᾠδαὶ αὐτοῦ ἀνεδημοσιεύθησαν ἐπ' ἐσχάτων ἐν τῇ λογοτεχνικῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Γ. Φέξη.

Καλλάρης Κ.—Κατάγεται ἐκ Ψαρῶν. Εἶναι ἀντιστρατήγος τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ γνωστότατος διὰ τὴν δρᾶσίν του κατὰ τοὺς τελευταίους πολέμους, καθ' οὓς διώκει τὴν Β' Μερμαρζιάν. Ἐδημοσίευσεν καὶ ἐντυπώσεις περιηγήσεων αὐτοῦ εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος. Ἐκ τῶν ἐντυπώσεων δὲ τούτων παρελήφθησαν καὶ τὰ ἀποσπάσματα τοῦ παρόντος τόμου τὰναφερόμενα εἰς τὰ Ἀμπελάκια, τὰ Τέμπη, τὸ Κάστρο τῆς Ὠριᾶς.

Κοραῆς Ἀδαμάντιος.—Ἐγεννήθη ἐν Σμύρνῃ τῷ 1748. Ἄμα ἀποπερατώσας τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἐν Σμύρνῃ ἀπήλθεν ἐμπορίας χάριν εἰς Ἄμστελδάμον τῆς Ὀλλανδίας τῷ 1772, ἔνθα διέμεινεν ἕξ ἔτη. Ἐπανελθὼν ἐκεῖθεν εἰς Σμύρνην, μετέβη εἰτα εἰς Μομπελιέ τῆς Γαλλίας πρὸς σπουδὴν τῆς Ἰατρικῆς. Γενόμενος δ' αὐτῆς διδάκτωρ καὶ ἐν Παρισίοις ἀπὸ τοῦ 1788 ἐγκατασταθεὶς ἐπεδόθη μετὰ ζήλου ἀκαμάτου εἰς φιλολογικὰς μελέτας καὶ ἐργασίας καὶ ἤρξατο ἐκδίδων τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας συγγραφεῖς μετὰ πρόλογον καὶ σημειώσεων. Ἐπὶ μακρὰν δὲ σειρὰν ἐτῶν διηνεκῶς καὶ ἀκαταπόνητος ἐργαζόμενος ὁ πολυμαθέστατος καὶ σοφὸς οὗτος ἀνὴρ πρὸς φωτισμὸν καὶ ἐκπαίδευσιν τοῦ ἐν τῇ ἀμαθείᾳ ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας διατελοῦντος ἑλληνικοῦ ἔθνους ἠτύχησε νὰ ἴδῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς φιλάτης πατρίδος, εἰς ἣν τὰ μέγιστα σμυτέλεσε διὰ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ καὶ τῶν πατριωτικῶν του κηρυγμάτων. Ὁ Κοραῆς οὐ μόνον θέσει περιβλεπτοῦν ἐν τῇ νέᾳ ἑλληνικῇ φιλολογίᾳ κατέχει, ἀλλὰ καὶ ὡς εἰς τῶν πρωτοφύγων τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας θεωρεῖται. Πλείονα

περὶ τοῦ βίου αὐτοῦ μανθάνομεν ἐκ τῆς αὐτοβιογραφίας του. Ὁ Κοραῆς ἀπέθανεν ἐν Παρισίοις τῇ 25 Μαρτίου 1833.

Δάμπρος Σπυρίδων.— Ἐγεννήθη ἐν Κερκύρᾳ τῷ 1851 ἐξ οἰκογενείας καταγομένης ἐκ Καλαρρυτιῶν τῆς Ἠπείρου. Εἶνε καθηγητῆς τῆς Ἱστορίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ. Ἐδημοσίευσε, πλὴν πλείστον ἄλλων ἐπιστημονικῶν ἔργων ἀναφερομένων κυρίως εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἱστορίαν καὶ Παλαιογραφίαν, Ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος (1886—1908—Τόμοι 6. Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων), Φραγκίσκου Βερτολίνη Ρωμικὴν Ἱστορίαν μεταφρασθεῖσαν ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ μετὰ προσθηκῶν καὶ βελτιώσεων (1893—94 τόμοι δύο).— Μετέφρασε δ' ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ Μαρασλῆ μετὰ προσθηκῶν καὶ βελτιώσεων τὴν Ἑλλην. Ἱστορίαν τοῦ Ἐργέστου Κουρτίου (τόμοι πέντε 1895—1900), Εἰσαγωγήν εἰς τὰ Ἱστορικά Μελέτας τοῦ Langlois καὶ Seignobos (1902) Ἐγχειρίδιον ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς Παλαιογραφίας τοῦ Thomson (1903), Ἱστορίαν τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν τοῦ Φερδινάνδου Γρηγοροβίου (τόμοι τρεῖς 1904—1906). Ἀπὸ δὲ τοῦ 1904 συντάσσει καὶ ἐκδίδει τὸ περιοδικὸν «Νέον Ἑλληνομνημόνα». Ὡσαύτως μετέφρασε Ἱστορίαν τῆς Φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ Οὐίλιαμ Μίλλερ (1909—1910). Ἐκ δὲ τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἔργου τῶν «Παλαιολογεῖων» ἦτοι τῆς Ἱστορίας τοῦ δεσποτικῆς τῆς Πελοποννήσου ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων ἐξέδωκε δύο τόμους περιέχοντας σχετικὰ ἀνεκδότα κείμενα. Ἀλλὰ πλὴν τῶν ῥηθέντων ἐδημοσίευσε καὶ πάμπολλα ἄρθρα, λόγους, ἐπιστημονικὰς προγραμματείας ἐν ἑφημερίσιν καὶ περιοδικοῖς τῆς τε ἡμεδαπῆς καὶ τῆς ξένης. Ταῦτα δὲ συμπεριελήφθησαν κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ εἰς ἰδίαν ἐκδόσειν ὑπὸ τοῦς τίτλους «Λόγοι καὶ ἄρθρα» (1902), «Μικταὶ σελίδες» (1905) «Λόγοι καὶ ἀναμνήσεις ἐκ τοῦ βορῶ» (1909), «Ἐλευθερία» (1911). Ἐπίσης ἐξέδωκε τὸν κατάλογον τῶν ἑλληνικῶν κωδίκων τῶν βιβλιοθηκῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους εἰς δύο τόμους ἐν Κανταβριγίᾳ, ὡς καὶ τοῦς καταλόγους τῶν κωδίκων πολλῶν ἄλλων βιβλιοθηκῶν.

+ **Μαβίλης Λαυρέντιος.**— Ἐγεννήθη ἐν Κερκύρᾳ τῷ 1858. Ἐσοῦδασεν ἐν Μονάχῳ τῆς Γερμανίας ἀρχαίαν καὶ νέαν φιλολογίαν. Ἐπανεληθὼν δὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ἀπεδέχθη δημοσίαν θέσιν, ἀλλὰ παρέμεινεν ἐν Κερκύρᾳ μελετῶν καὶ ἀσχολούμενος περὶ τὰ γράμματα μετὰ πολλῶν ἄλλων φίλων καὶ μαθητῶν τοῦ Σολομοῦ καὶ ἰδίως μετὰ τοῦ Πολυλά

Ἔλαβεν ἐνεργόν μέρος εἰς τὰς τελευταίας ἐπαναστάσεις τῆς Κρήτης, ὅπου ἐπολέμησεν ὡς ἐθελοντής καὶ εἰς τὸν ἐλληνοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1897. Μετασχὼν δὲ καὶ τοῦ βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου ὡς ἐθελοντής λοχαγὸς τοῦ σώματος τῶν Γαριβαλδινῶν, ἀπέθανε μαχόμενος ἐν Δορίσκῳ κατὰ τὰ τέλη Νοεμβρίου 1912. Πλὴν τινῶν μεταφράσεων ἔγραψεν ὀλίγα ποιήματα καὶ ἰδίως σονέτα, ἅτινα διακρίνονται διὰ τὴν τέχνην αὐτῶν.

Μωραϊτίδης Ἀλέξανδρος. — Ἐγεννήθη ἐν Σκιάθῳ τῷ 1851. Ἐσπούδασε φιλολογίαν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐδίδαξεν ἐπὶ μακρὰ ἔτη ἐν τοῖς γυμνασίοις. Ἐπιδοθεὶς εἰς τὴν δημοσιογραφίαν ἐδημοσίευσεν πλείστα διηγήματα καὶ ἐντοπίσεις· περιηγήσεων ἐν διαφόροις περιοδικοῖς καὶ ἐφημερίσι. Ἐγράψεν δὲ καὶ δύο δράματα: «Καταστροφή τῶν Ψαρῶν» καὶ «Βάρδας Καλλέργης».

Ξενοπούλος Γρηγόριος. — Ἐγεννήθη τῷ 1867 ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκ πατρὸς Ζακυνθίου. Ἀπὸ τοῦ 1887 ἐγράφη εἰς τὸ δημοσιογραφεῖν. Πλὴν πλείστων ἄρθρων αὐτοῦ δημοσιευθέντων ἐν ταῖς καθημεριναῖς ἐφημερίσιν, ἐδημοσίευσεν καὶ πολλὰ διηγήματα, μυθιστορήματα, δράματα καὶ κριτικὰς μελέτας. Τὰ διηγήματα αὐτοῦ ἐδημοσιεύθησαν κατόπιν εἰς τρεῖς τόμους. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ δράματα αὐτοῦ ἐξεδόθησαν τελευταῖον εἰς ἰδίαν ἔκδοσιν.

† *Παλαμᾶς Κωστής.* — Ἐγεννήθη ἐν Πάτραις τῷ 1879 ἐξ οἰκογενείας καταγομένης ἐκ Μεσολογγίου. Ἐκ τῶν ἐπιμέτρων ἔργων αὐτοῦ μνημονεύεται τὰ «Τραγοῦδια τῆς Πατρίδος μου», «Ὕμνος εἰς Ἀθηνᾶν», «Τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου», οἱ «Ἰαμβοὶ καὶ Ἀνάπαιστοι», ὁ «Τάφος», ἡ «Ἀσάλευτη ζωή», «Ὁ δωδεκάλογος τοῦ Γύφτου», «Ἡ φλογέρα τοῦ Βασιλιά», «Οἱ Καημοὶ τῆς Λιμνοθάλασσης καὶ τὰ σατυρικά γυμνάσματα», «Ἡ πολιτεία καὶ ἡ Μοναξιά», οἱ «Βομοὶ». Ἐκ δὲ τῶν πεζογραφημάτων αὐτοῦ ἀναφέρομεν τὰ ἑξῆς: «Τὸ ἔργον τοῦ Κρυστάλλου», «Ὁ Θάνατος τοῦ Παλληκταροῦ» (διήγημα), «Γράμματα» τόμοι δύο, «Ἡ τρισεύγενη» (δράμα), «Τὰ πρῶτα κριτικά». Ἐξέδωκε δὲ καὶ τὰ ἔργα τοῦ Σολομοῦ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ Μαρσλή μετὰ μακρᾶς εἰσαγωγῆς καὶ πλείστα ἄλλα πεζὰ καὶ ἔμμετρα ἐδημοσίευσεν ἐν ἐφημερίσι καὶ περιοδικοῖς. Ὁ Παλαμᾶς εἶναι ὁ μεγαλύτερος τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων ποιητῶν.

Παπαντωνίου Ζαχαρίας.— Έγεννήθη ἐν Καρπενισίῳ τῷ 1877. Ἐξέδωκε τὴν ποιητικὴν συλλογὴν «Πολεμικὰ τραγοῦδια», ἐδημοσίευσε δὲ εἰς περιοδικὰ καὶ ἡμερησίδας διάφορα διηγήματα καὶ ποιήματα καὶ συνέθεσε λιμπρέτον ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ Αὐτρωτής», μελοποιηθὲν ὑπὸ τοῦ Λαυράγκα. Νῦν ὑπηρετεῖ ὡς νομάρχης.

Παπαρρηγόπουλος Κωνσταντῖνος.— Έγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1815. Τῷ 1851 διορίσθη καθηγητὴς τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ καὶ διατέλεσε τοιοῦτος μέχρι τοῦ θανάτου του, συμβάντος τῇ 14 Ἀπριλίῳ 1891. Κυριώτατον τῶν συγγραμμάτων του εἶναι ἡ «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους» ἐκ 5 τόμων, ἐκδοθεῖσα πολλῶνκις. Πλὴν ὁμως τούτης καὶ τινων ἱστορικῶν ἐγχειριδίων πρὸς χρῆσιν τῶν σχολείων, ἐξέδωκε πολλὰς μονογραφίας, ὧν σπουδαιότεραι ἡ περὶ τοῦ Γεωργίου Καραϊσκάκη, περὶ ἐποικίσεως Σλαυτικῶν τινων φύλων εἰς Πελοπόννησον. Αἱ πλείσται τούτων ἐδημοσιεύθησαν εἰς ἴδιον τεύχος ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἱστορικαὶ Πραγματεῖαι».

Πολέμης Ἰωάννης.— Έγεννήθη ἐν Ἀθήναις τῷ 1862. Ἐξέδωκε τὰς ἐξῆς ποιητικὰς συλλογὰς: Χειμώνανθοι, Ἀλάβαστρα, Κεμήλια, Ἐξωτικά. Πρῶτα βήματα (διὰ παιδιὰ), τὸ Παλιὸ Βιολί. Συνέθεσε πρὸς τοῦτοις τὰ ἐξῆς δράματα: Το Ὀνειρον, τὸ Εἰκόνισμι. Στὴν ἄκρῃ τοῦ κρημουτοῦ, τὸ Στοίχημα, τὸ Μαγεμένο ποτήρι, Τοῦ βίγκας (tu vincas), ὁ Πτοχοπορόδρομος.

Πολίτης Νικόλαος.— Έγεννήθη ἐν Καλάμαις τῷ 1852. Τῷ 1890 διορίσθη καθηγητὴς τῆς μυθολογίας καὶ Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, οἷος διατελεῖ μέχρι τοῦ νῦν. Ἐδημοσίευσεν πλείστας διατριβὰς ἀναφερομένας κυρίως εἰς τὴν ἱστορίαν, τὴν γλῶσσαν καὶ ἐν γενεὶ τὸν βίον τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Τὸ μέγα ἔργον αὐτοῦ εἶναι τὸ ἀπὸ τοῦ 1899 ἀρξάμενον νὰ δημοσιεῖται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ Μαρσαλῆ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Μελέται περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ». Τῶν μελετῶν τούτων ἐξεδόθησαν μέχρι τοῦδε 4 τόμοι Παραομιῶν καὶ 2 τόμοι Παραδόσεων. Ἐκ τῶν ἄλλων δημοσιευμάτων αὐτοῦ ἀναφέρομεν τὸν Πρωτανικὸν αὐτοῦ λόγον «Περὶ τοῦ Ἐθνικοῦ ἔπους τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων», τὰς μεταφράσεις ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ τῆς Ἑλλάδος τοῦ Ἰακώβου Φάλκε (1886—87), τοῦ Ἐγχειριδίου τῆς ἀρχαιολογίας τοῦ δημο-

σίου βίου τῶν Ἑλλήνων» τοῦ Γίλβεργτ καὶ τοῦ πλείστου μέρους τῆς ἱστορίας· τῆς Ἑλληνικῆς λογοτεχνίας τοῦ Χρίστ. Ἐπίσης ἀπὸ τοῦ 1909 ὡς Πρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς λαογραφικῆς Ἑταιρείας ἐκδίδει τὸ περιοδικὸν «Λαογραφίαν», ἐν ἧ ἔδημοσίευσεν πλὴν ἄλλων ἐκτενεῖς μελέτας περὶ τοῦ Ἐρωτοκρίτου, περὶ τῶν ἀσμάτων τοῦ Ἀζοιτικοῦ κύκλου κ. ἄ.

Πορφύρας Λάμπρος ¹⁾. — Ἐγεννήθη ἐν Χίῳ τῷ 1879. Ἐδημοσίευσεν λυρικά ποιήματα, μεταξύ τῶν ὁποίων «Lacrimae regum», «Ὁ Χάρος», «Τὸ στεγνὸ παραμῦθι», «Τὰ καράβια», «Ἐνα λιμάνι», «Ὁ διαβάτης», «Τ' ἀκρογιάλι», «Τὸ Κάστρο» κ. ἄ.

Προβελέγγιος Ἀριστομένης. — Ἐγεννήθη ἐν Σίφῳ τῷ 1850. Ἐδημοσίευσεν ποιητικὰ ἔργα ὑπὸ τοὺς τίτλους: «Θησεύς» (ποίημα ἐπικολορικό), «Τὸ Μῆλον τῆς ἔριδος», «Ἄδαμ καὶ Εὔα» καὶ τῷ 1897 συλλογὴν λυρικών ποιημάτων, μετὰ τὴν ὁποίαν ἔδημοσίευσεν πολλὰ ἄλλα ποιήματα εἰς περιοδικά. Ἐγραψε πρὸς τούτους καὶ τὰ ἐξῆς δράματα: «Κόρη τῆς Δήμου», «Ῥήγας», «Ἐπιστροφή τοῦ Ἀσώτου», «Νικηφόρος Φωκᾶς». Μετέφρασε τὸν «Φλόουτ» τοῦ Γκαίτε καὶ τὸν «Λαοζόντα» τοῦ Λέσινγ.

Σωτηριάδης Γεώργιος. — Κατάγεται ἐκ Δεμίρ-Ἰσάρ (Σιδηροκάστρου). Τῷ 1912 διορίσθη καθηγητὴς τῆς Γενικῆς ἱστορίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ. Ἐδημοσίευσεν πλὴν πλείστων ἄρθρων ἐν ἑλληνικαῖς ἐφημερίαις καὶ περιοδικαῖς, πολλὰς ἐπιστημονικὰς πραγματείας ἐν ἡμετέροις καὶ ξέναις περιοδικαῖς ἀναφερομένας κυρίως εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν καὶ Ἀρχαιολογίαν. Ἐξέδωκεν ἱστορίαν τῶν Ἀνατολικῶν Ἐθνῶν καὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος (1894), «Ἡ Ἀζρόπολις καὶ τὸ μουσεῖον αὐτῆς» (1911), ἐν δὲ τῷ συλλόγῳ πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων βιβλία ὑπὸ τοὺς τίτλους «Μέγας Ἀλέξανδρος», «Χρονολογία τῆς ἀρχαίας, μεσαιωνικῆς καὶ νέας ἱστορίας» καὶ «Λαοὶ καὶ γῶραι τῆς Εὐρώπης». Ἐν δὲ τῇ βιβλιοθήκῃ Μαρσάλη μετέφρασε τὴν ἱστορίαν -ῆς Βυζαντινῆς· λογοτεχνίας τοῦ Καρόλου Κρουμβάχερ καὶ ἄλλα ξένα συγγράμματα.

1) Εἶναι τὸ φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ ποιητοῦ, οὗ τὸ ἀληθές· ἐπώνυμον εἶναι Σύμφωμος.

Τρικούπης Σπυρίδων. — Έγεννήθη ἐν Μεσολογγίῳ. Διδαχθεὶς ἐν τῇ πατρίδι του τὰ πρῶτα Ἑλληνικὰ γράμματα μετέβη εἰς Ρώμην, ἔνθα ἐπὶ ἑξαστίαν διέτριπεν ἀσχολούμενος περὶ τὴν φιλοσοφίαν καὶ φιλολογοίαν. Συνειργάσθη μετὰ τοῦ λόρδου Γκυίλφορντ πρὸς ἴδρυσιν τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας ἐν Κερκύρῳ. Ἐπανελθὼν μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐξελέγετο πάντοτε ἀπὸ τοῦ 1824 ἀντιπρόσωπος τῆς πατρίδος του εἰς τὰς Ἐθνικὰς συνελεύσεις, ἐγένετο δὲ ἐπὶ Καποδιστριαίου καὶ ἐπὶ Ὀθωνος Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν. Ἀποσταλαὶς ὡς πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος εἰς Λονδίνον διέμεινεν ἐκεῖ πολλά ἔτη, ὅτε ἐξέδωκε τὴν «Ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως». Ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐγένετο γεωρυσιαστής, ἀποσχὼν δ' εἶτα τῆς πολιτικῆς καὶ ἰδιωτικῶν βίων ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1873. Πλὴν τῆς «Ἱστορίας» ἐξέδωκε καὶ ποιήματά τινα καὶ λόγους ἐπιμηδείους, διότι καὶ διαπρεπὴς ῥήτωρ ἦτο.

Τσοῦντας Χρῆστος. — Έγεννήθη ἐν Στενημίχῳ τῆς Θράκης τῷ 1857. Σπουδᾶσας ἐν Γερμανίᾳ τὴν Ἀρχαιολογίαν διορίσθη τῷ 1883 ἔφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων, τῷ δὲ 1904 καθηγγητὴς τῆς Ἱστορίας τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιγραφικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ. Πλὴν διαφορῶν ἀρχαιολογικῶν διατριβῶν, ἃς ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ ἐφημερίδι, ἐν ἄλλοις περιοδικοῖς ἡμεδαποῖς καὶ ξένοις καὶ ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ἐγκυκλοπαιδικῷ λεξικῷ, ἐξέδωκε τὰ βιβλία «Μυκῆναι καὶ Μυκηναῖοι; πολιτισμὸς» (τῷ 1883) καὶ «Προϊστορικαὶ Ἀκροπόλεις Διμηνίου καὶ Σέσκλου» (τῷ 1907). Ὁσαύτως εἰς τὸν σύλλογον πρὸς διάδοσιν ὠρελίμων βιβλίων ἐξέδωκε τῷ 1900 βιβλιαρίον ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν».

Φίλιος Δημήτριος. — Έγεννήθη ἐν Ἰωαννίνοις τῷ 1814. Μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ καὶ τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ σπουδῶν μετέβη εἰς Ρερμανίαν, ἔνθα ἠσχολήθη εἰδικῶς εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἀρχαιολογίας. Ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐγένετο Ἐφορος τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ ἐνήργησε διαφοροὺς ἀνασκαφὰς κυρίως δὲ τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Ἐλευσίως. Ἐδημοσίευσεν πολλὰς μελέτας ἰδίως ἐν τῇ ἀρχαιολογικῇ ἐφημερίδι, εἰς ἰδιαίτερον δὲ βιβλίον γαλλιστὶ τῷ 1896 καὶ ἑλληνιστὶ τῷ 1906 μετὰ

τινων συμπληρώσεων μελέτην αὐτοῦ περὶ Ἐλευσίνας ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐλευσίς, μυστήρια, ἐρείπια καὶ μουσεῖον αὐτῆς». Ὁ Φίλιος ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τῷ 1907.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελ.
1) Ἡθικὴ ἐνότης τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὑπὸ Κ. Παπαρηγοπούλου	3
2) Παλαῖοι καὶ νέοι ἄποικοι ὑπὸ Σπυρ. Λάμπρου.	9
3) Ἡ Ὀλυμπία ὑπὸ Ν. Γ. Πολίτου.	15
4) Ὀλυμπιακὰ ἀγωνίσματα ὑπὸ Σπυρ. Λάμπρου.	19
5) Ὀλυμπιακὸς ὕμνος (ποίημα) ὑπὸ Κ. Παλαμᾶ.	33
6) Ἡ Καλλιπάτειρα (ποίημα) ὑπὸ Α. Μαβίλη.	33
7) Τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον (ποίημα) ὑπὸ Α. Προβελεγγίου.	34
8) Ὁ Πραξιτέλειος Ἐρμῆς ὑπὸ Ν. Γ. Πολίτου.	34
9) Ἡ Νίκη τοῦ Παιωνίου ὑπὸ Ν. Γ. Πολίτου.	40
10) Ἡ Μερόπη (ἀπόσπασμα δράματος) ὑπὸ Δ. Βερναρδάκη.	44
11) Ὁ Ἄγγελος τῆς ἐν Μαραθῶνι νίκης (ποίημα) ὑπὸ Α. Προβελεγγίου.	62
12) Νεομάρτυρες (ποίημα) ὑπὸ Ζ. Παπαντωνίου.	66
13) Περιζιῆς ὁ Ξανθίππου ὑπὸ Σπυρ. Λάμπρου.	67
14) Ἡ Ἀκροπόλις τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ Χ. Τσοῦντα α')	
β') Ἔργα ἐπὶ Θεμιστοκλέους καὶ Κίμωνος.	76
γ') Ἔργα ἐπὶ Περιζιλέους.	80
δ') Ὁ Παρθενόν.	82
ε') Τὰ Παναθηναῖα.	82
ς') Τὸ χρυσολεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς.	85
ζ') Ἡ τέχνη τοῦ Παρθενῶνος.	89
η') Ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης.	91
θ') Τὰ Προπύλαια.	92
ι') Τὸ Ἐρέχθειον.	94
ια') Αἱ Καρνατίδες.	97
ιβ') Τὸ ἄγαλμα τῆς Προμάχου Ἀθηνᾶς καὶ ἄλλα τινὰ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως μνημεῖα.	99
15) Ἐκ τοῦ ὕμνου εἰς τὴν Ἀθηνᾶν (ποίημα) ὑπὸ Κ. Παλαμᾶ.	101
16) Ἀθῆναι (ποίημα) ὑπὸ Ι. Πολέμη.	104
17) Αἱ Ἀθῆναι (ποίημα) ὑπὸ Κ. Παλαμᾶ.	104
18) Ὁ Σωκράτης ὑπὸ Ἀδ. Κοραῆ.	105
19) Ἡγησὼ ὑπὸ Δ. Φίλιου.	112
20) Δεξιέως ὑπὸ Δ. Φίλιου.	115
21) Δεξιέως (ποίημα) ὑπὸ Κ. Παλαμᾶ.	118
22) Εἰζόνες ἐξ Αἰτωλίας ὑπὸ Γ. Σωτηριάδου.	120

	Σελ.
23) Τὸ τραγῳδὶ τῶν βουνῶν (ποίημα) ὑπὸ Κ. Παλαμᾶ.	129
24) Ἡ κληρονομία τῶν πεσόντων ὑπὸ Σπ. Λάμπρου.	132
25) Λόγος ἐπικήδειος εἰς Ἀνδρέαν Ζαΐμην ὑπὸ Σ. Τρικούπη.	134
26) (Ἀπόσπασμα ἀγορεύσεως κατὰ τὴν 25 Μαρτίου) ὑπὸ Α. Βα αορίτου.	137
27) Ζάκυνθος ὑπὸ Γρ. Ξενοπούλου.	141
28) Ὁ Φιλόπατρις (ποίημα) Α. Κάλβου.	149
29) Ἀμπελιάνια, Τέμπη, Τὸ κάστρο τῆς Ὠριᾶς ὑπὸ Κ. Καλλάρη	154
30) Τὸ Κάστρο (ποίημα) ὑπὸ Α. Πορφύρα.	169
31) Τὸ Πήλιον ὑπὸ Κ. Τοπάλη.	161
32) Ὑμνος τοῦ βουνοῦ ὑπὸ Γ. Δροσίνη.	165
33) Τρικυμία ὑπὸ Ν. Δραγούμη.	167
34) Καταιγίς ὑπὸ Γ. Δροσίνη.	173
35) Ἀθῶνας ὑπὸ Α. Μωραϊτίδου.	176
36) Βραχεῖαι εἰδήσεις περὶ τῶν συγγραφέων, ἐξ ὧν παρελήφθη- σαν τὰ τεμάχια τοῦ παρόντος τόμου.	183
37) Πίναξ τῶν περιεχομένων.	191

